

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hikmet ÇAMCI

JEAN BAUDRILLARD'IN SİMÜLASYON KURAMI BAĞLAMINDA BİR SİMÜLAKR
OLARAK TANRI

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hikmet ÇAMCI

JEAN BAUDRILLARD'IN SİMÜLASYON KURAMI BAĞLAMINDA BİR SİMÜLAKR
OLARAK TANRI

Danışman

Prof. Dr. Rifat ATAY

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hikmet ÇAMCI'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : (İmza)

Üye (Danışmanı) : (İmza)

Üye : (İmza)

Üye : (İmza)

Üye : (İmza)

Üye : (İmza)

Tez Başlığı: Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Bağlamında Bir Simülakr Olarak
Tanrı

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 23/07/2024

Mezuniyet Tarihi :26/09/2024

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Jean Baudrillard’ın Simülasyon Kuramı Bağlamında Bir Simülakr Olarak Tanrı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir, bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Hikmet ÇAMCI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

23 / 09 / 2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Hikmet ÇAMCI
Öğrenci Numarası	20195284006
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Rıfat ATAY
Doktora Tez Başlığı	Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Bağlamında Bir Simülakr Olarak Tanrı
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2401656667
Rapor Tarihi	23/09/2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 5 Alıntılar dahil: % 20
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 221 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rıfat ATAY İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAM HARİTASI

1.1. Jean Baudrillard'ın Entelektüel Biyografisi ve Eserleri	15
1.2. Jean Baudrillard Düşüncesinde Anahtar Kelimeler.....	18
1.2.1. Nesne	19
1.2.2. Simgesel Değiş-Tokuş.....	20
1.2.3. İkilik.....	22
1.2.4. İçe Çökerek İnfilak	24
1.2.5. Kod	25
1.2.6. Sanal	26
1.2.7. Hipergerçeklik	28
1.2.8. Simülasyon	30
1.3. Simülakr Düzeni ve Özellikleri	32
1.3.1. İmge	34
1.3.2. Birinci Simülakr Düzeni	37
1.3.3. İkinci Simülakr Düzeni.....	38
1.3.4. Üçüncü Simülakr Düzeni.....	41
1.3.5. Dördüncü Simülakr Düzeni	50
1.4. Tanrı Tasavvuru.....	61
1.4.1. Hristiyanlıkta Tanrı Tasavvuru.....	63
1.4.1.1. Dogma	65
1.4.1.1.1. Teslis.....	66
1.4.1.1.1.1 Logos.....	71
1.4.1.2. Şahıs (Persona)	72
1.4.1.3. Katharlar	74
1.4.2. Rönesans'tan Post-Moderne Tanrı Tasavvurları	79

İKİNCİ BÖLÜM SİMÜLAKR DÜZENİNDE TANRI TASAVVURU

2.1. Birinci Simülakr Düzeni: Akledilebilen Tanrı Tasavvuru	100
2.1.1. İkonoklast-İkonofil	111
2.1.2. Aşkın-İçkin Tanrı	117
2.1.3. Newton Fiziğinin Mekanik Bilim Nesnesi Tanrı	121
2.2. İkinci Simülakr Düzeni: Tanrı'nın Buharlaşmasına Doğru.....	125
2.2.1. Evrenin Yeni Yaratıcısı Bilim	125
2.2.2. Bilginin Yeniden Üretimi Problemi	129
2.2.3. Tanrı'nın Buharlaşması	132
2.3. Üçüncü Simülakr Düzeni: İşlemsel-Linguistik Tanrı Tasavvuru.....	138
2.3.1. Rastlantı	138
2.3.2. Kitlenin Doğumu	141
2.3.3. Nesne Sistemi	143

2.3.4. Simülasyon Düzeni.....	146
2.4. Dördüncü Simülakr Düzeni: Simülasyonda Tanrı Tasavvuru.....	149
2.4.1. İntegral Gerçeklik.....	151
2.4.2. Yapay Zekâ.....	154

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİMÜLASYON ÇAĞININ SİMÜLAKR TANRI TASAVVURUNUN GÖSTERGELERİ

3.1. Simülakr Tanrı Tasavvuruna Giden Yollar	163
3.1.1. Her Şeye Gücü Yeten Tanrı Tasavvuru.....	164
3.1.2. İyilik Yaratan Tanrı Tasavvuru	167
3.1.3. Kötülük Meselesinin Başkişisi Olarak Tanrı Tasavvuru.....	169
3.1.4. Tanrı'nın Yerini Alan Kod Tasavvuru	172
3.1.5. Yapay Zekâ Çağında Bireysel Tanrı Tasavvuru.....	177
3.1.6. Öteki Olarak Tanrı Tasavvuru.....	180
3.2. Değerlendirme	184

SONUÇ	198
-------------	-----

KAYNAKÇA.....	203
---------------	-----

ÖZGEÇMİŞ	218
----------------	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

A.	: Answer
Bkz.	: Bakınız
böl.	: Bölüm
C.	: Cilt
ç.	: Çoğul
çev.	: Çeviren
DBY	: Dün Bugün Yarın Yayınları
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editor
haz.	: Hazırlayan
Karş.	: Karşılaştırınız
KTÜİFD	: Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Lat.	: Latince
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
P.	: Part
Q.	: Question
s.	: Sayfa
ST.	: Summa Theologica
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trans.	: Translation
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
Vol.	: Volume

ÖZ

Kıta Avrupası; düşünce, bilim, ekonomi ve iktidar alanlarındaki hâkimiyetini II. Dünya Savaşı sonrasında Atlantik ötesine kaptırmıştır. Kısmen tartışmalı olsa da Kıta Avrupası'nın hâkimiyeti altındaki döneme “modern”, bundan sonraki döneme de genelde “post-modern” olarak isimlendirilmektedir. Fakat gündelik hayattan yola çıkarak rahatça gözlemlendiğinde ve çağın ayırt edici yanı olan telematiklerin hâkimiyeti de baz alındığında “yapay zekâ” çağı isimlendirmesi makuldür. Fransız düşünür Jean Baudrillard, yapay zekânın duraklama evresinden itibaren, gerçeğin yapay halleri üzerine çözümleme yapmıştır. Bu çalışma onun simülasyon-simülakr kuramını çerçeve olarak belirleyip Tanrı mefhumuna odaklanmıştır. Bu kuramın seçilme nedeni yapay zekâ çağında, fizik/metafizik alana ait gerçekliğin değişimiyle alakalı sorunların tartışılmasında faydalı olacağı varsayımdır. Tanrı'nın insanın kendini, toplumu belirlemede önemli bir işlevi olduğu varsayıldığından da simülakrlar düzeni kapsamında Tanrı kavramının anlam değişimi izlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma, Baudrillard'ın dört aşama olarak belirlediği simülakr düzenini temel almaktadır. Bu dört düzen hakkında, öncelikle bölüme başlarken amaç ve yöntem bilgisi sunulmuş, sonrasında ise onun görüşleri her düzende aşama aşama verilmiştir. Bölümsel sonuç başlığı altında bölümler özetlenmiş, sonuç bölümünde ise genel değerlendirme yapılmıştır. Veriler, genel olarak felsefi tutarlılık, rasyonellik, objektiflik ve tutarlılık ilkelerine göre değerlendirilmiştir. Verilerin toplanmasında ise genel itibarıyla tarihsel sıralamasına dikkat edilerek Baudrillard'ın eserleri baz alınmıştır. Böylelikle zaman içinde onun görüşlerinin de değişimin izlenebileceği varsayılmıştır.

Baudrillard'ın düşüncesine göre, eğer manevi değerler nesneleştirme işlemine tabi tutulduysa istendik doğrultuda anlam değişimine uğrarlar. Bir göstergeye indirgendiğinde ise bir eşdeğerin her daim bulunma olasılığı yüksektir. Bu açıdan Tanrı'nın simülakrları ortaya çıktığında, O'nun simüle edilmesi ve O'na olan inancın işaretlere indirgenmesi söz konusudur. Baudrillard'a göre, Tanrı'nın simülakrlaştırıldığında ortaya çıkan simülasyonun sebebiyet verdiği durumun vahameti tartışılmazdır. Çünkü düşünür açısından, Tanrı simüle edildiğinde bütün sistem kaçınılmaz olarak koskocaman bir simülakra dönüşecektir.

Baudrillard'a göre, simülakrların ortaya çıkmasındaki temel etmenlerden biri, insanların görünümüyle idare etme yönündeki meylidir. Neticede, insanın kendini takas edebileceği bir eşdeğer ve amaç sistemi kalmadığında, sistem herhangi bir üslû yapıya ve kurgusal düzensizliğe geçmektedir. Çalışmada elde edilen verilere göre, Tanrı için de bu dönüşüm durumu geçerlidir. Mesela, Hristiyanlık tarihinde konsillerde karara bağlanan kadiri mutlak, iyilik imparatorluğu,

her şeyi bilme tanımlamaları ve ikona gibi olaylar Tanrı'nın yerini alan simülakrlar suretiyle bir kurgusal düzensizliğe geçildiğinin göstergeleridir.

Baudrillard'ın düşünce sisteminde gösterge-gösterilen-gösteren-gönderge bağlamında simülasyon döneminde referansların kaybolduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca görüntünün hâkimiyeti neticesinde simülakrların iktidarı altında yaşanıldığı iddiasından yola çıkılarak anlam kaymasının gündelik hayattaki yansımaları, nedenleri ve işleyişi çalışmada ortaya konmuştur. Böylelikle, Batıda çok boyutlu anlam değişimine uğrayan Tanrı mefhumu derinlemesine incelenmiştir. Çalışmanın, yapay zekâ, simülasyon, simülakr, sekülerleşme gibi konularda din felsefesi, ilahiyat alanında yapılacak araştırmalara katkı sağlaması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Tanrı, Jean Baudrillard, Simülasyon, Simülakr

ABSTRACT

Continental Europe lost its dominance in the fields of thought, science, economy and power to the transatlantic world after World War II. Although partly controversial, the period dominated by Continental Europe is often referred to as ‘modern’ and the period after that as ‘post-modern’. However, based on the dominance of telematics, which is easily observable and distinctive from daily life, the current period can be called the age of ‘artificial intelligence’. French philosopher Jean Baudrillard has analysed the artificial states of reality since the pause phase of artificial intelligence. This study focuses on the notion of God by using his simulation-simulacrum theory as a framework. The reason for choosing this theory is the assumption that it will be useful in discussing the problems related to the change of reality in the physical/metaphysical domain in the age of artificial intelligence. Since it is assumed that God has an important function in determining the self and society, the change in the meaning of the concept of God within the scope of the simulacra order has been tried to be monitored.

The study is based on Baudrillard's four stages of the simulacrum order. About these four orders, firstly, the purpose and method information is presented at the beginning of the chapter, and then his views are given step by step in each order. The chapters are summarised under the sectional conclusion heading, and a general evaluation is made in the conclusion section. The data were evaluated according to the principles of philosophical consistency, rationality, objectivity and coherence. In collecting the data, Baudrillard's works were taken as a basis, paying attention to their historical order. In this way, it was assumed that changes in his views could be observed over time.

According to Baudrillard's thought, if spiritual values are subjected to objectification, they undergo a change in meaning in the desired direction. When reduced to a signifier, there is a high probability that an equivalent will always be found. In this respect, when simulacra of God appear, He is simulated and belief in Him is reduced to signs. According to Baudrillard, the gravity of the situation caused by the simulation that occurs when God is simulacrised is indisputable. Because for the thinker, when God is simulated, the whole system will inevitably turn into a huge simulacrum.

According to Baudrillard, one of the main factors in the emergence of simulacra is the human tendency to manage with appearances. As a result, when there is no system of equivalents and purposes for which human beings can exchange themselves, the system passes into any exponential structure and fictional disorder. According to the data obtained in this study, this transformation is also valid for God. For example, in the history of Christianity, the

definitions of omnipotence, the empire of goodness, omniscience, and events such as icons, which were decided by the councils, are indicators of the transition to a fictional disorder through simulacra replacing God.

In Baudrillard's system of thought, it is argued that references are lost in the simulation period in the context of sign-signified-signifier-reference. In addition, based on the claim that we live under the power of simulacra as a result of the dominance of the image, the reflections, causes and functioning of the meaning shift in daily life are revealed in the study. Thus, the concept of God, which has undergone a multidimensional change of meaning in the West, is analysed in depth. It is hoped that the study will contribute to the researches to be conducted in the field of philosophy of religion and theology on issues such as artificial intelligence, simulation, simulacrum, secularisation.

Keywords: Philosophy of Religion, God, Jean Baudrillard, Simulation, Simulacrum

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim sırasında bana sağladığı katkı ve açtığı farklı bakış açılarından, tez konusunu telkin edip çalışmanın araştırma ve yazım sürecindeki destek, eleştiri, tavsiyelerinden dolayı danışmanım Prof. Dr. Rıfat ATAY'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Tez izleme sürecinde, eleştirilerinden ve tavsiyelerinden faydalandığım Prof. Dr. Bahset Karalı ve Doç. Dr. Nazife Nihal İNCE'ye teşekkür ederim. Doktora yeterlilik ve tez savunmasındaki eleştirileri ve önerileri için Prof. Dr. Ayşe Sıdika OKTAY ve Prof. Dr. Nejdett DURAK'a minnettarım. Ayrıca Baudrillard'ın düşüncelerini anlama açısından önemli saydığımız matematik kavramlarını anlama hususunda yardımlarını esirgemeyen Akdeniz Üniversitesi öğretim üyeleri Prof. Dr. Abdullah Aziz ERGİN, Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR ve Dr. İskender ÖZTÜRK'e müteşekkirim. Sabırlardan dolayı annem Dürdane ÇAMCI ve tez yazım sürecinde hayatımı kolaylaştırdığı için eşim Gonca ÇAMCI'ya da en kalbi şükranlarımı arz etmek zorundayım.

Hikmet ÇAMCI

Antalya, 2024

ÖNSÖZ

Her çağın kendine has artıları, eksileri vardır. Çağın artıları ve eksileri, onu öne çıkaran özellik/lerinden kaynaklanmaktadır. Modern öncesi dönemde Kilise, feodaller ve serflerden oluşan, ekonomisi toprağa dayalı bir yapıdan bahsedilir. Modern öncesinin üreticileri olan serfler, Kilise veya feodallerin miras ya da savaş yoluyla elde ettikleri toprakları işlemişlerdir. Onların maddi ve manevi ihtiyaçları efendileri ve Kilise tarafından karşılanmıştır. Fakat Kilisenin, aristokratların elinde olan okuma ve bilgi serflerin genel olarak faydalandıkları şeyler değildir. Bu dönemde maddi ve manevi dünyanın yönetiminde etkin unsur nesnel doğa idi. Elbette doğa ile bağlantılı gördükleri Tanrı hayatın bir parçasıydı. Bu çağ için Kilise ve toprak elitlerinin devridir. Modern çağ için, önceki dönem üretici gücü olmasına rağmen söz hakkı olmayan, öğrenemeyen, zengin olma şansı olmayan insanlar ticaretle paraya ulaşmıştır. Onların aristokratların hayatını taklit eden burjuva topluluğunu oluşturmuştur. Bu zümre, iktidarda rakibi olan Kilise ve feodalleri bertaraf etmek için insan aklı, bilgi, sanayi, üretim, işçi, özne, özgürleşme, ilericilik, toplumsallık kavramlarını öne çıkarmıştır. Burjuvazide kayıt altına alma, değiş-tokuş edebilme gibi özelliklerin etkin olduğu vurgulanmalıdır. Bu minvalde onlar, bilim, sanat, insan hakları konusunda etkin rol üstlenerek serfi işçiye/özneye dönüştürmüşlerdir. Bu iki dönemin ortak özelliği, nesnel gerçekliğe göre hareket etmeleridir. Modern sonrası içinde yaşadığımız çağın temel niteliği, sayısal sistemlerin hâkimiyetidir. Telematikler, bilgi iletişim sistemleri, kitle iletişim araçları, hız, var oluşun ekranlarda olması günümüz sisteminin bariz özelliklerindendir. Bu sistemlerin hususiyeti, ihtiyacı, arzuyu kendileri yaratıp çözümü de kendileri sunmalarından dolayı bir göndergeye ihtiyaçlarının olmamasıdır.

Jean Baudrillard, 1929-2007 arasında yaşamış çağdaş sosyal teorilerin aykırı ve popüler sosyolog-filozoflarından. Genel olarak Batının küresel hâkim medeniyet haline “modern” denmektedir. Herhangi bir değerlendirmede bu vakıa, modern öncesi, modern, modern sonrası (post-modern) olmak üzere üç evrede ele alınmaktadır. Baudrillard ise, Batının eleştirel akıldan, gerçeklikten ve özne olmaktan uzaklaştığı eleştirisini simülakr düzeni adını verdiği temelde üç düzende ele almıştır. Bilgi işlemsel sistemlerin günlük hayata tahakküm etmeye başladığı dönemde ise kuramına dördüncü bir düzen eklemiştir.

Tanrı mefhumunun bir toplumun veya kişinin sosyolojik, felsefi düşüncesini gün yüzüne çıkarma potansiyeli olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca dijital teknolojiler vasıtasıyla Tanrı dahil birçok kavramın içinin boşaltılıp yapaylaştırdığı düşünülmektedir. Bu çalışma Baudrillard’ın bu yapaylığı ifadelendirdiği “simülakr” kavramı ekseninde şekillenmiştir. Baudrillard, müstakil bir konu olarak ele almasa da “Tanrı simülakrı” mefhumunun onun

eserlerinden yola çıkarak çözümlenebileceği varsayılmıştır. Özellikle, düşünürün günlük hayattan yola çıkarak nesne üzerinden gerçekleştirdiği simülasyon/simülakr kuramının sayısal düzene ait yapıları anlamada faydalı olacağı kabul edilmektedir. Din felsefesi bağlamında ise Tanrı mefhumunun önemi izahtan varestedir. Bu çalışmadaki amaç, elan içinde yaşanan dijital çağda Baudrillard'ın simülasyon/simülakr kuramı çerçevesinde Tanrı'nın simülakrlaşmasını ele almak suretiyle alana küçük bir katkıda bulunmaktır. Her ne kadar simülakrlaşmaya konu edinilen Tanrı mefhumu, Katolik doktrinine ait olsa da incelemenin, Katoliklik dışındaki diğer teistik anlayışlar açısından da faydalı olacağı varsayılmıştır.

Bu bağlamda mesele, dört simülakr düzeni çerçevesinde ele alınmıştır. Birinci bölümde Tanrı simülakrının ortaya çıkmasında veya çözülmesinde yardımcı olacağı varsayılan Baudrillard'ın entelektüel kişiliği, çalışma için önemli olan kavramları ve simülakr düzeni anlatılmıştır. Tanrı'nın simülakrlaşmasını görebilme açısından Hristiyanlığın değişen Tanrı anlayışı dogma, teslis, logos şahıs, hipostaz gibi kavramlarla verilmiştir. Dinin aslından uzaklaştığı eleştirisiyle Baudrillard tarafından öncelenen Katharlar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca simülakr kuramı kapsamında filozofların Tanrı anlayışlarındaki farkların görülebilmesi açısından Baudrillard'ın da eserlerinde kullandığı veya Tanrı tasavvuru açısından önemli gördüğümüz filozofların düşüncelerine yer verilmiştir. İkinci bölümde dört simülakr düzeninde tarafımızca seçilen Tanrı'nın simülakrlaşmasının nedenleri olduğunu varsaydığımız etkenleri hakkında Baudrillard'ın düşünceleri verilmiştir. Üçüncü bölümde de simülasyon çağının Tanrı simülakrları ortaya konmuştur. Değerlendirme bölümde çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Sonuç bölümünde ulaşılan veriler özetlenmiş ve simülakrlaşmanın oluşum dizgesi verilmiştir.

Araştırma, Baudrillard'ın simülasyon/simülakr kuramı içerisinde Tanrı simülakrı ortaya koymaya çalışılan çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Tezde, felsefi yönetime ait, rasyonellik, objektiflik, şümullülük ve tutarlılık ilkelerine azami derecede riayete gayret edilmiştir. Literatür taramasıyla elde edilen bulgular, objektiflik açısından dolaylı veya doğrudan Baudrillard'ın eserlerinden sağlanmıştır. Bireysel değerlendirmeler ya paragraf sonunda ya da bölüm sonunda verilmiştir.

Simülakrlaşma, ilgili kavrama bir imge vererek oluşturulan boşluktan faydalanarak gerçekleştirilmektedir. Bu aşamadan sonra nesneleşmiş insan, artık terörize edilmek suretiyle ve ekranlı bilgi işlemsel sistemler tarafından istenilen anlamlar yüklenerek kavram sunulmaktadır. Bu kavram gerçek olarak algılanmakta, yeniden üretilen bu yapay mefhumu simülakr denilmektedir. Tanrı mefhumu Anadolu'ya monoteizm etkisiyle girmiştir. Yunan etkisi, ikonaların ortaya çıkması, hipostaz kavramının şahıs anlamında Latin dünyaya geçmesi,

konsillerle çok yönlü Tanrı anlayışı teslis ortaya çıkmıştır. Sonrasında Tanrı kavramının soyut mefkureden somut imgeyle değişimi ortaya çıkmıştır. İnsan aklının öne çıktığı modern dönemde imgeyle ifade edilen Tanrı da ortadan kaldırılmıştır. İmgenin ve yeniden üretimin hâkim olduğu dijital çağdaysa Tanrı'nın birçok simülakrı üretilmiştir. Bu ise Tanrı'nın imajlarından olan her şeye gücü yetme, her şeyi bilme ve iyilik imparatorluğu kurma ekseninde gerçekleştirilmiştir. Nihayetinde ulaşılan veri ise, bir kavram veya vakıa matematiksel olarak tanımlanabiliyorsa aynı zamanda simülaklaştırılabilir demektir.

Antalya, 2024

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

İnsan, toplumsal olduğu kadar kişisel bir varlıktır; bu yüzden onun inançları, düşünceleri toplumu etkileyebildiği gibi toplumsal dönüşümler de insanı etkileyebilmektedir. Yani hem bireyin inanç/kararları hem de iktidar/ların inanç/kararları birbirini etkileyebilmektedir. Kitle iletişim araçlarının hâkim olduğu bu çağda, ilerlemeyi hedefleyen bütün toplumların, Batı modernleşmesinden etkilendikleri rahatlıkla gözlemlenebilir. Türk toplumu içinde takipçi veya taklitçi olarak bu çıkarım geçerlidir. Jean Baudrillard, bu noktada Batı dışındakilerin, onun modernleşmesinin metastazlarını yaşadıklarını iddia etmektedir.

Bilimsel ve ekonomik gelişmeler, insan aklının önderliğinde aydınlanan Batı toplumuna iş ve aş getirmiş; hastalık ve istilalardan kurtarmıştır. Fakat bu gelişmeler Batı insanını ve hayatını tedricen tehdit etmeye başlamıştır. Şehirleşme, kapitalin hareketleri, Büyük Buhran, dünya savaşları, sömürge faaliyetleri, anlam kayması ve öteki sorunsalı gibi fenomenler tehdit bağlamında akla ilk gelenlerdir. Bu tehditlerin toplumu rahatsız ettiğinin en büyük göstergesi, II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa özelinde Batıda Avrupa'nın yapısını çözümleyen, kendine has metotlarla mevcut durumu anlatan, kavramlar üreten, kuvvetli eleştirmen-filozofların ortaya çıkmasıdır. Bu eleştirmen-filozoflardan biri olarak kabul edilen Jean Baudrillard'ın kendi yettiği Batı toplumunu tahlil ettiği, şiddetle eleştirdiği hatta gittikçe kötüye evirildiği, yapaylaştığı ve yok olmaya başladığı iddialarını simülasyon kavramıyla adlandırmaktadır. Ayrıca simülasyona götüren yapaylıkların oluşumu ve gelişimini simülakr düzeni kuramıyla sınıflandırması ve ötekinin bakış açısına verdiği önem onu, diğer eleştirmenlerden ayırmaktadır.

Modernitenin ilkelerinden uzaklaştıran yapaylıkları ele alma açısından Tanrı mefkuresinin simülakr kuramının çerçevesinde ele alınmasının modern sonrası durum için genel bir çözümleme sağlayacağı varsayılmıştır. Simülakr kuramı çerçevesinde Tanrı mefkuresinin seçilme nedeni ise, seçilen kavramın bireyi ve toplumu birçok yönden ele alma imkânı vermesidir. Ayrıca çalışmanın yapıldığı bilim dalı olan din felsefesinin temel araştırma konularından biri olmasıdır. Hristiyan teolojisinde Tanrı mefhumunun anlam değişimine uğradığı teslis karşıtlığı, Tanrı'nın heneoteistleştirildiği, otiosuslaştırıldığı eleştirileriyle karşılaşılabilmektedir. Bu eleştiriler çalışmada ele alınan "Tanrı simülakrı" ile kastedilene benzemektedir. Örneğin Hristiyan din felsefecilerinden John Hick, Hristiyan Tanrı'sının yanında, Amerikan hayat tarzı ve onun ürettiği para, ticaret, başarı, güç ve nesne gibi dünyevi Tanrıların, Batı toplumunu monoteizmden uzaklaşmış henoteist bir Tanrı anlayışına doğru

götürdüğünü iddia etmektedir. Bu iddia Baudrillard’a atfen kullandığımız Tanrı simülakrından kastedilenle benzeşmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Baudrillard’ın II. Dünya Savaşı sonrası dönüşen ekonomik yapıyla birlikte değişen nesne algısı, özellikle kavramların anlam kaymasını yapay zekâya dair gelişmeler ve sonuçları üzerinden gerçekleştirdiği toplumsalın eleştirisi çerçevesinde Tanrı mefhumunu tartışmaktır. Bu tartışma, Tanrı mefhumunun anlam değiştirdiği ve ortaya birçok Tanrı’nın çıktığına dair eleştirileri farklı bir bakış açısıyla ele almaktır. Dolayısıyla tezin amacı “Tanrı nasıl simülakrlaştırılabilir” sorusuna cevap aramıştır. Bu tartışmada eğer Tanrı simülakrları varsa, simülakrların nasıl oluştuğu çalışmıştır. Bu minvalde çalışmada, Baudrillard’ın simülasyon-simülakr kuramı çerçevesinde Batının moneteist Tanrı anlayışından henoteist Tanrı anlayışına, oradan da Kilisesiz, düalist, sınırlı, otiosus, seküler bir anlayışa dönüşmesi nasıl gerçekleştiği tartışılmıştır. Bir yönüyle, çalışmanın amaçlarından biri de Tanrı mefhumunun değişimini ifadelendirmek üzere felsefe ve din bilimleri alanı için simülakr kavramını önermektir.

Araştırmanın Sorusu

Baudrillard, simülasyon-simülakr kuramıyla Fransa özelinde Batı modernleşmesinin geldiği yeri eleştirmekte, klasik modernizm olarak isimlendirilebilecek eski yapının değiştiği ve ortaya çıkan yeni yapıya uygun bir şeyler söylenmesi gerektiğini iddia etmektedir. Onun eleştirisi ekonomi-politiğin değiştiği dolayısıyla değerlemenin de farklılaştığı yönündedir. Dolayısıyla o, simülakr düzeni eleştirisiyle de değişen ekonomi-politik ile değişen insan ve toplumu ortaya koymaya çalışmıştır. Her düzende değerlendirme sistemi değişiyorsa Tanrı mefhumu da bu değişime tabi midir? Bir değişim söz konusuysa, Tanrı nasıl simülakrlaşmaktadır? Gibi sorular çalışmanın temel sorularındandır. Bu sorular neticesinde yapılan tezin ile alanda yapılacak sonraki çalışmalara küçük bir katkı sağlayacağı varsayılmıştır.

Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Batı modernizminin, genellikle Rönesans’la başlatılan, Sanayi Devrimi’yle belirginleştirilen, I. Dünya Savaşı, 1929 Buhranı ve II. Dünya Savaşı sonrasında da farklı bir seyre büründüğü iddia edilmektedir. Bu tasvire ek olarak Baudrillard, dünya savaşları sonrası değişime uğrayan Batı modernizminin, 1968 Mayıs öğrenci hareketi ile sonlandığını ileri sürmektedir. Baudrillard, Batının artık onu oluşturan değerleri yaşamadığı, taklitlerle yetinildiği eleştirisini simülasyon-simülakr kuramıyla yapmaktadır. Fransız düşünürlerin, II. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerinin gerilemesi etkisiyle Batıyı kendi ürettikleri kavramlarla eleştirmişlerdir. Bu düşünürlerden olan Baudrillard’ın, diğer düşünürlerden ayrıldığı nokta

eleştirilerini nesne ve gündelik hayat üzerinden yapması ve bir değer atfetmekten uzak durmasıdır. Ayrıca eleştirilerinde sayısal, bilgi iletişimsel yapıların kavramlarını kullanmıştır. Bu yapıların ortaya çıkardığı veya çıkaracağını iddia ettiği durumları matematiksel kavramları kullanarak gerçekleştirmiştir. Eleştiride seçmiş olduğu bu yöntem onun, itici, bilimkurgucu, radikal bir düşünür olarak addedilmesine de sebep olmuştur.

Sibernetik, kod, reklam, nesne, kapitalizm ve Marksizm'in hallerini ortaya dökerek Batı'yı sarsma eğilimindeki eleştirilerinde Baudrillard, Batının modernleşme sürecini ilk dönemlerinde üç düzene ayırarak ele almıştır. Sonraki dönemlerindeyse simülakr düzenini dörde çıkararak işlemiştir. Bunların ilki aslından taklitle tanımlanan Rönesans dönemidir ki, Baudrillard'ın sanatçının kendi eserlerini kendi kopyalamasıyla anlattığı düzendir. İkincisi bir kalıptan üretimin düzenidir ki bu da sanayi devri simülakrlarıdır. Üçüncüsü II. Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme denk gelen aslın tamamen ortadan kaldırılıp modelden üretime geçilen simülakr düzenidir. Baudrillard, yapay zekânın yükselişe geçtiği döneme denk gelen yıllarda *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği* kitabında bahsi geçen dördüncü simülakr düzeni içinse, integral gerçeklik adlandırması yapmıştır.

Katolik Tanrı kavramı sınırsız, sonsuz, hiçten var eden (creatio ex nihilo), var olandan mutlak olarak ayrılmış, bizatihi var olan, zat olarak mevcudiyeti olan, kendi dışında her şeyi yaratan, mutlak kadir, mutlak iyi, mutlak bilen, kutsal sevgi olarak insana ifşa edilen tesisle nitelendirilmiş bir varlığı işaret etmektedir. Fakat Katolik Tanrı'sı Baudrillard'a göre, modernitenin ilk iki döneminde yani Rönesans ve Sanayi Devrimi'nde öldürülmüştür. Tanrı'nın öldürülmesiyle her şeyi bilme göstergesi bilime, her şeye gücü yetme göstergesi teknoloji, sadece iyilik imparatorluğu kurma göstergesi yapay zekâyâ bağlanmıştır. Dolayısıyla boşta kalan göstergelerinden Tanrı simülakrları oluşturulmuştur. Baudrillard'ın nesneler sistemi dediği, öznenin nesneleşmesi, henoteist bir yapıya imkân sağlamıştır. Bunun nedeni gerçeklik anlayışının bozulmasıdır. Göndergeden mahrum gerçeklik, Tanrı'nın buharlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Modernitenin kurduğu gerçeklik, tabiata dayanmasına rağmen hipergerçek, sanala dayanmaktadır. Gerçek için salt iyi veya kötü demek zordur. Dolayısıyla Baudrillard düşüncesindeki bir şey hem iyi hem de kötü hatta kötü olmaya daha yatkındır manasına gelen ikili yapı simülasyona karşı bir itiraz olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu fikir, onun simülasyona ait gördüğü her şeyi tekleştirme özelliğine bir çözüm önerisidir. Diğer önerisi de her şeyin şeffaflaştığı simülasyonda sırra, kadere yer açmak gerektiğidir.

Araştırmanın konusu, Batı'yı yıpratıcı bir eleştiriye tabi tutan Baudrillard'ın kitaplarından yola çıkarak Tanrı'ya atfedilen sıfatların/göstergelerin simülakrlaşmasının toplumsal değişim ve simülakr düzenleriyle, eş zamanlı gerçekleştiğini tartışmaktır.

Modernitenin en önemli iddialarından biri olan Tanrı'nın öldürülmesinden sonra ortaya çıkan seküler dünya hayatının yapısının simülakr kavramı çerçevesinde anlaşılabilceği varsayılmaktadır. Bununla birlikte Baudrillard'ın Batının Tanrı anlayışına nesne ve gündelik hayat üzerinden geliştirdiği eleştirilerinden yola çıkarak, Tanrı anlayışında gerçekleşen değişimlerin nedenlerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda araştırma, özneyi kendine konu edinen çağının genel anlayışı dışında nesneye yönelen Baudrillard'ın, Tanrı hususunda yaptığı tartışmaları dolaylı olarak nesneler ve gündelik hayat üzerinden kurduğu ön kabulüne sahiptir. Sanayi Devrimi ve II. Dünya Savaşı arası dönemde Tanrı öldürüldükten sonra ne olmuştur sorusu araştırmanın kapsamı içerisinde. Bu çalışma Baudrillard'ın basılı kitaplarında kurguladığı simülasyon-simülakr kuramı ile sınırlı olduğundan, çalışmada onun etkilendiği düşünce akımları veya düşünürler müstakil bir bölüm olarak incelenmeyecektir. Ayrıca Baudrillard, araştırmalarını gündelik hayattaki düşüncelerle sınırladığı için araştırmada bu çerçeveye dikkat edilecektir.

Araştırmanın Özgünlüğü

Nesne ve gündelik hayat üzerinden gerçekleştirdiği çözümlemelerinde, Tanrı hususunda doğrudan bir cevap vermekten kaçınan Baudrillard'ın simülasyon-simülakr kuramı bağlamında Hristiyanların dünyevi Tanrılar edinmesi ve dinin henoteist yapıya bürünmesi konusundaki kaygılarının ve bir simülakr olarak Tanrı kavramının şimdiye kadar bir doktora tezinde müstakil olarak çalışıldığına rastlanmamıştır. Fakat James Walters'ın Baudrillard'ın kavramlarını ele aldığı teoloji alanındaki *Baudrillard and Theology* çalışmasını hatırlatmakta fayda vardır. Ancak Walters bu çalışmada müstakil bir konu olarak Tanrı simülakrına değinmediği için bu çalışma tezin özgünlüğüne bir hanel getirmemektedir. Baudrillard'ın, hipergerçeklik-simülasyon düşüncelerinin kapitalin daha çok dikkatini çektiği gözlemlenmektedir. Onun fikirlerinin paraya dönüştürülme, prestij elde ettirme potansiyeli piyasa tarafından görülüp kullanılmış; her ne kadar kendisi karşı çıkmış olsa da fikirleri hipergerçeklikten bolca nasibini almıştır. Bir anlam gerçeklik değişimini ifade eden simülasyon görüşü, Matrix, Truman Show gibi filmlerde gerçekte olmayan makinalar veya başkaları tarafından kurgulanmış bir dünyada yaşandığı şeklinde gerçekleştirilmiştir. Baudrillard'ın insanları gerçeğe bağlama için kurguladığı kuramı sanal sayesinde hipergerçekleşmiştir. Simülasyon, onun anlama üzerine düşüncelerinden ziyade bilgi işlemsel teknolojilerin ürettiği gerçeklikle sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'de din felsefesi alanında Baudrillard'ın simülakr kuramı bağlamında Tanrı kavramının ele alındığı ilk doktora çalışmasıdır. Baudrillard, nesneler ve gündelik hayat üzerinden sistemini kurmuş olması ve örtülü konuşmasından dolayı eserlerinde

doğrudan Tanrı konusunu ele almamıştır. Baudrillard'ın emeklilik öncesi döneminde Tanrı üzerine negatif konuşması, örnek olarak Katharları kullanmasının nedeni, akademik görevinin tehlikeye atma endişesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Fakat emeklilik sonrasına denk gelen bilgi işlemsel yapıların da etkin olmaya başladığı 1990 sonrası eserlerinde bir simülakr olarak Tanrı düşüncesi görülmektedir. Bu bağlamda özellikle yapay zekâ çağına gindirildiği gözlemlenen günümüzde Tanrı mefhumu nasıl anlaşılmaktadır sorusuna Baudrillard'ın simülakr kuramı çerçevesinde bir cevap aranması araştırmanın özgünlüğü açısından önemlidir. Bu çalışmanın alandaki araştırmacılara veri sağlama açısından küçük bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, Baudrillard'ın kitaplarında işlediği fikirler, doğrudan görünenle çözümleme yerine göstergebilimin ilkeleri de dikkate alınıp yapısal bir çözümlemeye tabi tutularak ele alınmaya çalışılmıştır. Baudrillard'ın simülasyon-simülakr kuramı çalışılırken şümulü, objektif, rasyonel ve tutarlılıkla formüle edilen felsefi yöntem kullanılmıştır. Baudrillard'ın sabit bir yöntemle bağlı kalmaması, kendi araştırma konusuyla ilişkiliyse antropoloji, göstergebilim, yapıöküm, fenomenoloji, psikanaliz, sosyoloji kuramlarını ve analitik yaklaşımları kullanmaktan çekinmemesi nedeniyle felsefi ve literatür taraması yöntemleri de kullanılmıştır. Ayrıca onun bir teolog olmaması, tezini öznenen yola çıkarak değil de nesneden, gündelik hayattan yola çıkarak işlemesi, nihilist bakış açısı, aşırıya kaçmayı sevmesi, Tanrı ve ele aldığı diğer birçok konuda anlayışını açıkça göstermek yerine flulaştırmayı tercih etmesi, okuru ikircikli bırakmayı yeğlemesi bu araştırmadaki felsefi ve literatür tarama yöntemlerini gerekli kılmıştır. Buna ilaveten bahsi geçen yöntemlerin belirlenmesinde, Baudrillard'ın doktora tezi sonrası eserlerinde, özellikle metafiziğin konusu yapılabilecek eleştirilerindeki, ikili, bilgi işlemsel yapı, belki de öze dönme arzusu etkili olmuştur

Baudrillard'ın, nesnelerin, görüntü ve gösterişin, tüketim egemenliğinin bütün insan faaliyetlerini etkileyen unsur olarak ele aldığı iddialarını içeren çalışmaları; gerçekliğin kaybolduğu, iyi-kötüdeki muğlaklık, değerdeki keyfilik iddiaları, simülasyon-simülakr kuramını çalışmada yöntem olarak seçimi tercihi olumlu etkide bulunmuştur. Onun Nietzsche sonrası Tanrı'nın öldürüldüğü Batıda, aklın da ölüp yerine gelen keyfiliğin, referanssızlığın, öz yitimini gerçekleştirdiği ve özün yerini alan simülakrları ele aldığı kuramın araştırma için temel bir veri kaynağı olmuştur. Ayrıca, Baudrillard, gündelik hayatın pratikleri ve nesne üzerine yazı yazmış olmasına rağmen metafizik konuları açıkça ele alması emeklilik sonrasına denk

gelmektedir. Çalışmanın konusu gereği din felsefesi meseleleri, metafizik konularda veri aranmıştır. Fakat aranan veriler emeklilik sonrası *Anahtar Sözcükler*, *Cool Anılar* gibi kitaplarında ulaşılabildiğinden bahsi geçen konuları içeren bölümlerde tek kaynaktan dipnotlar verilmek zorunda kalınmıştır.

Araştırmada, temel veri kaynağı olan Baudrillard'ın eserleri tercih edilmiştir. Baudrillard'ın düşünceleri verilirken çalışma, onun eserleriyle sınırlandırılmaya gayret edilmiştir. Eserlerinin tarih sırasına ve Tanrı simülakrı tamlamasının gerektirdiği kapsamdan uzaklaşılmanmaya, düşünceleri bu tamlamanın sağlayacağı düşünüşler, vargılar, bilgiler ışığında aktarılması hususuna dikkat edilmeye çalışılmıştır. Eserler ele alınırken Türkçe çevirilerinde anlaşılmayan yerler için ulaşılabildiği ölçüde Fransızca asıllarından ve İngilizce çevirilerinden karşılaştırma yapılarak çalışılmıştır. Bu yöntem kullanılırken, Fransızca, Latince ve İngilizce sözlüklerden faydalanılmıştır. Anlama sürecindeki bu metotla ele alınmış kavramlarla ilgili olarak taranmış kitaplardan referans verilmiştir.

İçinde olunan çağ ile ilgili çözümlemelerde genelde “post-modern” adlandırılmasının kullanıldığı malumdur. Bu çalışmadaysa yaşanan çağ ile ilgili çözümlemeler Baudrillard'a ait veya onun düşüncelerinin ifadesiye post-modern kavramı yerine “simülasyon-simülakrı”, değilse genel kullanım uygun hareket edilmiştir. Gerek görüldüğü yerlerde bölüm içinde yapılan değerlendirmelere ilaveten çalışmanın fikri gelişimin takibinin daha iyi görülebilmesi için bölümlerin sonunda bölümün özeti ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Literatür Özeti

Baudrillard'ın Batı sistem eleştirilerinde, sistemin çöktüğü, yeni bir yapının ortaya çıktığı ve bu yeni duruma uygun fikirlerin üretilmesi gerekliliği, hatta var olan sistemin ölmesi/öldürülmesi gerektiği, bu sistemin kendi içinden çözüm üretmez hale geldiğini iddia etmesi, onun birçok araştırmacı tarafından post-modern bir filozof olarak ele alınmasına neden olmuştur. Ayrıca geçmişinde Marksizmin olması, ekonomi politik, meta fetişizm, artı değer, emek gibi kavramlar ekseninde kapitalizm eleştirisi yapması, onun yeni-Marksist ve post-seküler olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Medya, reklam, simülasyon gibi konuları ele alması, insan aklıyla kurulan toplumsalın sona erdiği gibi eleştirileri nedeniyle sosyologlar, iletişimciler ve filozoflar tarafından özellikle medya, hipergerçeklik, simülasyon, simülakrı kavramları, onun kuramı bağlamında inceleme konusu edinilmiştir. Baudrillard'ın, özellikle koda dayalı bir ekran üzerinden göstergeler yoluyla kendini sunan dijital bir çağda yaşanabileceklere işaret eden kendi zamanından yaptığı fark edişleri günümüzde birçok kişi

tarafından açıkça gözlemlenir hale gelince, çoğu araştırmacının dikkatini çeken bir filozofa dönüşmüştür.

Çalışmaya başlanan 2022 yılında YÖK'ün Tez Merkezi Veri Tabanı'nda tezin ana kavramı olan “simülakr” kelimesiyle arama yapıldığında biri doktora, dördü yüksek lisans olmak üzere beş tane tezin tamamlandığı görülmüştür. Bunlar arasında doktora düzeyindeki tek tez iletişim alanında İbrahim Mete Günay'ın yaptığı *Jean Baudrillard ve Simülasyon Kuramı: Bir Simülakr Olarak Sarı Yelekliler* adlı 2021 yılında tamamlanan çalışmadır. Yüksek lisans tezleri tarih sırasına göre ise şöyledir: Evren Erlevent'in Güzel Sanatlar alanında 2004 yılında tamamladığı *Yüzeye Çıkan Simülakrum: İmgenin Doğası Üzerine Bir Araştırma*; 2014 yılında Neslihan Atcan Altan tarafından Amerikan Kültür ve Edebiyatı alanında yapılmış *Neil Gaiman'ın American Gods Adlı Romanında Simülakrlar ve Hipergerçeklik*; Arzu Bayar'ın 2017 yılında Gazetecilik alanında yaptığı *Metalaşma ve Haber: İnternet Gazeteciliğinde Simülakr Habercilik Olgusu*; 2019 yılında Emre Kara tarafından İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında yapılmış *Julian Barnes'ın İngiltere İngiltere'ye Karşı & Kazuo Ishiguro'nun Beni Asla Bırakma Romanlarının, Jean Baudrillard'ın Simülakrlar ve Simülasyon'u Çerçevesinde Bir İncelemesi* adlı çalışmalarıdır.

Adı geçen tezlerde Günay ve Kara'nın çalışmalarının Baudrillard başlığından bağlamında yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu minvalde Tez Merkezi Veri Tabanı'nda “Baudrillard” kelime taraması yapıldığında bu iki çalışma dahil olmak suretiyle 52 çalışma gözükmemektedir, ki bunlarda iki tanesi 2023 tarihinde tamamlanmıştır. Bu çalışmaların tez türülerine göre dağılımı şöyledir: 7 doktora, 1 sanatta yeterlilik, 46 yüksek lisans. Konu itibarıyla ise Reklamcılık, İşletme, Eğitim ve Öğretim, Kamu Yönetimi, Karşılaştırmalı Edebiyat ve Din alanlarında birer tane; İngiliz Dili ve Edebiyatı, Gazetecilik ve Siyaset Bilimleri alanlarında ikişer tane; Güzel Sanatlar, İletişim Bilimleri ve Radyo-Televizyon alanlarında üçer tane; Mimarlık alanında dört tane; Sahne ve Görüntü Sanatları alanında beş tane; Sosyoloji alanında yedi tane; Felsefe alanında 18 tane çalışma gözükmemektedir.

Tarama neticesinde ulaşılan 52 tezden 6'sı ise Felsefe ve Din Bilimleri alanında yapılmıştır. Bu çalışmalar, Bursa Uludağ Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitülerinde yapılmıştır. Ahmet Dağ'ın 2009 yılında İsmail Kılıçoğlu danışmanlığında tamamladığı *Jean Baudrillard'da Simülasyon Kavramını Temellendirme Çabası* adlı yüksek lisans tezi alandaki ilk çalışmadır. Kasım Küçükcalp'ın danışmanlığında Felsefe Tarihi Bilim Dalı'nda üç tane tez yapılmıştır. Bunlardan ikisi Mustafa Dikmen tarafından kaleme alınmıştır. Bunlar sırasıyla, 2016 tarihli *Jean Baudrillard ve Postmodernizm* adlı yüksek lisans tezi ve 2021 tarihli *Michel Foucault ve Jean*

Baudrillard Düşüncesinin Karşılaştırmalı Bir Analizi adlı doktora çalışmalarıdır. Küçükalp danışmanlığında bitirilen üçüncü tez ise Nihat Çam'ın, 2019 tarihli *Jean Baudrillard'ın Felsefesinde Gerçeklik Problemi* adlı yüksek lisans tezidir. 2019 yılında Celal Türer danışmanlığında yine Felsefe Tarihi Bilim Dalı'nda Merve Nur Türksever tarafından *Jean Baudrillard'ın Düşüncesinde Trans-estetik* adlı yüksek lisans tezi yapılmıştır. Felsefe ve Din Bilimleri alanında (İslam Felsefesi) yapılan altıncı çalışma, Burhanettin Tatar danışmanlığında 2015 yılında Yusuf Odabaş tarafından tamamlanan *Gazali ve Baudrillard Felsefesinde Eleştirel Göz Sorunu* adlı tezdur. Bu çalışmalar arasında Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında din felsefesi bağlamında Baudrillard'ın hiç çalışılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın din felsefesi alanında bir ilk olmaktadır.

Yaygın Etki

Gündelik hayatta internet, kitle iletişim araçları ve yapay zekânın olağanlaştığı görülmektedir. Bu minvalde insan davranışlarında meydana geldiği ileri sürülen değişimleri ve toplumsal dönüşümün sebeplerini araştıran çoğu çalışmanın çıktısında ekranlı bilgi işlemsel sistemleri görülmektedir. Bazen cevap bazen de sorunun kendisi olarak bu sistemler araştırmaların içinde yer almaktadır. Dolayısıyla Batı dışındakiler için bahsi geçen sanal yapıların üreticisi medeniyetin anlaşılması önemlidir. Çalışmanın Batıyı anlama hususundaki çalışmalara küçük bir katkı sağlayacaktır.

Baudrillard, eserlerinde bilgi işlemsel sistemlerin etkin olduğu sanal döneme simülasyon-simülakr kuramıyla açıklama getirmiştir. O, eserlerinde yapay zekâ çağında modern toplumsalın tüketim ve gösteri toplumuna dönüştüğü, tüketici ya da kapitalist dışında insan olabilmenin imkânını sorgulamaktadır. Baudrillard'ın düşünceleri çerçevesinde yapılan çalışma, simülasyonda Tanrı sorunsalı üzerine yapılacak araştırmalara bir veri sağlamaktadır. Buna ilaveten çalışmanın, yapay zekâ çağında insan gerçeği fark edebilir mi yoksa Baudrillard'ın iddia ettiği gibi bir kısır döngü içinde yapay/hipergerçeği mi yaşayacak gibi soruları araştıran çalışmalara bir katkı verebilir. Ayrıca çalışmanın nesnelerin hâkim olduğu gündelik hayatta Tanrı'nın yoksanması (otiosuslaşması) bağlamında sekülerleşme araştırmalarına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM HARİTASI

Tanrı simülakrının anlaşılması açısından bu bölümde öncelikli olarak Baudrillard'ın entelektüel hayatı ve eserleri; Baudrillard düşüncesi açısından önemli olan anahtar kavramlar verilmiş; sonrasında simülakr kuramı anlatılmıştır. Bu tezde özellikle arka planda Tanrı kavramındaki anlam kaymasının nasıl ortaya çıktığı çalışılmıştır. Tanrı simülakrı olarak adlandırılabilir vakıanın şerh edilmesinde dolaylı olarak bilinmesi gereken Hristiyan Katolik doktrini ve Rönesans'tan moderne Baudrillard'ın da eserlerinde kullandığı ve sıklıkla atıfta bulunduğu filozofların Tanrı tasavvurları verilmiştir.

Bir hayretle başlayan insanın düşünme serüvenini, nesnel göndergeyi sesle ve şekille bağıntılayarak sürdürdüğü ve kavramlar üreterek devam edegeldiği literatür verileri incelendiğinde rahatlıkla görülmektedir. Bu minvalde bir yazı veya konuşma felsefe ile ilintilendirildiğinde de kavramlar üzerinden konunun ele alınacağı ve kavramların ne'liğinin bilinmiş olmasının da faaliyet açısından faydalı olacağı aşıkardır. Ayrıca genel olarak felsefi faaliyetlerin insan veya onunla alakalı problemler üzerine inşa edilmektedir. Bu çıkarım doğrultusunda felsefe tarihi boyunca kavramların yerli yerinde kullanılmasının, felsefi faaliyetlerin akli ve insani kalmasına olanak tanımıştır. Bu veriler ışığında simülasyona kadar oluşturulan kelimelerin, kavramların bir referans¹ noktasına veya gerçeğe dayanmakta, ne'likleri açıkça belirlenebilmektedir. Bu doğrultuda kendinden önceki dönemlerden farklı olduğu iddia edilen simülasyonda kavramların nesnel referans noktasından kurtulduğuna dair düşünüş² mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda Jean Baudrillard (1929-2007) düşüncesiyle rahatlıkla ilişkilendirilebilecek; kavramların, durumların, olayların herhangi bir nesnel göndergeye sahip olmayan fakat baştan çıkarıcı görüntüye sahip, referansı kendinden yapaylıklar, simülakr olarak ortaya çıktığı³ çıkarımı içinde yaşanan çağın farklılığıdır. Bu veriler ışığında insani ürünlerin tehlikeye girmekte ve nesnel bir referansa bağlanmadıkları için simülasyon ortaya çıkmaktadır.

¹ Fransızca "référence" kelimesinin karşılı olarak kullandığımız "referans" kelimesi Türkçe dış dünyada gerçekliğe gönderim yapan anlamında gönderge kullanılmaktadır. Ayrıca diğer anlamları için bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, "référer", İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017, s. 2244.

² Olgü-sonrası evrende olgusal referansın imkânsızlığıyla alakalı olarak bkz. Byung-Chul Han, *Enfokrasi Dijitalleşme ve Demokrasi Krizi*, çev. Mustafa Özdemir, Ketebe Yayınları, İstanbul 2023, s.36.

³ Madan Sarup, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm Eleştirel Bir Giriş*, çev. Abdülbaki Güçlü, Pharmakon, 6. Basım, Ankara 2019, s. 229-230; Baudrillard'ın şimdiki zamanı bir temsilin referansı, göndergesi olarak gerçek olanın ortadan kalktığı çağ kabulü için bkz. Andrew Wernick, "Jean Baudrillard: Seducing God", *Post-secular Philosophy: Between Philosophy and Theology*, ed. Phillip Blond, Routledge, New York 2005, s.184.

Batı modernizmi ya da aydınlanması tefekkür edilirken zihnilerin bir köşesinde duran, düşüncelerin temellendirilmek için kullanılan delillerden biri Immanuel Kant'ın "Aydınlanma Nedir?" sorusuna cevap aradığı metnidir. Bahsi geçen metinde Kant, aydınlanmayı insan aklının vesayetten kurtulması olarak tanımlamaktadır. Aydınlanmayı vasiye gerek duymadan düşünme cesareti göstermek olarak tanımlayan Kant'ın, "bilmeye cüret et" mottosuyla⁴ giriş yaptığı yazısında, modernitenin özellikleri olan eleştirel insan aklı, nesnellik, ilerleme, insan aklını temel alan toplumsallaşma ilkeleri Batının modernleşmesinin göstergesidir. Bu bağlamda genellikle Batı medeniyeti üç ana dönemde ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi Kilisenin vesayeti altında düşünce üretilen Orta Çağ dönemidir. İkincisi Kant'ı takiben vesayetten kurtulup insanın aklını kullanma cesareti gösterdiği Modern dönemdir. Üçüncüsü de İkinci Dünya Savaşı sonrası meta-anlatıların inkırazı sonrası hangi akılla düşünüleceğinin sorulduğu Post-modern dönemdir⁵.

Bu tasnifin Baudrillard düşüncesindeki karşılığı simülakr düzeni olarak tanımladığı kuramına denk gelmektedir. Onun ilk dönem yazılarında Rönesans ile başlattığı Sanayi Devrimi'yle bitirdiği modern öncesi, birinci simülakr düzenine denk gelmektedir. Sanayi Devrimi'nden Nanterre Üniversitesi'nde başlamış 1968⁶ Olaylarına kadar olan dönem modern, ikinci simülakr düzenine tekabül eder. İçinde olduğumuz post-modern olarak ifade edilen zaman dilimi ise üçüncü simülakr düzenine denk gelmektedir. Bu tasnife, son dönem yazılarında yapay zekânın gündelik hayata müdahil olduğu süreci ifade için üçüncüye ilintili olarak fraktal veya integral gerçeklik⁷ düzenini eklemiştir.

Gönüllü vesayet, gerçekliğin kaybolması, referans noktası veya bir özün kalmaması, şeffaflaşıldığı, insan aklı temelli toplumsalın sonunun geldiği, aşırı gerçekliğin yaşandığı, modern değerlerin var olmadığı veyahut bir görünümünden ibaret olduğu tespitinde bulunan, modernite veya aydınlanma değerlerinden uzaklaşmış bir Batı'yı şerh eden Jean Baudrillard, düşünsel amacını şöyle ifade etmektedir:

⁴Immanuel Kant, *An Answer to the Question: "What is Enlightenment?"*, trans. H.B. Nisbet, Penguin Books, London 2009, s. 1.

⁵ Bu ayrım için antiklik, Orta Çağ ve modernlik şeklindeki genel ayrım için bkz. Matei Calimescu, *Modernliğin Beş Yüzü Modernizm Avangard Dekadans Kitsch Postmodernizm*, çev. Sabri Gürses, Küre Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2017, s. 26-28.

⁶ Dijitalleşmenin veya sibernetik çağ için önemli olaylardan olan modern çağın değiştiğini gösteren olaylardan biri olarak Baudrillard 1968 olaylarını göstermektedir. Fakat bu tarih için Baudrillard'ın değinmediği bir gelişmeyi burada eklemek yerinde olacaktır. Bu 1968 yılında Intel'in kurulup çip, entegre sistem tasarımı başlamıştır. Bu doğrultuda yeni bir bilgi üretimi sisteminin oluşumu ve yeni bilgi üzerinden iletişim başlamasının ifadesi olan bu başlangıç simülasyonun başlangıcı olarak da görülmektedir. Bkz. A. Çelik Kurtoglu, *Değer Zincirinin Evrimi*, Efil Yayınevi, Ankara 2022, s. 25-26.

⁷ "İntegral Gerçeklik" kavramı daha sonra müstakil başlık altında (2.4.1. nolu alt bölüm) ele alınacaktır. Türkçe karşılık olarak "integral" kavramının seçilmesinin nedeni, zihinlerde bu kavramın işlemsel, matematiksel, bilgi işlemsel yapısını uyandırarak "yapay zekâ"yı ansıtmak içindir.

Biz, “bireyi toplum üretir” türünden bir şey söylemeye çalışmıyoruz; zira herkesin birbirine benzediği bu kültürel ortamın aslında insanların bilinçaltılarının en derinlerinde yatan arzulara, sahip oldukları özgürlük anlayışı, “gereksinimler” hatta bilinçaltılarında kendilerini üretici bir güç olarak görmelerini sağlamaya kadar giden; üretime bağlı bir gelişme hızı ve totaliter bir mantığa sahip (yalnızca kapitalist sayılamayacak) bir sistem tarafından üretilmeleri ya da yeniden üretilmeleri gibi çok daha acımasız bir gerçeği gizlemeye çalıştığını söylüyoruz⁸.

Böylesi bir kaygıya sahip Baudrillard, Batı toplumunun içinde olduğu ya da içine girdiği durumu çözümlerken modern dönemin simülasyon ve antik dönemden alıntılacağı simülakr kavramını⁹ kullanmıştır. Görüntü, uyduruk, idol, -miş gibi ve taklitçe olarak ifade edebilecek kavramlardan oluşan kuramında Baudrillard, olması gerekenden daha öteye geçmiş Batı toplumunun, refah düzeni içindeyken onu refaha ulaştıran ilkelerden uzaklaştığını¹⁰ görmediğini ve bu değerlerden uzaklaştıkça yok olduğunu kendine has üslubuyla simülasyon-simülakr kuramıyla çözümlmeye çalışmıştır.

Baudrillard, teorisini ilk dönem yazılarında bir fark edişi, kendince yapılandığı göstergebilim ilkeleri¹¹, yeni-Marksist, post-yapısalcı bir yaklaşım¹² bağlamında çalışmıştır. Özellikle yapay zekâ temelli denilebilecek teknolojik ürünler ortaya çıktıkça gözlemlerini kendine has bir üslupla kendi fark edişini temellendirerek bir kurama dönüştürdüğü çalışmada ortaya koyulmuştur. Baudrillard’ın simülakr düzeni dediği yapının, eserlerinden yola çıkılarak Rönesans sonrası Batı düşüncesinin üretim ve değer açısından kategorize edilmiş sosyolojik bir değerlendirmedir. Batının hem üretim hem düşünce hem de değer değişimine göre ilk dönem yazılarında üçe bölerek ele aldığı olgunluk döneminden itibaren dörde çıkararak incelediği simülakr düzenlerini bir kuram olarak ele almak mümkündür.

Baudrillard’ın, kavramların içinin boşaltılmasının sosyolojik karşılıklarını gözlemlemiş, şerh etmiş, geleceğe yönelik yazılar yazmış bir filozoftur. O, sosyal ve sanal dünyada olanları

⁸ Jean Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politik Hakkında Bir Eleştiri*, çev. Oğuz Adanır - Ali Bilgin, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 91.

⁹ Platon, “Sofist Ya Da Varlık: Dil Üstüne”, *Diyaloglar*, çev. Ömer Naci Soykan, haz. Mustafa Bayka, Remzi Yayınları, İstanbul 2010, s. 574. Metin şöyledir: “236 b O halde yolumuzu sürdürüelim. Peki, elverişsiz bir konumdan gördüğümüz için güzele benziyormuş gibi görünen, ama bu büyük figürleri tam olarak görebildiğimizde, benzediğini iddia ettiği aslına bile benzemeyen şeye ne ad vereceğiz? Benziyor gibi görüldüğü ama gerçekte benzemediği için ona simulacrum (görüntü-resim) demeyecek miyiz?”. Türkçe görüntü resim olarak çevrilen kelime Fransızcasında da “simulacrum” olarak kullanılmıştır. Karşılaştırması için bkz. Platon, *Le Sophiste [ou De l’Être ; genre logique]*, trans. Émile Chambry, La Bibliothèque électronique du Québec Collection Philosophie Volume 5: version 1.01, s.146.

¹⁰ Refah toplumu oluşturma isteğinin Hristiyan teolojisi önderliğinde hakikat arayışından uzaklaşıldığına dair düşünce için bkz. Paul Oslington, *Doğal Teoloji Olarak Politik Ekonomi Smith, Malthus ve Takipçileri*, çev. Hayrettin Soykan, Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul 2020, s. 211.

¹¹ Selma Eryılmaz, *Antik Çağdan Günümüze Göstergebilim Kuramları*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2020, s.121.

¹² Sarup, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm Eleştirel Bir Giriş*, s. 227; Zhang Yibing, *Postmarksist Temel Metinlerin Analizi II: Derrida’nın Marx Hayaletleri Baudrillard ve Debord’un Yeni Toplumu*, çev. Aylin Muhaddisoğlu, Kalkedon Yayın Evi, İstanbul 2012, s. 103; Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, s. 185.

felsefe, sosyoloji ve biraz da bilim-kurgu edebiyatı üslubuyla ele almıştır. Bir anlamda görüntüye dayalı bir toplumda meydana gelen sorunlarla ilgilenmiştir¹³. Baudrillard, kendinden önce de kullanılmış simülakr, simülasyon, baştan çıkarma gibi birçok kelime veya kavramı kullanarak kavramların anlam boşalmasına uğramadan önceki halini hatırd tutup mevcut yapay dünyada olan ve olabilecek üzerine kafa yormuş ve kendi üslubuyla¹⁴ bu düşüncelerini kaleme almış bir filozoftur. Bu çalışma, onun kuramını yani simülakrlar düzenlerinin Batı'daki Tanrı tasavvuru bağlamında gözlemlenebilir olup olmadığını tartışılmıştır. Özellikle bu çalışmanın yapay zekâ çağında bir Tanrı simülakrından bahsedilip edilemeyeceğinin imkânı tartışmalarına dair küçük bir katkı sağlayabilecektir.

Baudrillard'a göre, kuram erişilen olgulardan değil gelecekte olabilecek olaylara dayanmaktadır. Kurama değer katan ise, aydınlattığı olaylar değil, haber ettiği olayların şok dalgalarıdır. Bilince değil de şeylerin akışına etkide bulunmaktadır, onun enerjisi de buradan gelmektedir. Bu özelliğiyle de felsefe ve felsefî literatür ile bağıntılı olarak yazılanlardan ayırt etmek gerektiğini¹⁵ iddia etmektedir. Bu veri ışığında onun düşüncesine uyumlu olsun diye simülasyon-simülakr¹⁶ kuramı isimlendirmesi çalışma içinde sıklıkla kullanılmıştır.

Baudrillard'ın göre, eğer manevi değerler nesneleştirilse, bu değerler nesnedeki karşılığı doğrultusunda anlam değişimine uğrayacaktır. Göstergeye indirgendiğinde ise bir eşdeğer her zaman bulmaktadır¹⁷. Örneğin o, klasik dönemde kendini bilmek, nefsini bilmek, aşkınla bütünleşme çabası iken, modern dönemlerde kendini bilmenin bedenini tanımaya dönüştüğü ve böylelikle bedenin de Tanrı'nın yerini aldığı¹⁸ iddiasındadır. Bu doğrultuda ilk önceleri tinselci yapı, 18. yüzyılla birlikte duyumcu, ampirist, maddeci felsefe tarafından eleştiriye tabi tutulmuştur. Bu anlayış bedenden uzak püriten ahlak anlayışı yerine bedenin yüceltilmesi, kutsallaştırılması şeklinde giderek yaygınlaşmış ve sekülerleşmeyle birlikte gündelik hayatta bariz bir şekilde görülmüştür. Kutsallıktan uzaklaştırılarak oluşturulmaya çalışılan seküler

¹³ Kim Toffoletti, *Yeni Bir Bakışla, Baudrillard*, çev. Yetkin Başkavak, Kolektif Kitap, 2. Basım, İstanbul 2020, s. 11.

¹⁴ Baudrillard kendiyle yapılan söyleşide herhangi bir metodu olmadığını, yaptığının varsayımları en uç noktaya götürmek olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Oğuz Adanır, *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, Eylül Sanat Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 211; Jean Baudrillard, *Metinler ve Söyleşiler*, çev. Oğuz Adanır, Ajans Tümer Yayınları, 1. Basım, İzmir 1988, s. 146; Sezgin Kızılçelik, *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 2 Lévi-Strauss, Braudel, Wallerstein, Marcuse, Lyotard ve Baudrillard'ın Sosyal Teorileri*, Anı Yayıncılık, Ankara 2019, s. 277-278.

¹⁵ Jean Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014, s. 211.

¹⁶ İçinde olunan çağ ile ilgili çözümlemelerde genelde "post-modern" adlandırılmasının kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise çözümlemeler Baudrillard'a ait veya onun düşüncelerinin ifadesiye post-modern yerine "simülasyon-simülakr", değilse genel kullanıma uyulmuştur.

¹⁷ Jean Baudrillard, *Nesneler Sistemi*, çev. Oğuz Adanır - Ashı Favaro, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2020, s. 153.

¹⁸ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev. Nilgün Tural - Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2021, s. 165.

ideolojiler bedenın yıkıcı değerklerine odaklanıp kendilerine bu bağlamda yeni etik oluşturmuşlardır. Bu uğurda bedenin gizemsizleştirilmesi çalışmaları ardından kutsala karşı özgürlük ve özgürleşme, Tanrı'ya karşı ise bir eleştiri unsuru olarak beden kutsallaştırılmıştır. Böylelikle tinselci yapının yerini beden kültü almıştır¹⁹. Çalışmanın ismine Tanrı kelimesinin amacı da manevi değerklerin simülakrlaşmasının izlenebilir olduğudur. Bu doğrultuda Baudrillard'ın Tanrı'nın ne olduğuna, nasıl hareket ettiğine, haline dair fikirleri şöyledir:

Tanrı; gösteren ve gösterilen, iyi ve kötü, erkek ve kadın, canlılar ve ölüler, beden ve ruh, Öteki ve Aynı vs. arasındaki mesafenin -daha genel olarak ayrımlayıcı karşıtlıklara özgü kutuplar arasındaki mesafenin korunmasını sağlayan- öyleyse üstünler ve üstün olmayanlar, Beyaz ve Siyah arasındaki mesafenin de kapanmasını engelleyen şeydir. Mantık yerini politik bir mantığa bıraktığında, yani ayrımlayıcı karşıtlık iktidarı ele geçirdiğinde ve terimlerden biri yararına kullanılır hale geldiğinde Tanrı hep o tarafı tutmuştur²⁰.

Bu bağlamda insani olan için Tanrı'nın bir referans noktası olmasından dolayı O'nun simülakrlarının anlam kaymasını kolaylaştırmaktadır. Baudrillard'a göre, Tanrı'nın yerini alan simülakrların etkileyciliği onların sanallaştırılması, soyutlaştırılması yöntemiyle yapay hale gelmelerinden kaynaklanmaktadır. Tanrı simülakrlarından olduğu çıkarımında bulunulabilecek paranın veya yapay zekânın da büyüleyici durumu böylelikle açıklanabilir²¹.

Baudrillard'a göre, son kertede imgelerin her zaman güçlü bir yönü olmuştur. Onun düşüncesinde buna en iyi örnek Tanrı'nın ilahi kimliğini yok etmeye çalışan Bizans ikonalarıdır. Batı, imgenin karşısına, gerçeğin görünür, algılanır taraflarını ortaya döken yeniden canlandırmanın eytişimsel (dialectique) gücüyle çıkmaktadır. Düşünür açısından Batı, göstergenin güçlü bir anlamı ve bir işaretinin olabileceğine, bir anlamın yerine geçebileceğine ve değış tokuşu bir şeylerin sağladığına safça inanmaktadır. Baudrillard Tanrı'nın simüle edilebilmesini ve O'na olan inancın işaretlere indirgenebilmesini vahim bir durum olarak görmektedir. Çünkü bu olduğunda bütün sistem ivedilikle kocaman bir simülakra dönüşmektedir. Bu da olağandışı bir şey değil, sadece gönderenden yoksun, başı-sonu nerde belli olmayan, kapalı bir devre içinde durdurulamayan, gerçeğin değil sadece kendinin yerine geçebilen bir simülakrdır²². Baudrillard'ın her şeye bir anlam yüklemeye karşı oluşu ve Tanrı'nın ispatlanamayacağına dair bir görüş belirtmesi²³ onun, Tanrı'nın simüle edilmesi O'na olan inancın simülakrlarla ifade edilmesini istememesindendir. Hatta bu doğrultuda aşırıya

¹⁹ Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s. 173.

²⁰ Jean Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 228.

²¹ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikı Hakkında Bir Eleştiri*, s. 101-102.

²² Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2020, s. 19.

²³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 149-150.

kaçan bir yorumla onun bu fikirleri, Tanrı'yı koruma yolunda bir atılım olarak görülmektedir. Bu açıdan Baudrillard, sistemin devamı açısından yokluğu belli olmasın diye görünümünün tasfiye edilmemesi gerektiğini²⁴ iddia etmektedir.

Ona göre, tüm sistemlerin ortak özelliği, bir ilke icat etmeleridir. Sistemler, denge, takas, değer, nedensellik, teleolojik ilkelerinin icadına ve bunlarla bağıntılı iyi-kötü, doğru-yanlış, işaret-gönderge, özne-nesne gibi karşıtlıklara bel bağlamaktadırlar. Böylelikle fark ve buna bağlı düzenlenen uzam işlediği müddetçe bütünü istikrarı ve diyalektik hareketi güvence altına almış olmaktadır. Ne vakit bu çift kutuplu yapı işlemez hale gelir ve sistem, tıkanıp kendi eleştirisini yaratır o zaman da dizginlenemez bir şekilde yoldan çıkar (dérive exponentielle / veers off exponentially)²⁵. Kendini takas edebileceği bir eşdeğer, referans ve amaç sistemi kalmadığında ise üstel (exponential), spekülative bir düzensizlik evresine geçer²⁶. Bu veriden yola çıkılarak Tanrı için de bunun geçerli olması; mesela kadiri mutlak, iyilik imparatorluğu, mutlak bilen, ikona gibi yapıların Tanrı'nın yerini alıp artarak kurgusal bir düzensizliğe geçilir.

Dünya ya da gerçeklik sanalın içinde kendi yapay eşdeğerlerini bulduklarında, gereksiz hale geliyorlar. Klonlama, türün yeniden üremesi için yeterli olduğundan cinsellik gereksiz bir işleve dönüşüyor. Her şey

²⁴ Jean Baudrillard, *Baştan Çıkarma Üzerine*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019, s. 78-79.

²⁵ Jean Baudrillard, *Impossible Exchange*, trans. Chris Turner, Verso, London; New York, 2011, s. 6, <https://archive.org/details/impossibleexchan0000baud/page/n3/mode/2up> (04 Ağustos 2023). Bu alıntıda yer alan Jean Baudrillard'ın *L'Échange impossible* eserinde “dérive exponentielle” (Jean Baudrillard, *L'Échange impossibles*, Editions Galilée, Paris 1999, s.14) olarak geçen ifade İngilizce çevirisinde “veers off exponentially” ibaresi ile karşılanmıştır. Bu ibare paragrafın anlam bütünlüğü dikkate alındığında “hızlanarak yön değiştirme” olarak anlaşılmıştır. Türkçe çevirisine bakıldığında bu ibare “üstel bir türeve açar kapısını” şeklinde bir karşılık verilmiştir. Baudrillard'ın matematik terimlerini kullanmayı sevdiği dikkate alındığında bu çeviri, onun matematik bilgisini yansıtmaya açısından güzel bir örnek olsa da paragraftaki fikrin anlaşılması açısından Türkçe çevirisinde verilen anlam tercih edilmemiştir. Karşılaştırma için bkz. Jean Baudrillard, *İmkansız Takas*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 11-12.

²⁶ Baudrillard, *Impossible Exchange*, s. 6. Jean Baudrillard'ın *L'Échange impossible* eserinde “exponentielle” (Baudrillard, *L'Échange impossibles*, s.14), İngilizce çevirisinde “exponential” olarak geçen kelimeye eserin Türkçe çevirisinde “üstel” olarak karşılık verilmiştir. Bahsi geçen eserin Türkçe çevirisi, İngilizce çevirisiyle karşılaştırıldığında Türkçe çevirideki “üstel” kelimesi Baudrillard'ın matematik kavramlarına olan ilgisi bağlamında kullanılabilse de bu alıntıda kelimenin karşılığı olarak “üstel” kelimesi, matematik bir sistemi akla getireceği varsayıldığından tercih edilmiştir. Hamit Atalay sözlüğünde “exponential” kelimesine birincil olarak “üstel” anlamını vermekte ve devamında üstel işlev örnekleriyle anlatımına devam etmektedir. Bkz. Hâmit Atalay, “exponential”, *İngilizce-Türkçe Sözlük*, II Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s. 1212. Fransızca-Türkçe sözlükte de karşılık olarak “üstel”, “üstel” anlamları verilmiş, “üstel denklem”, “üstel hesap” gibi örneklerle de kelimenin matematikteki kullanımlarına örnek verilmiştir. Bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Exponential”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017, s. 1012. Ayrıca “üstel” kelimesinin tercih sebebi, “üstel” ifadesinin 1² gibi tabana bağlı artışı sembole eden cebirsel ifadeleri zihne getirme ihtimaline karşı “üstel” kavramının “üstel fonksiyon”, “üstel denklem”, “üstel hesap” ve “üstel büyüme” gibi geometrik artışı, matematiksel olarak karşılıklı ilişkilerin formülleri veya sistemleri akla getireceği varsayılmaktadır. Baudrillard'ın bu paragrafta da bir sistemden, karşılıklı ilişkiden bahsettiği akılda tutulup sözlüklerdeki örnekler dikkate alındığında kelimenin anlamlarından olan “üstel” değil de “üstel” tercih edilmiştir. Ayrıca burada “exponentielle” kelimesini “hızlı, sürekli bir şekilde artan”, geometrik artış olarak da anlamak mümkündür. Karşılaştırma için bkz., Jean Baudrillard, *İmkansız Takas*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 11-12.

sayısal kodlarda şifrelenebilir hale geldiğinde, dil gereksiz bir işleve dönüşüyor. Her şey, beyinde ve beyin hücreleri ağında özetlenebilir hale geldiğinde, beden gereksiz bir işleve dönüşüyor. Bilişim ve makinelerin otomatizmi üretim için yeterli olduğunda, emek gereksiz bir işleve dönüşüyor. “Suyun belleği”nde elektromanyetik dalganın aktarımı molekülle aynı etkileri yarattığında, molekül gereksiz hale geliyor. Zaman ve onun bütün boyutları gerçek zaman tarafından soğurulduğunda, zamanın kendisi gereksiz bir işlev haline geliyor. Yapay bellekler egemenlik kurduklarında, bizim organik belleklerimiz gereksizleşiyor (zaten, giderek yok oluyorlar). Her şey, iletişim ekranında etkileşimli terminaller arasında olup bittiğinde de, Öteki gereksiz bir işleve dönüşmüştü²⁷.

Bahsi geçen fikirler, insan düşünüşündeki referans noktasının, varlık dizgesinde Öteki’nin gerekliliğinin, rahatlık karşısında veya salt iyilik karşısında kaybedilenin, öze dikkat etmeden hareketin, her şeyin bilinemeyeceğinin bir analizi olarak görülmektedir. Bu uzun girişten sonra şimdi Baudrillard’ın entelektüel biyografisine geçebiliriz.

1.1. Jean Baudrillard’ın Entelektüel Biyografisi ve Eserleri

Jean Baudrillard, 1929-2007 yılları arasında yaşamış bir Fransız sosyolog, filozoftur. Onun birçok eserini Türkçeye kazandırmış Oğuz Adanır (1951-), Baudrillard’ın Batı’nın sembolik düzlemde nihayete erdiğini ifade eden ilk Batılı düşünür olarak görmektedir. Ayrıca o, Batı’yı molekülüne kadar bilen, çözümlemelerini alışılmış yöntem/anlatının tersinden gelme suretiyle yapan, meseleyi bütün yönleriyle görme meziyetinde bir sosyolog-filozof olarak görmektedir. Baudrillard’ın okuyucu ele geçirmesinin sebebini de üslubuna bağlamaktadır²⁸.

Kendini kuramsal nihilist²⁹ olarak gören Baudrillard, meslek yaşamına Almanca öğretmenliğiyle başlamıştır. Taşradaki öğretmenlik süreci 10 yıl kadar sürmüştür. Bu dönemde birçok yayınevi için çeviri yapmıştır. Seuil yayınevi için yaptığı çeviriler şunlardır: 1962’de basılmış *L’Adieu aux parents*; 1963 basım yılı *Marat-Sade*; 1964 basım yılı *Point de fuite*; 1966 basım yılı *L’Instruction*; 1968 basım yılı *Chant du fantoche Lusitanien* ve *Discours sur la genèse et le déroulement de la très longue guerre de libération du Vietnam*. Gallimard için olan ise 1964 yılında basılmış *Messianismes revolutionnaires du Tiers Monde*. L’Arche için 1965 basım tarihli *Dialogues d’Exilés*. Editions sociales içinse 1968 basım yılı *L’Idéologie allemande* ve 1969 basım yılı *Le Role de la violence dans l’histoire, Violence et économie dans l’établissement du nouvel Empire allemand*.

²⁷ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 44-45.

²⁸ Jean Baudrillard, *Metinler ve Söyleşiler*, çev. Oğuz Adanır, Ajans Tümer Yayınları, İzmir 1988, s.viii.

²⁹ Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2020, s.11.

Baudrillard, entelektüel bir ortamda büyümemiştir. 1966'da Nanterre Üniversitesi'nde *Le Système des objects / Nesneler Sistemi* adlı doktora tezini Henri Lefebvre (1901-1991), Roland Barthes (1915-1980), Pierre Bourdieu (1930-2002) oluşan jüriye savunmuştur³⁰. Böylelikle köylü bir ailenin ilk akademisyen üyesi olmuştur. Fakat yükselmesi kolay olamamış; bunun sebebi olarak, Michel Foucault'un (1926-1984) iktidarın yok oluşunu görmediği, iktidar simülakrından bahsetmediği ve onun düşüncelerinin geride bırakılması şeklindeki eleştirilerinin yer aldığı *Foucault'yu Unutmak* adlı eseri olarak görülmektedir. Böylelikle bir üst kadroya yükseltilmesi uzun sürmüş, profesör kadrosunu aldıktan sonra da emekli olmuştur.

Foucault'yu ve François Mitterrand'ı (1916-1996) meşhur oldukları dönemde eleştirmesi³¹ Baudrillard'ın entelektüel karakterini göstermektedir. Baudrillard, sosyologlardan beklenen toplumların gelenekleri, sınıf, siyaset uygulamalarıyla ilgilenme yerine imgeler, gizler ve göstergelerle ilgilenmiştir. Bu yüzden yazdıklarında karşılaştığı ironiler, çelişkili durum gözlemleri, teori ve fikirlerle ilgili düşünceler yer alır³². Baudrillard teorisini inşa ederken Alman edebiyatının yanı sıra Friedrich Nietzsche (1844-1900), Sigmund Freud (1856-1939), Karl Marx (1818-1883), Marshall McLuhan'dan (1911-1980) etkilendiği ileri sürülmektedir³³.

Baudrillard, Marx'tan etkilenmiş olsa da *Üretimin Aynası ya da Tarihi Materyalist Eleştiri Yanılsaması* (1973) adlı kitabında gösterge doğrultusunda ekonomi politikte gerçekleşen değişim sonrasında Marx'ın ekonomi politik eleştirisinin sona erdiğini söylemiştir. Bu onun Marx'tan uzaklaştığının göstergesidir. Onun tabiriyle akademik dünyada Nietzsche başını derde sokmuş, bu yüzden okumayı bırakmış olsa da bilinçli veya bilinçsiz olarak kendinden çokça etkilendiği belki de üstadı olmuş bir yazar olarak görmektedir³⁴. Freud'unsa Galileo Galilei (1564-1642) ve Charles Darwin'den (1809-1882) sonra bilinçaltı düşüncesiyle Batı düşüncesini etkileyen üçüncü düşünüş olarak görmektedir³⁵. Baudrillard, McLuhan'ın "medium is mesagge" çözümlemesini simülasyon çağını ifade eden emektar bir formül olarak görmektedir³⁶.

Baudrillard için modern bilim anlayışlarını eleştirdiği için özellikle kod, kalıp eleştirisinden kaynaklı belli bir yöntemi takip ettiği söylenemez. Bu bağlamda onun aykırı bir

³⁰ Oğuz Adanır, *Baudrillard*, Say Yayınları, İstanbul 2016, s. 14.

³¹ Sezgin Kızılcılık, *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 2 Lévi-Strauss, Braudel, Wallerstein, Marcuse, Lyotard ve Baudrillard'ın Sosyal Teorileri*, Anı Yayıncılık, Ankara 2019, s. 273-274.

³² Mike Gane, *Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik*, çev. Ali Utku - Serhat Toker, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara 2008, s.25-26.

³³ Kızılcılık, *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 2*, s.274-275.

³⁴ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, çev. Yaşar Avunç, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2005, 7-9.

³⁵ Baudrillard, *Cool Anılar V (2000-2004)*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2006, s.75.

³⁶ Baudrillard, J., *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2020, s.119.

sosyolog-filozoftur. O, yöntem bilimden ziyade sorunsalı tercih ettiği, yaptığını ise semiyotik etkisinde olsa da meseleyi uç noktasına vardırmak olduğunu iddia etmektedir³⁷.

Onun ilk basılı çalışması doktora tezi de olan *Le Système des objets*, 1968 yılında basılmıştır. Ardından 1970 yılında *La Société de consommation* yayınlanmıştır. 1972’de *Pour une critique de l’economie politique du signe*; 1973’te *Le Miroir de la production*; 1976’da *L’Echange symbolique et la mort* tabedilmiştir. Bu eserler sonrasında Baudrillard’ın kuramı belli olmuştur. 1977 yılında onu tanınır kılan *Oublier Foucault* ve *L’Effet Beaubourg* yayınlanmıştır. 1978’de *A l’obse des majorités silencieuses* ve *L’Ange de stuc* ile 1979’daki *De la séduction* ve 1981’de yayınlanan *Simulacres et simulation* ile onun simülasyon kuramı ortaya çıkmıştır. 1982 yılında *A l’omnbre des majorités silencieuses suivi de l’extase du socialisme* ve ardından 1983 yılında yayınlanan *Les Stratégies fatales* ile kuramı belli olmuş, 1984’te yayınlanan *La Gauche divine* onun Marksizm’den koptuğunu belli etmiştir.

Amerika gezisi sonrası 1986 yılında *Amérique*, 1987 yılında *L’Autre par lui-meme* ve *Cool Memories I* yayınlanmış simülasyon kuramı hakkındaki örneklemeleri bu kitaplarda görmek mümkündür. 1990 yılında *Cool Memories II* ve *La Transparence du Mal*; 1991’de *La Guerre du Golfe n’a pas eu lieu* ve 1994 yılında *L’Illusion de la fin*, *Le Crime parfait* ve *Figures d’alterite* ardından 1995’te *Fragments. Cool Memories III*; 1997’de *Ecran total*, *Le Paroxyste indifférent*, Philippe Petit ile söyleşiler, *Le Complot de l’art&Entrevus a propos du "Complot de l’art"*, ve *Illusions, Désillusions esthétiques* yayınlanmıştır. 1998 yılında *De la conjuration des imbéciles*, *Car l’illusion ne s’oppose pas a la réalité*, *A l’ombre du millenaire ou le suspens de l’an* ve *La Pensee radicale* tabedilmiştir. Ayrıca Baudrillard’ın fotoğraflarından oluşan *Jean Baudrillard: Photographies 1985-1998*, 1999 yılında yayınlanmıştır. Simülasyon kuramı bağlamında akla ilk gelen kitaplardan olan *L’Echange impossible*, 1999 yılında genelde Baudrillard’ın kitaplarını basan yayınevi olan Galilée tarafından tabedilmiştir.

2000 yılında *Cool Memories IV*, *Mots de passe* ve Jean Nouvel ile birlikte *Les Objets singuliers*; 2001 yılında François L’Yvonnet ile söyleşilerinden oluşan *D’un fragment l’autre*, *Télémorphose* ve 1967-1978 arasında *Utopie* dergisindeki yazılarından oluşturulmuş *Le Ludique et le policier, et autres textes inédits parus dans Utopie* yayınlanmıştır. 2002 yılında *Pataphysique*, 11 Eylül olayları ardından değişen Batı politikaları hakkındaki Baudrillard düşünceleri *L’Esprit du terrorisme* ve *Power inferno* kitaplarında yayınlanmıştır. 2003 yılında Edgar Morin ile gene terörizmle alakalı *La Violence du monde* piyasaya sürülmüştür. 2004 yılında *Cool Memories IV* ve Baudrillard’ın kuramı açısından önemli addedilebilecek *Le Pacte de lucidité ou l’intelligence du Mal* basılmıştır. 2005 yılında *A propos d’Utopie*, *Le Complot de*

³⁷ Baudrillard, *Metinler ve Söyleşiler*, s.146.

l'art&Cie, *Cool Memories V*, Sylvere Lotringer'le söyleşiler *Oublier Artaud* ve Enrique Valiente Noailles'la söyleşilerinin yer aldığı *Les Exiles du dialogue* basılmıştır.³⁸ Ayrıca vefatından sonra 2007 yılında *Pourquoi tout n'a-t-il pas déjà disparu*, 2008'de *Carnaval et cannibale* ve 2015'te *L'agonie de la puissance* kitapları yayınlanmıştır.

Jean Baudrillard'ın Türkçeye çevrilmiş ilk eserleri *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu* adlı kitabıdır. Fakat 1988 yılı tarihli Oğuz Adanır tarafından hazırlanmış, iki söyleşi altı seçme makaleden oluşan *Metinler ve Söyleşiler* kitabı vardır. Doğu Batı yayınlarının Baudrillard'ın önceden yayınlanmış eserlerini yeniden basmaktadır. Dipnotta Türkçeye çevrilen Baudrillard eserleri harf sırasına göre verilmiştir³⁹.

1.2. Jean Baudrillard Düşüncesinde Anahtar Kavramlar

Jean Baudrillard hakkında unutulmaması gereken onun modernite ilkelerinin insanların hançerelerine işlediği kavramları farklı bir bakış açısıyla ele almasıdır. Üslup tercihinin nedeni simülasyona düşmekten, metafor üretmekten imtina etmesi olduğu düşünülmektedir. Bu başlık altında Baudrillard düşüncesi için önemli olduğu varsayılan kavramlara onun eserlerinden faydalanarak kısa açıklamalar getirilmiştir.

³⁸ Adanır, *Baudrillard*, s.19-20

³⁹ *Amerika*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, 1996; *Anahtar Sözcükler*, çev. Oğuz Adanır - Leyla Yıldırım, Paragraf Yayınevi, 2005; *Baştan Çıkarma Üzerine*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 2001; *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, çev. Yaşar Avunç, İnkılâp Kitabevi, 2005; *Can Çekişen Küresel Güç*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2017; *Cool Anılar I-II 1980-1990*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 1999; *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, 2002; *Cool Anılar V (2000-2004)*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 2006; *Çaresiz Stratejiler*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002; *Foucault'yu Unutmak*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2013; *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, çev. Oğuz Adanır - Ali Bilgin, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2009; *Her Yer Ekran*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2022; *İlahi Sol 1977-1984 Döneminin Günlük Olayları Hakkında*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2015; *İmkânsız Takas*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 2005; *Karnaval ve Yamyam*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2012; *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, 2004; *Kusursuz Cinayet*, çev. Necmettin Sevil, Ayrıntı Yayınları, 1998; *Metinler ve Söyleşiler*, çev. Oğuz Adanır, Ajans Tümer Yayınları, 1988; *Neden Her Şey Hâlâ Yok Olup Gitmedi? Analogik İmgeden Sayısal İmgeye*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2012; *Nesneler Sistemi*, çev. Oğuz Adanır - Aslı Favaro, Doğu Batı Yayınları, 2010; *Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik*, çev. Elçin Gen - Işık Ergüden, İletişim Yayınları, 2010; *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2003; *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2002; *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2003; *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2005; *Tam Ekran*, çev. Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2001; *Tüketim Toplumu*, çev. Nilgün Tütal - Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, 16. Basım, İstanbul 2021; *Tekil Nesneler Mimarlık ve Felsefe*, çev. Aziz Ufuk Kılıç, YEM Yayın, 2011; *Tüketim Toplumu*, çev. Nilgün Tütal & Ferda Keskin, 1997; *Üretimin Aynası*, çev. Oğuz Adanır, Dokuz Eylül Yayıncılık, 1998.

1.2.1. Nesne

Nesneye, genellikle maddi gerçeklere, herhangi bir insan fiiline konu edilen, hayali etkileyen, kendisine yönelinen, özne dışında olan şeklinde bir tanımlama getirilmektedir. Özetle öznenin karşısında olan, bilginin, gerçekliğin ortaya çıkmasını sağlayan, bu bağlamda da insanı oluşturan şeydir. Dolayısıyla nesneye, bir üst değer atfetmek onu gerçeklikten uzaklaştırır ve herhangi bir manevi simülakra dönüştürür. Baudrillard, herhangi bir manevi değeri ele almaktansa kendini “özne” sorunsalından uzak tuttuğunu iddia ettiği “nesne”nin, kendi için önemli bir kelime olduğunu⁴⁰ iddia etmektedir.

Modernite öncesi metafizik dahil bütün ilim alanları, nesneye, doğal çevreye bakıp onu anlamaya çalışan insanın faaliyetler olarak değerlendirilmektedir. Moderniteyle birlikte ise nesnenin anlamının değişmiştir. Değişimin, nesneye belli ilkeler, yöntemler, ölçülerle yaklaşılması, elde edilen verilerin kayıt altına alınması ve değiş-tokuşa tabi kılınması şeklinde olmuştur. Dolayısıyla Baudrillard’ın modern dünyayı anlamının en iyi yollarından biri olarak kabul ettiği nesneyi incelemek makul bir yöntem olarak görülmektedir. Bize göre, düşünürün kendine bir alternatif bakış sunduğuna inandığı metodunun nedeni, nesnenin bir şeylerin yerine geçme özelliği ve ürettiği yeni bilgiden yola çıkarak çözümlerini ortaya koymasına imkân sağlamasıdır⁴¹.

Baudrillard, nesne üzerindeki çözümlemelerini yapmak için de psikanaliz, Marksist üretim çözümlemesi ve Rolan Barthes’e (1915-1980) has dilbilimsel çözümlemelerden faydalandığını iddia etmektedir. Baudrillard, bu üç çözümlemenin tek başına nesneyi çözümleyemeyecekleri için üç disiplini içine alan böylesi bir yöntemi zorunlu görmüştür. Ayrıca o, nesne konusunda kendinin dikkatini çeken hususun, nesnenin modern bilimlerin elinden kaçabilme özelliği olduğunu ifade etmiştir. Nesne, her ne kadar bilim disiplinlerine araştırma konusu olsa da arabulucu görevi üstlense de onlarla içkinleşerek bilimsel disiplinlere son vermektedir. Buna ek olarak nesne, insanın doğayı anlamasında bir nevi iletişim aracı görevi yüklense de çoğalmasıyla birlikte bu işlevselliğe bir son verilmiştir. Baudrillard’ın dikkatini çeken hususun nesnenin çoğalmasıyla iletişim aracı olmadan sıyrılıp özne pozisyonuna yükselmesi⁴² olduğu düşünülmektedir. Müfekkirimiz, eğer nesneye bir aşkınlık atfedilirse ona, değerleri güdüleme özelliği kazandırılabilceğini iddia etmektedir⁴³.

Dolayısıyla nesneye yüklenen aşkınlık özelliği, insanın kendini nesneyle tanımlamasına neden olduğu fikredilmektedir. Modern öncesi metafizik aşkınlık düşüncesi insanın, sadece

⁴⁰ Jean Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, çev. Oğuz Adanır - Leyla Yıldırım, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s.17.

⁴¹ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 17.

⁴² Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 19-21.

⁴³ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 24.

maddi değil manevi olarak da tanımlamasına nedenlerinden biridir. Bu durumunda Baudrillard'ın, yapmak istediği bir an dahi olsa nesneyi değersizleştirerek ona yüklenen aşkınlık konumdan kurtararak, tabi bir gerçeklik kazandırmaktır⁴⁴. Böylelikle Baudrillard'ın, metafiziğin elenmesiyle ortaya çıkan anlam boşluğunu nesne doldurduğu hatta ve aşırı bir anlam yüklendiği düşüncesine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Netice de bilime, eleştirel düşünceye katkısı çok olan nesnenin, gerçekliğinden kurtularak bir Tanrı simülakrına dönüşmektedir. Bu da nesneye insanı, toplumu güdüleme gücü verdiği dolayısıyla da öznenin yerine geçtiği; artık özne-nesne değil de nesne-nesne ilişkisi olduğu düşüncesine sevk etmektedir. Bu minvalde simülasyonda ortaya çıkan her bilginin, bilincin ardında olanın nesne etkenli olmaktadır. Baudrillard'ın da nesneyi ele alma nedeni, nesnenin güdüleme kuvvesidir.

1.2.2. Simgesel Değiş-Tokuş

Dünyayı anlama sürecinde bilgi üreten ve ürettikleriyle inşa edilmiş birçok medeniyet var olmuştur. Her medeniyet, içinde bulundukları coğrafya, iktisadi, insani yapının etkisiyle zamanla şekillenmiş diğerlerinden ayrılmıştır. Ayrıca bu medeniyetler arasında hâkim olanlar çıkıp diğerlerini etkilemektedirler. Medeniyetler, hâkim ya da değil farklı özellikleri nedeniyle diğerlerinden ayrışsa da nihayetinde son bulmuşlardır. Baudrillard'a göre hâkim son medeniyet Batının ayrıştığı nokta ise, bilinç ve ahlak öznesinin ekonomi politik tarihinden ibaret olmasıdır⁴⁵. Ayrıca Batı medeniyetini oluşturan öncü düşünen öznenin gerekliliğidir. Ama modernite sonrasında artık öncü düşünen özne yerine nesne/kitle geçmiştir. Dünya ile düşünce arasındaki anlayış olan simgesel değiş-tokuşun görevi Batı medeniyetin düzen, rasyonelleşme ve bilimsel söylevlerinin dengesini bozmasıdır. Dolayısıyla yeniden ortaya çıkabilecek düşünce sistemi, analitik düzeyde kendi ve dışındaki herhangi bir alanı egemenliği altına alamaz⁴⁶.

Baudrillard'a göre, değerlerin daima tersine çevrilemez anlamları vardır. Fakat simgesel değiş-tokuş düzeninde belli bir eşdeğerlilikle bir yerden diğerine geçerken kavramlar tersine çevrilmektedir. Baudrillard da onun bu özelliğini kullanarak diğer toplumlarda var olmuş ütopya denen şeylerle Batı toplumunu politik eleştirisini yaptığını⁴⁷ ifade etmektedir. Simgesel değiş-tokuşun ona verdiği imkân bir varlığın diğerinin görünümüne büründürülebilmesidir⁴⁸. Düşünür için bu duruma örnek şiir sanatı, kelimeler arasında gerçekleştirilen bir simgesel değiş-tokuştur⁴⁹. Baudrillard evrensel düzeyde insanlar arasında bir değiş tokuşun varlığından söz

⁴⁴ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 24.

⁴⁵ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikliği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 161.

⁴⁶ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 98.

⁴⁷ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 29-30.

⁴⁸ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 31.

⁴⁹ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikliği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 358.

etmektedir. Bu yapının zamanla bütün kavramları kapsar hale geldiğini düşünen Baudrillard, kendinin de sıkça ifadelendirdiği simgesel değiş-tokuşun tersi bir durumu ifade etmektedir⁵⁰.

Baudrillard, simgesel değiş-tokuş kuramını öncelmesi ve savunmasının nedeni olarak Marx'ın yaptığı ekonomi politik eleştirisinin artık geçerli olmadığını düşünmesidir. Moderniteyi oluşturan, sanayi devrinin getirdiği yeniden üreten maddeci diyalektik, içeriği tüketmiştir. Bu bağlamda Marx'ın çözümlemelerine konu edinilen ekonomi politığe çözüm için başka bir düzeye yani, simgesel değiş-tokuş kuramı aşamasına geçilmesini iddia etmektedir. Düşünür, Marx eleştirisini nasıl hukuk felsefesi çerçevesinde gerçekleştirdiyse güncel ideolojik boyutlarıyla gösteren ve kod metafiziğinin eleştirisiyle işe başlanması gerektiğini iddia etmektedir. Baudrillard, bu yapıya göstergenin ekonomi politığinin eleştirisi demektir⁵¹.

Baudrillard, simgesel değiş-tokuş düzeninden kopuşta Hristiyanlığın büyük bir görev üstlendiğini iddia etmektedir. Çünkü Hristiyanlık, rasyonel ve geniş bir şekilde doğanın sömürülmesini desteklemektedir. Neticede her şeyin rasyonelleştirilmesi, simgeselden kopuşa neden olmuştur⁵². Batının modernleşmesinde her şeyi rasyonelleştirme çabasının insanın simgesel düzenden kopması, Baudrillard'ın simülasyon dediği vakıanın ortaya çıkma sebeplerinden biridir. Bu yüzden onun sıkça simgesel değiş tokuştan bahsettiği, bu bağlamda da modern ekonomi politığe eleştiri olarak ilkel dönemin potlaç uygulamasını hatırlatma yoluna gittiği görülmektedir. Potlaç hatırlatması, ticaret ve değere bağlı⁵³ tüketim toplumuna dönüşenleri, ekonominin ortaya çıkardığı fazlalığı insanların ilkel dönemden itibaren kendilerine saklamadıkları, harcadıkları vurgusudur⁵⁴. Ama ilkel toplumun bir nevi yardımlaşma unsuru olan potlaç, simülasyonda kitlenin çılgınca harcamayla devam etmektedir⁵⁵. Fakat Baudrillard'ın eleştirisine ekmediği nokta sanal ekonomin elitlerinin sistemden kendilerine parayı çekip ellerinde tutmaları ve bu paranın belli bir oranını yatırım veya yardım şeklinde sisteme geri yollamalarıdır. Bilakis sistemdeki para azaldığından onu artırmak için her şeyi yapmalarıdır.

Baudrillard, Batının insanlar ne değere önem veriyorsa onu yok ettiğini, aslında Tanrı'yı bir işteş ilişkine girmeye sebep olan potlaç örneğın kurban⁵⁶ gibi ritüelleri yok ettiklerini iddia etmektedir. Ayrıca potlacın Batıdaki anlamını “Bize özgü potlaç liyakate önem verilmeyen,

⁵⁰ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 85.

⁵¹ Baudrillard, *Üretimin Aynası*, s. 45.

⁵² Baudrillard, *Üretimin Aynası*, s. 58-59.

⁵³ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 33.

⁵⁴ Jean Baudrillard, *Nesneler Sistemi*, çev. Oğuz Adanır - Aslı Favaro, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2020, s.41.

⁵⁵ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 33.

⁵⁶ Jean Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2019, s. 184.

terbiyesizlik, müstehcenlik, alçaklık, iğrençlikten ibaret bir şeydir.”⁵⁷ Bu cümleyle ifade etmektedir. Dolayısıyla, simgesel değiş-tokuştan kopuşun kurumsal karşılığı ekonomiyi değiştirdiği gibi toplumsal yapıyı değiştirmektedir. Bu da insanı, üretimi, hesap ve akıl üzerine oturtulmuş bir simülasyondur. Amaç ve determinasyondan uzak simgesel değiş-tokuş Batıda determinasyon simülasyonuna dönüşmektedir⁵⁸. Dolayısıyla Baudrillard’ın simgesel değiş-tokuş kuramı, bir şeyin aslından uzak fark edilmeyen dönüşümünün ifadesi olan simülakr düzenini açıklamak için kullanmaktadır. Ayrıca yeni sanal kapitalistlerin parayı elde etmek için oluşturdukları yapıyı ifade etmektedir.

1.2.3. İkilik

Modernite için -belki diyalektik anlayışından kaynaklı- evet/hayır, iyi/kötü ile cevaplanabilecek soruların sorulduğu ve seçilen dışındakinin görmezden gelindiği bir medeniyettir. Dolayısıyla tekleşme eğilimi göstermektedir. Bu eğilimi eleştiren post-modernitenin de serbestleştirmeye gittiği, sınırları bulanıklaştırdığı göndergeden mahrum gerçeklikler ortaya çıkarmaktadır. Baudrillard’ın, tekleştirilmiş, göndergeden eksik durumuna ve yeni medeniyet olan sayısal sistemlere, ötekileştirmeye dikkat çekmek için ikilik kavramını kullandığını iddia etmektedir. Böylelikle bütüncül, kapsayıcı veya çoğulcu bir bakış açısıyla her türlü konuya yaklaşılması gerekliliğidir.

Bu minvalde Baudrillard’ın iyiyi kötünden ayırmanın saçma olduğu⁵⁹ yönünde bir fikre sahiptir. Konuları tekleştirerek ele almanın nakışlığını göstermek için Baudrillard, buzdağı örneğini vermektedir. O, buzdağının görünen kısmını iyiliği, suyun altında görünmeyen kısım ise kötülüğü temsil ettiğini, iyiliğin az, kötülüğün ise daha çok olduğu ve birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini⁶⁰ iddia etmektedir. O, iyilikle kötülüğün birbirinden ayrılamaz, aynı zamanda iki karşıt ilke olduğunu, bütün bunlarında Maniciliğe ait özellikler olduğunu iddia etmektedir⁶¹.

Düşünüre göre, ileri sürdüğü ikilik adındaki esas kuralı çiğneyip bütünleşmeyi tercih eden her şey, tekrardan ortaya çıkacak olan ikiliğin kavi direnişi karşısında çözülecektir. İkilik denen şey, devamlı surette her şeyi kapsamayı amaçlayan mefkurenin yerini alarak bir boşluğu, yokluğu göstermek istemektedir. Böylelikle simülasyon düzeninin gerçekliği olan integral

⁵⁷ Baudrillard, J., *Karnaval ve Yamyam*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2019, s.25.

⁵⁸ Baudrillard, *Üretimin Aynası*, s. 136.

⁵⁹ Jean Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020, s. 114.

⁶⁰ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 95.

⁶¹ Jean Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, çev. Yaşar Avunç, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2005, s. 88.

gerçekliği parçalayacaktır⁶². Bu minvalde Baudrillard'ın, güncel, sayısal, yapay zekâ devrimine karşı ikilik ilkesini ileri sürdüğü⁶³ düşünülmektedir. Eğer insan kendinde tabi olarak var olan ikilik ilkesinden uzaklaşırsa özne-nesne rolü değişecektir. Baudrillard, insan makinaya dönüşeceğini, başlangıçta var olan Söz'ün buharlaşacağını ve sessizliğin hâkim olacağını, bu aşamadan sonra da bir sondan bahsedilemeyeceği fikrindedir⁶⁴.

Düşünür açısından ikilik fikrini önemli kılan bu ideanın oluşla alakalı olmasıdır. Biçimlerin oluşla ilgili ve değişmez, bireyselleştirilemez olduğunu iddia etmektedir. Hesaba kitaba, sayıya indirgenemezler. Halbuki birey, oluşu, hemen sayılara, rakamlara dökmeye çalışmakta, hemencecik te buna uymaktadır. Kitle kültürü böylelikle ortaya çıkar ki birbirinin aynısı olan fraktal yapı bu şekilde oluşur. Bunun sebebi ikili yapının kırılmış, her şeyin matematikle yapılanması ve işlemsel bir dünyada yaşanmasıdır⁶⁵.

Baudrillard'ın kötülük problemi karşındaki düşüncesi eğer kötülük ortadan kaldırılmaya çalışılırsa metastazların, urların oluşacağı⁶⁶ yönündedir. Sadece yaşamak gerektiğini, meselenin bu olduğu⁶⁷ iddia etmektedir. Düşünüre göre, bu tekleştirme durumu hızlıca yayılmaya başladığında, yaşam ile ölüm arasında olan denge bozulur. Bir ahenk oluşturmak, birleştirme uğruna yapılanlar bilime konu edinilen bütün alanlarda ikilik ortadan kalkar ki, bu insanların aynışması ve tek ilke altında yaşamak için verilen bir bedeldir⁶⁸.

Baudrillard'ın görüşü bu bilgi işlemsel dünyada simülakrın öldüğü yönündedir ki bunun sebebi ikili yapıyla her şeyin yeniden canlandırılması yöntemiyle ortaya çıkmasıdır⁶⁹. Bu çözümlemenin devamında her şeyin dile döndüğü ve dilin her şeyin menşei olmaklık durumuna geldiğinden dem vurmaktadır. Bu bağlamda insan sözcükleri öğrendikten sonra artık varlığın anlamının değiştiği, göstergenin her şeyin yerini aldığı eleştirisinde bulunmuştur. Sanal makinaların ise konuşan ve insanı şekillendiren olduğu⁷⁰ iddiasındadır. Bu evrede, imgeleri anlama boğulup yok edilmekte olduğu⁷¹ savlamaktadır. Ayrıca simülakrın, mevcut durumun yadsınması değil bir tanımlama çabası olduğu zikredilmelidir.

⁶² Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 182.

⁶³ Jean Baudrillard, *Neden Her Şey Hâlâ Yok Olup Gitmedi? Analogik İmgeden Sayısal İmgeye*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2. Basım, Ankara 2019, s. 45.

⁶⁴ Baudrillard, *Neden Her Şey Hâlâ Yok Olup Gitmedi? Analogik İmgeden Sayısal İmgeye*, s. 46.

⁶⁵ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s.120.

⁶⁶ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 19.

⁶⁷ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 34.

⁶⁸ Jean Baudrillard, *İmkânsız Takas*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 103.

⁶⁹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 67.

⁷⁰ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 78.

⁷¹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 89.

1.2.4. İçe Çökerek İnfilak

Baudrillard, insanın yaptığı işin öncesi ve neticesi hakkında bir kanaati olmadığı; kendini ve diğerlerini kobay olarak gördüğü, yaptığıının hem kendi türünün hem de diğer türlerinin kaderiyle keyif alarak oyun oynamaktan çekinmediği düşüncesidir. Kontrolsüz bir istekle her şeyi bilme, daha fazlasını öğrenme isteği, diğerine karşı kayıtsızlıkla kendi sonunu hazırlamaktadır⁷². Baudrillard'a göre değişen ekonomi politik neticesinde her şeyin değiş-tokuşa tabi kılınması; aklı önceleyip sorgulayan özneyi ortaya çıkaran modernleşmenin sonuç itibariyle öznenin ortadan kalkmasına neden olması ve kitlenin oluşması simülasyonun sebepleridir. Ayrıca o, bu sebeplere sorgulamak üzerine kurulmuş, eleştirel aklı önceleyen sistemin, dogmalaşmayı, tekleşmeyi yaşamasına neden olmasını eklemektedir. Netice bütün bu nedenler Baudrillard tabiriyle hipergerçeği ortaya çıkarmıştır. Bu ise, her şeyin bir formülünü bulmaya veya bulduğu kodlarla, kalıplarla, meselelere yaklaşarak kendine has bir gerçek üretilmesiyle oluşmuştur. O, hipergerçek sonrası ne olacak sorusuna dışarıdan bir güçle yok olacak yerine içe çökerek infilakın olacağı fikrine ulaşmaktadır.

Baudrillard, insanın kendinin ölümsüz kopyasını yaratmadaki hedefini doğal elemeyi tamamlayarak salt bir ayrıcalık elde etmek isteği olarak görmektedir. Böylelikle sanal üretimle insan doğal seçilimi sonlandırdığı iddia etmektedir. Simgesel kurala ve evrime aykırı davranan kibirli insan, kendi doğal dokunulmazlığını kaybetmek üzere olan türünü karmaşıktırmaktadır. Yapayın daha çabuk öldüğünü söyleyen Baudrillard, modern insanın yapay/sanal yollara yönelerek sonunu hızlandırdığını⁷³ iddia etmektedir. Simülasyonda insanların her şeyi sanal, dijital sistemlerle çözmeye çalışmaları sonlarını hızlandırmaktadır. Dolayısıyla içe çökerek infilaka, Batının nihai medeniyete ulaşıldığı, kendinden önce ve sonraki medeniyetleri yok görmesinin neden olmaktadır.

Batının içine düştüğü ütöpik hal, hipergerçek, Baudrillard'a göre şöyle seyir izlemiştir. ABD'de 50'li yıllar, özlem duyulan gücün, gücünü gösterdiği esrime yıllarıdır. 70'li yıllar gücün yerinde olduğu fakat büyüünün bozulduğu uçarılık dönemidir. Şimdi ise öncesinin yaşadığı orjinin son erdiği zamanlardır. Yumuşak düzen aslında gücün güçsüzlüğü demektir⁷⁴. Ortaya çıkan durum, Baudrillard tarafından, içe çökerek infilak diye tanımlanmaktadır. Dolayısıyla insan ve insan dışına dair sınırlar ortadan kalkmakta üst-insana değil de alt-insana doğru simgesel düzenin yok olması yönünde süreç işlemektedir. Bu durum Nietzsche'yi haklı çıkacak bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durum, insanın kendini kopyalamaktan ve yok

⁷² Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 37.

⁷³ Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 38.

⁷⁴ Jean Baudrillard, *Amerika*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 131.

etmekten başka bir şeye yaramayacağıdır⁷⁵. Baudrillard'ın simülasyonun tipik örneği olarak gördüğü Amerika bağlamında yaptığı eleştiriler David Harvey (1935-) tarafından Baudrillard'ın düşüncelerini anlatırken abartmaktan çekinmemesine bağlanmaktadır⁷⁶.

Fakat her medeniyetinin bir sonu olduğu öncül olarak kabul edilirse, Batı medeniyetinin de sona erecektir. Genelde bu son başka bir medeniyetin ortaya çıkmasıyla olmuştur. Fakat Batıninki Baudrillard'a göre içe çökerek patlama şeklinde olacaktır. Baudrillard'ın simülasyondan kastı aşırı ileri gitmiş bir medeniyetin içine düştüğü hali görememesidir. Kendini tek doğru, iyi olarak görmesi, kötülükle mücadele ettiğinin söyleyip hem kendini hem de diğerlerine zarar vererek kendi sonunu hazırlamasıdır. Bu ortaya çıkan vakıa ise hipergerçektir. Hipergerçek, simülakrlar kanalıyla gerçekleştirilmekte, simülasyonun yaşanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla Batının içinden gelen ilerleme hırsı nihayetinde basınçlı bir tank gibi içe çökerek infilak edecektir. Baudrillard, Batının yıkılacağı hatta o süreçte olduğu ve bunun farkında olmadığı iddiasındadır. Her yükselen medeniyetin ömrünü tamamlayacağı bilindik bir mefhumdur. Düşünürün yaptığı, Batının içine düştüğü durumu kendince anlatmasıdır. İkilik fikri de Batının içe çökerek infilaktan kurtulma için sahip olması gereken bakış açısı olarak anlaşılmaktadır.

1.2.5. Kod

Evvelen “code” kelimesinin sözlük anlamını vererek bu konuda Baudrillard'ın düşünceleri ele alınacaktır. Sözlükte, yasa, belirli alanda kabul edilen uzlaşmalar tümü; şifre anlamlarına da gelen kelimeye ayrıca “Bir alıcı ve bir verici arasında bilgiyi ulaştırmaya ve sunmaya yarayan işaretler, sinyaller ve simgeler sistemi” manası da verilmiştir. Bu anlamlara ek olarak işaret ettiği “bilgiyi değiştirmeden, simgeler sistemini değiştirmeye yarayan kurallar bütünü” ve ele alınan “metnin kodlanması için gerekli karşılıkları barındıran sözlük” karşılıkları verilmektedir⁷⁷.

Baudrillard ise kodun, bir sınırlandırma, belirlemeler olduğunu iddia etmektedir. O, kod kelimesini kullanmasının nedenini, ayırmaştırıcı durumlara/anlayışa dikkat çekmek ve gösterenlerin hâkimiyetini yıkmak olarak ifadelendirmiştir. Ayrıca koda karşı başka bir kod getirmenin de bir yere vardırılmayacağını düşüncesindedir⁷⁸. Kod, Batının modernleşme sürecinde rasyonelleşme çabaları sonucu ortaya çıkan üründür. Rasyonel bilginin oluşturulmasında postulat ve apriori kabul edilenler, öncüller destekli denetlenebilirler,

⁷⁵ Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 39.

⁷⁶ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri*, çev. Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul 2019, s. 325.

⁷⁷ *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Code”, s. 518.

⁷⁸ Baudrillard, *Metinler ve Söyleşiler*, s. 149-150.

hesaplama sorunu olacakların görmezden gelinip ortalama kabul edilenler etkin olmuşlardır. Dolayısıyla kod için, belli kalıplarla ortaya çıkmış, denetlenmiş, üzerinde uzlaşmış ve kayıt altına alınmış, sayısal olarak ifade edilmiş ve kendisiyle aynısının üretilebileceği seküler bir yapıdır.

Bu minvalde Baudrillard'ın kod adlı yapının ortaya çıkan yeni yapıya doğru anlam ve fark üretilmesini sağlayan, enerjiyi, işgücünü güdümlleyen⁷⁹ olarak anlamaktadır. Ayrıca bu yapı gerçeğin yerine ve mevkiine kod öğelerinden oluşan bir yeni gerçeğin gerildiği, günlük yaşama dair her şeyde matematiksel işlemleri kullanan bilim ve sibernetiğin oluşturduğu simülasyonu ortaya çıkmaktadır. Böylece bilim kullanılarak, bir modelin oluşturduğu gelecek ile ilgili mefkure kitle iletişim araçlarının gücüyle bir gerçekliğe bürünmektedir⁸⁰. Önceden belirlenmiş anlamları toplumsala yükleyerek yeni kodlarla bir hiyerarşi oluşturmaktadır. Bu topluma ait inanç dahil bütün insani alanlarda kurumsal kodlara uygun yeni gerçeklikler meydana getirecektir⁸¹. Baudrillard'a göre günümüzdeki durum, tüketim nesnesi, göstergesne bolluğuyla belirsiz bir kodla belirlenen değiş-tokuşun toplumsal olan dahil göstergelere teslim olmaktadır⁸². Kodun, öznenin amacı tüketmek olmasa da⁸³ tüketim üzerine şekillendirmektedir.

Yeni işlevselcilik ve kapitalizmle uyumlu olunması, bir yandan da göstergelerle gerçekleştirilenlerin yaygınlaştırılması, kod aracılığıyla sibernetik hal almalıdır⁸⁴. Baudrillard'a göre, ortaya çıkarılan kod adlı kalıp uğruna birçok şey ortadan kaybolmaktadır. Dolayısıyla her şeyin klonlanmasına sebep olabilecek kod sistematigi öznenin kimlik kopyalama suretiyle yok olmasına⁸⁵ neden olacaktır. Bu iş, anne baba unsuru yok edilerek belli bir işlemsel kipten faydalanarak yeniden üretilir⁸⁶ hale getirilmesiyle gerçekleştirilecektir.

1.2.6. Sanal

Sanal kelimesi, genel olarak gerçekte olmayan fakat bilgi işlemsel sistemler tarafından varmış gibi gösterilen durumları ifade etmektedir. Baudrillard düşüncesi açısından gerçekte olmadığı halde var sayılan anlamındadır. Tarafımızca vehim, kuruntuya dayanan anlamında 'mevhum' kelimesi, Baudrillard düşüncesi bağlamında sanalın eş anlamlısı olarak

⁷⁹ Baudrillard, *Üretimin Aynası*, s. 111.

⁸⁰ Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s. 160.

⁸¹ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 14.

⁸² Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 59.

⁸³ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 73-74.

⁸⁴ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 253.

⁸⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 136-137.

⁸⁶ Jean Baudrillard, *Baştan Çıkarma Üzerine*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019, s. 213.

önerilmektedir. Mevhum kavramı hususundaki önerimize itiraz edenler olacaktır. Bilgi işlemsel teknolojilerin sayısal ürünleri kastedildiğinde bu itirazlar makuldür. Fakat Baudrillard'ın sanalla, sibernetik ürünlerinden ziyade, hipergerçek, simülakr ve simülasyon kavramlarının temelinde olanı yanılsamayı kastettiğini düşünmekteyiz. Dolayısıyla 'mevhum' kavramının epeyce açıklayıcı olduğu; onun düşüncelerini değerlendirirken de bilim-kurgu denemeleri veya abartılmış yorumlar gibi ön kabullerden uzak tutabilecektir.

Baudrillard'a göre gerçeğin karşıtı olarak kullanılan sanal, bilgi işlemsel teknolojiler aracılığıyla ani ortaya çıkması, hızlı yayılması gerçeğin sonu gelecek hissine yol açmaktadır. O, gerçek dünya denen şeyin, üretildiğini iddia etmektedir. Bu bağlamda da ortaya çıkan mevcut durumu, simülasyon kelimesiyle ifade etmektedir. Gerçeklik tek başına bir hakikat ve nesnellik duygusu ortaya çıkarma özelliğine sahiptir; fakat kendi başına bir gerçeklikten bahsedilemez. Böylesi bir sanal, simgesel olandan gereceğe geçiş eğilimdeki bir hiperboldür⁸⁷.

Baudrillard'a göre, denetleme düzeni, mevhum düzeydeki özgürleştirmeyle aynı gelişme hızına sahiptir. Modern bağlamında gerçekleştirilmeye çalışılan devrimlerin olmamasına sebep bu durumdur⁸⁸. Sanal, hâkim olduğu düzeyde kitle iletişim araçları ve güdüledikleri mesajlarıyla ilgilenmeyenler mevhum veya gerçek boyutunda toplumsallaşmayı gerçekleştirememiş insan olarak kabul edilmektedir⁸⁹. Düşünüre göre, reklamcılık, mevcut duruma karşıt ifade yöntemlerini ortadan kaldırmaktadır⁹⁰.

Müfekkire göre, sanalın hâkim olduğu düzeyde insan, yanılsama ve gerçek arasında gidip gelmektedir. Bunun sebebi, gerçeğe katlanmanın zor olmasıdır. Mevhum gerçeklik, hiçliğin gerçeğidir fakat yüce değerlere bağlı olmayan aldatmacanın eşdeğerlisidir⁹¹. Baudrillard'a göre gerçek, bilgi işlemsel ağlarına dahil olmadan önce beyaz Batıya uygun hale getirilmektedir⁹². Değerler iyi-kötü, güzel-çirkin gibi aralarındaki engel kaldırılıp birbirleri yerine geçmeleri sağlanmakta, sonunda da simülakrın, sanalın değerleri hâkim olmaktadır⁹³.

Sayısal sistemlerden çıkan sanal, önceleri bilinçdışından çıkmaktaydı. Dolayısıyla artık, imgelem insan menşei değildir. Hayaller de ekranların artırılmış gerçekliği içinde yok olup gitmektedir⁹⁴. İnsanın fikir, bilim üretmesini sağlayan gerçeğe yönelik hayal gücüdür. Onun hayal etme gücü ortadan kalktığı da nesnel, üzerinde fikir birliği sağlanmış bir bilgiye

⁸⁷ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 53.

⁸⁸ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 67.

⁸⁹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 115.

⁹⁰ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 124.

⁹¹ Baudrillard, J., *Kusursuz Cinayet*, çev. Necmettin Sevil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019, s. 23.

⁹² Jean Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, s. 82.

⁹³ Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, s. 159-160.

⁹⁴ Jean Baudrillard, *Cool Anılar V (2000-2004)*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2006, s. 35.

ulaşılamaz. Bu bağlamda integral gerçekliğin hâkim olmaya başlamakta ve simülasyonun yaşanır hale gelmektedir. Gerçek böylelikle yok edildiği, onun yerine mükemmel, sayısı fazla, kendi alanına sahip, üzerinde bir fikir birliği oluşmamış, öznel gerçekler ortaya çıkmıştır. Baudrillard, bu gerçeklerin oluşturduğu vakıya integral gerçeklik demiştir.

Baudrillard' göre bir oksimoron⁹⁵ olan sanal gerçeklikte, bir değerden bahsedilemez çünkü gerçeğin ortaya çıkardığı sonuçlar ortadan kalmış ve genelleştirilmiş, hesap ve bilgilendirmeye dayanan bir evren ortaya çıkmıştır. Neticede ne anlam doğuracağı, nereye gideceği bilinmemektedir⁹⁶. Bu durum da günümüz toplumlarını, ekrana sahip sibernetik ürünlerin büyülemesinden kaynaklanmaktadır⁹⁷. Ayrıca düşünüre göre, neden-sonuç ilişkisi olmayan, kodlanmış, haritası ve envanteri çıkarılmış, rakamlara boğularak küreselleşen ve kendini kapattığı izlenimi veren bir yapı ortaya çıkmaktadır. Hayallere son veren değerler, göstergeler ve modeller bu yapının öğeleridir. Simülasyonda, sanalın hızı, her türlü bilgiye ulaşımı, keyif almayı zorunlu kılmaktadır. İnsana vehme dayalı bir özgürlük verdiğiinden rahatlıkla yayılmaktadır⁹⁸. Artık insanlar baskı, yoksun bırakılma ve yabancılaşıma gibi meselelerle ilgilenmemekte bolluk ve şartsız teslim olmaktadır⁹⁹. Bu bağlamda Batıda, modernî doğuran her türlü vesayete karşı olma durumu değişmiştir. Batı, din, ordu, devlet gibi iktidarların vesayetinden kurtulmuş olsa da sanalın karşısında düşünmeye cesaret edememiş, onu vasi olarak kabul etmiştir.

1.2.7. Hipergerçeklik

Baudrillard'a göre, gerçek ne ise odur, onu insanın kafasına göre canlandırması veya yansıtmaları anlamsızdır¹⁰⁰. Ayrıca ona göre, insanın bir tanımı yapılamaz. Yapılan insan tanımları, onun esasen düşüncesinin tanımıdır¹⁰¹. Batı modernitesi insan aklına dayanan, duyu organlarıyla gözlemlenebilir bir gerçeklik tanımına gitmiştir. Yaptığı tanım, biraz da paranın istediği yöndedir. Bu bağlamda da paranın elde ediliş yöntemi değişikçe gerçeğinde değişmektedir. Bu doğrultuda, Batı modernitesinin kent yaşamının sürdürülebilmesi amacıyla toplumsallaşmayı gerçekleştirdiği çıkarımına ulaşılmıştır. Medeniyetinin oluşturulmasında temel saik olan Batı toplumsalının, modern bilginin, kültür mükemmelliğinin ifadesidir. Dolayısıyla kendince bir gerçek oluşturmaktadır. Zamanla oluşan nesnel gerçek, bilgi işlemsel

⁹⁵ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 54.

⁹⁶ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, 56.

⁹⁷ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, 56.

⁹⁸ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, 165-166.

⁹⁹ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, 16.

¹⁰⁰ Baudrillard, *İlahî Sol*, s. 32.

¹⁰¹ Jean Baudrillard, *Cool Anılar V (2000-2004)*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2006, s. 12.

yapının ortaya çıkmasıyla sanal gerçeğe dönüşmüştür. Bu mevhum gerçek, öyle bir hal almıştır ki, gerçekten daha gerçek hale gelmiştir. Baudrillard'ın, modernitenin ilkelerinden uzaklaşılma suretiyle ortaya çıkan gerçekliğe, hipergerçek olarak tanımlamıştır.

Batının modernleşirken temel hedefinin, her türlü vesayetten kurtulup özgürleşmeyi sağlamaktır. Batı, bunun için materyalist bilimsel devrim, sekülerleşme, ekonomi politik oluşturmuştur. O, düşüncesinin ürettiğini gerçek kabul ederek kendi ve kendi dışında bir dünya yaratmıştır. Kendisi için refah getiren, iyilik ve mükemmellik ifade eden gerçeklik, hipergerçekliktir. Çünkü sorgulayan aklını vesayetten kurtarmaya çalışan insan yok olmuştur. Bundan sonra yaşananda tamamen hipergerçekliktir. Bunun nedeni ise, simülasyona ait her şey, aşırılık ortaya çıkarma potansiyeline sahiptir.

Baudrillard'a göre bir orji için Batı, bütün ilkelerinden vazgeçmiştir. Dolayısıyla simülasyonda sadece senaryoya göre yaşanmaktadır. Batı, hipergerçekte bütün ütopyalarını gerçekleştirdiği halde olmamış gibi yaşamaktadır. Ütopyalar gerçekleştikten sonra, yapılacak tek şey, tükenmeyecek simülasyonlar içinde hiper gerçekleştirmektir. Aslında Batının aşırı hızlı gitmesi neticesinde arkasında bıraktığı idealleri ve hayallerini aşırı şekilde çoğaltmaktadır¹⁰². Gerçeklik ilkesi, değer yasasıyla belli bir yerde çatıştığında, belirsiz bir ortama sürüklenmiştir. Gerçeklik, kod ve simülasyona has hipergerçeklik tarafından yok edilmektedir. Eski gerçekliğin yerini, simülasyonun ürettiği gerçeklik almıştır. Batı hedeflerini kaybedince, modellerin belirlemiş olduğu yeniden-üretim sürecine girmiştir. İdeologların ve birçok şeyin yerini simülakrlar almıştır¹⁰³. Yaşanan hipergerçeklikten başkası değildir.

Hipergerçek ve simülasyonun özelliklerinden biri de insanı her türlü ilke ve amaçtan vazgeçirmesidir¹⁰⁴. Baudrillard'ın bahsettiği hipergerçeklik, toplumsal ve politiğin altını üstüne getirmektedir¹⁰⁵. Diğer taraftan düşünöre göre, uzay hakkında yapılan birçok buluş, metafizik hayallere ve bilim kurguya son vermekte; dolayısıyla hipergerçeklik döneminde olunduğu anlamına gelmektedir¹⁰⁶. Hayal etme özelliğinden vaz geçen kitle, ancak kitle iletişim araçları içinde bulunmaktadır. Dolayısıyla hipergerçekte, gerçek veya bir mitik özneye ulaşmak imkânsızdır¹⁰⁷. Her ortaya çıkan bilginin, insanın hayallerinden uzaklaşması gittikçe de makinalaşması anlamındadır. Belki de bu yargı çağımız insanın depresyonunu açıklamak için kullanılabilecektir. Gerçek özne, oluşturacağı farz edilen sosyalizme götürmek için zaman bulamamıştır. Bunun sebebi ise simülasyondaki hipersosyal ve hipergerçeklik tarafından

¹⁰² Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 10.

¹⁰³ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 3.

¹⁰⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 42.

¹⁰⁵ Baudrillard, *Toplumsalın Sonu*, s. 32.

¹⁰⁶ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 166.

¹⁰⁷ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 33.

engellenmesidir¹⁰⁸. Baudrillard’a göre, ekonomideki hipergerçeklik ise, aşırı üretim, mal üretiminin yok edilip yerine talep üretiminin gelmesi, bitmez bilmez kriz senaryolarıdır¹⁰⁹. Dolayısıyla insanın doğal felaketlerden ziyade enerji, denetlenmeyen birbiriyle bağlantılı tepki, özerkleşmede aşırılikten kaynaklı problemlerle karşılaşacaktır¹¹⁰.

1.2.8. Simülasyon

Genelde simülasyon kavramı, bilgi işlemsel teknolojiler tarafından gerçekte olan/olmayan vakıaların sayısal olarak ifade edilenlerinin ekranlar vasıtasıyla bir imaja sahip kılan ve insanda gerçek izlenimi uyandıran teknolojilerdir. Simülasyon, özü itibariyle gerçek hayattan elde edilen verilerin sayısal ifadelendirip insanın görme başta olmak üzere duyu organlarına hitap edendir. Amacı gerçekte tecrübelenmesi imkânsız veya pahalı olan bir işi daha ucuz yolla halledilmesidir. Bu teknolojiler, sonuçları itibariyle tecrübe edenin zarar görmediği ideal ortam sunmaktadır. Baudrillard, bir noktada bu teknolojilerin yaptıkları ve yapabileceği sonuçlar üzerine konuşmuş olsa da kuramı bu durumla ilişkilendirip bir yargıya ulaşmak eksik olacaktır. Bu bağlamda onun “Matrix” gibi filmlerin teorisini yansıtmadığını iddia etmektedir. Kanaatimizce de böyledir. Onun kastının, insan aklının hâkim unsur olduğu Batı modernizminin ilkelerinden sapıldığı ve bunun farkında olunmadığıdır. Ancak Batı tarafından fark edilmeyen bu vakıanın dijitalin seleflerinden ayırt eden yönü, Batı modernizminin sahip olduğu ilerlemeci ilkelerinin uygulandığı vehmiyle gerçekten daha gerçek kabul edildiği ve bu kabule göre yaşanan dönemin ifadesidir. Simülasyonda olan insanlar, kendilerini, kandırılmamış, -mış gibi yaşanmadığı bilakis gerçeğin kendinin yaşadığını iddia etmektedirler.

Baudrillard’ın kuramına göre simülasyon, ilk önce gerçek nesnenin göstergeye dönüşmesiyle olmaktadır. Fakat işaret, gerçek nesne olmayan nesneye dönüşmektedir. Buradaki nesne gerçeğe işareten epeyce uzak, alan dışıdır. Neticede bir fetişe dönüşür ki işaret olarak nesne değil de nesne olarak nesnedir. Bu nesnenin özelliği değiş-tokuş ve taklit edilemez oluşudur. İşaret nesneye dönüştüğünde simülasyon ortaya çıkar ve şiddeti katlanarak artar. Dolayısıyla insanı yabancılaştıran fetiş ortaya çıkmış olsa da ona bağışıklık kazanılmıştır¹¹¹. Bu bağlamda özneyi ortaya çıkarmayı hedefleyen yabancılaşmaya bağışıklık kazanıldığından özne yerine artık bir nesne vardır.

Baudrillard’ın bu duruma örneği, bir kadın makyajlı olma hususunda o kadar ileri gidilmiştir ki yok olduğunu anlamak imkânsız hale gelmesiyle alakalıdır. Hayat da öyle bir

¹⁰⁸ Baudrillard, *Toplumsalın Sonu*, s. 71.

¹⁰⁹ Baudrillard, *Toplumsalın Sonu*, s. 76.

¹¹⁰ Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 107.

¹¹¹ Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 131.

aldatıcı hal alır ki tersi düşünülemez hale gelir¹¹². Dolayısıyla, dünyanın bir yanılsamadan ibaret olmaktadır. Bu varsayımı bertaraf etmek için dünyaya gerçeklik vermek, anlamlandırmak, rastlantı, keyfiliği ortadan kaldırmak, dış görüntülerden kurtarmak, yüklenmiş anlamlardan soyutlamak, teleolojik bakış açısından sıyırmak gerekir. Salt gerçekliği yanılsamadan kurtarmaya yönelik bu büyük iş, aslında bir simülasyondan ibarettir¹¹³.

Baudrillard, simülasyon ve baştan çıkarma kavramları için “Her ne olursa olsun, anlamsızlık ortamında yaşıyoruz; bu ortamın coşkusuz hali simülasyon olduğuna göre, coşkulu hali de, olsa olsa baştan çıkarmadır”¹¹⁴ şeklinde bir izahata gitmektedir. Aslında bilimle yapılan dünyanın şifresini çözmek, keşif uğruna kendi dışındakini yok saymak ve nesneyi kendi özgünlüğü içinde tasarlamak, ne keşfedildiyse, ne bilindiyse Batı bildi gibi düşünülse de aslında keşfeden nesne olmaktadır¹¹⁵. Batının oluşturduğu bilgi dünyası şeylerin özünü boşalttıktan sonra yerine bir uzam-zamana sahip yapayını yerleştirmiştir. Baudrillard, bu duruma örnek olarak tarihi filmlerin tarihin yerini almasını göstermektedir¹¹⁶. Düşünre göre, simülasyondaki insanın özelliği yalnızlığı ve kendini aşırı sevmesidir¹¹⁷. Düşünre göre bu durum da Batının simülasyonda olduğunun, nesnenin hâkimiyetinin sürdüğünün göstergesidir. Batının bilim veya başka bir hedef uğruna her türlü gizi ortadan kaldırma eğiliminin onu simülasyona götürmektedir.

Simülasyon döneminin tipik göstergesi, yasadan habersiz, her şeye sızmış, her şey olmaya hevesli bir sistem, yaşamın bütün alanlarında kısıtlamalara son vermeye çalışmasıdır. Bu da spekülasyon yöntemini kullanarak değerle ilgili sınırlamaların kaldırılmasıyla yapılmaktadır. Ayrıca değişik güdümlene tarzları ve paralel ağlarla temsil edilme yöntemleri de kullanılmaktadır. Gerçeklik ile ilgili kısıtlamaları ise haberler, iletişim araçları ve sanal gerçeklik aracılığıyla nihayete erdirilmektedir. Bu aşamada sistem, her şeye karşı tartışmasız bir bağımsızlık kazandığından, kendi ilkelerini kullanarak onu başarısızlığa uğratabilmek olanaksızdır, çünkü sistem bu ilkelere boyun eğmeye bir son vermiştir¹¹⁸.

Simülasyon kuramının açıklamasında, simülakrın ortaya çıkışının, hakikat denen boşluğu sürekli yeni simülakrlar üretmeyle doldurmaktır. Dolayısıyla giderek daha yapay bir gerçeklik yaratılmaktadır. Bu, o kadar yapay bir dünya ki, herhangi bir şey veya alternatif bir ideal bulunamaz. Burada ayna veya negatiften de bahsedilemez. Bu yepisyeni “sanal gerçeklik”

¹¹² Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 68.

¹¹³ Jean Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, çev. Necmettin Sevil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019, s. 30.

¹¹⁴ Baudrillard, *Baştan Çıkarma Üzerine*, s. 227.

¹¹⁵ Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 28.

¹¹⁶ Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 134-135.

¹¹⁷ Baudrillard, *Amerika*, s. 49-50.

¹¹⁸ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, s. 63.

ile simülasyon teşebbüsün nihai aşamasına girildiğinin bahsidir. İşte bu aşamada karşımıza her türlü yanılsamanın/hayalin köküne kibrit suyu koyan bir teknoloji ürünü yapay bir dünya çıkarmaktadır. Bu, o kadar gerçek, hipergerçek, programlanmış, işlemsel bir dünyadır ki gerçek olmasının bile lüzumu yoktur. Ya da tek gerçek dünya bu, başka dünya yok, yani alternatifi olma imkânının olmadığı fark edilir¹¹⁹. Bu verilerden yola çıkılarak bilgi işlemsel dünyanın her şeyi etkisi altına alacağı çıkarımına ulaşılmıştır.

1.3. Simülakr Düzeni ve Özellikleri

Kavramlar yaşamları boyunca yüklendikleri anlamlarıyla, düşünce iletişimde fayda sağlamaktadır. Bunun nedeni kavramların, ilgi kurulan alanda genel bir fikir oluşturmalarıdır. Dolayısıyla alanda kavramla alakalı bir eksiklik, anlam boşluğu veya değişiklik olduğunda fark edilme ihtimali yüksektir. Bu yüzden de her devirde filozofların anlam değişimi üzerine konuşmuşlardır. Bazıları kavramın asıl anlamını hatırlatmakla yetinirken, bazıları durumu isimlendirme ve değişim nasıl gerçekleştiğini açıklama yoluna gitmişlerdir. Örneğin Nietzsche'nin metafor düşüncesi gibi. Baudrillard'ın değişen anlam üzerine konuşması bakımından orijinal olduğu söylenemez. O, anlam değişimini simülakr düzeni olarak adlandırarak açıklama yoluna girmiştir. Düşünürümüzden önce, anlam değişimi aleni fark edilebilen bir vakıa iken, zamanla bu değişimin fark edilmediği hatta değişenin aslın yerini aldığı, aslın yok olduğu yönündedir. Ayrıca anlam değişimde imgeye önemli bir görev vermesinden dolayı kendine simülakr ve simülasyon kavramlarını seçtiği düşünülmektedir. Dolayısıyla anlatıya, simülakr kavramının sözlük anlamıyla başlanmış, ardına imge hakkında bilgi verilip dört simülakr düzeni hakkında bilgi verilmiştir.

“Simülakr” kelimesini anlamak için önce onun sözlüklerde nasıl anlamlandırıldığına bakmanın faydalı olacağını varsayarak bu başlığa kelimenin sözlük anlamları verilerek başlanacaktır. Fransızca “simulacre” kelimesinin karşılığı olarak Türkçe metinlerde genellikle orijinalini anıtan “simülakr” kullanılmaktadır. Bu kelime, Fransızcaya Latince'den geçmiştir. Bu minvalde ilk olarak bahsi geçen kelimeye Latince'de ne anlam verildiğine bakmak yerinde olacaktır. “Simülakr” kelimesine *Oxford Latin Dictionary*'den şu anlamlar verildiği görülmüştür: “Görünüş, bir şeye bir çok açıdan benzeyen şey, benzerlik”; “görsel temsil, resim; düşünüm tarafından üretilen görüntü”; “bir takım yıldızının yıldızlar tarafından oluşturduğu görüntü; bir resim, heykel”; “özellikle zaferlerden nakledilmiş resimli temsil; bir şeyin, bir kişinin dış görünüşü (akılda hayal edilen; rüyada görülen)”; “hayalet, hayali görüntü, hayali bir

¹¹⁹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 32.

nesne; bir eylemin sahte görünüşü (özellikle savaş, muharebe), sahte dövüş”; “sahte fiziksel görünüm yani, kılık değiştirme”¹²⁰.

“Simülakr”a, Fransızca-Türkçe sözlükte karşılık olarak “görüntü, hayalet; uydurma, uyduruk, göstermelik, taslak; tapıncak, put, idol”¹²¹ anlamları verilmektedir. Ayrıca bir proje çıktısı olan *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*’te ise kelimenin Latince “simulacrum”dan geldiği kaydedilmiştir. Türkçe karşılık olarak “görüntü, göstermelik, taslak - bir nesneyi gösterir gibi görünen hareket - yanıltan görünüm, illüzyon” anlamlarına ilaveten eşanlamlıları olarak “fantöme” ve “semblant” verilmiştir. Aynı sözlükte kelimenin klasik dönemde put ve ikon¹²² anlamlarında da kullanıldığı zikredilmektedir.

Felsefe Sözlüğü’nde ise “simülakr” (simülakrum-taklitçe)¹²³, Baudrillard’a atfedilen “varolan durum çözümlemeleri” veya “betimlemeleri”nde kilit öneme haiz post-modern felsefi terim olarak tanımlanmaktadır ki, aslı, gerçeği, ilki olmayanı, kendisi kopyanın kopyası olanı ifade ettiği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu sözlükte simülakrın özelliği olarak, tabiatı gereği yan yana olması düşünülemeyen iki ayrı şeyin bir arada bulunduran şeyi ifade etmesi gösterilmektedir. 20. yüzyılın sonlarından itibaren simülakrın gerçeğin yerine geçtiğini, doğruların görüntülere dönüştüğünü, kopyaların her yerde olduğunu, her şeyin her şey olduğunu düşünen Baudrillard’a göre, simülakrın egemenliğinin sebebi “kavramların açık ve seçikliği”ni kaybetmesi neticesinde oluşan boşlukları doldurmasıdır¹²⁴. Bu bilgilere ek olarak simülakr için, Batı temsiline temel oluşturan tüm referans sistemlerini devre dışı bırakmış ve onun yerine kendini göstermiştir¹²⁵. Bunun sonucu Baudrillard’ın iç patlama (implosion)¹²⁶ dediği şeydir.

¹²⁰ *Oxford Latin Dictionary*, “Simulacrum”, London Oxford: Oxford University Press, 1968, s. 1766.

¹²¹ Tahsin Saraç, “Simulacre”, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Adam Yayınları, 1985, s. 1303.

¹²² *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Simulacre”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017, s. 2461.

¹²³ Abdülbaki Güçlü vd., *Felsefe Sözlüğü*, “Baudrillard, Jean”, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002, s. 180. Bu madde altında yazarlar, “simülakrlara” Türkçe karşılık olarak “taklitçeler” kelimesini kullanmışlardır. Bu çalışmanın ana kavramı “simülakr”ın Türkçe karşılığı olarak kullanılan “taklitçe”yi burada vermesi tarafımızca uygun görülmüştür. Genelde Türkçe kitaplarda “simulacre” kavramının “simülakr” olarak karşılandığı gözlemlendiği için bu çalışmada da yaygın eğilim takip edilecektir. Ayrıca “taklitçe” kullanımı için bkz. Madan Sarup, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm Eleştirel Bir Giriş*, çev. Abdülbaki Güçlü, Pharmakon, 6. Basım, Ankara 2019, s. 230, 232. Bunlara ilaveten “simulation” için “benzeşim”, “simulacrum” için de “benzeş” Türkçe karşılıklara rastlanılmaktadır. Bkz. Andreas Huyssen, *Alacakaranlık Anıları Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek*, çev. Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul 1999, s.121.

¹²⁴ Güçlü vd., “Simülakrum”, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1305-1306.

¹²⁵ Seung-Chol Shin, *Vom Simulacrum zum Bildwesen: Ikonoklasmas der virtuellen Kunst*, Springer-Verlag/Wien, Vienna 2012, s. 163.

¹²⁶ İlgili makale için bkz. Jean Baudrillard, *A l’ombre des majoritiés silencieuses ou la fin du social*, Utopie, Paris 1978, s. 85-90.; Jean Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 9. Basım, Ankara 2021, s. 52-54. Çevirmen “implosion” kelimesine “için için kaynama” olarak karşılık vermiştir.

1.3.1. İmge

Baudrillard, kendi düşündüğüne uyuyorsa ve kendinden daha iyi ifade edilmişse farklı yerlerden düşünceler aldığını ve öz savunma gayretine girmeden kendini yağmalattığını iddia etmektedir¹²⁷. Bu onun yazmadaki yöntemi olarak kabul edilmektedir. Baudrillard'ın, simülakr hakkındaki görüşlerine geçmeden evvel *Simülakrlar ve Simülasyon* kitabının içinde yer alan “Kutsal Gönderenden Yoksun İmgeler” adlı makalesinde ikona¹²⁸ üzerine yaptığı tartışmalara değinmek yerinde olacaktır. Baudrillard'ın adı geçen makalesinde yukarda verilen yönteminin aleni olarak gösteren referansı, Mario Perniola'nın *La società dei simulacri* kitabındaki “Simülakr Olarak İmge” bölümüdür. Bu bağlamda, Perniola'nın “simülakr” açıklamasını burada vermek Baudrillard'ın kavram üzerine oluşturduğu düşüncelerini anlamak açısından yerinde olacaktır.

Perniola, simülakrın ne ikon ne de görünüm (visione) olduğunu iddia etmektedir. Simülakrı, orijinalle, prototiple hiçbir şekilde özdeşlik ilişkisi olamayan olarak tanımlamaktadır. Simülakrın tüm görünüşlerin yırtılması ve saf tözsel bir hakikatin açığa çıkması anlamına gelmediğini de vurgulamaktadır. Simülakr, prototipi olmayan bir imge, var olmayan bir şeyin imgesidir. İkonaseviciler ve ikonakırcılar, “simülakr”ı putla eşanlamlı olarak gördüklerinden “simülakr” için neredeyse hiçbir şeydir. Perniola'ya göre imgenin imge olarak pozitif değerlendirilmesi modern bir bakış açısıdır. Bu ise, metafiziğin kapanması ve dünyanın tarihselliğinin tamamen kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Simülakr kavramı, Platoncu idea teorisini, Doğu ikonasevicisinin dayandığı duyulur kopyasını ve Protestan ikonakırcılığın dayandığı İncil'in vizyoner kehanetini net bir şekilde aşmış bir durumda ortaya çıkmaktadır. Perniola, bu koşulların 16. yüzyıl İtalya'sında ortaya çıktığını iddia etmektedir. Bun düşünmesinin nedeni, imgelerin değerinin artık metafizik prototipin gerçekliğine ve saygınlığına değil, içsel, somut, tarihsel boyutuna bağlı olan bir dönemin olmasıdır. İşareti, puttan ayıran kutsal bir hermenötiğe yer olmamasıdır; çünkü tüm imgeler dünyasının Tanrı ile kati suretle alakalı olmayan kendi değeri olduğunu iddia etmektedir. O, en somut deneyime sahip olmak için duyuların kullanılması lüzumlu görmektedir. Zira şeyler içsel olarak hissedilmez ve tadılmazsa ruhani ilerlemenin olmasından bahsedilemeyeceği iddiasındadır. Dolayısıyla simülakrın iki kurucu koşulu olduğunu ifade etmektedir. Bu iki unsur; bir yandan

¹²⁷ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 24.

¹²⁸ Bunun nedeni Wernick'e göre, on yedinci yüzyıldaki ikona tartışmalarının yirminci yüzyılın sonlarındaki kitle iletişim araçları hakkındaki tartışmalarla benzeştirmesidir. Bkz. Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, s. 187.

şeylerin ve dünyanın özdeşliğine dair metafizik olumlamadan vazgeçilmesi, diğer yandan da bunların tarihsel öneminin tanınmasıdır¹²⁹.

Ona göre, simülakr kavramı bu nedenle karşıt eğilimlerin birlikte varoluşunu ima etmektedir. Simülakr, karşıtlıkları kabul eden ve sürdüren, çatışmalarda metafizik çözümleri reddeden bir iç deneyimin sonucu olarak kabul etmektedir. Metafizik değer, tarihsel boyutun sona ermesi herhangi bir imgenin ve üslubun simülakr olarak kullanılma imkânının ortaya çıkarmaktadır. Bu durumsa kıyamet düşüncesine yabancı, saf bir sekülerleşmenin varlığını göstermektedir¹³⁰.

Perniola, simülakrın başarısının etkenini, içerikten yoksun boşluk deneyiminden özsel olarak ayrı düşünölemeyecek olması olarak görmektedir. Nesnenin kesin bir anlam ya da anlamlandırma yayamadığı, başka bir deyişle kimliğinden sıyrıldığı andan itibaren, “herhangi bir şey başka herhangi bir şey anlamına gelmekte” olduğu manasındadır. Ancak hiçbir zaman kendini göstermeyen gizli ya da saklı bir niyetin çılgınca aranması, insanı gösterdiği şeye karşı körleştirir ki esas olan, gizli bir anlam arayışının gizlediği boş dışsallığıdır. Perniola, ‘Tanrı’nın imgesi’ olarak düşünölen imgenin ve yaratığın, varlığa, töze, prototipe bağlı olan ya da olmayan bir geçerliliğe sahip olduğunu kabul etmenin düşünölemeyeceği iddiasındadır. Bu noktada simülakrın tam da imgenin imge olarak değerinin maddeselleştirilmesi ortaya çıkmaktadır. İnsanın bir simülakr olarak düşünölebilmesi¹³¹, Cizvit hümanizminin klasik hümanizmden uzaklığını göstermektedir. Ancak simülakrın bağımsızlığının sanatın özerkliğiyle hiçbir ilgisi yoktur. Sanatta imge, kendisini bir orijinal, evrensel olarak geçerli bir meta-tarihsel varlık olarak ortaya koymak için harici bir orijinali reddeder; yaratım olarak sanat anlayışı metafiziği ortadan kaldırmaz, sadece kapsamını harici prototipten esere kaydırır. Öte yandan simülakr kavramı, imgeyi bir prototip olarak görmenin cazibesini reddetmek kadar, dışsal bir prototipin reddini de ima etmektedir. Bu nedenle, baskıdan başlayarak imgenin endüstriyel yeniden üretim teknikleriyle bağlantılı olmaktadır¹³².

Bu nedenle Perniola göre, orijinalden yoksun yapay bir yapı olarak anlaşılan simülakr kavramı, çağdaş kitle iletişim araçlarında tam olarak gerçekleşme koşullarını bulmaktadır. Bu araçlar herhangi bir gerçekliğin sunduğundan çok daha karmaşık ve kurgulanmış bir imge sağlayabilme özelliğine sahiptirler. Yine de onların sanat eserinde olduğu gibi kendi

¹²⁹ Mario Perniola, *Ágalma vol. 20-21: La società dei simulacri Nuova edizione*, Mimesis, Milano 2010, s. 78-80. 1980’de yayınlanmış bu eser yeni edisyon olarak *Ágalma*’nın 20-21 sayıları içinde basılmıştır.; Ayrıca bkz. Walter Benjamin, *Teknik Olarak Yeniden Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı*, çev. Gökhan Sarı, Zeplin Kitap, İstanbul 2020, s. 18-20.

¹³⁰ Perniola, *Ágalma vol. 20-21: La società dei simulacri Nuova edizione*, s. 80.

¹³¹ Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, s. 186.

¹³² Perniola, *Ágalma vol. 20-21: La società dei simulacri Nuova edizione*, s. 81.

özgünlüğünü kazanabilme özelliği ve prototipik bir karakteri sergilediği söylenemez. Örneğin televizyon, belirli bir olayın, bireyin bizzat orada bulunması halinde görebileceğinden çok daha fazla çeşitlilikte görüntüsünü, sanatsal bir statü kazanmadan sunmaktadır. Kitle iletişim araçları şimdiye kadar genel olarak simülakr karakterlerini ortadan kaldırmışlardır. Kendilerini ‘gerçekliğin ya da geleceğin aynaları’ olarak meşrulaştırarak, hala metafizik nostaljiyle dolu bir izleyici kitlesi önünde, hiper-gerçekçi ve hiper-fütüristik sapmalara ulaşmışlardır. Ancak bunların değeri metafizik iddiaların tatmin edilmesinden ibaret değildir. Aksine, tam da bu tür iddiaların terk edilmesi anlamına gelmektedir. Bugün insanlığın yöntemsel, biçimsel ve kültürel mirası, kendisini böyle sunan bir simülasyonun, kendisiyle birlikte kendi gerçekdışılığının işaretlerini de veren bir kurgunun nesnesidir. Simülakr, bu nedenle kimliksiz imgedir: herhangi bir dışsal orijinalle özdeş değildir ve kendine ait özerk bir orijinallliği de yoktur; güzelliği değersizdir; aldatmacası apaçıktır, çelişkililiği acısızdır. Ayrıca kurgunun metafiziği restore etmeksizin nihilist, çatışmanın birliğini restore etmeksizin çözücü olmaktan çıktığı anı, işaret etmekte olduğu¹³³ iddia edilmektedir.

Perniola’dan farklı ya da kısmen ona ek olarak Baudrillard ise simülakrı, Rönesans’tan günümüze değer yasasındaki değişmelere koşut, ardı sıra gelen üç simülakr düzeni olarak kurgulayıp açıklama yoluna gitmiştir. Simülakr düzenin birincisi, bağlam olarak “kopyalama” kavramının kullanılabileceği, Rönesans ile başlayıp Sanayi Devrim’iyle biten “klasik” düzendir. İkincisi ise, “üretimin” etkin olduğu sanayileşme düzeni; üçüncüsü ise “kodun” belirlediği güncel simülasyon düzenidir. Birinci düzendeki simülakr, “doğal değer yasasına”; ikinci düzendeki simülakr, “ticari değer yasasına”; üçüncü düzendeki simülakr ise “yapısal değer yasasına” tabidir ve onunla şekillenmiştir¹³⁴.

Bu kısa açıklamalara ek olarak *Simülakrlar ve Simülasyon* kitabında üç simülakr düzeninin özellikleri sırasıyla şu şekilde anlatılmaktadır: Tanrı’nın yarattığı ideal doğanın aynısını yapmayı amaçlayan imge, kopyalama düsturuna dayanan tabiatçı, doğal simülakrlar; enerji, güce dayalı makinalarla somutlaşan üretken simülakrlar, gelişme ve yayılmayı hedefleyen; bilgi, model, sibernetik oyunlarla oluşmuş, işlemsel, hipergerçek, mutlak kontrolü

¹³³ Perniola, *Agalma* vol. 20-21: *La società dei simulacri Nuova edizione*, s. 81-82. Bu eser Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon* eserinin “Kutsal Gönderenden Yoksun İmgeler” makalesinde faydalanmış ve dipnot olarak da vermiştir. Bkz. Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 18. Bu çalışmada bahsi geçen kitabın Baudrillard’ın eserinde verdiği dipnottaki kitabın basım yılına değil de 2010-2011 yılında *Agalma*’nın bastığı versiyona ulaşılmış ve bu eserden faydalanılmıştır. Bkz. Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, s. 190.

¹³⁴ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 87. Bu alıntı “Simülakrlar Düzeni” adlı bölümden alınmıştır. Kitabın Fransızcasında aynı bölüm “L’ordre des simulacres” olarak geçmektedir. Bkz. Baudrillard, *L’échange symbolique et la mort*, Gallimard, Paris 1976, s.76-78. Çalışmada çevirmenin düzen çevirisi kabul edilerek “simülakr düzeni” veya “birinci düzen” şeklinde tamlama kullanılmıştır.

hedefleyen simülakrlardır¹³⁵. Birinci düzen ütopya, ikinci düzen bilimkurgu üretirken üçüncü düzene özgü bir ürün var mıdır¹³⁶ sorusuyla içinde yaşanılan dönemin özelliğini Baudrillard muğlak bırakmıştır. Bu sorunun cevabı belki de 21. yüzyılın meşhur konusu yapay zekâ ile temellendirilen uygulamalarla, ütopyayla bilim kurgunun birleşimini donanımın gücüyle desteklenmiş sibernetik kod düzenidir. Bu noktadan sonra simülakr düzenlerinin anlatımına geçmek yerinde olacaktır.

1.3.2. Birinci Simülakr Düzeni

Baudrillard, sanat eserleri üzerinden çözümleme yaptığı “birinci simülakr düzeni”nde gerçek ile simülakr arasındaki farkın asla ortadan kaldırılmadığı, hatta her zaman aralarında belirgin bir sürtüşme olmasının beklediği değerlendirmesini yapmaktadır. Yanılsama üzerine kurulmuş bu anlayış imzada görülse de o dönem sanat eserlerinin dış dünyada bir referansa sahip olma farkı üstüne oturtulmaktadır¹³⁷. Bu dönemin yasası doğa, şekli taklit; işareti, bayağı sembol; makinası ise otomattır. O, Rönesans’ta özgürleşme ve kastın kırılmasıyla ortaya çıkan kopya üretimine örnek olarak alçı heykeller, tiyatro otomatlarını örnek vermektedir¹³⁸. Bu dönemde insanların faaliyetleri genellikle bir referanstan kopyalama şeklinde gerçekleşmektedir. Avrupa’daki ekonominin, şato sahibi efendi ve onun çiftçilerinden oluşan toprak temelli bir yapı ortaya sermektedir. Bilgi edimi ister içkin isterse aşkın olsun doğaya bakmak suretiyle gerçekleştirilmekte ve hayat da bu bilgilerle doğanın gerçekliklerinde sürdürülmektedir. Bu veriler doğrultusunda yapılan her türlü üretimin bir asıldan hareketle yapıldığı, yapılan işlerin de dış dünyada var olan bir asıldan taklit suretiyle gerçekleştirildiği, işaretin ise, dışsal bir göndergeye sahip olmaktadır. Birinci simülakr düzenin bir güç olarak tüccarlar ortaya çıktığı zamana kadar devam etmiştir.

Bu bilgilere ek olarak Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon* kitabında birinci simülakr düzenini “uyumlu, iyimser ve Tanrı’nın yarattığı ideal doğanın tıpkısını/ikizini oluşturmayı amaçlayan imge, taklit ve kopyalama üstüne kurulmuş doğalcı, doğal simülakrlar”¹³⁹ olarak da tanımlamaktadır. Ona göre, birinci simülakr düzeninde gönderge zihin dışı bir varlık olarak rahatça görülebilmektedir. Bu düzende bilim, sanat, matematik ve diğer üretim alanları bir göndergeye dayanmakta ve tabiatla aranmaktadır. Doğal evrede, değiş tokuş sisteminde kullanım değeri esastır. Birinci simülakr düzenine, Tanrı hayatta olduğu insanlar ve iktidar söz

¹³⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 163.

¹³⁶ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 163-164.

¹³⁷ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 95.

¹³⁸ Gary Genosko, “Baudrillard, Jean”, *Encyclopedia Of Social Theory*, Sage Reference Publication, 2004, c.I, s. 32. Burada simülakrın bir anlamının da heykel olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır.

¹³⁹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 163.

konusu olduğunda da inanç evresidir. İnsan aklı kendi bağımsızlığını göstermiş olmakla birlikte metafiziksel düşünüş devam etmekte ve insanlar da kendi elleriyle Tanrı'yı henüz öldürmemişlerdir¹⁴⁰. Bu veriler ışığında, düşünce ve bilimde nedensellik ilkesinin egemen olduğu görülmektedir. Doğal olarak akılcı Tanrı tasavvurlarının hâkim olduğu, Tanrı'nın ontolojik, kozmolojik, teleolojik gibi deliller kapsamında zihin dışında aşkın bir varlığa sahip olduğu düşüncesi ve inancın kanıta tabi tutulmuştur.

1.3.3. İkinci Simülakr Düzeni

Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* kitabında yer alan birinci ve ikinci simülakr düzenlerine örnekler içeren “Otomat ve Robot” adlı makalesinde, makine ile insanın eşdeğerliğinin iki düzen arasındaki farka dikkat çekmektedir. Makinayla insan arasındaki “görsel” benzerliğin insanı yanıltmaması gerektiğine vurgulayarak otomatla metafiziğe meyilli insan düşüncesinin değişiminin birinci dönemden başladığını şöyle ifade etmektedir:

Otomat doğayı, insan ruhunun bir gizemi olup olmadığını, varlık ve görünümün muammasını bir tür sorgulamadır. Altında ne var, içinde ne var, gerisinde ne var türünden sorular soran Tanrı gibi. Eğer kopya varsa bu türden sorular sorabilirsiniz. Doğal tiyatronun kahramanı olarak yaratılmış insan üzerine kurulan metafizik, Devrimle birlikte ortadan kaybolmadan önce, otomat sayesinde somutlaştırılabilmiştir. Otomatın yaşayan insandan başka ulaşmak istediği (insandan daha da doğal bir insan görünümüne sahip olmayı amaçlamanın dışında) bir hedef yoktur¹⁴¹.

Bu verilerden yola çıkıldığında düzenler arasında bir geçişkenlik vardır. Bu noktadan itibaren Baudrillard'ın “İkinci Simülakr Düzeni” olarak nitelediği dönemin özelliklerine geçilebilir. Basitçe bu düzenin yasasının ticaret, formunun üretim, işaretinin ikona, makinasının robot¹⁴² olmaktadır. Baudrillard'ın ikinci simülakr düzeni hakkındaki düşünceleri ise şöyledir. O, *Simülakrlar ve Simülasyon* kitabında ikinci simülakrlar düzeninin özelliği olarak, bütün üretim sistemini içine alan enerji ve güç temelli makine tarafından maddileştirilmiş üreten ve üretken simülakrların hâkimiyetinden bahsetmektedir. İkinci simülakr düzendeki Prometheusçu hedef, küreselleşen, ilerlemeyi hedefleyen, devamlı suretle bir yayılma misyonu olan, enerjinin daha önce ifade edilmemiş bir şekilde hadsiz miktarda serbest bırakılmasına çalışan simülakrlardır. O, arzuyu, ikinci simülakrlar düzeniyle alakalı ütopyaların bir parçası¹⁴³ olarak görmektedir.

Ayrıca Baudrillard'a göre, ikinci simülakr düzeninde, mesele görünümünü emmek veya gerçeği yok etmek şekilde basite indirgenmektedir. Fakat her halükârda ortaya çıkartılan şey,

¹⁴⁰ Kullanım değerinin devam etmesi metaa mistik anlam yüklemeyi gerekli kılmaz düşüncesi için bkz. Hür Sinan Özbek, *Marx'ın Din Felsefesi*, Fol Kitap, Ankara 2020, s. 102-103.

¹⁴¹ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 93.

¹⁴² Genosko, “Baudrillard, Jean”, s. 32.

¹⁴³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 163.

görünümünden, aynadan/kendini göreceği bir gereçten, imgeden, yankıdan mahrum bir gerçekliktir. Makine, emek ve sanayi temelli üretim sistemi, topluca tiyatroya ait yanılsama ilkesine aşırı bir şekilde karşı çıkan yukarıda geçen bu iki neviden şeylerdir. O, bu düzende artık Tanrı'nın ya da insanın benzerliği veya benzemezliğinden çok, matematiksel işleme değgin işlemsel ilkenin içkin bir mantığına vurgu yapmaktadır¹⁴⁴. Birinci simülakr düzeniyle ikincisi arasındaki farkın, makinenin insana eşdeğer bir varlık olarak anlaşılması olduğunu iddia eden Baudrillard, tekilleştirilmiş işlemsel bir süreçle insanın, makineyi kendisine eşdeğerli bir varlık haline getirdiği¹⁴⁵ iddiasındadır. Eşdeğerlilik sonrasında da makineler, robotlar yaygınlaşıp yasallaşabileceklerini fakat birinci düzene ait otomatlarda böylesi bir durum gözlemlenmediğini iddia etmiştir. Baudrillard, Sanayi Devrimi'nden sonra insanların, makine konumunu almanın akabinde çoğalmaya başladığı, böylelikle de eşdeğeri olana dönüşünce üretim sistemi için çoğalmayı sürdürdükleri çözümlemesinde bulunmuştur. İkinci simülakr düzeniyle ölü emeğin, canlı emek üzerindeki egemenlik çağının başladığı ve bu hâkimiyet durumunun üretim ve yeniden üretim için gerekli olduğu kanısındadır. Bunu sebebi ise kopyalama sürecinden çıkılıp yeniden üretim sürecine girilmesidir. O, bununla birlikte piyasa değer yasası ve onun güç hesaplarına girmek için doğal hukuk ve onun biçimler oyununun bırakılması gerektiği¹⁴⁶ düşüncesindedir.

Baudrillard'a göre, ikinci simülakr düzeninin başlangıcı olan Sanayi Devrimi'yle birlikte yeni bir gösterge ve nesneler kuşağı egemenliğini kabul ettirmiştir. Bunlar geleneksel sınıf yapılanmasını tanımayan, makam kısıtlamalarından katıyetle haberleri olamayacak göstergelerdir. İşte bu açıdan da taklit edilmeleri zordur; çünkü dolaysız ve hemencecik çok büyük boyutlarda üretilmişlerdir. Olay gerçekleştikten sonra göstergelerin ayrıklı hususiyetleri ve de özgünlükleri namına bir şey olmayacaktır. Çünkü onları üreten teknik sayesinde, endüstriyel bir simülakr olmayı becerdikleri ölçüde bir anlama sahip olabileceklerdir¹⁴⁷. İkinci simülakr düzeninde topraktan güç alan asilzadeler ve krallar yerine, paradan güç alan ürettiği paraysa herhangi bir tabi nesnel göndergesi olmayandır. Sadece aslı olmayan bir işarete sahip olan gösterge, bu çerçevede toprağa dayalı üretimler gibi taklit ve Tanrı'ya bağlı değil de modele göre bir seri yeniden-üretim tarzında olacaktır. Ta ki o model, gösterilen de ortadan kalkana kadar devam edecektir. Ticaret döneminin temel karakteristiği olan seri üretim işinde nesneler, birbirlerinin sonsuz sayıdaki simülakrları gibi görünmektedir. Tıpkı nesneler gibi onları üreten insanlar da birbirlerinin simülakrlarına dönüşmektedirler¹⁴⁸. Bu düzende simülakrlar,

¹⁴⁴ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 95.

¹⁴⁵ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 93.

¹⁴⁶ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 95.

¹⁴⁷ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 96.

¹⁴⁸ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 96.

teknik sayesinde bilkuvve sonsuz miktarda aynılar nesne/gösterge silsilerinden oluşan bir evreye tekabül etmektedir¹⁴⁹.

İkinci simülakr düzeninin endüstriyel üretimi, doğaya meydan okuma olsa da sonuçta asıl sorunun “ikinci basamak” bir simülakr olduğunu göstermeleridir. Birinci simülakr düzenine ait kopya, ikiz, ayna, tiyatro, maske ve görünüm oyunlarına oranla, ikinci düzenin seriler halinde gerçekleştirilen ve tekniğe dayalı yeniden-üretim dönemi aslında bir öncekinden daha geniş bir alanı kapsamamaktadır. Fakat bir sonraki dönem simülasyon modelleri, yani üçüncü basamak simülakrlar düzeni çok daha büyük boyutlara sahiptir¹⁵⁰. İkinci simülakr düzeninde sermayeye ait süreç, moda, medya, reklam, iletişim ve haber ağları, yeniden üretim Marx’ın kapitalin arızı giderleri olarak umursamadığı düzey simülakrı ve bütün üretimi etkileyen koda ait bir evredir. Bir şeyin aynısını yeniden üretmek Baudrillard’a göre, devrimdir¹⁵¹. Bu minvalde insanın dış görünüşünün de simülakrlara dahil edilmektedir.

Baudrillard’a göre, gösteren ve gösterilenin olduğu bu ikinci simülakr düzendeki üretimde artık bir göndergeye ihtiyaç kalmamıştır. Modeller ve şablonlar göndergenin yerini alarak referans olmaya başlamışlardır. Bu düzenin özelliği olan ticari evrede değişim değeri esastır. Sanayi Devrimi’nden sonra insanlar Tanrı’yı öldürmüş, her şey gibi Tanrı da simülakrlara yenilmiştir. Bu düzen, ekonomi politiğin hâkim olduğu bir dönemi ifade etmektedir. İkinci simülakr düzenine denk gelen dönemde üretimin herhangi bir anlama sahip olmadığı ve sosyal amacın seri üretiminde kaybolup gittiği fark edilmiş, tarih ise simülakrlara yenilmiştir¹⁵². Bu veriler doğrultusunda Tanrı’nın simülakrlara yenildiği bir simülakr olarak görülmeye başlandığı dönemdir. Bu durum işleyişi resim özelinde şöyle açıklanabilir. Uzmanlar öncesi resim imzalanmamakta herhangi bir ressam aynı resmi defalarca yapmakta kullanım değeri dikkate alındığında sahte de sayılmamaktadır. Fakat uzmanlar ve burjuvalar ortaya çıktıktan sonra değişim değeri de ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda resmi değerli kılan şeyler olarak imza ve tekliği kabul edilmiştir. Değişimde değeri belirleyen bilirkişiler de resmin değerini belirlemiştir. Böylelikle ressamın üzerinde olduğu tek resim, bilirkişinin belirlediği değer üzerinden değiş tokuşa tabi kılınmıştır. İmzanın ressama ait olduğu ve tekliğinin referansı kendi olan uzman kişiler dönemini ifade eden bu dönem kopyanın (simülakrın) bertaraf edilmesi için kurgulanmış olsa da simülakr olarak Tanrı’nın değeri de bilirkişiler tarafından belirlenip değiş-tokuş nesnesine dönüştürülmüştür.

¹⁴⁹ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 96.

¹⁵⁰ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 97.

¹⁵¹ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 97.

¹⁵² Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 98.

1.3.4. Üçüncü Simülakr Düzeni

Baudrillard'a göre, "Üçüncü Simülakr Düzeni"nin diğer düzenlerden ayırt eden özelliği köken ve gayelilik (finalité) süreçlerinin tersine dönmüş olmasıdır. Çünkü bu düzende mekanik üretim yerine, *daha tasarlama aşamasından başlayarak yeniden üretilebilirlikleri* öncelenen, yani model olarak adlandırılan üretken bir yapıdan yayılan tüm biçimler değişmektedir. Bu noktadan sonra üçüncü basamak simülakrlar düzeninin evrenine geçilmiş olmaktadır. Üçüncü simülakr düzeninde ne birinci simülakr düzenindeki aslın kopyalanması ne de ikinci simülakr düzeninde olduğu gibi mutlak serilerden söz edilemez. Bu düzende modellere dayalı, kişiselleştirilmiş her türlü biçimle karşılaşılabilir. Üçüncü düzende anlamlı olabilmenin yolu bir modele bağlılıktan geçmektedir. Bundan böyle bu düzende hiçbir şey amacına uygun bir üslupla ilerlemez, bunun yerine modele, yani önceden belirlenmiş, tek güvenilir, sonuç olarak işleyen "referans gösterenine" mutabık bir biçimde iş görmektedir. Baudrillard, modern denin terimin sanayileşmenin birinci simülakr düzenindeki birincil biçimi olduğunu iddia etmektedir. Batıyı modern terimiyle ilişkilendirilemeyeceğini, aksine onun simülasyonla muhatap olduğunu iddia etmektedir. Bu düzenin özelliği esasi olan, seri tarzda yeniden üretilebilirlik değil, modülasyondur; nicel eşdeğerlilikler değil, tefrik edici karşıtlıklardır; eşdeğerlikler ilkesinden ziyade terimlerin yer değiştirmesidir. Artık piyasa yasasından ziyade yapısal değer yasasının hâkim olmasıdır. Kodun gizlerini teknik ya da ekonomide aramaktansa tam aksi yapılarak endüstriyel üretimin varoluş şartları, kodun ve simülakrların ortaya çıkış sürecinde aranmalıdır. Her aşama, düzen bir sonraki düzen ya da aşamaya boyun eğmektedir. Tıpkısını kopyalama düzeni, nasıl ki seri üretim düzenine boyun eğdiyse üretim düzeni de benzer şekilde "işlemsel" simülasyon düzenine dönüşme sürecine girerek boyun eğecektir¹⁵³. Bu verilerden yola çıkıldığında, içinde bulunulan üçüncü simülakr düzeninin sürecini kendi kendini tamamlayacağı anlaşılmaktadır; çünkü bir kaçış noktası yok gibi görünmektedir.

Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon* kitabında üçüncü simülakr düzenini "bilgi, model ve sibernetik oyunlardan oluşan, tamamen işlemsel, hipergerçek ve mutlak bir denetimi hedefleyen simülasyon simülakrları"¹⁵⁴ olarak tanımlamıştır. Ona göre, üçüncü simülakr düzeninde göstergenin sahip olduğu tüm cazibe, hatta anlam bile önceden belirlidir. Şöyle ki, her şey yazılım ve kod çözümü aracılığıyla olabilmektedir. Ayrıca simülasyon düzeni, her şeyi tanımlama ve o tanımlanmaya uyarlanmaya çalışılan, bütün var olanların var oluş süreci içinde yer alan, 0/1'den müteşekkil ikili (binaire) sistemdir. Bu sisteme özgü esrarengiz incelik, her şeyin belli olması değilse de koda uyarlanabilmesidir. Bu DNA ve operasyonel simülasyon

¹⁵³ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 98-99.

¹⁵⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 163.

aşamasında anlamın yokluğuna sebep olan gösterge ortaya çıkar¹⁵⁵. Dolayısıyla alıntıda kullanılan *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm* kitabının yazım yılı 1976'nın yapay zekânın yeniden canlanma dönemine denk gelmektedir. Bu minvalde Baudrillard'ın farkının da yapay zekânın ayırdına vararak o günler için okuyucunun gündemine getirmesidir.

Baudrillard'a göre, insanın oluşturduğu büyük simülakrlar tabii yasalar evreninden, güç ve güç çekişmeleri evrenine geçmişlerdir. Buradan da günümüzdeki yapılar ve ikili karşıtlıklar evrenine geçiş yapmışlardır. Metafizik ise önceleri varlık ve görünüm üzerine yapılırken sonrasında enerji ve determinasyona dayalı bir hale dönüşmüş, günümüzdeyse belirlenemezlik ve kod üzerine inşa edilmiş görünmektedir:

Sibernetik denetim, modeller aracılığıyla üretim, ayırlama üzerine oturtulmuş ayarlamalar, feed-back, soru/yanıt vs.: Yeni işlemsel görüntü budur; sinai simülakrlar ise yalnızca işlemcidirler. Dijitallik, bu evrene özgü metafizik ilkenin (Leibniz'in Tanrı'sı) adıdır. DNA ise peygamberinin adıdır. Gerçekten de “simülakrların ortaya çıkış ve oluşum sürecinin” en kusursuz görünümüyle genetik kodlanmada karşılaşırız. Geliştirildikçe yok edilen gönderenler ve ereklerin yanı sıra benzerlikler ve belirlemelerden sonra karşımıza tamamen *taktik* bir “değere” sahip dijital ve programlanabilen bir gösterge çıkmaktadır. Biz bu komuta ve denetim amaçlı mikromoleküler koda ait yapısal özellikler taşıyan göstergeyle, diğer işaretlerle (haber/test zerrecikleri) kesiştiği noktada karşılaşmaktayız¹⁵⁶.

Alıntıdaki veriler göz önüne alınırsa bu yapısal evrede gösterge değerini, görüntünün hâkim olduğu düzende yeni Hristiyan Tanrı'sının ortaya çıkartılmasına zemin hazırlamaktadır.

Üçüncü simülakr düzeninde göstergelere ait rasyonel hedef, onların gerçeklik ve düşsellikleri, bastırılmaları, saptırılmaları, sundukları yanılsama, gizledikleri veya paralel anlamları sorunu ortadan kalkmaktadır. Birinci düzene ait yanılsama zenginliğine sahip karmaşık göstergelerin, makinelerin ortaya çıkışıyla kaba, donuk, endüstriyel, tekrarlayan, yankısız, işlemsel ve verimli göstergelere dönüştüğü yukarıda ele alınmıştı. Okunamaz hale gelen, hakkında hiçbir suretle yorum yapılamayan, programlanmış ana yapılar gibi ı ışık yıllarınca ötede kod işaretleri “biyolojik” bedende bir kat daha radikal bir mutasyona neden olmaktadırlar. Birinci düzende yer alan betimleme üzerine kurulmuş tiyatro, göstergelerin alanları, onların çatışması ve sessizlikleri sona ermiştir¹⁵⁷. Üçüncü simülakr düzenindeki hâkim model, ikinci düzende yer alan baskın ideolojik ekonomi politik modelin yerini almıştır¹⁵⁸. Baudrillard'ın değerlendirmesi ekonomi politığe ait ideoloji, kitle iletişim araçlarına has, hipergerçeklik içinde kaynayıp yitmekte ve böylelikle her kavram, üçüncü simülakrlar düzenine

¹⁵⁵ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 101.

¹⁵⁶ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 100.

¹⁵⁷ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 100.

¹⁵⁸ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 103.

taşınmaktadır¹⁵⁹. Ona göre, bilişim sistemlerinin dayandığı 0/1 temelli ikili dizge, simülasyon düzeninin işleyişindeki çekirdek yapıdır¹⁶⁰. Baudrillard, bu dönemde genel bir eşdeğerlikten ziyade ayrımlayıcı bir karşıtlık yapısından söz edilebileceğini¹⁶¹ iddia etmektedir.

Üçüncü düzende acımasızlık yerini, asgari ve azami “uyarı eşikleri ile doyma eşiklerinden hesaplanan algısal”¹⁶² kodlara bırakmıştır. Baudrillard’a göre klasik tutku tiyatrosunun o eski güzel “katarsis”i dahi, üçüncü düzende simülasyon yoluyla yaratıcılığın bile ari olmadığı bir homeopatiye dönüşmüştür. Bu dönüşüm, gerçeğin hipergerçek oluşu, yeniden üretim aracı olan reklam, fotoğraf gibi araçlarla yaptırılmış kusursuz kopyalar nedeniyle olmaktadır. Araçtan araca aktarılan gerçek böylelikle buharlaşmaktadır. Dolayısıyla bir ölüm alegorisine (remz) dönüşür ama aynı zamanda da yok edilmesiyle pekiştirilerek gerçek için gerçek olur. Bu kayıp nesnenin fetişizminin artık bir temsil nesnesi değil, inkarın ve ritüelleşmiş bir kendini imhanın esrik hali, hipergerçektir¹⁶³. Ona göre, üçüncü simülakr düzeninde hipergerçek, onda bulunan imtiyazların ve önyargıların karşılıklı değiş-tokuşu, sanatın ve gerçeğin ulaşacağı en üst düzeyi ifade etmektedir¹⁶⁴.

Baudrillard’a göre, eskiden özgünle onun taklidi olan nesneleri birbirinden ayırabilmek mümkündü; şimdi ise gerçek ile hayal aynı bütünsel (integral) işlemsellik içinde oldukları için ayırt edilememektedir. Her şey estetik efsunlamanın denetimi altındadır. Bu durumun sebebi ise senaryo, kurgu ve hile yoluyla “gerçeğin aşırı modellemesi” altında yüceltilmesine dayanan algıdan kaynaklanmaktadır¹⁶⁵. İçinde bulunduğu iddia edilen üçüncü simülakr düzeninde üretim, her türlü muhteva ve amaca yol vererek bir çeşit soyut ve figüratif (tasviri) olmayan¹⁶⁶ bir görünüme bürünmüştür¹⁶⁷. Bunun araçlarından olan hiçbir şeye hitap etmeyen çağrı ve sıcaklık simülakrı reklamlar, otonom veya kolektif okumadan geçirilemeyeceğinden simgesel örgütlemenin yokluğu¹⁶⁸, ticari mal göstergesi olarak kabul edilen her şeyin “değiş-tokuşa tabi kılınıp özgünlüklerinden sıyrılmasına” neden olmaktadır. Ticari mala dönüşen kültür alınıp satılmakta ve moda göstergesi altında bütün kültürler simülakra dönüşmektedir¹⁶⁹. Dolayısıyla

¹⁵⁹ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 114.

¹⁶⁰ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 123.

¹⁶¹ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 126.

¹⁶² Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 128.

¹⁶³ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 128; Fotoğrafın yeniden üretim gücü hakkında bkz. Benjamin, *Teknik Olarak Yeniden Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı*, s.19-20.

¹⁶⁴ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 132.

¹⁶⁵ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 134.

¹⁶⁶ Ayrıca orijinali “non figurative” olan bu kullanıma sözlükte “Gerçeği yansıtmayan sanatçı ya da sanat eseri anlamı verilmiştir. Bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “non(-)figüratif, iver”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017, s.1072

¹⁶⁷ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 135.

¹⁶⁸ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 142.

¹⁶⁹ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 153.

üçüncü simülakr düzenindeki bu yapının, başta kültüre ait her öge için olmak kaydıyla her şey için geçerlidir.

Baudrillard'ın Borgesvari kurgularının en komiği olarak nitelediği, *Simülakrlar ve Simülasyon* kitabına epigraf olarak yazılmış¹⁷⁰ *Kitab-ı Mukaddes*'teki "Vaiz"e (Ekleziyast) aitmiş gibi gösterdiği hilekâr cümlesinde¹⁷¹ simülakrı şöyle tanımlanmaktadır: "Hakikati gizleyen şey simülakr değildir. Çünkü hakikat, hakikat olmadığını iddia etmektedir. Simülakr hakikatin kendisidir. Ekleziyast"¹⁷². Baudrillard, simülakrın anlamından yola çıkarak önceleri suret çıkartma, ayna yansıması ya da kavramdan yola çıkılarak yapılan haritanın artık simülasyon çağında bir referansa veya töze sahip olmadığı, modellerle inşa edildiğini dolayısıyla hipergerçek olduğunu iddia etmiştir. Haritanın öncesinde sonrasında bir toprak parçası olmadığını ve ancak gerçeğin yerini alan simülakrlardan bahsedilebileceğini söylemiştir¹⁷³.

Baudrillard, simülasyon çözümlemesi çerçevesinde Tanrı ve dine bakışı, simülasyon düzeninin seçilmiş alanları olan tıp ve ordunun yanı sıra, aynı zamanda dine ve ilahi olanın simülakrlarına da atıfta bulunduğunu iddia etmektedir¹⁷⁴. Zira bu ilahi güç yeniden canlandırılabilir. Faraza, bu güç ikonlarda kendini gösterdiğinde, simülakrlarda çoğaldığında ona ne olur? Örneğin, imaj temelli görsel bir teolojiye dönüştüğünde hâlâ Tanrısal bir gücün özelliklerini taşıyabilir mi? Belki de kendi görkem ve çekiciliklerini etkinleştirerek bu ilahi gücün yok olmasına sebep olmaktadır. İkonlar üzerinden sahnelenen bu oyun sayesinde görüntüler, sonunda algılanabilen ve anlaşılabilen bir Tanrı ideasının yerini alabilmektedirler¹⁷⁵.

Baudrillard, uzunca bir süre devam etmiş olan ve ikonakırııcıları her zaman korkutan ikona mücadele henüz bitmemiştir. İkonakırııcıların, simülakrların haiz olduğu bu her şeye gücü yetme kuvvesinden korkmasına neden olan şey, ikonaların Tanrı fikrini insanların bilincinden silip atabileceğini hissetmelerinin yanı sıra, nihayetinde Tanrı'nın hiçbir zaman var olmadığı, ancak simülakrları aracılığıyla var olabileceği fikrine yol açacağının ayırdına varmalarıdır. Bu

¹⁷⁰ Jean Baudrillard, *Fragments: Conversations with François L'Yvonnet*, trans. Chris Turner, Routledge, London 2004, s. 11. Aynı yerde Baudrillard, *Kitab-ı Mukaddes'in* Vaiz bölümünden bir ayetmiş gibi gösterdiği alıntısını gerçek zannedip anlamalarına yardımcı olması için kendini arayan okuyucularının olduğunu iddia etmektedir.

¹⁷¹ Oğuz Adanır, "*Kitab-ı Mukaddes'in* Vaiz bölümüne atıfla söylenen bu cümlelerin uydurma olduğunu Baudrillard'ın bir röportajında söylediğini iddia etmektedir. Bkz. Adanır, *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, s. 26.; Baudrillard'ın böylesi Borgesvari durumlar için simülasyon terimlerine başvurmak zorunda kaldığını ifadesi için bkz. Jean Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, çev. Oğuz Adanır - Leyla Yıldırım, Paragraf Yayınevi, 1. Basım, Ankara 2005, s. 12.

¹⁷² Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 14.

¹⁷³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 13-14.

¹⁷⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 17.

¹⁷⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 18.

yüzden ikonakırıncılar imgelerden nefret edip onları ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı. Simülakrların, “Platonik Tanrı fikrini” gizlemekten veya maskelemekten başka bir işe yaramayacağına inansalardı, onları yok etmeye çalışmazlardı¹⁷⁶.

Ona göre, birey, her zaman değişebilir bir hakikat fikrine boyun eğmiş olsa da bu çok önemli bir husus değildir. Ancak bu metafizik çaresizliğin temelinde, görüntülerin her şeyi net bir şekilde ifade etmesi ve sonuç olarak sıradan bir modelden üretilmiş görüntüler değil, benzersiz ve büyüleyici bir güce sahip görüntüler olmalarıdır. Neye mal olursa olsun bu ilahi gönderenler dizgesi ortadan kaybolmasını engellemek gerekmiştir¹⁷⁷. Baudrillard’ın kitlenin mefhumlarla işi olmadığı, görüntüyü seçtiği düşüncesi¹⁷⁸ buradaki fikirleriyle ilintilidir. Düşünürün düşüncelerinden Katolik kilisesinin öne sürdüğü Tanrı anlayışına itirazının olduğu, Kilisenin Tanrı anlayışının Yunan filozoflardan etkilendiği görüşünü benimsenmiştir. Onun bu düşünüşü, Tanrı’yı putlardan arındırma eğilimi gibi durmaktadır. Baudrillard’ın Tanrı hakkında üretilen dogmanın, O’nun simülakrına her zaman sebep olacağına dikkat çekicidir.

Baudrillard düşüncesine bağlamında, imgelerin her vakit ölümcül bir güce haizdir. Bu durumun aynı model olarak kabul ettikleri Tanrı’nın ilahi kimliğini ortadan kaldırmaya çabalayan Bizans ikonalarında da görülmektedir. Ölümcül bir güce sahip olan imge ise, gerçeğin görünen ve idrak edilen yönlerini sunan yeniden diriltmenin diyalektik gücüyle karşı karşıyadır. İşaretin derin bir anlamı olabileceğini kabul eden Batı, tekrardan canlandırmanın önemli olduğuna, “bir işaretin bir anlamın yerine geçebileceğine” ve Tanrı’nın kendisinin de aktif olarak dahil olduğu bir değiş tokuşu nesnesine dönüştüğüne, yürekten ve iyi niyetle inanmaktadır. Baudrillard, Tanrı dahi simüle edilebiliyor, O’na olan inanç Teslis gibi hipostatik işaretlere indirgenebiliyorsa sonrasında neler olacağının tahayyül edilemez olduğu kanısına ulaşır. Devamla o, bu aşamadan sonra tüm sistemin kocaman bir simülakra, yerçekiminin etkilerinden kurtulmuş bir kütleye dönüşebilir olduğu değerlendirmesinde bulunur. Bu durum, gerçek dışı bir şey değildir, bir simülakrdir, gönderenden yoksun, nerede başladığı ve bittiği bilinmeyen, hiçbir şeyin durduramayacağı kapalı bir devrede, gerçekliğin değil, yalnızca kendi kendinin yerini alabilecek bir şeydir¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 18.

¹⁷⁷ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 18.

¹⁷⁸ Bkz. Jean Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 123-124; Jean Baudrillard, *Sessiz Yiğınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2021, s. 14-15; Jean Baudrillard, *İlahi Sol 1977-1984 Döneminin Günlük Olayları Hakkında*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015, s. 42; Jean Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L’Yvonnet ile Söyleşi*, çev. Yaşar Avunç, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2005, s. 129.

¹⁷⁹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 19; Cizvitlerin popüler dini kurtaracaksa ritüellerin sihir göstergesi ve Tanrı’nın olamadığını bilme hususundaki eleştiri için bkz. Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, s.187.

Baudrillard, simülasyon kuramında her türlü referansın ortadan kaybolmasıyla göstergeyle gerçeğin eşdeğerli olduğunu kabul etmektedir. Böylelikle göstergeye bir değer katarak gönderenin ters yüz edilmesi ya da yok edilmesi söz konusudur. Sahte bir yeniden dirilişle simülakra dönüşüp bu yapının her yeri kapladığı¹⁸⁰ tezini ileri sürmektedir. Ona göre, simülakr kavramıyla ilişkilendirdiği imge kavramı birkaç çeşitte tasnif edilmektedir: Gerçeğin yansıması, gerçekliği gizleyen, değiştiren, gerçekliğin yokluğunu gizleyen, gerçeklikle ilgisi olmayıp kendi kendinin pür simülakrı olan imge¹⁸¹. Birinci durumda imge, olumlu ayın görevini yerine getirir; ikincisi kötü büyü cinsindendir, üçüncüsü de büyüleme aracıdır; dördüncü durumda ise artık simülasyon düzenine aittir¹⁸². Baudrillard simülasyon çağı olarak ifade ettiği dördüncü düzenin belirleyici halini, bir şeyleri gizlemek değil gösterilecek bir şey kalmadığını gizleyen göstergeler aşaması şeklinde çözümlemektedir. Birinciler hakikat ve giz teolojisine gönderme yaparken; ikinciler bir simülasyon-simülakrlar devrine girildiği dolayısıyla, ortada kullarını kollayacak gözetecek ne bir Tanrı ne de gerçek ile sahteyi birbirinden ayıracak bir Kıyamet Günü imkânının kalmadığını ifade etmektedir. Çünkü Tanrı dahil her bir şey çoktan ölmüş Kıyamet olmadan yeniden diriltiştir¹⁸³. Baudrillard, durumun en güzel modeli olarak gördüğü Disneyland'ı şöylece ifade etmiştir: “Disneyland bütün simülakr düzenlerinin iç içe geçmiş olduğu kusursuz bir modeldir”¹⁸⁴. Bu fenomenin yerine getirdiği işlevi, olanı¹⁸⁵ ve üçüncü basamak simülasyonu gizlemenin bir yolu olmasıdır¹⁸⁶.

Simülakrın işlevi, gerçeklik ilkesinin kendisine hücum etmektir. Bu üçüncü düzende, yasalara uymamak ya da şiddete başvurmak pek de önemli bir mesele değildir; çünkü bu devrin insanları sadece gerçeğin algılanma şekliyle ilgilenmektedirler. Oysaki simülasyon hayli tehlikeli bir şeydir; zira o, devamlı suretle nesnenin ötesine geçmeye çalışmakta, yasal düzenin de gerçekte simülasyondan başka bir şey olamadığını anlatmaya uğraşmaktadır¹⁸⁷. Baudrillard'a göre, bu gidişata, kurulu düzenin de yapabileceği bir şey yoktur. Bunun nedeni yasaların ikinci simülakr düzeninde yer alması ve gözlemlenebilmeleridir. Dolayısıyla simülasyonda bütün toplumsal olgular her çeşit iktidar üzerine inşa edilmekle hakikiyle yapay, eşdeğerlilikle ussal ayrımlarının ötesine geçilmiştir. Gerçek yitirildiğinde düzene saldırının başlaması da kaçınılmazdır¹⁸⁸. Yani bu olayın, Tanrı'dan alınan ve insanlara verilen iktidarla

¹⁸⁰ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 19-20.

¹⁸¹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 20.

¹⁸² Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 20.

¹⁸³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 20.

¹⁸⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 27.

¹⁸⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 28-29.

¹⁸⁶ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 28-29.

¹⁸⁷ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 39.

¹⁸⁸ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 40.

başlamaktadır. Bu işleyişse, gücünü Tanrı, millet gibi bir yerden alan iktidar yerine bir diriliş biçimine dönüşen iktidarla başlamıştır. Nicolaus Copernicus’un savunduğu şeyin tam tersi olan bu dönüşüm, gücün ve bilginin aşkın olarak adlandırılabilcek bir güneş veya ışık kaynağı olmadığını savunan bir devrim gibidir. Artık her şey insanlarla ilgili ve her şey halka aittir. Evrensel yönlendirme simülakrı veya “plebisit”¹⁸⁹ senaryolarından kamuoyu anketi rakamlarına kadar, bu harika “yenileme” hareketinde yavaş yavaş taşlar yerine oturmaktadır¹⁹⁰.

Ayrıca iletişim araçlarıyla desteklenmiş büyüleme gücüne sahip olan simülakr, yazgının gücünü elinden alarak modellerin süreçlerine dönüşmeyi ifade etmektedir¹⁹¹. Baudrillard’a göre, simülakrların kendinden bir öncekiyle ayakta durduğunun göstergesi Beaubourg¹⁹² adlı mimari yapıdır¹⁹³. O, modernin bir özelliği olan toplumsalın yok olmak üzere olduğunun göstergesi olarak kitleyi görmektedir. Ayrıca kitleyi modernin simülasyon tarafından yutulduğunun görünümü olarak addetmektedir¹⁹⁴. Ona göre, günümüzde “simülakr üretimi ikiz ya da duplikasyon (ikileme, çoğaltma) yoluyla değil genetik minyatürleştirme sayesinde gerçekleştirilmektedir”¹⁹⁵. Baudrillard’ın buradan kastı metafizik ortadan kalkınca varlığın, kavramların, görünüşler, gerçeğin bir aynası kalmadığı yönündedir. Bu doğrultuda da gerçek, minyatürleştirilmiş/küçültülmüş öğeler, matrisler, bellek bankaları, komut kalıplarından üretilir hale gelmektedir. Herhangi bir ideal veya olumsuz örnekler olamadığından da akılcıl olmasına lüzum yoktur. İşlemsel bir yapı arz ettiğinden gerçekte bir hayal ürünü olmadığından ötürü gerçek değil hipergerçektir. Bunlara ek olarak Baudrillard, zihinsel simülakrlar ve özel efektlerle örülmüş bir masal dünyasında yazgısı rahatlık olan bu çağda toplumsaldan yani modern Batının değerlerinden bahsedilemeyeceğini ileri sürmektedir. Buna ilintili olarak refah toplumu olarak addedilen Batı toplumlarında her şeyin kolektif olması gerektiği varsayımıyla “ortaklaşa mutluluk hayaleti” adlı bir özel efekt oluştuğu¹⁹⁶ değerlendirmesinde bulunur. Baudrillard, bu hayal gücünü yok eden simülasyona ait hologramik yapının bilinçaltındaki her

¹⁸⁹ Fransızcaya Latince’den aktarılan “plébiscite”, İsviçre’de eşanlamlısı olarak “réferendum” kullanılmaktadır. Bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Plébiscite”, s. 2023-2024.

¹⁹⁰ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 54.

¹⁹¹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 84.

¹⁹² Baudrillard’ın etkisine makine mi nesne mi nasıl isim verilebileceğini kestiremediği eleştirisiyle başladığı yapıyı eleştirdiği makalesinde “Beaubourg” ismini kullanmıştır. Baudrillard, *Simulacre et simulation*, s. 93. Beaubourg Kültür Merkezi, ayrıca Pompidou Kültür Merkezi olarak bilinmektedir. İtalyan mimar Renzo Piano, Richard Rogers ve Gianfranco Franchini’nin tasarımı, devletin düzenlediği yarışmayı kazanıp Beaubourg bölgesine inşa ettiği yapı 1977 yılında hizmet vermeye başlamıştır. İsmi de Cumhurbaşkanı Georges Pompidou’dan almıştır. Baudrillard bu yapıyı eleştirdiği makalesinde “Beaubourg” ismini kullanmıştır.

¹⁹³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 96.

¹⁹⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 100.

¹⁹⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 104; Bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Duplication”, s. 839.

¹⁹⁶ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 147.

bir şeyi yok edip yeni oluşturulan sanal yapıdan mütevellit havası alınmış gerçek olmayan müşterek mutluluğu da anlatmak istemiştir.

Son dönem simülakr düzeninin başka bir özelliği de model patlaması ile mesafenin ortadan kalması, aşkın diye bir şeyin kalmaması, her şeyin içkinleştirilmesidir¹⁹⁷. Baudrillard, bu noktadan sonra giz, mesafe bilinci ve hayal üretme kabiliyetini kaybetmiş bir düzende yaşanmakta olunduğu ve simülakra dayalı bir tahakküm biçiminin artık tamamen kanıksandığı değerlendirmesinde bulunur. Ancak kültür, simülakrların müşterek paylaşımı anlamına gelirken, günümüzde bu kültür anlayışı, gerçekliğin ve anlamın cebren paylaşılması gibi bir süreçle sorgulanmaya çalışılmakta olduğu düşüncesindedir. Şayet bir tahakküm biçiminden söz edilecekse de bu sadece görünüşe hâkimiyet olarak ifade edilmekte; bir suç ortaklığından söz edilecekse de bu yalnızca illüzyonun¹⁹⁸ ve sırrın müşterek paylaşımı yoluyla olabilir¹⁹⁹ kanaatindedir.

Simülakr düzeninin basamaklarında geçerli olan kuralları değerlendiren Baudrillard’a göre, birinci basamakta görünümün oyununa özgü kuralın adı sırdı. İkinci basamakta sırrın yerini baskı altında tutma alınca bu kez de oyun kuralının adı derin bağlar kurma oldu. Üçüncü basamakta ortaya çıkan ise müstehcen, yani şeffaflık evreniyle birlikte yeni oyun kuralının adı görünümün ve derinlikten yoksunluk olmuştur. Batı, bunu zararsız müstehcenlik olarak nitелеmektedir²⁰⁰.

Son dönem eserlerinde simülakrı “hiçbir değer ve niteliğe sahip olmadığı halde normal bir nesneye oranla daha inandırıcı bir nesne görünümüne sahip olan, dolayısıyla nesneden başka bir şeye benzeme şansı olmayan ve bu sayede nesnel yabancılaşma sürecinin elinden kaçıp kurtulabilen şeye saf nesne”²⁰¹ tanımlaması getirmektedir. Simülakr kuramına göre simgesel yapılar ikinci simülakr düzeninde insan aklı temelli toplumsal ve ona ait irrasyonel bir şiddet ile parçalanmaya başlamış, sonrasında yani üçüncü simülakr düzeninde kitle iletişim araçları ve haberin irrasyonel şiddetiyle parçalanmaya devam etmiş sonuçta da kitlenin molekülleşmesi gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu durum, iki yüzyıllık modernleşmenin/toplumsallaşmanın hezimete uğraması²⁰² anlamına gelir.

¹⁹⁷ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 164-165.

¹⁹⁸ “İllüzyon” kelimesinin aslı Fransızca “Illusion” olup Türkçe genellikle yanılsama olarak anlaşılmaktadır. Bu anlama ek olarak Baudrillard’ın “simülakr” kavramını ansitan bir anlamı bulunmaktadır. Bu bağlamda sözlükte “Sahte inanç, baştan çıkaran bir yapı tarafından verilen yanlış fikir” anlamı verilmektedir. Bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Illusion”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.

¹⁹⁹ Jean Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 65.

²⁰⁰ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 84.

²⁰¹ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 150.

²⁰² Jean Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2021, s. 29-30.

Baudrillard düşüncesinde simülakrlar düzenleri arasındaki geçişlerin, modernden post-moderne doğru değişimin, simgesel üzerinden gerçekleşmesi, ona atfedilen post-modern tavrı göstergesidir. Baudrillard'ın modern eleştirisinin ana motifiyse Marx'ın düş kırıklığının ifadesini parada görmesidir. Marx genel olarak meta, ekonomi çözümlemesini kullanım ve değişim değeri üzerinden yapmaktadır²⁰³. Baudrillard'a göre, toplumsal olan dahil, her şeyin kullanım değerine göre işlediği dünya, Marx'ın hayalinin zıttı hareketsiz, maneviyatsız olacaktır. Buna paralel Marx'ın düşlediği, niteliği, doğası ve görünümü itibariyle olumlu değişime uğramış bir toplumsalın içerisinde ekonomik düzenin yeniden peyderpey ortadan kalmasıdır. Oysaki Baudrillard'ın bu tahayyüle itirazı, ekonomi politik içinde toplumsalın, basit ve saf bir yönetimle değersizleştirilerek yok olduğu yönündedir²⁰⁴. Ona göre, bu doğrultuda modern ilkelere göre şekillendirilmiş bir toplum ortada kalmamıştır. Baudrillard düşüncesinde toplumu kurtaracak olan, kurumsallaşmış toplumsalın elde ettiği servetini yanlış tarzda (the wrong use of wealth) kullanmasıdır. Toplumdaki ekonomi politiğin oluşturduğu istenmedik tarzda servet kullanımının ortaya çıkardığı karmaşayı ortadan kaldırmak için üretilen çözümler yeterli olmayacak, toplumsal ve siyaset içinde yok olup gidecektir. Bu nedenle içinde yaşanan çağda da kurumsal modern bir toplumsallaşmadan bahsedilmesi mümkün değildir²⁰⁵.

Burada bahsi geçen paranın kötü kullanımı meselesini birazcık açılmak gerekirse, 1. Timeteos, 6-16; İbraniler 13:5; Luka 12'de bahsedilen meselelere paralellik göstermektedir. *Kutsal Kitap*'ta bahsi geçen bölümlerde insanların para sevgisi ve bunun hilafında asıl olması gerekenin Tanrı sevgisini kazanmak olduğu söylenmektedir. Bu doğrultuda Baudrillard'ın simülasyon kuramı düşünüldüğünde öznenin yok olup nesne hâkimiyetinin ön plana çıkmaktadır. Baudrillard'ın simülasyon kuramı ve *Kutsal Kitap*'ta bahsi geçen ayetler birlikte düşünüldüğünde ortak tespitlerinin, insanların bolca nesne birikmek için uğraştırmakta olduğu, elde ettiği zenginlikleri biriktirdikleri, para kendilerinden ne isterse onu yapmaktadırlar. Özellikle bu durum Luka 12'de daha bariz bir şekilde tespit edilmektedir. Bu ayetlerde insanın sadaka vermesi, yaşadığı hayatın Tanrı'nın bir lütfu olduğunu unutmamasını istendiği, Baudrillard'ın ise kurumsal Hristiyanlığın zıddına antropolojik bakış açısıyla "potlaç" mefhumunu incelemektedir. İnsanın Tanrı'yı düşünerek gündelik hayatın hırsına kapılmaması, mal biriktirmemesinin ve yardımlaşma mevcut simülasyondaki paranın dolaşımının gerçekleşmesini engellediği düşünülmektedir. Bu da zenginliğin, kapitalist sistem tarafından istenilen tarza kullanılmaması anlamına gelmektedir. Ayrıca buradaki yorumdan yola çıkarak

²⁰³ Karl Marx, *Kapital Ekonomi Politiğin Eleştirisi Cilt I*, Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul 2021, s. 49-53.

²⁰⁴ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 68.

²⁰⁵ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 68-69.

post-modern dönemde görülen Tanrı'nın işlevselliği bağlamında ele alınıp kullanılmasına Baudrillard'ın tavrı bir örnektir.

Baudrillard'a göre, üçüncü simülakr düzeninde kaybolan insan aklının oluşturduğu toplumsal yapının yerini dördüncü simülakr düzeninde silikonun entegre devreleri ve transistörlerin oluşturduğu siber toplumsallık²⁰⁶ almaktadır. Bu veriler doğrultusunda doğal akıldan yapay zekâya doğru evrilen değişimden kaçınılamayacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

1.3.5. Dördüncü Simülakr Düzeni

Baudrillard, simülakr düzeni kuramına, *Kötülüğün Şeffaflığı* adlı kitabında dördüncü simülakr düzenini eklemiştir. Kendinin de anlaşılması güç olduğunu söylediği dördüncü simülakr düzeni çözümlemesini de değer ekseninde ele almıştır. Baudrillard'ın, dördüncü simülakr düzenini gündeme getirmeden önce değer bazında simülakr düzeni sınıflandırması şu şekildedir: “Doğal bir evre (kullanım değeri), ticari bir evre (değişim değeri), yapısal bir evre (gösterge değeri). Dolayısıyla, değer bir doğal yasası, bir ticari yasası ve bir yapısal yasası”²⁰⁷ vardır. Bahsi geçen kitapta ise doğal, ticari, yapısal evrenin ardına dördüncü olarak fraktal evreyi eklemektedir. Doğal evre için doğal bir göndermede bulunmak uygun ve değer olarak da dünyanın doğal kullanımına gönderme yapılmaktadır. Ticari evreye ise eşdeğerlik uygun düşmekte, değer de ticari bir mantığa gönderme yapılarak yerleştirilmektedir. Yapısal evre ise kod ile ifadelendirilmekte, değer ise bir modeller kümesine gönderme yaparak kendini ikame etmektedir. Dördüncü evre, virüs gibi yayılan değer in fraktal evresi, kati suretle hiçbir göndermeye sahip değildir; değer her ne ise hiçbir şeye gönderme yapmaksızın katıksız yanyanalık ile bütün yönler e tüm zaman aralıklarına yayılan bir şeydir. Fraktal evrede ne doğal ne de genel bir dengeden bahsedilmez. Bundan dolayı hakikatte söz konusu edilebilecek bir değer yasasından da söz edilemez. Dördüncü simülakr düzeninde bir değer salgınından, değer in umumi metastazından, rastlantısal bir tarzda çabucak çoğalma ve yayılmadan başkaca bir şey mevzubahis edilemez. Bu şekilde bir yayılım ve zincirleme tepki her çeşit değerlendirmeyi imkânsız kıldığından bu aşamadan sonra değerden kesinlikle bahsetmek mümkün değildir²⁰⁸. Dördüncü simülakr düzeninin ve genel olarak simülakrın işleyiş hali Baudrillard'ın cümlelerinde şöyledir:

İlkel şiddet hem daha vecd hali içindedir hem de daha çok kurban etmeyle ilgilidir. Bizim şiddetimiz, aşırı-modernliğimizin ürettiği şiddet, terördür. Simülakr bir şiddettir bu: Tutkudan çok ekrandan doğar,

²⁰⁶ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 69.

²⁰⁷ Jean Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020, s. 11.

²⁰⁸ Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 12.

görüntülerin doğasıyla aynı yapıdadır. Şiddet, ekranın zihinsel evrende açtığı oyuk aracılığıyla, kuvve halinde ekranın boşluğundadır²⁰⁹.

Yukarıdaki alıntı, Baudrillard'ın 1985 tarihinde Brüksel'de Heysel Stadyumundaki Juventus ile Liverpool arasında oynanan futbol maçında İngiliz holiganların İtalyan taraftarına saldırması sonucu ortaya çıkan facia neticesinde XX. yüzyıl Avrupa'sında böylesi vahşi bir olay nasıl olur sorusuna verdiği yanıttır. O, bu şiddetin sonradan çıktığı düşüncesine itiraz ederek bu terör yapısının modernleşmeyle birlikte Batı'da ortaya çıktığını savunmaktadır. Dördüncü simülakr düzeninde gerçekleşenlerinse ekrandan doğduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda, ekranın terörize etme ve spekülasyon yöntemini kullanarak toplumda ikicil ayırıştırıcıların gerçekleşmiştir. Baudrillard düşüncesi bağlamında, ekrandan yapılan bu işlemle insan zihninin şiddeti hoş görmüştür. Dolayısıyla günümüzde ekranlardan yayılan görüntüler vasıtasıyla Batının yaptığı şiddet, normal bir eylem gibi gösterilmektedir. Baudrillard, bu işlevin de ekranın insanın zihin evreninde boşluk açma kabiliyetinden kaynaklandığını iddia etmektedir. Yaratılan bu boşluk da, insanın akıl yürütmesinde safsataya düşmesine, dolayısıyla vicdana mugayir hareket etmesine sebep olmaktadır. Bu bağlamda ekrandaki imge neyi gösteriyorsa onu simülakrlaştırmaktadır.

Tıpkı gerçekten daha gerçek gibi görünen ancak gerçekle karıştırılmak istenmeyen göz yanılmasının çağdaş karşılığı sayılabilecek simülakrların tersine barok tiyatrodaki teknik, taklit, *artefact* ve makinelerin de yardımıyla *gerçeğe kendi kurallarına uygun bir şekilde meydan okunmaktadır*. XVI. yüzyıldan XVII. yüzyıla kadar giden mimari ve resimsel perspektif için de benzer şeyler söylenebilir; çünkü burada kendisinden yararlanan perspektif çoğunlukla bir sahneye koyma biçimine, bir illüzyon üretimine benzemeye çalışmaktadır²¹⁰.

Burada Baudrillard gerçekle alakası olmayan simülakrlarla barok dönemin simülakr (kopyalama) eserlerini karşılaştırmaktadır. Onun bunu yapmasının nedeni olarak simülakrların, aynı var edilen görüntülerin, anlamları öne çıkarma eğilimi gösteren yapısından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. O, simülasyon öncesi dönemde var edilen görüntünün taklit veya artefakt olsun bir gerçeğe dayandığını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda Baudrillard, ortaya çıkarılan eser, eğer gerçeğe dayanıyorsa hayal gücünün sürmesine yardımcı olacağını ileri sürmektedir. Onun, bu fikirlerine ilintili olarak simülakrların gerçeğe dayanmadığından yola çıkarak illüzyon yaratamayacaklarını, neticede de her şeyin aynılaştacağını iddia etmektedir.

²⁰⁹ Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 80. Bu alıntıdan sonra bölümde doğrudan alıntılama yöntemi sıkça kullanılacaktır. Bunun sebebi, kavramsal çerçevenin çizildiği bölümde Baudrillard'ın kendi üslubuyla meseleleri nasıl ele almakta olduğu; simülakr bağlamında da düşüncelerini ortaya koyduğu dilin de çalışmada görülsün istenmesidir.

²¹⁰ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 80.

Dördüncü simülakr düzeninde ortaya çıkan simülasyonun yarattığı aynılaşmadan doğan değersizliğin, her şeyde aşırılığa sebep olabileceği düşünülmektedir. Bhusus, kötülük problemi başlığı altında işlenen her şey mutsuzlukla öyle bağlanmış ve günah çıkartma, üstünü örtme hali öyle ileri gitmiştir ki köre kör diyemez hale gelen Batı, içinden çıkılamaz bir durum içine düşmüştür. Baudrillard, filozofların, kötülük bağlamında Heidegger'in Nazi olup olmaması tartışmasında ortaya çıkan ve hangi tarafta olursa olsun söylenmesi zorunlu şeylerin dışına çıkılamamasını örnek vermektedir. Bu bağlamda eğer ki ortaya çıkarılan kötülük, Batı'da olmamışsa görünmez hale gelmektedir. Batının parası, simgesel gücü elimine etmesine yetmemiştir²¹¹. Baudrillard'ın cümleleriyle kötülük ilkesi karşısında Batının durumu şöyledir:

Karşısına hiçbir şey çıkaramadığımız bu kötülük ilkesi adına; bu viral saldırıyla ve soluduğumuz havanın (değerlerin) ani basınç dengesi bozulmasının (bizim) korunaklı dünyamız için oluşturduğu sürekli tehlike olan, iki ortam arasındaki basınç farkının oluşturduğu bu sanal felaket temelinde, Batı'yı istikrarsızlaştırmakla yetiniyor²¹².

Bu alıntıda geçen “basınç farkı”, yapay olarak korunan Batı ve İslam arasında oluşan mesafenin boyutunu ifade etmektedir. Baudrillard, ilgili yazıda Doğu'da gerçekleştirilen terör ve insan hakları ihlallerine Batının kör kaldığını iddia etmektedir. Buna mukabil İslam'ın Batı üzerinde devrimci bir etki oluşturmadığı ya da bundan uzak durmayı tercih ettiğini iddia etmektedir. Dahası o, Batının kötülüğü şeffaflaştıran tavrının ve İslam'ın, Batıyı yalnız bırakmasının, simülasyonun yarattığı istikrarsızlığı pekiştirdiğini iddia etmektedir. Neticede, Batının içinde bulunduğu simülasyondan çıkamadığını hatta çıkamayacağı iddia etmektedir.

Simülakr düzeninin son üç evresini protez ekseninde değerlendiren Baudrillard'a göre, Sanayi çağıının protezleri hâlâ dışsal ve dış-tekniklidir; içinde yaşanan simülasyon döneminkiler ise dal budak salmış ve içselleşmiştir. O, iç-teknikli olan bilgisayarlı yazılım teknolojileri, genetik ve zihinsel yazılım asrında²¹³ olduğumuz kanısındadır. Baudrillard düşüncesinde protez, bir asla, gerçeğe dayanan bir bedenine somut geri geri bildirim yapmasını temsil etmektedir. Ama o, gittikçe dal budak salarak nesnel olan protezlerden uzaklaşarak geri dönüt vermeyen simülasyon çağına girildiğini iddia etmektedir. Baudrillard, simülasyon kuramı bağlamında da görünen bedenden görünmeyen transhümanizmaya geçildiğini ifade etmektedir. O, simülakr hâkim çağı, bu “post-modern durumu”, Amerika'nın dünyanın geri kalanına itinayla dayattığı²¹⁴ bir statüko olarak değerlendirmektedir.

²¹¹ Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 88.

²¹² Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 89.

²¹³ Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 123.

²¹⁴ Jean Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017, s. 28.

Başka bir deyişle klasik, tarihsel hâkimiyetin yolu pozitif değerlere sahip otoriter bir sistemin devreye girmesi, bu değerlerle gösteriş yapması ve onları savunmasından geçiyor. Buna karşın çağdaş hegemonyanın yolu tüm değerlerin simgesel anlamda tasfiye edilmesinden geçiyor ki, bu süreç simülakr, simülasyon ve sanal terimleriyle özetlenebilir²¹⁵.

Baudrillard düşüncesinde Batının post-modern/simülasyon durumu, bir örümceğin avından sonra geride bıraktığı sinek gibidir. Onun, ilk bakışta canlı gibi görünmesine rağmen dokunulduğunda içi boşaltılmış bir nesne olduğu fark edilecektir. Bu vakıayı örneklendirebileceklerden biri de ikinci sınıf bir taklit olan (épigonal) dinde görülen yeniden canlanmadır. Bu taklitte, kendinden önceki dönemlerde var olan coşkuyu bulmak olası değildir. Düşünür, yeniden canlanma, inancın simgesel bir örgütlenmeye benzediğini, Tanrısal üstünlüğün dimağlarda artık olmadığını, belki de Tanrı'nın öldüğünü varsaymaktadır. Yok olan her şeyin yapay olarak yeniden canlandırıldığı, hayal kırıklığına uğramış bir kayıp duygusunun özel ürünüdür. Hiçbir şeye inanmak için bir nedenin kalmadığı bir dünyanın duygusal boşalma (abréactive) türünden bir çıktısıdır.²¹⁶ Dolayısıyla dinin yeniden canlanması gibi post-modern anlayışların Tanrı'nın öldüğü tezi üzerine kurgulandığı, ortaya çıkan durum da Tanrı simülakrı olarak değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle ölü bir Tanrı'nın geriye kalan görüntünün anlamlandırmalarla yeniden üretilmesidir.

Baudrillard, fraktal, aşırılığın yaygın olduğu ve integral gerçekliğe sahip dördüncü simülakr düzeninde, değeri gözden çıkaran sermayenin, ekonomik illüzyonla kendi kendini aşarak (surpass) kendi karşıtına; temsili sistemi feda eden iktidarın, demokratik illüzyonla kendi karşıtına; gerçekliği feda eden sistemin tamamının, metafizik illüzyonla kendi karşıtına dönüşerek üçünün de kendi gölgeleriyle kendilerini aştığını iddia etmektedir. Sermaye simgesi değer, iktidarın temsili yapı, sisteminki ise gerçekliktir. Böylelikle üçü de sırayla hem “değeri” hem “temsili” hem de “gerçekliği” aştığı için artık her şey ekonomi, siyaset ve gerçeklikle ilişkisi olmayan hegemonik bir ortama ait bir hiperuzayda gerçekleşmektedir. O, sermaye yoluyla “değer”in tüm dünyaya hem yayılması hem de tasfiyesi anlamına gelmekte olduğu değerlendirmesinde bulunur. Artık iktidar, kendisinden başka temsil edecek hiçbir şey olmadığı için temsili sisteminin en mükemmel biçimine sahiptir. Sistemin hâkim (hegemonic) yapısı, hem gerçekliğin tam versiyonu temsil etmekte hem de eş zamanlı olarak sanal vasıtasıyla tasfiye edilmektedir.²¹⁷

²¹⁵ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, s. 50.

²¹⁶ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, s. 54-55.

²¹⁷ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, s. 55-56. Buradaki büyük harf kullanımı eserin çevirisi dikkate alınarak yapılmış, İngilizcesinde “surpass” olarak geçen kelime Türkçe çevride “aşmak” ile karşılanmış, çalışmada da kelimenin tercümedeki karşılığına sadık kalınmıştır. Ayrıca karşılaştırma için bkz. Jean Baudrillard, *The Agony of Power*, trans. Annes Hodges, Semiotext(e), Los Angeles 2010, s. 41-45.

Baudrillard, hegemonya açılımına mealen şöyle devam etmektedir. Simülasyon döneminin tipik göstergesi olarak her şeye sızmış, her şey olmaya hevesli bir sistem, yasadan habersiz olduğundan yaşamın bütün alanlarında kısıtlamalara bir son vermeye çalışmaktadır. Bu minvalde spekülasyon yöntemini kullanılarak değerle ilgili kısıtlamalara son verilmekte, buna mukabil değişik güdümlenme tarzları ve paralel ağlarla temsil edilmeye ilgili sınırlamalar ortadan kaldırılmaktadır. Gerçeklik ile ilgili kısıtlamalar, ise haberler, iletişim araçları ve sanal gerçeklik aracılığıyla nihayete erdirilmektedir. Neticede sistem, her şeye karşı tartışmasız bir bağıklık kazandığından, kendi ilkelerini kullanarak onu başarısızlığa uğratabilmek olanaksızdır; çünkü sistem bu ilkelere boyun eğmeye bir son vermiştir. “Bu her türlü eleştirel olumsuzluğun, her türlü hesaplaşma ve Tarihin²¹⁸ tamamen sona ermesi demektir.”²¹⁹ Bu ise, hegemonyanın saltanatının başlamış olduğu anlamına gelmektedir. İlgili veriler ışığında simülasyon dönemine mündemiç çıkmazın, serbestleştirme eğilimidir.

Baudrillard, içinde yaşanan simülasyon düzeninin integral gerçekliği çağında, öznenin durumunu/ölümünü şöyle betimlemektedir. Batı, aklını kullanmaya cesaret eden modern insanı ortaya çıkarmıştır ki, modernite böylelikle meydana gelmiştir. Modern sonrasındaysa insan, gönüllü olarak aklından vazgeçip yeni mühendislik ve yazılım dönemine geçmiştir. Bu meyanda Baudrillard’ın, Batının simülasyona geçişini Günther Anders’in Kore Savaşı’nda insan iradesini dışarıda tutup bir dizi bilgisayar sistemlerinin nesnellik lehine verdiği kararlar nükleer bomba atılmasından vazgeçilmesi bağlamındaki düşüncelerinden faydalananak durumu anlattığı bölümü olduğu gibi alıntılanmak yerinde olacaktır:

[S]onuçları ne olursa olsun simgesel ya da metafizik anlamda, insanın, kendisiyle doğrudan ilişkisi olmayan kararlar yararına iradesinden vazgeçmesi, insan zekâsının yapay zekâ yararına zorla alıkonması bombanın yol açabileceği tahribattan çok daha büyük bir felakete yol açabilir... Bu[,] insanın tartışmasız bir şekilde üstünlüğü kabul edilen teknik süreç yararına başına geleceklere kesinlikle boş verdiği noktadır. Hattâ bu ilâhi bir üstünlük kazandırma ya da iradenin rastlantıya bir son vermesi şeklinde bile yorumlanamaz, olsa olsa, kendisini halkların zorba yöneticilere bilerek boyun eğmesinden çok daha kalıcı bilinçli bir kölelik düzenine havale eden teknik ikizine koşulsuz, kısıtsız teslim olan düşünceden söz edilebilir. Bu elektronik hesap kitap, *engineering* ve *computerizing* düzenine geçiş felaket türünden bir olaydır. Zira iradenin başarısızlığa uğramasının ötesinde ister iktidar, ister bilgi, isterse Tarih öznesi olsun, bu olay işlemsel bir işleyiş biçimi ve insanı tüm sorumluluklarından kurtaran bir süreç yararına tüm öznelerin ortadan kaybolmasını içermektedir²²⁰.

Baudrillard’ın simülasyon dönemi olarak ifade ettiği şeyin bir nevi Batı modernizminin fundamentalistliği veya reformistliğidir. Sayısal hesaplamalar teslim olarak insan aklından

²¹⁸ Alıntının yapıldığı eserde tarih büyük harfle yazılmıştır.

²¹⁹ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, s. 63.

²²⁰ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, s. 71.

vazgeçilmesi, kendini eksik hisseden insanlardan dijital ve insan mühendisliğiyle kendini tamamlama arzusuyla hareket eden bir insan tipinin ortaya çıkmaktadır. Bu duruma, insanların gökyüzüne bakıp, rüzgârı hissedip havayı koklayarak ulaştıkları meteorolojik durum tespiti eğilimden vazgeçip dijital teknolojinin söylediklerini mutlak kabul etmeleri örnektir. Hatta insanların, dijital hava tahminleri neticesinde hava ile hiçbir nesnel bağ kurmadığı; tahminler tutmadığında da bir bebek gibi ne yapacaklarını bilmeden ortada dolaşmaktadırlar. Ayrıca hava nasıl olursa olsun giyimde nesnel duruma göre değil, moda göre hareket ettikleri gözlemlenmektedir. Bu yorum yanında sayısal sistemlerden uzaklaşıp tamamen bireyin gördüğüne, hissettiğine inanılması gerektiğini söyleyenler de çıkabilir

Gündelik hayattaki pratiklerde fark edilmeden doğadan uzaklaşıp sadece dijitalle yetinildiğine dikkat çekme hususunda bir durum tespiti olan yukardaki yorumsa eleştirel insan aklının devre dışı kaldığını vurgulamaktadır. Ayrıca gündelik hayattan verilen bu örnekte simülakrların hipergerçek oluşturduğu, bunun doğrultusunda da insanların camdan dışarıya bakmayı bile tercih etmedikleri yönündedir. Yoksa Baudrillard'ın itiraz ettiği ya hep ya hiç veya tercihin dışındakini ortadan kaldırmaya yönelik değerdeki ikili yapıya düşmek değildir. Kasıt ya pencereden dışarı ya da telefonuna bakarsın gibi bir yoruma gitmemektedir. Pencereden dışarı bakanın, telefona bakanı; telefona bakanın pencereden bakanı ötekileştirmemesidir. Asıl olan, simülasyona düşmemek için eleştirel akıl neyi söylüyorsa ona göre hareket etmektir. Baudrillard'ın ortaya çıkan bu durumla Batının baş edemediği düşüncesini ise şu pasajda açıkça görmek mümkündür:

Biz sahip olduğumuz Prometheusçu (kendi kendini aşma anlamında) sınırları allak bullak ettik. Zira ideal bir gelişme, gerçekliğin en son ve en üst aşaması da dâhil olmak üzere istisnasız her konuda başarılı olma türünden bir bakış açısı oluşturan tek kültür biziz. Ancak bizi aşip geçen bu baş döndürücü boyutla başa çıkamıyoruz. Bundan böyle tüm modern ülkeler (Batının tamamı) ilerleme ve sınırsız gelişme konusunda kendi ürettikleri değerlere boyun eğmekten aciz durumdadırlar²²¹.

Sayısal teknolojilerin insan yerine irade gerektiren işlerin içerisine girdiği andan itibaren, Batı kurduğu medeniyeti kendi elleriyle yok etmiş demektir. Çünkü o, Kilise vesayetinden kurtardığı aklını her türlü sınırı, gizemi ortadan kaldırmaya adanmıştır. Baudrillard, bu durumun nedeninin simülakr düzeninin sarmalı, çılgınlık derecesinde her şeyi, maddi benliğinden sıyrarak soyutlanma arzusu olarak görmektedir. İçinde yaşayıp durduğumuz dünyayla tedricen kesilen insan irtibatı, ötekinin ortadan kaybolmasına neden olmuştur. Nihayetinde insanın içinde devasa bir korku ve tiksintiyle karışık mutlulukla yalnızca kendinden beslenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu bağlamda Batının tarihsel sürecinin tamamı, kendinden gayrisına gönderme

²²¹ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, s. 72-73.

yapmayan bir sarmala benzemektedir²²². Dolayısıyla insan, ulaştığı mevcut durumda, her şeyinden sanal adına vazgeçmiş, “kendinden menkul” ürettiklerinin, kendilerini şekillendirmesine izin vermiştir. Neticede de verilen kararlar, herhangi bir gönderge, tecrübe ve nesnel gerçeğe dayanmamakta, referansız, çıkış yeri ve süreci belirsizdir. Dolayısıyla içinde yaşanılan sayısal/simülasyon dünyaya da “benzerler alemi”dir.

Baudrillard, sanallaşan para üzerinden sadece integral gerçekliğe göre hareket eden insanın, dördüncü simülakr düzeninde değişen insan algısını, ekonomi-insan davranışları ilişkisini üzerinden şekillenen ekonomik durumunu şöyle ele almaktadır:

Kendisine görece bir soyutluk kazandıran değişim değerinden, tamamıyla spekülative sanal ekonomi aşamasına geçen paranın da aynı salt gerçekliğe boyun eğdiği söylenebilir. Marx’a göre, o zamanlarda bile, değişim değeri basit bir kullanım değerinden daha somut bir görünüme sahiptir. Oysa bizim içinde yaşadığımız dünyada sermaye akışlarıyla ticarî mübadeleler arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Bu aşamada para oldukça tuhaf bir hipergerçek görünüme sahiptir -para salt paradan ibarettir. Bütünsel Gerçekliğin muhasebe boyutuna denk düşmektedir. Hiçbir şeyin karşılığı olmayan para, evrensel tutkunun nesnesi haline gelmektedir. Ticari mal adlı hiyeroglif para denilen bütünsel fetişizme dönüşmüştür²²³.

“Keremeti kendinden menkul değerini” oluşturduğu spekülative durumu ifade edebilecek ayrıca simülakr kuramının işlemcisi olabilecek cümlelerden biri de Baudrillard metafiziğine bir örnek teşkil eden²²⁴ şu cümlesidir: “Kendi kendisiyle özdeşleşemeyen, kendinden farklı görünen hiçbir şey gerçekten gerçek değildir”²²⁵. Baudrillard’ın örneklendirmeye sunduğu simülakrın anlamında, dünyanın mutlak bir yanılsama olduğudur. Ona göre, buradaki kasıt, dünyayı herhangi bir gerçek veya ölümle mübadele etmenin imkânsız olduğudur. Mevcut haliyle nedensellik ilkesine dayalı bir dünya açıklaması yapmak veya yeniden canlandırmak da mümkün değildir. Dünyanın önüne istediğiniz aynayı veya açıklamayı koyun, bu ayna dünyanın bir cüzü olarak kalmaya mahkumdur. Bu doğrultuda, kesin açıklama ve anlamdan mahrum olan bir yanılsamaysa dünyanın mükemmel bir illüzyonun bütün özelliklerini içinde barındırdığı anlamına gelmektedir. Simülasyonda bu metafizik güzellikteki dünyaya tahammül edilememektedir. Dolayısıyla, seküler düşünce, baştan beri var olan metafizik güzelliğin illüzyonundan koruyacak, onu örterek maskeleyecek aşkınlığı çeşitli biçimlerde anlam

²²² Jean Baudrillard, *Karnaval ve Yamyam*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2019, s. 38.

²²³ Jean Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2019, s. 28.

²²⁴ Zygmunt Bauman, bu durumu yani post-modern kültürün üretimi simülakrı sahte bir durum değil, daha ziyade hastanın acısı gerçek ve bu durumun gerçekliğinin sorgulanmaması olarak anlatmaktadır. Bkz. Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2019, s. 150-151.

²²⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 29.

simülakrlarıyla üretme ihtiyacı hissetmektedir. Böylece, simülakrın gerçeği değil, gerçeğin yokluğunu gizlediği anlaşılmaktadır²²⁶.

Baudrillard, simülasyon kuramının açıklamasında simülakrın ortaya çıkışını, hakikat denen boşluğu sürekli bir şeylerle doldurmaya çalışmakta görmektedir. Bu hal ise insanı sürekli yeni simülakrlar üretmeye itmekte olduğundan giderek daha yapay bir gerçeklik yaratılmaktadır. Bu o kadar yapay bir gerçeklik ki, herhangi bir karşılık veya alternatif bir ideal bulunamaz. Burada aslı görebilme bağlamında bir ayna veya negatiften bahsedilmez. Yepyeni “sanal gerçeklik” ile simülasyon girişiminin nihai aşamasına girildiğinin bahsidir. İşte bu aşamada her türlü yanılsamanın (hayalin) köküne kibrit suyu döken yapay bir dünyayı, bir teknoloji ürünü ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen dünya, o kadar gerçek, hipergerçek, programlanmış, işlemsel bir dünya ki gerçek olmasının bile lüzumu yoktur; ya da tek gerçek dünya bu oluşturulmuş olandır; ondan başka dünya da yoktur özellikle de alternatifi olma imkânından da bahsedilemez²²⁷.

Simülakr düzeninin son evresi de bütün dini yanılsama biçimleri gibi kendinden önce gelenleri izlemekten başka bir şey yapmamıştır. Baudrillard’a göre, dini değerlerin ebediyen gömüldüğünü zannederek yerine ikame edilen akılcılık, kısacası nesnel gerçeklik, aslında dini değerlerin büyüsunü kaybetmiş varisinden başka bir şey değildir. Nesnel gerçekliğin, gerçekten dünyaya hâkim olduğu, ilahi aşkınlığı tamamen devre dışı bıraktığı ve bugün metastazlarıyla yetinilmesine rağmen Tanrı’nın bile tamamen ölmüşlüğünden bahsedilemez²²⁸. Baudrillard, Tanrı’nın modernite tarafından öldürülemediğini ifade eden bu görüşlerinin ardından integral gerçeklikte Tanrı’nın küçük küçük milyonlarca simülakr halini, şöyle ifade etmektedir: “Eskiden her yerde olduğu söylenip hiçbir yerde karşımıza çıkmayan Tanrı, günümüzde bilgisayarlara özgü atardamar ağlarının içinde dolanıp durmaktadır”²²⁹. Bu integral dönemde felsefe yapılamaz çünkü artık felsefe yapacak bir öznen bahsedilemez²³⁰. Bütün bu karmakarışık felaketin sebebi, Baudrillard’a göre, kolay çözümler peşinde koşulmasıdır²³¹.

Onun ağzından dördüncü simülakr düzeninin karşı çıktığı ya da yok etmeye çalıştığı mefhumların bir başka örneklendirmesi şöyledir:

Belirsizlik varsayımına karşı hakikat ve gerçeklik illüzyonuyla karşı çıkılmaktadır. Yazgı adlı varsayıma özgürlük illüzyonuyla karşı çıkılmaktadır. Kötülük varsayımına mutsuzluk illüzyonuyla karşı

²²⁶ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 30.

²²⁷ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 32.

²²⁸ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 41.

²²⁹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 42.

²³⁰ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 43.

²³¹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 47.

çıkılmaktadır. Düşünce varsayımına Yapay Zekâyla karşı çıkılmaktadır. Olay varsayımına haber illüzyonuyla karşı çıkılmaktadır. Oluş(um)ma varsayımına değişme illüzyonuyla karşı çıkılmaktadır²³².

Simülasyondan önceki devirin önemli kavramlardan olan kader, kötülük, fikir, olay, varoluş gibi kavramların kümülatif olarak getirdiği bütün değerler, bilgiler ortadan kaldırılıp yerine simülakrları konmuştur. Artık simülakr da ölmüştür, çünkü 0/1 kod yapısıyla her şeyin yeniden canlandırılması ortaya çıkmıştır²³³. Her şey dile dönmekte ve yapay dil her şeyin menşei olmaktadır. Tanrı'yı merkeze alan metafizik düşünce açısından Adem'in, sözcükleri öğrendikten sonra artık varlığın anlamının değiştiği ve göstergenin her şeyin yerini almaktadır. Dördüncü simülakr düzeninde sanal makinalar, konuşan ve insanı şekillendiren olmuştur²³⁴. Ayrıca bu düzende imgelerin, anlama boğulup yok edilmektedir²³⁵. Bu bağlamda bu yapaylık, kadir-i mutlak Tanrı simülakrı olarak anlaşılmaktadır.

Baudrillard'ın ağzından simülakrın ortaya çıkışı, düzenlerin oluşumu ve insanların davranış tarzına bir örnek vererek bölüm bitirilecektir. Burada unutulmaması gereken, dijital dönem öncesi fotoğrafta fiziksel, kimyasal ilkelerin işlediği, ışığın yakalanmaya çalışması ve neticede takip edilen nesnel durumların özellikle ışığın fotoğrafın yazgısını etkilemesidir. Dijital düzende ise ışığın yazgısını yazılım ve elektronik devreler belirlemektedir. Bu da Baudrillard'ın simülasyon kuramı için güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Dünyanın özgünlüğünü -ünlü Bizans tartışmalarında İkonoklastların düşlediklerine- otomatik yazıma benzer bir şekilde yansıtan bir fotoğraf düşünüyorum. İkonoklastlar mendil üzerindeki insan elinden çıkmamış, İsa'nın "Kutsal Yüzü" (Sainte Face) olarak adlandırdıkları imgenin gerçekliğini kabul ediyorlardı. Çünkü yalnızca bu imge Tanrısal yüzün/gerçeğin kendisi olarak kabul ediliyordu. Bunu İsa'nın yüzündeki o uhrevî özgünlüğün bir tür otomatik yazım ya da (negatif film şeridine benzer şekilde) çıkartma resim gibi insan eli değmeden (*acheiropoietique*) çizilmesi olarak değerlendirebiliriz. Buna karşın insan elinden çıkma (*cheiropoietique*)²³⁶ ikonları şiddetle reddediyorlardı, çünkü bunları Tanrı'nın simülakrları olarak görüyorlardı. Buna karşın fotoğraf çekme ediminin bir tür "acheiropoietique" şey olduğu söylenebilir. Gerçek ya da gerçek düşüncesine kısa devre yaptıran otomatik ışık çizimi/yazımı olarak nitelendirilebilecek fotoğraf imgesi, bu otomatizm sayesinde insan elinin değmediği, dünyaya özgü bir yazım biçiminin prototipine dönüşmektedir. Kendiliğinden radikal illüzyon görünümüne bürünen dünya, pürüzsüz bir çizgi, simülasyondan yoksun, insan müdahalesinin yer almadığı ve özellikle de hakikatle ilişkisi olmayan bir yere benzemektedir. Zira insan beyninin kusursuz bir ürünü varsa o da hakikat ve nesnel gerçekliktir²³⁷.

²³² Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 47.

²³³ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 67.

²³⁴ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 78.

²³⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 89.

²³⁶ Alıntıdaki parantez içi italik yazılarda orijinal metne uyulmuştur.

²³⁷ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 97.

Gerçekliğin, hayalin kaybolması aslında bir çelişki gibi durmaktadır. Gerçeği bozan durum, yapayın onun ifade ettiği şeyi kendi bakış açısından bir görüntüye bağlayıp ortaya çıkanın salt gerçek olduğu iddiasıdır; zamanla da kitlenin bunu gerçek kabul edip simülakrlar üretmesine neden olmasıdır. Yazılım teknolojileri ise artık her şeyi kendi üretilen integral bir gerçeklik yaratmakta kitlenin üretimine de fırsat vermemektedir. Buradaki kasıt küçük küçük milyonlarca türeti gerçekliğin ortaya çıkardığı hiper gerçekliktir.

Gerçeklik sözleşmesinin ifşa edilmesinin ya da gerçeklik adlı komplonun nihilizmle bir ilişkisi yoktur. Çünkü bu yaklaşımda sorun mevcut durumun yadsınması değildir: “Her şey göstergedir, gerçek olan bir şey yoktur - hakikate benzeyen bir şey yoktur, her şey simülakrdır” ya da “Gerçek diye bir şey yoktur!” türünden önermeler saçmadır, çünkü bunların hepsi gerçekçi önermelerdir²³⁸.

Baudrillard’ın simülasyon kuramından, şeylere aşırı anlam yüklenebilen “sanal”ın içinde, gerçeğin yok olduğu veya “gerçek” ve “sanal”ın ortaya çıkardığı bu durumdan kurtulmak için gerçek yadsınmaz. Karşı çıkılan bu tavrı nihilizm olarak görmemesinin nedeni ise nihilizmin, şeylerin olağan hallerine değil de şeylere yüklenmiş en anlamlı hallerine itiraz etmesidir. O, eleştirel akıldan ve nesnellikten uzak subjektif olarak ortaya çıkmış küçük küçük gerçekçi önermelere dikkat çekmektedir. Çünkü itiraz ettiği bu nokta simülakr üretimine, neticede integral gerçeklik içinde simülasyonun yaşanmasına neden olmaktadır.

Buraya kadar simülasyon kuramının kapsamı hakkında anlatılanlar dikkate alındığında simülakrın, mevcut durumun yadsınması değil de bir tanımlama çabası olduğu; ortaya çıkanlarınsa herhangi bir göndergeye sahip olmayan, gerçek olmayan önermelerdir. Baudrillard’a göre, simülakrla yapılan şey, sanal bile olsa bütünsellik, bir nevi kusursuzluk mertebesine ulaşan tüm politik, ekonomik, ahlâkî veya zihni sistem ya kendi kendine parça parça olması ya da kendi simülakrına dönüşümünü gerçekleştirip ebediyen yaşamaya çalışması²³⁹ durumudur.

Simülakr düzenlerinde insan tasavvurunun ciddi derecede değişimi gözlemlenmektedir. Birinci düzende özne insan, ikinci düzende makinaya eşdeğer insan ve aynılar dünyasının oluşması, üçüncüsünde ise kaybolan özne olarak insan tasavvurları görülmektedir. Birinci düzende bir gönderge varken onun yerini ikinci düzende modeller almış göndergeye gerek kalmamış, üçüncü düzende referansı kendi olan dışsal bir göndergeye de ihtiyacı olmayan işlemsel olanın hâkimiyeti ortaya çıkmıştır. Bu düzende nicel niteliklerden ziyade tefrik edici karşıtlıklar öncelenmektedir. Üçüncü simülakr düzeninde göstergenin sahip olduğu tüm cazibe, hatta anlam bile önceden belirlidir. Şöyle ki, her şey yazılım ve kod çözümü aracılığıyla

²³⁸ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 157.

²³⁹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 181.

olabilmektedir. Simülasyon düzeni her şeyi tanımlama ve o tanımlanmaya uyarlanmaya çalışmaktadır. Bütün var olanların var oluş süreci içinde yer alan 0/1'den müteşekkil ikili sisteme özgü esrarengiz incelik bundan kaynaklanmaktadır. Filhakika, bu dönüşüm sayesinde Tanrı dahil her şey yeniden üretilebilir olmuştur²⁴⁰.

Simülakr düzeni kuramına göre metafizik söz konusu olduğunda, sırasıyla birinci düzende varlık ve görünümeler üzerine düşüncüler yapıldığı, ikinci düzende enerji ve determinasyona dayalı bir hale dönüştüğü, üçüncü düzende ise belirlenemezlik ve kod üzerine inşa edilmiş bir metafiziğe geçildiği bölüm verilerinde görülmektedir. Bu kuramın dikkat çekmeye çalıştığı durum, simülakr düzeninin biraz da insanın hayal gücünün zayıflamasına sebep olduğudur. Buna muhalif olarak dijital çağın tam tersi bir hali ortaya çıkardığı iddiaları vardır. Bu veriler ışığında sibernetik yapının her şeyin temelini teşkil ettiği görülmektedir. Bunun neticesinde sibernetik dönemde antik döneme ait arınmanın ortadan kalktığı, her şeyin homeopatik bir yapıyla gerçekleştiği, bu açıdan da vakıanın fark edilmesinin fazlaca meşakkatlidir. Bu bağlamda gerçeğin, süreç içerisinde araçtan araca geçerek buharlaşmaktadır.

Simülakrın etkisini anlatan diğer özellik ise her şey estetikle yapıldığından efsunlamanın gerçekleştirebilmesidir. Onun hilesi ise gerçeğin aşırı modellenmesi altında yüceltilmesine dayanan algıdan kaynaklanmaktadır²⁴¹. Üretim her türlü muhteva ve amaca yol vererek bir çeşit soyut ve tasviri olmayan bir görünüme bürünmüştür²⁴². Ticari mal göstergesi olarak kabul edilen her şeyin değiş tokuşa tabi kılınıp özgünlüklerinden sıyrılmasına neden olduğu; ticari mala dönüşen kültürün alınıp satılmakta ve moda göstergesi altında bütün kültürlerin simülakra dönüşmekte olduğu²⁴³ iddiası ileri sürülmektedir. Bu verilerde simülasyon çağında herhangi bir vakıanın bir referansa veya töze sahip olmadığı varsayılan modellerle eşdeğerlisinin inşa edildiği söylenmektedir.

Bu bölümde insan aklıyla oluşturulan toplumsalın yok edilmesinin simülasyona sebep olduğu iddiası da vardır. Son dönem simülakr düzenine başka özellikler eklemek gerekirse model patlaması ile mesafenin ortadan kalması, aşkın diye bir şeyin kalmaması, her şeyin içkinleştirilmesi²⁴⁴ bu meyanda anlaşılmaktadır. Baudrillard, bu noktadan sonra simülakrın da unutulduğu, sır, mesafe bilinci ve hayal üretme kabiliyeti kaybedilmiş bir düzende yaşandığını iddia etmektedir. Genel olarak illüzyon ve sırrın ifşasının üçüncü ve dördüncü simülakr düzenlerinin özelliğidir.

²⁴⁰ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 101.

²⁴¹ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 134.

²⁴² Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 135.

²⁴³ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 153.

²⁴⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 164-165.

Baudrillard'ın düşüncesine göre simülasyonda ortaya çıkan değersizlik her şeyde aşırılığa sebep olmuştur. Özellikle de kötülük problemi başlığı altında işlenen her mesele mutsuzlukla aşırı bağlanmış ve günah çıkartma hali öyle ileri gitmiştir ki âmâyâ âmâ diyemeyen Batı içinden çıkılamaz bir duruma düşmüştür. Son dönemde ise iç teknikli yazılım teknolojilerinin hâkimiyetinin söz konusudur. Bu bağlamda Tanrı, dua, manevi arınma gibi durumlar yumuşak teknolojilerle yeniden inşa edilmeye çalışılmaktadır. Batının sahip olduğu finansal güç, simgesel gücü elemine etmesine yetmemiştir²⁴⁵.

1.4. Tanrı Tasavvuru

İnsanı tanımlamak veya onu diğer hayvanlardan ayırtırmak işine girildiğinde genellikle onun aklının veya bir konu üzerinde düşünüşünün farklı oluşu, bilim üretmesi, bir inanca sahip olması veyahut da sanat yapabiliyor olması gibi kuvveleri öncelenerek gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla insani ürünlerden kabul edilen bilim, felsefe, din, müzik ve şiir gibi onun özüne dair ipuçlarını meraklılara verme potansiyeline sahiptir.

Bahsi geçen insani ürünlerden olan felsefenin, insanın yaşama geldikten belli bir zaman sonrasında içinde olduğu varlıklar alemine hayret etme yeteneğini kazanmasıyla ortaya çıkmaktadır²⁴⁶. Bu veriye ek olarak, felsefeden bahsedilmeye başlanan ilk dönemden itibaren düşünmenin isabetli olabilmesi adına bazı akıl yürütme ilkelerinin zamanla belirlendiği ve yöntemlerin ortaya çıktığı²⁴⁷ malumdur. Belli ilkelere dayanan bu sistematik yapının içerisinde akli faaliyetler tutarlılıkla bağlanmış, analize ve senteze dayalı, eleştirel, nesnel, şümulü olması da felsefi faaliyetler için gerekenler olarak ileri sürülmüştür²⁴⁸. İnsanın bu faaliyetine eşzamanlı olarak onun fizik ötesini, fizik alemle ilişkilendirme işini başlangıcının ilk felsefedir²⁴⁹. Felsefede fizik ötesi ele alındığında aşkın olan aynı zamanda fizik dünyayı etkileyen bir güç veya ilke fikrine sıkça rast gelinmektedir. Felsefi düşünüşlerin sonucunda ulaşılan güç veya ilke denilebilecek şeyin, çoğunca “Tanrı” olarak isimlendirilmiştir. Bu minvalde, “Tanrı” denilen mefhumun, insanın kendini var olmuşlar içerisinde bir yere koymasında büyük yardımları olduğu fikrine sıkça denk gelinmektedir. İnsan olunmaya başlandığı iddiasından beri bu tür için bilgi nesnesi olan Öteki, onun hem toplumsal hem de bireysel hayatında önemli bir rol üstlendiği ve tarih boyunca birlikte anıldıkları, bütün felsefe tarihinde insan ve Tanrı büyük

²⁴⁵ Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 88.

²⁴⁶ Eflâtun, *Theaitetos*, çev. Macit Gökberk, MEB Yayınları, İstanbul 1997, böl. 155d.

²⁴⁷ Heinz Heimsoeth, *Felsefenin Temel Disiplinleri*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2007, s. 13, 22, 35, 48.

²⁴⁸ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir 1999, s. 3-5.

²⁴⁹ Heimsoeth, *Felsefenin Temel Disiplinleri*, s. 29-30.

oranda inceleme konusu edinilmiştir. Bazen teistik bir tasavvura, bazen de ateistik²⁵⁰, deistik, panteistlik, agnostik veya panteistlik fikirleri bu insani yapının tarihi boyunca rast gelmektedir. Bazı filozofların direkt konuşmayı sevdikleri, onun varlığını veya yokluğunu kanıtlama yoluna gittikleri, buna mukabil bazılarının ise Tanrı hakkında dolaylı konuştukları, kanıtlama işine girmedikleri veya O'nun hakkında hiç konuşmamışlardır. Ancak felsefi literatürü göz önünde tutulduğunda her filozofun bir şekilde fikir sahibi olduğu konulardan birinin Tanrı'dır. Baudrillard açısından Tanrı mefhumu ele alındığında konunun simülasyon-simülakr kuramıyla bağlantılı olarak ele alınması gerektiğini düşünmekteyiz. Baudrillard'ın Katoliklik, agnostiklik sonrası sahip olduğu Tanrı tasavvuru belirtmemesinin²⁵¹ nedeni,

²⁵⁰ John Hick, başlıca teistik kanıtlamaların ciddi felsefi eleştirilere açık olduğunu, çağdaş filozoflar arasında bu delillendirmelerin başarısızlığı üzerine bir anlaşıma olduğunu iddia etmektedir. (Bkz. John Hick, "Rational Theistic Belief without Proofs", *Arguments for the Existence of God*, Herder and Herder, New York 1971, s. 101.) Hick'e göre, modern felsefenin dogması "bilmek" "ispatlayabilmek" demektir. (Bkz. John Hick, "The Religious Rejection of the Theistic Proofs", *Classical and Contemporary Readings in the Philosophy of Religion*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, 1964, s. 471-472.) Bunu da o, tarihi bağlamda Tanrı'nın felsefi delillerinin bir inancın yaratımı değil de onaylamak ve desteklemek için bir girişim olarak görmektedir. (Bkz. John Hick, "Rational Theistic Belief without Proofs", s. 108.) Bu açıdan Tanrı'nın felsefi argümantasyonu O'nun onayı ve tasdiki olarak anlaşılıp "ateistik" kelimesinin bir Tanrı tasavvurunu karşılamayacağı çünkü onların düşünce veya inanç sistemlerinde bu mefhumun olmadığı itirazında bulunulabilir. Bu itiraz olağan kabul edilse de bu paragraftaki düşüncenin bir kimsenin bir Tanrıya inanıp inanmama veya inancının ne tür olduğuyla ve inancı kanıtlama yöntemi ile alakalı olduğu söylenemez. Bu paragraftaki sınıflandırma, filozofların bir kavramı ele almaları, üslup veya paradigmatlarıyla alakalı olduğu için, bir delillendirme yoluna gitmemiş olsa da düşünen insanın bu konuda fikri olabilir ön kabulüne sahiptir.

Bu minvalde oluşan literatürün biraz da insanların düşündüklerini başkalarına ilettiği dilin ve dilsel iletişimin ortaya çıkardığı bir anlama halini de gösterdiği çıkarımı mümkündür. Dil, yapısı gereği göndermeleri işaret eden göstergeleri ortaya çıkarmaktadır. Bu da bir dilsel iletişime geçildiğinde veya bir fikir ifadelendirmek istendiğinde, iletişime geçenden önce oluşturulmuş kavramlara, göstergelere zorunlu olarak bağlamaktadır. Bu paragrafta örnek verilen "Tanrı" tasavvurları için bir Tanrıya inanıp inanmamaktan ziyade filozofların düşünme eylemlerini gerçekleştirirken bu insani fenomenin varlığının dolaylı etkisi veya nesne olarak ele alınması neticesinde ortaya çıkan söylemleri, tutumlardır. Filozofların, "Tanrı" mefhumunu hiç konuşmamak, düşünce sistemleri içine sokmamak, hiçlemek veya bu mefhumla karşı çıkma şeklinde bir tavır sergiledikleri gözlemlenebilir. Bu paragrafta, kavramlarla iş gören felsefecilerin kendilerinden önce üretilmiş "Tanrı" kavramına dair az ya da çok bir düşünüşlerinin olacağı varsayımı vardır. Bundan dolayı da alanyazındaki genel kabul görmüş adlandırmalar kullanılmaktadır.

Bu paragrafta bahsi geçen dilsel durum gereği ontoloji, metafizik, epistemoloji, ahlak gibi felsefi alanlarda konuşurken filozofların "Tanrı" mefhumunu söylemleri içine dahil etmemiş olsalar da bu mefhumundan uzak kalamayacakları düşünülmektedir. Çağdaş filozofun Tanrı'yı delillendirme faaliyetine girmemesi hali de bu durumdan ayrı düşünülemez. Bu mefhumu konuşmamayı tercihin dahi bu dilsel zorunluluktan ve literatürden kaynaklanmaktadır. Baudrillard, "Tanrı" mefhumunu kendine konu edinmese de yazılarında genelde O'nun hakkında bir fikri olduğunu göstermiştir.

Bu literatürün ilk felsefeyle birlikte insanın gördüklerini anlamlandırma çabasına girmesi yani göndergeyi anlamlandırma çalışmalarıyla oluşmuştur. Benzer şekilde bu anlamlandırmadan uzak durmak da bir üslup olabilir ki bu bağlamda modern sonrası Viyana Çevresi, Ludwig Wittgenstein, Bertrand Russell gibi birçok filozofun tavırlarını "ateistik" kelimesinin karşılayıp karşılamadığı tartışma konusudur. Ancak bu paragrafta "ateistik" kelimesinin seçilme nedeni "Tanrı" mefhumunu düşünce sistemi içine almayan ve delillendirme faaliyetine girmeyenleri de kapsadığı önkabulü ve kavramın genel kullanımdan kaynaklanmaktadır. Belki "ateistik" yerine "nihilistik", "post-modern" veya "agnostik ateizm" eklenebilirdi. Ama bu adlandırmalar üzerine Tanrı tasavvuru kapsamında henüz bir ittifak oluşmadığı ve "ateistik" kelimesinin daha kapsayıcı olduğu düşünüldüğünden alternatifler kullanılmamışlardır.

²⁵¹ Jean Baudrillard - Enrique Valiente Noailles, *Exiles From Dialogue*, trans. Chris Turner, Polity Press, Cambridge 2007, s. 42.

simülasyon-simülakr kuramına göre herhangi bir şeyin tanımlanması onun simülakrını ortaya çıkaracak olmasıdır. Çünkü simülakrın tanımı gereği Tanrı konusunda ulaşılan tasavvurun dışlayıcı olması beklenir. Böylece bir Tanrı simülakrı oluşur ki sır olan Tanrı'nın görülen, bilinen bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sahip olunan Tanrı tasavvuru tek gerçeklik yani hipergerçek olur. Neticede bu gerçeklik içinde yaşamakta simülasyona sebep verir. Bu doğrultuda Baudrillard için çoğulcu bir anlayış sergilemektedir. Fakat Katolik doktrinini de sert eleştirdiğini unutmamak gereklidir. Bu eleştirisi kendi düşüncesine ters düşse de Hristiyanların inandığı gerçek manada Tanrı'yı gündeme getirme çabasıdır. Dolayısıyla Baudrillard'ın da bu konuda bir fikri olduğu görülmektedir.

Elbette ki felsefede Tanrı ele alındığında mefhum dışında inanç da gündeme gelebilir ki bu da teolojiye girme ihtimalini ortaya çıkarabilir. Fakat bu çalışma görüngüler boyutunda yürütüleceği için inançlar konusunda teoloji dışında kalınmaya çalışılacaktır. Filozofların Tanrı tasavvurlarından ve özellikle Baudrillard'ın simülakr düzeni olarak tanımladığı, sınıflandırdığı dört simülakr düzenindeki Tanrı tasavvurları ele alınacak daha doğru ifadeyle Tanrı simülakrı hususu tartışılmıştır. Bu bölümde Katolik kültür içinden çıkmış bir Fransız filozof olan Jean Baudrillard'ın yaşantıladığı kültürün, onun düşünce yapısını etkileyeceği varsayımıyla Hristiyanlıkta Tanrı tasavvuru verilmeye çalışılmıştır. Bahusus bu bölümde Katolik doktrinin görüşlerinin diğer mezheplerden daha fazla yer kaplamaktadır. Özelde bir felsefe tezi olmasına rağmen çalışmada bu tasavvurun verilmesinin diğer sebebi ise, araştırma konusunun temel tamlaması olan Tanrı simülakrının Batının Tanrı anlayışla ilişkili olması ve Baudrillard'ın bunu yıkma²⁵² girişimidir. Dolayısıyla bu yıkma girişimine uğrayan yapının bilinmesi gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca çalışmada ilgili olması nedeniyle Kıta Avrupası filozoflarının Tanrı tasavvurları genel çerçeveleriyle verilmiştir. Filozofların tasavvurları ele alınırken Baudrillard'ın simülasyon-simülakr kuramının tarihlendirmesi bazında filozofların bütününe değil, Rönesans sonrası Tanrı tasavvuru konusunda etkin olduğu varsayılan, Baudrillard kitaplarında rast geline bazı filozoflar seçilerek düşünceleri kısaca verilmiştir.

1.4.1. Hristiyanlıkta Tanrı Tasavvuru

Hristiyanlık sonrası felsefe alanında Tanrı üzerine çalışmalar yapıldığında genellikle tek Tanrıya dayandırılan inançları inceleme konusu yapılmaktadır. Bu araştırmalarda kullanılan terimlerin de çoğunca Yunanca “teos” veya bu kavramın Latince eşdeğeri olan “deus”tan

²⁵² Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, s. 186-187.

türetilerek kullanılageldiği gözlemlenebilir²⁵³. Türkçede ise, günümüzde kullanılan Tanrı kelimesi bu şekli almadan önce 3. yüzyıldan itibaren gösterge olarak “tengri” kullanılmaya başlanmış, yazılı kaynak olarak Orhun Yazıtları’nda da kendini göstermiştir. Fakat dilbilimcilerin kelimenin kökenine dair elan herhangi bir bilgiye ulaşamamışlardır. Türkçe “tengri” kelimesi evveliyatında “gök yüzü” anlamında kullanılmış, zamanla da “tapınılan varlığı” göstermesi için bir damga olarak kullanılmıştır. Damga, bu anlamı yüklendikten sonra “tengri” imi, “Tanrı” biçiminde kullanılmaya başlanmıştır. Bunlara ek olarak “gök, gökTanrı” manasında Sümercedeki “dınır/dingir” kelimesinden gelip “tınır”, “tengri” şekillerine dönüştüğü iddialarına rast gelinmektedir. Kâşgarlı Mahmud, “ulu Tanrı” anlamına gelen “tengri” kelimesinin yanı sıra Türkler’in kendilerine büyük görünen şeylere “tenri” dediklerini iddia etmektedir. İslam sonrasında bu kelimelerin yerini Allah kelimesi almıştır²⁵⁴. Tanrı kelimesinin Türkçe, Yunanca ve Latince göstergelerine dair bu açıklamalar sonrasında Hristiyanlığın Tanrı anlayışını anlatmaya geçilebilir.

Bu kısımda genel hatlarıyla Hristiyan Tanrı inancı özellikle Katolik doktrini anlatılmaya çalışılmıştır. Bu anlatışta özellikle simülakr kavramıyla ilintili olduğu varsayılan teslis inancı, ikona, kadir-i mutlak Tanrı, mutlak bilgi, iyilik krallığının ne’liği verilmiştir. Hristiyanlıkta monoteist, teslis ve politeist olmak üzere üç Tanrı anlayışının olduğu alanyazında yer almaktadır. Hristiyanlıktaki tek Tanrı inancı Tanrı’nın tek, İsa’nın insan, elçi ve Mesih olduğuna inanmayı ifade etmektedir. Batı’da Hristiyanlık yayılmaya başladıktan sonra ortaya çıkan Yunan ve Romalı teologların düşünceleriyle birlikte çoklu Tanrı inançları da görülmeye başlanmıştır. 325’teki İznik Konsili ile de teslis inancı Batı Hristiyanlığının dogması haline gelmiştir. Bu inancın en önemli iki ekolünün adları olan “Katolik” ve “Ortodoks” kavramları 2. ve 3. yüzyıllarda sırasıyla “evrensel” ve “doğru” anlamlarında kullanılmıştır. 1054 yılında ise Roma ve İstanbul’un patristik ayrılığından sonra da mezhep adlarına dönüşmüşlerdir²⁵⁵. İncil yazımı konusunda ise Luka’nın 1:1-3 bölümünde söylediklerinden²⁵⁶ yola çıkarak İsa Mesih’in Müjdesini yazım işine ne için karar verildiğinin resmi bir önsözü olarak anlaşılabileceği, İsa’nın Logos olduğu²⁵⁷ ve bu bilgiler doğrultusunda

²⁵³ John Hick, *Philosophy of Religion*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1990, s. 5. Karşılaştırma için bkz. John Hick, “Yahudilik ve Hristiyanlık’ta Tanrı Kavramı”, çev. Aydın Topaloğlu, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/1 (2005), s. 207.

²⁵⁴ Harun Güngör, “Tanrı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c. XXXIX, s. 570.

²⁵⁵ Mehmet Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, Say Yayınları, İstanbul 2020, s. 218-219.

²⁵⁶ Luka 1:1-3 şöyledir: “Sayın Teofilos, Birçok kişi aramızda olup bitenlerin tarihçesini yazmaya girişti. Nitekim başlangıçtan beri bu olayların görgü tanığı ve Tanrı sözünün hizmetkârı olanlar bunları bize iletiler. Ben de bütün bu olayları ta başından özenle araştırmış biri olarak bunları sana sırasıyla yazmayı uygun gördüm. Öyle ki, sana verilen bilgilerin doğruluğunu bilesin.”

²⁵⁷ Yuhanna 1:1-2. Ayrıca bkz. Karen Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, Ballantine Books, New York 1994, s. 109.

içinde yaşadığımız kültürün kutsal kitap yazma anlayışından farklıdır. Bu başlık altında Baudrillard'ın Katolik kökenli olmasından dolayı Katolik doktrininin görüşlerine daha çok yer verilecektir. Buna ilaveten ona atfedilen Katharcılıktan²⁵⁸ dolayı da Aryüsçü bir yaklaşıma sahip Katharlık hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

1.4.1.1. Dogma

“Yerleşmiş bir görüş, sağlam bir şekilde kurulmuş olarak kabul edilen bir ilke” anlamlarına gelen dogmaya (ç. dogmata), Latince “felsefi ilke”, Yunancada ise “görüş, ilke”; genel anlamda ise “doğru olduğunu düşündüğün şey” anlamı verilmektedir. Ayrıca dogma, dokein kelimesinden gelmiş “iyi görünmek, düşünmek” anlamlarına da sahiptir. Bunlara ek olarak Kutsal Kitap'ta Luka 2:1'de “sivil otorite kararnamesi”, Elçilerin İşleri 16:4'te “kararlar”, “kararnameler (dogmata)” şeklinde kullanılmıştır²⁵⁹.

Dogmanın kelime anlamları bu şekilde olmakla birlikte dini terim olarak şöyle anlaşılmaktadır. Tanrı tarafından resmen ve açıkça bildirilen hakikatler, Kilise tarafından önerildiklerinde veya tanımlandıklarında kesinlikle harfî harfine dogma²⁶⁰ olarak kabul edilmektedir. Bu bilgiden yola çıkılarak Kilise'nin Hıristiyanlığın inanç doktrininin formüle edilebileceğini ve bu ortaya çıkarılana inanılması gerekmektedir. Bu formülasyon da şöyledir: Katolik, Tanrı'ya hizmet eder, Üçlü Birlik'i onurlandırır, Mesih'i sever, Kilise'ye itaat eder, ayinlere katılır, emirlere uyar, çünkü Tanrı'ya, teslise, Mesih'in Tanrısallığına, Kilise'ye, ayinlere ve Ayin Kurbanına, emirleri yerine getirme görevine zihnen inanır ve bunları nesnel değişmez gerçekler olarak kabul eder²⁶¹. Dogma, denilen olgu da bunu ifade etmekte, ayrıca gizem, gizli ve özel bilgiyi de anlatmaktadır²⁶².

Dogma, Kilise tarafından sadece inanç noktasında tutulmamış hukuk alanına da taşınmıştır; bu bağlamda dogmanın söyledikleri ve beklentilerinin dışına çıkılması ağır suç olarak kabul edilmiştir. Bu verilerden yola çıkılırsa dogmanın inanç hukuk ilişkisi dikkate alındığında dogmanın hukuken koruma altına alındığı görülmektedir. Ayrıca tarih içerisinde teslis inancının dışına çıkanların aforoz, idam gibi cezalarla yüz yüze gelmişlerdir. Felsefi olarak düşünme, görüş sahibi olmak gibi anlamlara gelen “dogma”nın kendi anlamına muhalif,

²⁵⁸ Ahmet Dağ, *Ölümcül Şiddet Baudrillard'ın Düşüncesi*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2021, s. 221. Buradaki iddiaya karşın Baudrillard'ın inanç olarak bir dinden mezhebe oradan agnostikliğe (heretik) sonrası için sessiz kaldığı söyleşi için bkz. Jean Baudrillard - Enrique Valiente Noailles, *Exiles From Dialogue*, trans. Chris Turner, Polity Press, Cambridge 2007, s. 42.

²⁵⁹ Daniel Coghlan, “Dogma”, *The Catholic Encyclopedia*: Robert Appleton Company, New York 1912, <https://www.newadvent.org/cathen/05089a.htm>. (20 Mayıs 2023).; “Dogma”, <https://www.etymonline.com/word/dogma> (20 Mayıs 2023).

²⁶⁰ Coghlan, “Dogma” (20 Mayıs 2023).

²⁶¹ Coghlan, “Dogma” (20 Mayıs 2023).

²⁶² Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, s. 114.

Hristiyan dogması olarak üzerine düşünülemez, tartışılmaz bir kavrama dönüştüğü görülür²⁶³.

1.4.1.1.1. Teslis

Hristiyanlık denildiğinde akla gelen temel dogma, üçleme anlamındaki “teslis”, Yunanca “trias”, Latince “trinitas” kelimelerinin muadilidir²⁶⁴. Deyim olarak ise teslis, Hristiyan dininin temel doktrinini ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Tanrı’nın birliğinde Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olmak üzere Üç Kişi olduğu ve bu Üç Kişinin gerçekten birbirinden farklı oluşunun gerçek olduğunun ifadesi²⁶⁵ olarak Üçlü Birlik terimi kullanılmaktadır. Teslis, genel olarak aynı özden olan ama fert olarak birbirinden ayrı ve ayrımlı üç Tanrı inancını ifade etmektedir. Bunlar Baba Tanrı, Oğul Tanrı ve Kutsal Ruh Tanrı’dır. Bu Tanrılar ezeli ve her yönden birbirinin eşitidirler. Baba Tanrı’dan Oğul Tanrı, Baba ve Oğul Tanrı’dan Kutsal Ruh Tanrı zuhur etmiştir. Baba’dan Oğul Tanrı, Bakire Meryem’den Kutsal Ruh vasıtasıyla hulul ederek dünyaya gelmiştir²⁶⁶. Bu üç unsur, Tanrısal (uluhiyet) özellik taşıma açısından üçte bir iken, kişi olarak üçtür²⁶⁷. Yunanca kökenli hypostasis²⁶⁸ ekseninde tartışılan teslis doktrini,

²⁶³ Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 237-238. Amentü ve bu bilgiler doğrultusunda Baudrillard’ın termojojisi ve Aydınlanma bağlamında “düşünme”nin simülakrı olarak “dogma”nın, hipergerçek olarak varlığını sürdürmüş olabileceği ve Tanrı’nın öldürülmesi ardından sekülerleşme ve simülakrı üretimi, bireysel dinin ortaya çıkışına sebep olmaktadır.

²⁶⁴ Jacques Waardenburg, “Teslis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c. XL, s. 548.

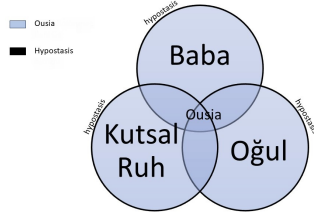
²⁶⁵ George Joyce, “The Blessed Trinity.”, *The Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Şirketi, New York 1912, <https://www.newadvent.org/cathen/15047a.htm#I> (20 Mayıs 2023).

²⁶⁶ Yeşeya 7:14, 9:6 “İsa’nın dünyaya gelişi ve Tanrısalılığıyla alakalı olarak ele alınabilir. Yeşeya 7:14, Bundan ötürü Rabb’in kendisi size bir belirti verecek: İşte, kız gebe kalıp bir oğul doğuracak; adını İmmanuel koyacak. (Tanrı bizimledir=Immanuel)”; Yeşeya 9:6 çünkü bize bir çocuk doğacak, bize bir oğul verilecek. Yönetim onun omuzlarında olacak. Onun adı Harika Ögütçü, Güçlü Tanrı, Ebedi Baba, Esenlik Önderi olacak.

²⁶⁷ Dale Tuggy, “Trinity”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2021 Edition)*, ed. Edward N. Zalta, ts. <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/trinity/> (20 Mayıs 2023). Ayrıca bkz. Kenneth Warren Wesche, *The Defense of Chalcedon in the Sixth Century: The Doctrine of Hypostasis and Deification in the Christology of Leontius of Jerusalem*, (PhD dissertation) Fordham University, 1986, s. 27, 36.

²⁶⁸ “Hypostasis” (çoğ. Hipostases) kavramına Türkçe karşılık olarak “uknum” verilmektedir. Bkz. (Redhouse, J. W. S., “Hypostasis”, *A Lexicon, English and Turkish, Shewing in Turkish, the Literal, Incidental, Figurative, Colloquial and Technical Significations of the English Terms, Indicating Their Pronunciation in a New and Systematic Manner and Preceded by a Sketch of English Etymology, to Facilitate to Turkish Students the Acquisition of the English Language*, A. H. Boyajian, Constaantinople 1884, s.423; *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, “uknum”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 2413). “Hipostasis”, TDK Türkçe Sözlükte “hipostaz” olarak geçmektedir. Sözlüğün verdiği anlam ise şöyledir: “Bazı felsefe ve din kuramlarının dayandığı temellerden her biri, uknum: *Hristiyanlık inancına*

göre Tanrı kavramında üç hipostaz vardır: Baba, oğul ve kutsal ruh.”. (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük,

“hipostaz”, s. 1104.).

Türkçe sözlüklerdeki açıklamaların ardından İngilizce kaynaklara da göz atmak yerinde olacaktır. Hipostaz, bir şeyin arazlarından farklı olarak asli doğası veya gerçek, “öz” veya “doğa” anlamlarına gelen, Hristiyan kültürü içine nüfuz etmiş Yunanca kökenli bir kelimedir. Kapadokyalıların teslis teolojisinden alınan bu kavram Hristiyan düşüncesinde, Üçte Birlik’teki üç farklı şahıstan herhangi birine özellikle de Üçte Birliğin İkinci Şahsı Mesih’in ilahi ve insani doğaları için gösterge olarak kullanılır. (Bkz. Millard J. Erickson, “Hypostasis”, *Concise Dictionary of Christian Theology*, Grand Rapids, Michigan, Baker Book House, 1986, s.78). Bu tanım yanında Armstrong, Yunancadan gelen hipostazı birbirinin zıttı gibi görünen ousia (öz) ile mukayese ederek anlatmaktadır. Bir kişi veya nesnenin içeriden görünümünü temsil eden ousia ile karşılaştırıldığında hipostaz, bir nesne veya kişinin içsel doğasının dışsal ifadesi veya görünümü olarak tanımlanmaktadır. Terim olarak ise Yunanlıların Tanrı’nın gizli özünün Baba, Oğul Kutsal Ruh olarak üç göstergesini tanımlamak için kullandıklarını belirtmiştir. (Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, s.403). Teslis doktrinin oluşması sürecinde ortaya çıkan “hypostasis” terimi, Latince “substantia”, İngilizce “persona” ile karşılık verildiğinden teslis doktrinin anlaşılmasında ousia (öz) ve pyhsis (varoluş) bağlamında bir karmaşa yaratmıştır. (Armstrong, *A History of God*, s.115-116). Ancak hipostaz, kişi veya öz terimini karşılarsa da Yunanca kullanıldığında Hristiyanlıktaki Üçte Birlik’i ve hem bu üçlü yapıdaki kişileri hem de teslisin Tanrısını akla getirdiği için bu paragrafta kullanılmıştır. (Kenneth Warren Wesche, *The Defense of Chalcedon in the Sixth Century: The Doctrine of Hypostasis and Deification in the Christology of Leontius of Jerusalem*, (PhD dissertation) Fordham University, 1986, s.6, 8). Üçlü Birlik’i oluşturan hipostazlar, Teslis’in Üç Kişisiyle özdeşleştirilemez. Onları bir fonksiyon olarak anlamak belki yerinde olacaktır. Hipostaz, Baba, Oğul, Kutsal Ruh’un ousia (öz) olarak bir olması ve diğerleriyle ilişkisini, ifadesini, varoluşu ve daha ziyade Teslis’in Kişisini ifade etmektedir. (Armstrong, *A History of God*, s.115). Bu kavramın anlaşılması bağlamında Filipililer 2:6-11’de göz atmak yerinde olacaktır: “Mesih, Tanrı özüne sahip olduğu (In the form of God) halde, Tanrı’ya eşitliği sınımsız sarılacak bir hak saymadı. Ama kul özünü alıp insan benzeyişinde doğarak ululuğunu bir yana bıraktı. İnsan biçimine bürünmüş olarak ölüme, çarmıh üzerinde ölüme bile boyun eğip kendini alçalttı. Bunun için de Tanrı O’nu pek çok yükseltti ve O’na her adın üstünde olan adı bağışladı. Öyle ki, İsa’nın adı anıldığında gökteki, yerdeki ve yer altındakilerin hepsi diz çöksün ve her dil, Baba Tanrı’nın yüceltilmesi için İsa Mesih’in Rab olduğunu açıkça söylesin.”. Diğer bir örnek İbraniler 1:3’te ise “Oğul, Tanrı yüceliğinin parıltısı, O’nun varlığının öz görünümüdür (image of his person).” denilmek suretiyle Oğul’un uluhiyette Baba’yla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu paragrafla birlikte teslis doktrini hakkındaki tartışmaların hipostaz ile ousia kavramları etrafında yapıldığı görülmektedir. Bu tartışmalarda hipostaz kelimesi Latince çevrilirken “persona” kelimesinin tercihi kavramın herhangi bir kişi için anlaşıldığı şekliyle teslisteki “Kişi”lerin anlaşılmasına neden olduğu ve böylelikle bir anlam kargaşası oluşmuştur. Bunun da teslisin anlaşılmasını zorlaştırdığı onun bir gizeme dönüştürdüğü veya ousiası, hipostazı ile üç ayrı Tanrı algısına neden olmaktadır. Bu doğrultuda bu yanlış anlaşılmaya itiraz olarak ousia ve hypostasis üzerine yazılmış Nyssa’lı Gregorios’un 35. Mektubuna bkz. Saint Gregory of Nyssa, *Gregory of Nyssa: The Letters*, vol: 83, trans. Anna M. Silvas, Brill, Leiden Boston 2007, s. 247-259.

“Hipostaz”ın sözlük ve terim anlamları yanı sıra felsefe sözlüğünde çağdaş dönem için verilen anlamlandırma, bu çalışmada ele alınan “simülakr” kavramını ansıttığından bu tanımlamaya değinmek yerinde olacaktır. Bu sözlüğe göre günümüzde bu kavram daha ziyade “öyle olmadığı halde bir şeye, bir nesneye birtakım nitelikler yükleyerek, olduğundan başka türlü göstererek, onu töz haline getirmeye; bir kavramı ya da soyutlamayı bağımsız ya da gerçek bir kendilikmişçesine ele alma sürecine; şeyleştirilmeye karşılık” geldiğini iddia etmektedir. (Abdülbaki Güçlü vd., “Hypostasis”, *Felsefe Sözlüğü*, s. 700.). Simülakr ise, ilk örneği, gerçeği, referansı olmayan kopyanın kopyası, bir arada olması beklenmeyen iki durumun yanyanalığı, imaja dönüşme, yanıltan görünüm olarak anlaşılırsa (Abdülbaki Güçlü vd., “simulakrum”, *Felsefe Sözlüğü*, s. 1305.) Üçlü Birlik’in hipostazları için bir simülakrlıktan bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Hipostaz, inancın anlaşılması durumundaki özün şeyleştirmesini veya süreci ifade ederken simülakr, özden (ousia) sıyrılıp oluşan özsüz imajın oluşturduğu gerçeği, post-modern durumu ifade etmektedir. Bu da “Tanrı” bağlamında simülakr kavramı ele alındığında, Tanrı’nın hipostazlarla anlatılmasının, O’nun imaja dönüştürülmesini kolaylaştırdığı, özü anlatan hipostazlar

bazıları bir gizem²⁶⁹ olarak görürken, bazıları da onun mistik ve ruhsal bir tecrübeyi ifade ettiği iddia etmektedir²⁷⁰. Tanrı'nın neye benzediğini, insanlarla nasıl ilişki kurduğunu ve insanların O'nunla nasıl ilişki kurması gerektiğini doğru bir şekilde anlamak için Üçlü Birlik anlayışının çok önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ama aynı zamanda o, birçok zor soruyu da gündeme getirmektedir. Tanrı nasıl hem bir hem de üç olabilir? Üçlü Birlik bir çelişki midir? Eğer İsa Tanrı ise, İnciller neden onun Tanrı'ya dua ettiği örnekleri kaydetmektedir²⁷¹?

Bu düşüncülerin yanı sıra modern dönem Hristiyanlarının bir Tanrı'da üç kişi olduğu inancını işaret eden teslis²⁷² doktrinin *Yeni Ahit*'te bulunmadığı iddiaları vardır²⁷³. Teslis inancının göstergesi denilebilecek İsa'nın Tanrısallığı ve "ex nihilo" yaratılış anlayışı 325'teki İznik Konsilinde ilk kez resmi bir doktrin olarak Kilise tarafından tescil edilmiştir²⁷⁴. Böylelikle bu konsilde, İsa'nın Tanrısallığı üzerine yapılan tartışmalar giderilmiş olmasa da Hristiyanlığın evrensel (Katolik) ve doğru inanç (Ortodoks) anlamında teslis doktrini, karara bağlanmıştır. Teslisin üçüncü unsuru Kutsal Ruh'un 381 yılında yapılan İstanbul Konsiliyle öğretinin içine dahil edilmesiyle teslis doktrininin resmen ortaya çıkmıştır²⁷⁵. 451'deki Kadıköy Konsilinde ise enkarnasyondan sonra İsa'nın ilahi ve insani tabiata sahip olduğu, dolayısıyla bir Mesih, bir Rab, bir Oğul olmak üzere O'nun tabiatının üçlü bir yapı arz ettiği karara bağlanmıştır²⁷⁶.

"kişi"leşince de simülakrların ortaya çıktığı ve tamamen kendini Tanrı olarak sunmaktadır. Bu açıdan, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Tanrı'nın hipostazla anlaşılmasından mütevellit özün, gerçeğin dönüşümünü ortaya çıkarmıştır. Bu minvalde Batı'da hipostazlar ile modern simülakr kavramının, işaretin sadece görünen algılananla sınırlandırılmasına neden olduğu çıkarımına ulaşılmıştır. Bu halin, Batı'da çağdaş zamandaki imajın hâkimiyeti ve neticede ortaya çıktığı varsayılan sanal durum çözümlemeleri gibi post-modern yorumlara imkân sağlamıştır. Buna ek olarak hipostazla Tanrı'nın anlaşılması geleneğinin, öz karmaşasına neden olabilecek bir durumun, Tanrı simülakrlarının rahatça ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

²⁶⁹ Ralph A. Smith, *Trinity and Reality: An Introduction to the Christian Faith*, Canon Press, Moscow 2004, s. 6.

²⁷⁰ Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, s.117.

²⁷¹ Matt Perman, "What is the Doctrine of the Trinity", <https://www.desiringgod.org/articles/what-is-the-doctrine-of-the-trinity> (20 Mayıs 2023).

²⁷² Arthur Weigall, *Pavlos Hristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri Hristiyanlığımızdaki Putperestlik*, ed. Mustafa Demir, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 105. Not: Bu eserin künyesinde çevirene dair bilgi olmadığından editörün ismi yazılmıştır.

²⁷³ Weigall, *Pavlos Hristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri Hristiyanlığımızdaki Putperestlik*, s. 107. Üçlü birlik Kutsal Kitap'ta geçmez ve 180'de Antakyalı Theophilus ilk kez kavram olarak kullanmış fakat *Yeni Ahit* Matta 28:19'da formüle edildiği iddiası için bkz. Thomas Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, Orhan Basımevi, İstanbul 1992, s. 65.

²⁷⁴ Weigall, *Pavlos Hristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri Hristiyanlığımızdaki Putperestlik*, s. 95. Ayrıca bkz. Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, s. 110-111.

²⁷⁵ Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, s. 111-112.

²⁷⁶ Francis Schaefer, "Council of Chalcedon.", *The Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Company, New York 1908. <http://www.newadvent.org/cathen/03555a.htm>. (30 Mayıs 2023)

589'daki III. Toledo Sinodunda ise, Kutsal Ruh'un, Baba ve Oğul'dan geldiği deklare edilmesiyle teslis doktrininin büyük oranda tamamlanmıştır²⁷⁷.

Teslisteki kişilerin Tanrısallığı hususundaki bu bilgilere muhalif olarak, II. yüzyıl sonu III. yüzyıl başı erken dönem Hristiyan amentüsünde²⁷⁸ İsa'nın oğul olarak ifade edilmesine rağmen Tanrısallık atfedilmediği, *Yeni Ahit*'te de teslisi ansıtacak bir fikrin olmadığı İsa'dan üç yüzyıl sonra Kilise tarafından uyarlandığı iddiası vardır²⁷⁹. Ayrıca teslisin, III. yüzyılda teolog Gregory Thaumaturgus'un amentüsüyle²⁸⁰ görülmeye başlanmıştır. Teslis dogmasının Yunan felsefesi ve paganik etkilerle ortaya çıktığını ileri sürenlerin tezini, bu amentünün doğruladığını, çünkü 238 yılında Neocaesarea'ya Gregory, Thaumaturgus atanınca putperestliğin Hristiyanlığı geliştireceği inancıyla özel çaba harcadığını; Logos doktrininin Hristiyanlığa girişinin böylelikle gerçekleşmeye başlamıştır²⁸¹.

Athenagoras, Justin Martry, Gregory Thaumaturgus ve Athanasius anasoy veya kültürel olarak Yunan sayılan kilise babalarıdır. Bu kilise babalarının teslisi ilk oluşturan kişilerdir. Teslisi tam bir doktrin durumuna getirenler ise "Göremeliler" olarak tanınan Büyük Basil, Nyssalı Gregory ve Nazianzuslu Gregory, Yunan düşüncesini kullanarak²⁸² teslisi Dört İncil metnini temel alan bir yapıda oluşturmuşlardır. Augustine ve Thomas Aquinas gibi Latin kilise babalarının teslisi Pavlus metinleri, Platon ve Yeni-Platoncu felsefeye dayanarak kurdukları iddia edilmektedir. 11. ve 12. yüzyılda bazı tartışmalara neden olmuş olsa da Aristo felsefesinin Batı'ya taşınmasıyla Aquinas'ın, Aristotelesçi bir yaklaşımla geliştirdiği teslisin kendisini günümüze kadar taşıdığı²⁸³ görülmektedir.

Teslisin ana unsurlarından olan Baba'yı, Yunan kilise babaları Tanrı (Theos) ismi ve Tanrısallık Baba'ya aittir; Baba, her şeyin kökenidir düşüncesini ortaya koyarak açıklamışlardır. Buna göre, Baba Tanrı kişi olarak da Oğul ve Kutsal Ruh'tan ayrıdır. Baba'da Tanrısallık şahıstan sonra gelir ve Tanrı'nın tabiatı teslisin diğer iki unsuruyla aynıdır. Şöyle ki

²⁷⁷ Weigall, *Pavlos Hristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri Hristiyanlığımızdaki Putperestlik*, s. 110.; Nuh Yılmaz, "Filioque Meselesi ve Arka Planı", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/2 (2022), s. 518-519.

²⁷⁸ Tanrı'nın birliği ve Üçlü Birlik (teslis), İsa Mesih'in Tanrı'nın Oğlu olarak enkarnasyonu, İsa'nın çarmıha gerilmesi, dirilişi ve yükselişinin anlamı, Kutsal Ruh'un kişiliği ve işi Mesih'in Bedeni olarak Kilise, Azizler Cemaati, günah ve kurtuluş yolları, yargı ve gelecek dünya inanç ilkelerini barındıran Hristiyan amentüsünü geniş anlatımı için bkz. <https://sacredheart.npcat.org.uk/what-catholics-believe/> (30 Mayıs 2023).

²⁷⁹ Weigall, *Pavlos Hristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri Hristiyanlığımızdaki Putperestlik*, s. 107. Karşılaştırma için bkz. Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 243-244.

²⁸⁰ Amentüye erişmek için <http://www.voskresne.info/spl/thaumcreed.html> (31 Mayıs 2020).

²⁸¹ Weigall, *Pavlos Hristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri Hristiyanlığımızdaki Putperestlik*, s. 107-108.; Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 244-245. Bu verilerden yola çıkarak teslis doktrinin oluşum süreci için bir simülakr olarak Tanrı'nın görülmeye başlandığı noktalarından biridir.

²⁸² Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, s. 122.

²⁸³ Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 255-256.

Baba, Tanrısallığını teslisin diğer iki unsuruyla paylaşmaktadır. Latin kilise babalarına göre ise Tanrı (Deus), yalnızca Baba değildir. Teslisin üç unsuru da Tanrıdır ve Tanrısallık üçüne aittir, paylaşımsal değildir. Teslisin üç unsuru da eşit ve ezelidir²⁸⁴.

Teslisin ikinci unsuru olan Oğul hakkında Yunan kilise babaları, Oğul'u, Baba'nın sureti olarak görmekte ve ayrı iki kişi olarak anlamaktadırlar. Oğul, ezeli olarak Baba'dan tezahür etmiştir, O'nun hikmet ve gücüdür. Latin kilise babalarına göre ise Oğul, Logos'tur ve Tanrısallığını Baba'dan, insaniliğini de annesi Meryem'den almıştır. Oğul kişi olarak hem Baba hem de Kutsal Ruh'tandır²⁸⁵.

Teslis inancının üçüncü unsuru Kutsal Ruh'un tezahürü hakkında Yunan kilise babaları doğrudan yalnızca Baba'dan ve dolaylı olarak da Oğul'dan olduğu düşüncesindedirler. Teslisin üç unsuru Tanrı'nın güçleridir (dynameis) ve Kutsal Ruh, Mesih'in suretidir. Latin kilise babalarına göre ise Kutsal Ruh her yönüyle Baba ve Oğul'a eşit ve ezelidir. Kutsal Ruh hem Baba ve hem Oğul'dan zuhur etmiştir²⁸⁶. Teslis doktrininin anlamada ayrı bakış açısında sahip gibi gözüken Yunan ve Roma Kiliseleri İkonculuk ve filioque (ve Oğul'dan)²⁸⁷ meselelerinden dolayı 1054 yılında ayrılmışlardır²⁸⁸.

Tanrı'nın fiilleri konusunda teslisin unsurları arasında kişi ayrımını gözeten Yunan kilise babalarına göre ayrı irade ve fiil²⁸⁹ söz konusuyken Latin kilise babaları irade birliğini savunurlar. Fakat son devir Yunan Kilise Babalarının da irade ve fiil birliğini savunmaktadırlar²⁹⁰. Batı ile Doğu Hristiyanlığındaki ayrımı ve Batının hâkimiyetinin nedenini Batı Hristiyanlığında filozoflar varken Doğu'da olmadığını; Batı Hristiyanlığının arz ettiği felsefi yapının getirisi olarak da doktrinlerini Doğu'ya mutlak suretle dayattıkları iddiaları vardır²⁹¹. 1868-1870 yıllarında düzenlenmiş olan Birinci Vatikan Konsilinde Papalık,

²⁸⁴ John Chapman, "Fathers of the Church", *The Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Company, New York 1909. <http://www.newadvent.org/cathen/06001a.htm> (02 Haziran 2023); Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 256.

²⁸⁵ Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 257.; Chapman, "Fathers of the Church". <http://www.newadvent.org/cathen/06001a.htm> (02 Haziran 2023).

²⁸⁶ Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 257.

²⁸⁷ Kutsal Ruh'un kökenine dair bir tartışma olan filioque, Kutsal Ruh'un hem Baba'dan hem Oğul'dan geldiğinin ifadesidir. Motamot çevirisi ise "Oğul'dan"dır. (Bkz. Millard J. Erickson, "Filioque", *Concise Dictionary of Christian Theology*, Grand Rapids, Michigan, Baker Book House, 1986, s.57). Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, "Filioque Meselesi ve Arka Planı", s. 515-533.

²⁸⁸ Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s. 104.

²⁸⁹ Misal, Baba, yaratma, Oğul, Mesih (kurtarıcı), Kutsal Ruh takdis edicidir. Hristiyan teologlar, Tanrı nedir? sorusuna Birdir; Tanrı kimdir? sorusuna ise, Baba, Oğul, Kutsal Ruh'tur cevabını vermeleri teslis bağlamında olağandır.

²⁹⁰ Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 257-258.

²⁹¹ Chapman, "Fathers of the Church", <http://www.newadvent.org/cathen/06001a.htm> (02 Haziran 2023).

yanılmazlık (infallibility, Lat. İnfalibilitas) ilkesini²⁹², dei filius (Tanrı'nın oğlu), Katolik Kilisesi ve teslis doktrini akıl, mantık konusu değil, iman mevzusu ve sır olduğunu, resmi karara bağlamıştır²⁹³. Üçleme ile Tanrı'nın ifade edilmesinin sayıların gücüne dayandığı, bugün bile büyü, istatistik, matematik, anketlerle devam etmekte²⁹⁴ olduğu iddiası vardır. Bu rakamsal etkinin Pisagorcuların hazırladığı temeller üstüne inşa edilmiştir²⁹⁵. Teslisin, dualitenin ortaya çıkardığı çatışmayı giderip Tanrısal bütünleşmeyi sağladığı düşünülmektedir. Üç olan Tanrı düşüncesinin insan dimağının derin köklerinde tez, antitez, sentez gibi var olduğu, özsel olarak üçlü bir yapı sergilediğinden insan zihninin üçlemede rahat ettiği iddia edilmektedir. Hristiyanlığın ilk dönemindeki Baba-Oğul ikili yapısının ortaya çıkardığı zafiyeti, Hristiyanlık öncesi dinler tarihinde görülen genel yönelimlerle uyum içerisinde üçlü Tanrı anlayışını edinmekle giderdiği ileri sürülmektedir. Bunlar arasında, Lao-tzu "Tao'nun birliği, birlik ikiliği, ikiliğin üçlüğü, üçlüğün her şeyi oluşturduğu" fikri; Pisagorcuların ikiliğin karşıtlığına mukabil yaşamı üçlü birliğin oluşturduğu; Sümer Tanrıları Anu, Enlik, Ea; Eski Babil Sin, Şamaş, İstar; Yunan Tanrıçası Hekate'nin üç özellik göstermesi; Hindistan'da Agni, Soma, Gandharva gibi üçlü Tanrı grupları; Vişnu, Şiva, Brahma; Japonya'da Amida, Sheishi, Kwannon; Kadim İran'da Zurva, Ahura Mazda, Ehrimen; Mısır'da İsis, Osiris, Horus gibi inançlar dinler tarihinde görülebilen teslis örnekleri olarak sayılabilir²⁹⁶.

1.4.1.1.1 Logos

Logos (Söz/Kelam), Hristiyan Tanrı tasavvuru ve teslis doktrini açısından önemli olan kavramlardan biridir. Kutsal metinde bu kavramı açıkça kullanan Aziz Yuhanna'dır²⁹⁷. Kavramın geçtiği pasaj şöyledir: "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı"²⁹⁸. "Logos" ilk Sami kültürde kelam, Tanrı'nın kelamı olarak anlaşılırken, Yunanca "logos", evreni yöneten ilk, evrensel ilke ve akıl olarak anlaşılmaktadır.

²⁹² Mürsel Özalp, "Papanın Yanılmazlığı Doktrini ve I. Vatikan Konsili: Taraflar, Tartışmalar ve Ultramontanizmin Zaferi", *KTÜİFD* 1/2 (2014), s. 116.

²⁹³ "Dei Filius", https://www.vatican.va/archive/hist_councils/i-vatican-council/documents/vat-i_const_18700424_dei-filius_la.html (30 Mayıs 2023). Ayrıca bkz. Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 294. Bu veriler, Kilisenin bilgi iktidarını bilime resmen devrettiği yorumunda bulunulmasına sebep olmuştur.

²⁹⁴ Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 283-284. Bu verilerden yola çıkıldığında simülakr olarak da gücünü işlemsel dünyada gözlemleyebilmek mümkündür.

²⁹⁵ Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*, çev. Mustafa Küpüşoğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000, s. 21.

²⁹⁶ Schimmel, *Sayıların Gizemi*, s.70-74. Ayrıca bu kitapta üçleme ile ilgili felsefede sınıflandırma sayısı (zaman, mekan, nedensellik), İslam tasavvufunda nefis özelliği (*Kur'an*, 12:53, 75:2, 89:27), Şii anlayıştaki Allah-Muhammed-Ali açıklaması, Budizm'deki 3 Sepet gibi diğer alanlardaki örnekli açıklamalar için bkz. Schimmel, *Sayıların Gizemi*, s. 75-97.

²⁹⁷ Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, s. 109.

²⁹⁸ Yuhanna 1:1-3.

İlk iki yüzyıl üzerine durulmayan “logos”, ikinci yüzyıl sonrasında teslis öğretisinin ortaya çıkmasıyla birlikte teologlar tarafından Sami gelenekten uzak fakat Yunanlıların “logos” kavramına yükledikleri anlamdan hareket etmek usulüyle Yuhanna’nın “logosu”nu değerlendirmişlerdir. Başlangıçta Tanrı kelamını ifade eden “logos” zamanla bedenleşerek²⁹⁹ İsa olmuştur. Teslisçi Hristiyanların teslisi açıklayabilmek için pagan Yunan’ın felsefi kavramı olan “logos”u, kristoloji ve teolojiye dahil ettikleri iddiası vardır. Onlara göre “logos”, doğanın Tanrısal yaratıcı, hareket ettirici gücü, doğa yasası, ahlaki yasa ve akıldır³⁰⁰. İnsan, yalnızca Logos vasıtasıyla Tanrı’ya katılırsa yok olmaktan kurtulabilir; bunun nedeni Tanrı’nın mükemmel Varlık olmasıdır. Logos, yaşam bahşetmek için bedenlenmiştir³⁰¹. Böylelikle “logos”, ilk sahip olduğu anlamdan uzaklaşarak yeni bir anlama bürünmüştür. Böylelikle “logos”un ilk gerçek anlamı geriye atılmış, yerine bir imaj geçmiş, bu noktadan sonra da bir gösterge olmaktan çıkıp bir Tanrı’ya dönüşmüştür. Dolayısıyla da Augustine, Tanrı’ya iman etmenin, insan iradesini Logos’a teslim etmesi olarak algılamış ve kaderci bir tavırla insan iradesinin gerçek failini Logos olarak görmüştür³⁰².

1.4.1.2. Şahıs (Persona)

Teslis dogmasına göre Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un, birbirinden ayrı ve farklı “Kişi”ler olduklarını daha önce görmüştük. Teslisin unsurlarını birbirinden ayıran, onların “kişi”liği meselesidir. Bu paragrafta ise “kişi”den ne anlaşılmaktadır o ele alınacaktır. “Kişi” kelimesi için Yunanca “prosopon”, Latince ise “persona³⁰³” kelimesi kullanılmıştır. Üçüncü yüzyıldan sonra “kişi” kelimesinin teslisin üç unsuru için kullanılıp kullanılmayacağı meselesi, Batı ve Doğu Hristiyanları arasında ortaya çıkan ayrılığın başlangıç etmeni olmuştur. Teslis doktrinine götüren uluhiyet tartışmasının, Batı’da “persona” kelimesinin yanı sıra Yunanca “hypostasis³⁰⁴” kelimesinin kullanılmaya başlanması ve bu kelimeye verilen Latince

²⁹⁹ İsa’nın bedenleşmesi bunun ifadesi efsaristiyanın mistik İsa’nın bedeni ile Kilise’nin bütünleşmesi için bkz. Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 2*, çev. Ali Berkay, ALFA Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2019, s. 448.

³⁰⁰ Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 261-262. Bu veriler dikkate alındığında Baudrillard’ın bakış açısıyla Tanrı simülakrının ilk ortaya çıkışı olarak bu olay değerlendirilmektedir.

³⁰¹ Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, s. 110.

³⁰² Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, s. 57.; Armstrong, *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, s. 109; Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 282. Bu veriler ışığında simülakr olarak Tanrı düşüncesinin başka bir üretimi olarak değerlendirmektedir.

³⁰³ “Persona”, Tiyatro sanatçısının karakterini tanıtmak ve sesini duyurmak için taktığı maskeye denir. Ayrıca Batı Hristiyanlarının teslisin üç hipostazını göstermek için tercih ettikleri bir kelimedir. Bkz. Armstrong, *A History of God*, s. 405.

³⁰⁴ Tanrı’nın kavranılamaz özü (ousia) tektir ancak (hypostases) yani O’nu dışsal bildiren üç ifadesi mevcuttur. Bu dışardan bakan birinin O’nu nasıl algıladığıyla ilişkili bir durumdur. Kapadokyalılar, Tanrı’nın üç hypostasesde tek öz (ousia) olduğunu, Tanrı’nın kendi ve Tanrısal bilinç olarak bir olduğunu ama yaratılmışlar tarafından anlaşılma bağlamında üç olduğunu anlatmak istemişlerdir. Bkz. Armstrong, *A History of God*, s. 115-117.

karşılıklardan çıkmıştır. “Hypostasis” kavramının karşılığı olarak Latince “substantia” (cevher) kullanılması lazım gelirken, var olan ferdi gerçeklik anlamında “subsistentia” kelimesi tercih edilmiştir. Böylelikle simülakr oluşturabilecek bir kavram kargaşasının, anlam boşluğunun doğmasına imkân sağlamıştır³⁰⁵.

Nihayetinde 381 yılında yapılan İstanbul Konsili’nde “hypostasis”, “prosopon” ve “persona”nın teslisin üç unsurunu da kapsayacak şekilde eş anlamlarda olduğu ve bu üç unsurun da birbirlerinden farklı üç kişi oldukları karara bağlanmıştır. “Kişi” kelimesinin Tanrısallığa atfedilmesiyle alakalı olarak Latin Kilise Babaları ile Yunanlı Kilise Babaları arasında önemli bir fark vardır. Birincilere göre, doğa mantıken kişiden önceyken, ikincilere göre ise kişi hem mantıken hem de varlık açısından doğadan (physia) öncedir³⁰⁶. Kişinin, rasyonel bir doğaya sahip “bireysel bir töz” oluşuna, kendinde ve kendi aracılığıyla var olan³⁰⁷, “bireysel bir töz”³⁰⁸ açıklamalarını ekleyen Aziz Thomas Aquinas konuyu biraz daha açık hale getirdiği³⁰⁹ söylenmektedir. Dolayısıyla Katolıklara göre “kişi”, var olanın ferdi oluşu manasını almıştır³¹⁰. Başlangıçta cevher değil de bir bireysel varoluşu ifade eden “subsistentia/subsistence” kelimesinin “kişi” hakkındaki tartışmalarda tercihinin³¹¹, özün unsuru, Tanrı’yı algılanır kılan, açıklayan özellikler olan hipostazların varolana dönüşüp, ferden tecessüm etmiş bir Tanrı gibi anlaşılmasına nedendir.

Tanrı’nın somut bir varlığa dönüşmesi, bedenlenmesi³¹² gibi yaklaşımlara muhalif görüşler elbette ki vardır. Mesela Arthur Weigal gibi yazarlar, Hristiyan geleneklerinin, dogmasının eski devirlerden gelen putperestlikten esinlendiğini, hatta putperest Tanrıların son kalesinin Hristiyanlık olduğu³¹³; ayrıca Hristiyan dogmasının oluşmasında etkin olan Yunan felsefeleri, septisizm, Platoncu gelenek, Stoacılık, seçmecilik³¹⁴ olduğu iddia

³⁰⁵ Mehmet Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 265.

³⁰⁶ Mehmet Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 265-266.

³⁰⁷ Aquinas, Thomas, *Summa Theologica*, trans. Fathers of the English Dominican Province, Benziger Bros. edition, 1947, ST P.1, Q.29, A.1-A.2; https://ccel.org/ccel/aquinas/summa/summa.FP_Q29_A2.html, (23 Ocak 2024).

³⁰⁸ Aquinas, Thomas, *Summa Theologica*, P.1, Q.30, A.1; https://ccel.org/ccel/aquinas/summa/summa.FP_Q30_A1.html, (23 Ocak 2024).

³⁰⁹ Aquinas, Thomas, *Summa Theologica*, P.1, Q.29, A.1; https://ccel.org/ccel/aquinas/summa/summa.FP_Q29_A1.html, (22 Ocak 2024).

³¹⁰ Mehmet Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 267. Thomas Aquinas’ın teslise bakışı için bkz. Hasan Yücel Başdemir, “Thomas Aquinas’ta Tanrı Tasavvuru”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. II, sayı: 3 (2003), s. 103-122.

³¹¹ Aquinas, Thomas, *Summa Theologica*, P.1 Q.29, A.2; https://ccel.org/ccel/aquinas/summa/summa.FP_Q29_A2.html, (23 Ocak 2024).

³¹² Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 268-269.

³¹³ Weigall, *Pavlos Hristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri Hristiyanlığımızdaki Putperestlik*, s. 95. Ayrıca bkz. Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 275.

³¹⁴ Paul Tillich, *A History of Christian Thought*, A Touchstone Book, New York 1967, s. 3-9.

edilmektedir. Pavlus'un (Saul)³¹⁵, İsa'nın öğrettiklerinden çok azını bilmesine rağmen adeta yeni bir din kurduğu iddiaları³¹⁶ vardır.

1.4.1.3. Katharlar

Bu başlık altında Baudrillard'ın Katolik inancını eleştirirken sıklıkla gün yüzüne çıkarmayı sevdiği³¹⁷, Kilise tarafından soykırıma uğramış, teslis karşıtı püriten bir topluluk olarak adlandırılan Katharlar hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. İngilizce "Cathari" (Kathar) kelimesi, Yunanca "Katharos" kelimesinden gelir ki anlamı saf ve temiz kimseler demektir. Bundan dolayı Kasari (Kathar) için dini manada Hristiyan püritenleri demek yanlış olmayacaktır. Kasari veya Kasaristler, farklı dönemlerde ve ülkelerdeki ayrı püritenist mezheplere bağlı kişiler için de kullanılmıştır. "Piphili", "Cazzari", "Gazzari", "Ketzer", gibi isimlerle de anılmışlardır. Bulundukları ülkelere göre Kasari kelimesi farklı şekiller almıştır. Örneğin İtalya'da "Cazzari" ve "Gazzari", Almanya'da "Ketzer", Fransa'da ise "Piphles" ve kelimenin Latince "Piphili" gibi genel isimler verilmiştir. Ayrıca doktriner benzerliğe bakılmaksızın "Arians", "Manikenler" ve "Patareni"; birçok üyesinin takip ettiği ticaretten dolayı "Tesserants", "Textores" olarak da isimlendirilmişlerdir. Bazen çağdaşları tarafından yanlışlıkla "Waldenses" olarak da adlandırılmışlardır. Onlar, Papa karşıtlığından Fransa'ya sürgün edilmiş reformist Brescia'lı Arnold'dan mülhem "Arnoldistæ" ve heretik

³¹⁵ Asıl ismi Saul olan Pavlus, Hristiyan olduktan sonra birtakım nedenlerden dolayı isim değiştirmiştir. Bkz. James C. Davis, *Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz İnsanın Hikâyesi*, çev. Barış Bıçakçı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019, s. 122.

³¹⁶ James C. Davis, *Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz İnsanın Hikâyesi*, s. 122.

³¹⁷ Baudrillard kendini böyle tanımlamış olması ve birçok yerde eleştirilerinde Katharları kullanmasından dolayı bu ifade kullanılmıştır. İlgili yerler için bkz. Jean Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 256-257.; Jean Baudrillard, *Üretimin Aynası*, çev. Oğuz Adanır, Dokuz Eylül Yayıncılık, İzmir 1998, s. 58.; Jean Baudrillard, *Tam Ekran*, çev. Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 86-87.; Jean Baudrillard, *Bir Parçadan Diğere François L'Yvonnet ile Söyleşi*, çev. Yaşar Avunç, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2005, s. 88-89.; Jean Baudrillard, *İmkansız Takas*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 92-97, 100, 105-106.; Jean Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014, s. 92, 152.; Jean Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, s. 27, 28, 52, 248. Ayrıca *Der Spiegel*'de kendisiyle 11 Eylül sonrası yapılan bir röportajda yorumlarının Katharları andırdığı söylemine karşı Baudrillard, Katharları sevdiğini, bunun nedeni olarak da Maniheizm olduğunu iddia etmektedir. O, kötülük problemine Tanrı ile açıklama getirmeyi gerçekte "en iyi ve en basit hipotez" olarak görmektedir. Ona göre, "Tanrı demokrasiye benzerdir". Bütün çözümlerin ehvenişerri ve dolayısıyla da mümkün olanın en iyisidir. Onun dikkat çekmek istediği şey, dünyada kötülüğün önce geldiği, iyiliğin ise "hakiki bir mucize" olduğudur. Bu bağlamda onun "kötülük problemi"ne bu yaklaşımı post-modern, çoğulcu bir eleştiridir. Ayrıca Baudrillard'ın, Katolik doktrinin iyiliği yüceltme, kötülüğü yok sayması nedeniyle kötülük probleminin doğduğunu varsaydığından Katharları kullandığı da düşünülmektedir. İlgili makale için bkz. Jean Baudrillard, "Das ist der vierte Weltkrieg", <https://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/jean-baudrillard-das-ist-der-vierte-weltkrieg-a-177013.html>, (23 Ocak 2024). Buna ek olarak Jean Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, s. 148'deki DNA'sından yeniden üretilen Katharlar hakkındaki ironik düşünceleri dikkate alındığında onun bu ekole mensup olduğu düşüncesine de şüphe ile yaklaşmak yerinde olacaktır.

piskopos Robert de Sperone'dan dolayı "Speronistæ" olarak adlandırmışlardır. Coğrafi dağılımlarına bağlı olarak "Cathari of Desenzano" veya "Albanenses" (Arnavutluk'tan dolayı); "Bajolenses" veya "Bagnolenses" (İtalya'daki Bagnolo'dan); "Concorrezenses" (muhtemelen Lombardiya'daki Concorrezzo'dan); "Tolosani" (Toulouse'dan) ve özellikle "Albigenses" (Albi'den) isimlerini almışlardır. "Publicani", "Poplicani" isimlerinin olasılıkla "Pauliciani"den bozma olduğu ve "Bulgari", "Bugri", "Bougres" adlandırmalarınınsa olası Doğu kökenlerine işaret etmektedir³¹⁸.

Onların sahip olduğu düalist anlayış, Katolik Kilisesinin yaratılış için tatmin edici bir açıklama sunamamasına basit yüzeysel bir cevap olarak anlaşılmaktadır. Tanrı, yaratıcı değildir iddiasına muhatap³¹⁹, mütevazı, erdemli bu kişilerin³²⁰, Katolik Kilisesinin şaşasına ve kurumsallığına sırtını dönmüş, sade yaşamı savunan büyük oranda pasifist kötü bir Tanrı'nın dünyayı yarattığını iddia ettikleri iddiaları vardır³²¹. Katharileri, Manikenlerle ilintileyenler olsa da mevcut bilgiler göz önünde tutulduğunda bu iddianın kanıtlarında eksiklik olduğunu düşünenler vardır. Bu iddiaya göre ise Katharların varlığı, Hristiyanlığın ilk dönemlerine kadar indirilmesi ve onları pagan sembolizmiyle ilişkilendirme hususunda dikkatli olunması gerekmektedir³²². Ne zaman ortaya çıktığı ve fikri kökenleri hakkında tartışmalar olsa da Teslisçi Hristiyan kaynaklar, zaman zaman Katharileri kendilerine güçlü rakipler gördüklerinden, belki de Katolik Kilisesinin temel kaynaklarına saldırdıklarından onları sapık (heretik) olarak adlandırmışlardır. Kilisenin onları, Ortadoğu'nun gnostik yapılarından beslenmiş heretik bir grup olarak addetmesi dikkate alındığında haklarında çok az gerçekçi tarihi bilgi vermektedir. Katharist inancın ana özelliği Düalizmdir. Bu inancın içinde bir iyi bir kötü ilke vardır. Birincisi gözle görülmeyen ve tinsel evreni yaratan, ikincisi ise maddi dünyanın sahibidir. Bu iki ilkenin doğası konusunda fikir ayrılığı mevcuttur. Bu iki ilkenin

³¹⁸ Nicholas Weber, "Cathari", *The Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Company, New York 1908. (02 Haziran 2023); Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 337. Brescialı Arnold hakkında bilgi için bkz. Elphège Vacandard, "Arnold of Brescia", *The Catholic Encyclopedia*, Cilt 1, Robert Appleton Şirketi, New York 1907. <http://www.newadvent.org/cathen/01747b.htm> (04 Şubat 2024). Speronistæ adlandırmasının İtalyan piskopos Robert de Sperone'den geldiğine dair bkz. Charles Schmidt, *Histoire et doctrine de la secte des Cathares ou Albigeois Cilt 2*, J. Cherbuliez, Paris 1864, s. 282; <https://archive.org/details/histoireetdoctr02unkngoog/page/282/mode/2up?q=sperone>, (04 Şubat 2024).

³¹⁹ Jonathan Sumption, *The Albigensian Crusade*, Faber&Faber, London 1999, s. 32. Buradaki bilgiler Baudrillard'ın düşüncesini yansıtmaktadır.

³²⁰ Robert Winston, *Tanrının Öyküsü Tanrı mı İnsanı, İnsan mı Tanrıyı Yarattı*, çev. Sinan Köseoğlu, Say Yayınları, İstanbul 2018, s. 322.

³²¹ Winston, *Tanrının Öyküsü Tanrı mı İnsanı, İnsan mı Tanrıyı Yarattı*, s. 321. Bu veriler dikkate alınıp Katolik Kilisesi'ne sırtını dönme iddiasından yola çıkılırsa Baudrillard düşüncesine benzerliğinin dikkat çekicidir.

³²² Weber, "Cathari", *The Catholic Encyclopedia*, (02 Haziran 2023).

eksiksiz denkliği mutlak Düalistler tarafından kabul edilirken, Düalizmin ılımlı biçiminde yalnızca iyi ilke ebedi ve yüceyken, şer ilke, ondan aşağı basit bir yaratıktır³²³.

Katharilere verilen isimlerden biri de “Aryüsçüler”dir. Katharilerin teolojik görüşlerine bakıldığında onların, 4. ve 5. yüzyıllarda Avrupa’nın farklı bölgelerinde ortaya çıkmış ve dahi minik krallıklar kurmuş Aryüsçü kavimlerin devamı olduğu iddiası da vardır. Roma Kilisesi ve Roma İmparatorluğu’nun baskıları yüzünden bu Aryüsçü kavimler ya kılıçtan geçirilmiş ya da katolikleştirilmiştir. Değişik isimlerle farklı mekanlarda ve zamanlarda var olan Katharilerin, teslis dogması ve Roma Kilisesini kabul etmemeleri en önemli ortak inançlarıdır. Onlar, İsa’nın ve Kutsal Ruh’un Tanrısallıklarını kabul etmeyerek züht hayatı yaşamayı tercih etmişlerdir. Zaman ve mekân içerisinde gnostisizm gibi çeşitli cereyanların etkilerinde kalmışlarsa da, Katharilerin temel teolojik bağlamda öğretisi olarak bir halk Aryüsçülüğü olduğu farz edilmektedir. Katharilerin ilk çıktıkları Bulgaristan’da daha önce sık rastlanan Makedonyanizm³²⁴ mezhebinden ve bazı yazarlara göre de İslam’dan da etkilenmiş oldukları iddiaları vardır. Genelde 15. yüzyıla kadar Avrupa’da ve Balkanlar’da yaşayan Katharilerin, bu tarihten itibaren çoğu Katolik olmuştur. Bahusus Arnavutluk, Bulgaristan, Bosna, Macaristan, Yunanistan gibi ülkelerde yaşayanlarınnsa Türk fethinden sonra Müslüman oldukları iddi edilmektedir³²⁵.

Katharilerin, Güney Fransa’da 12. ve 13. yüzyıllarda ortaya çıkan kolu Albigenseslerdir. Bu Katharilere isimleri 1163 yılında düzenlenen Tours Konsili’nde verilmiştir. Albigenses (Albigalılar) ismi, Fransa’nın bugünkü Tarh şehrinin Latince ismi olan Albiga’dan türetilerek verilmiştir. İsa’nın Tanrısallığına inanmadıkları; O’nun, Tanrı’nın yarattığı diğer insanlar gibi olduğuna inanmaktadırlar. Hulûl fikrini kabul etmezler ve Roma Kilisesi’ne de karşıdırlar. Dolayısıyla Roma Kilisesi’nin diğer öğretilerini de kabul etmemişlerdir. 12. ve 13. yüzyıllardaki Haçlı seferlerini fırsat bilerek başkaldırmışlarsa da başarılı olamamışlardır. Sonuçta da 14. yüzyılın sonlarına doğru ölüm cezalarına çarptırılıp soykırıma uğramaları neticesinde varlıklarını yitirmişlerdir³²⁶.

Baudrillard’ın Hristiyanlık, Katharlık hakkındaki karşılaştırmalı görüşü ise kısaca şöyledir: İlkel Hristiyanlık ve ardından popüler, Mesihçilik ve heretik Hristiyanlık, her zaman, İsa döner dönmez, hemen Tanrı Krallığını kuracağı umuduyla yaşamışlardır. Hristiyan

³²³ Weber, “Cathari”, *The Catholic Encyclopedia*, (02 Haziran 2023); Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 338-339.

³²⁴ İstanbul Piskoposu Macedonius’a (ö. 362) atfedilen Aryüsçü mezheptir. Üçlü Birlik’te, Kutsal Ruh’un Tanrısallığını ve kişiliğini reddetmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s.209.

³²⁵ Weber, “Cathari”, *The Catholic Encyclopedia*, (02 Haziran 2023); Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 338-339.

³²⁶ Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 339-340.

toplumları başlangıçta ne bir ahiret Tanrısına ne de cehenneme inanmışlardır. Kolektif iradenin ölümü, doğrudan bir sonsuzluk haline getirdiği şeklinde anlamışlardır. Kilisenin temellerini oynatabilecek iyi ve kötü ilkelerin karşıtlığına dayanan ve dünyayı, yaşanan ve aşağılık dünya olarak yorumlamış büyük heretik inançlarda da durum farklı değildir. Bunlar, dünyayı, en az göğü yere indirmek kadar dinsizce bir tavırla, bir cehenneme çevirmişlerdir. Bu ahiret örtüsünü kaldırdıkları için, kıyameti beklemek yerine bir an önce sahip oldukları köktenci iyiliksever anlayışlarına uygun yeryüzünde tek bir toplum kurmayı hedefleyen Assisi’li Aziz Francesco (Saint François d’Assise) ve Fiore’li Joachim gibiler ruhani sapkınlar olarak acımasızca nitelendirilmişlerdir. Katharlar da ruh ve beden aynı öze ve töze sahip olduğu düşüncesiyle somut mükemmelliğe, yani kolektif inanca özgü kurtuluş gününün yakınlığına çok fazla vurgu yapmışlardır. Bu vurguysa, kiliselerin ölümler üzerindeki gücünün istihzasından başka bir şey değildir. Kilise tarihi boyunca, ilkel toplumu ezmek bir zorunluluk olmuştur. Çünkü ilkel toplum, yoğun mütekabiliyet ilişkileri sayesinde kendini kurtaran bir toplumdur. Tanrı ve Kilisenin mücerret evrenselliklerine rağmen, mezhepler ve cemaatler, grubun sembolik yüceltilmesinden oluşan ve olası bir ölüm korkusuyla sonlanan kendi kurtuluş programlarını “kendi kendileri yönetmektedirler”. Kiliseleri canlı tutan bu kesintisiz simgesel zorunluluğun tasfiyesidir³²⁷. Baudrillard’a göre, ölümü yöneten, ona hâkim olan iktidarı ele alır. Bu bilgilerden yola çıkarak bilimle Kilisenin iktidarının değişimde de bu ölüm hâkimiyeti olmuştur.

Baudrillard’ın düşüncelerini ifade ederken Katharları kullanmasının sebebi olarak ideal bir iyilik anlayışına muhalifliğidir. O, her şeyin kötü gittiği ama iyiye gitmeye mecbur olduğu şeklinde bir yazgıya sahip olduğu düşüncesine karşı olduğunu iddia etmektedir. Bu duruma, kötülüğün yazgısı fikrine karşı çıktığını iddia etmektedir. Bu bağlamda mülakatında yaratılan dünyanın temelinde olan kötülüğün tarafını tutmak adına Manicilik ve Katharcılığı gündemde tutmaktadır. O bu düşünceleri doğrultusunda belki de aşağılara uyum sağlayamamış, güçsüz bir Tanrı’nın dünyayı yarattığı, birazcık da başarısız olduğu çıkarımında bulunmaktadır³²⁸. Baudrillard’a göre, kötülük üzerine düşünmek zordur. Bu yargısının nedeni güçsüz Tanrı çıkarımına ulaşma ihtimalinden olabilir ki, iyilik ve kötülüğün birlikteliğine sadece heretikler inanmışlardır³²⁹. Baudrillard, filozofların kötülüğü gerçekdışı ve iyiliğin hizmetinde gördükleri fikrindedir. Manicilikte ise kötülüğün kendine has bir kaderi vardır³³⁰. Bu minvalde ona göre, kötülüğü Tanrı bağlamında açıklamak en basit ve en iyi varsayımdır. Bu bağlamda onun

³²⁷ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 256-257.

³²⁸ Jean Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L’Yvonnet ile Söyleşi*, s. 88-89.

³²⁹ Jean Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 92-93.

³³⁰ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 93.

Katharları kullanmasının birinci sebebi kötülük meselesinin Tanrı'sız ele alınamayacağına³³¹ dikkat çekmektedir. İkincisi ise Baudrillard'ın kullandığı kavramların simülasyon içindeki Batı toplumuna bir içten patlama yaratabileceği iddiasına sahiptir. Bunlara onun her alanda vesayet oluşumunu engellemek için çoğulcu bakış açısı oluşturma çabasında olduğu düşünülmektedir.

Bu açıdan bölümün ilk konusu Hristiyanlık, özellikle Kıta Avrupa'sında Fransa'da hâkim din olduğu varsayılan, Baudrillard'ın da Tanrı inancı sorulduğunda yaşamının ilk döneminde tabi olduğunu belirttiği³³² Katolik doktrini olmuştur. Bu bölümde Katolik öğretisinin simülakr ile alakalı olduğu düşünülen tasavvurları kısaca açıklama yoluna gidilmiştir. Hristiyanlık olarak adlandırılan yapının tek Tanrı inancından Saul'un (Pavlus) eklentilerini ve doğduğu topraklardan uzaklaşıp Yunan ve Latin etkisine girdiği bu doğrultuda da bir yapı olduğu görülmektedir. Bu kısımda hipostaz, persona gibi kavramların Latince karşılıkları verilirken öz/kişi kavramlarında Tanrısallık bağlamında anlam boşluğu oluşmaktadır. Ayrıca Hristiyan doktrininin halka anlatım hallerinde kolay anlaşılması amaçlı ikon gibi imajların Kilise tarafından kullanıldığına denk gelinmektedir. Dolayısıyla öz/kişi kavramlarında Tanrısallık bağlamında görüntü lehine oluşan boşluk ve imajın oluşturduğu illüzyonla Hristiyan öğretisindeki Tanrı'nın unsurlarının O'ndan ayrı kişilere dönüşmüştürler. Bu da elçi olan İsa'nın, Tanrı'nın oğlu olarak Üçlü Birlik doktrinin bir unsuru olduğu, Tanrısallıkta kişi olarak var olmaya başlamasının ardından Kutsal Ruhun buna eklenmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bedenlenmenin etkin düşünce olduğu bu doktrin üç kişinin var olduğu bir Tanrısallığı ifade etmektedir ki İsa'nın Tanrısallığı/insanlığı hususundaki tartışmaların Doğu ve Batı Kiliselerin ortaya çıkmasına sebep olduğu da bu kısımda görülmektedir. Bu bilgiler ışığında çalışmanın ilgi alanına giren anlam boşluğu ve ikonaların ortaya çıkmasından sonra simülakr açıklamaları da dikkate alındığında Kilise'nin, bir Tanrı simülakrı gibi gözükmektedir. İmgenin, anlamda oluşmuş boşluktan yararlanıp düşüncenin yerine geçmesi ve neticede dinin oluşumuna, simülakrın çıkışına bu anlatıda denk gelinmektedir.

Baudrillard açısından bahsi geçen ikonaların iç boşalmayı, yapaylığı ifade eden alçıdan imal edilmesi, kendi çözümlemesinde ilk düzenin başlangıcını yani Rönesans'ın başlangıcını da ifade etmektedir. Bu veriler ışığında Kilise yapılanması içinde simülakr olarak Tanrı da böylelikle ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar zaman içerisinde ikonaya, put olarak itiraz edilmiş olsa da, çalışmada simülakr olarak nitelenmesinin sebebi imgenin anlamsal boşluktan faydalanarak gerçeğin yerine geçmedeki gücü ve büyüünden kaynaklanmasındandır. Simülakr adlandırılmasının kullanımından mütevellit, aslında teslisin kişilerinin asla bir put olarak

³³¹ Baudrillard, "Das ist der vierte Weltkrieg", (23 Ocak 2024).

³³² Jean Baudrillard - Enrique Valiente Noailles, *Exiles From Dialogue*, trans. Chris Turner, Polity Press, Cambridge 2007, s. 42.

anlaşılmamaktadır. Simülaklaşma aşamasından sonra görüntü, asıl unsur haline gelmiştir ki Baudrillard'ın, simülakr eleştirisini ikonakırıcı grup içinde olan püriten anlayışa sahip Katharları önceleme suretiyle gerçekleştirmiştir. Ayrıca Baudrillard'ın Katharları önceleme sebebi şunlardır: Yunan filozofları etkisiyle şekillenen Batı Hıristiyanlığı ve onun oluşturduğu simülakr yapı; Doğu felsefesi etkisindeki Manicilik ve Katharların simülakr oluşumunun öncesini temsil etmesi; oluşan simülasyonu kırıncı bir özellik arz etmeleridir. Belki de Katharlar, anlam boşluğunun oluşmadığı dönemi ifade ettiği için de kullanmıştır. Bu bağlamda Baudrillard için, bu bağlamda Katolik'ten kurumsal dinden uzaklaştığı ve kurumsal olmayan bir Tanrı anlayışını benimsemiştir.

Baudrillard'ın Hıristiyanlık ve Katharlarla ilgili düşüncelerinden sonra hemen hemen tüm Batılı filozofların Tanrı anlayışlarının felsefi ve teslis dogmasına bağlı Tanrı tasavvuruna mesafeli olduğu gözlemlenebileceği varsayılan sonraki bölüme geçilebilir. Bu bağlamda sonraki başlık altında Baudrillard'ın simülakr düzenine uygun olarak Rönesans'tan moderne bazı Batılı filozofların Tanrı tasavvurları ele alınacaktır.

1.4.2. Rönesans'tan Post-Moderne Tanrı Tasavvurları

Bu başlıktaki filozofların seçimi, Baudrillard'ın eserlerinde kullandığı filozoflar ve simülasyon-simülakr düzenlerinin tarihsel dizgesi dikkate alınarak yapılmıştır. Bu bağlamda birinci simülakr düzeninin başlangıcı olarak Kilisenin iktidarı ve sırrı karşısına insan aklının çıkması ve her türlü sırrı çözme çabasının görülmeye başlandığı Rönesans dönemi kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Rönesans'tan moderne oradan da post-moderne Tanrı tasavvurları bağlamında etkili olduğu düşünülen bazı filozoflar seçilmiştir.

Orta Çağ ve Rönesans Dönemi Tanrı tasavvurları üstünkörü bir bakış açısıyla ele alındığında, teistik oldukları görülmektedir. Bu döneme denk gelen literatür incelendiğinde filozofların Tanrı-alem ilişkisi, varlığın tabiatı, tümeller ve realizm, birlik-çokluk, ruh-beden sorunları, öz, irade, özgürlük, kötülük gibi problemleri ele almışlardır. Bu minvalde bu dönem için Tanrı merkezli bir bakış açısına sahip Hıristiyan teistik anlayış izleğinde insanın günahkarlığı üzerine inşa edilmiş durağan, karamsar bir teolojik telakkinin söz konusu olmuştur. Ayrıca Orta Çağdaki bu düşünce faaliyetlerini, Antik Çağ filozoflarının düşünceleriyle Hıristiyanlığın doktrinlerini uzlaştırma çabalarıdır³³³.

Orta Çağ insanına göre felsefe, Tanrı'yı bilme hususunda teolojinin yedeğinde bir hizmet sunmalıdır. Bu anlayış doğrultusunda felsefe eğitimi verilmesi iktiza ettiğinde, işe ilk önce teoloji eğitimi vermek suretiyle başlanmalıdır. Bu zorunluluğun sebebinin ise aklın,

³³³ Aydın Topaloğlu, *Filozofların Tanrısı -Teistik Perspektif-*, İz Yayıncılık, İstanbul 2020, s. 119-120.

imanda var olduğu savunulan anlama yeteneğinden mahrum olduğu ön kabulünden kaynaklanmaktadır³³⁴. Bu dönem filozofların çoğu, kendilerine Antik Çağdan felsefi araç olarak Platoncu ve Aristotelesçi söylemleri seçmişlerdir. Fakat onlar, filizlenen öznellik anlayışlarıyla da seleflerinden ayrılmışlardır. Kilisenin Tanrı'yı bilmedeki gerekliliği düşünüldüğünde seleflerinin Tanrı hakkındaki bilgisi, aslında kendi hakikatinin bilgisine sahip olmayan bir öznenin bilgisidir. Bu durum, seleflerinin fikri kültürünün, gerçek karşısında bir yanılgıdan ibaret olduğu anlayışına zemin hazırlamıştır. Fakat bu iddianın sahiplerinin de eşzamanlı olarak bir yanılgı kültürü içinde olunduğudur³³⁵. Kanaatimizce bu dönemde düşüncede, bilgi üretmede tinsel olan ve teolojinin öncelendiği hatta tek kılındığı, bilim ve maddenin görmezden gelinerek kenara itilmiştir³³⁶.

Felsefe ve tarihi adına ulaşılabilinen veriler değerlendirmeye tabi tutulduğunda Tanrı'nın, filozoflar için ussal bir tartışmada istidlal (argumentation) nesnesi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır³³⁷. Bu minvalde çoğu Batı kökenli filozofun Tanrı tasavvurunun da teslis dogmasından beri felsefi bir yapı sergilemektedir. Genellikle Descartes ile başlatılan modern Batı felsefesinde, bu zaman dilimde türetilen özgürlük anlayışına muhalif gözüken insan davranışlarını önceden bilen kadir-i mutlak Hristiyan Tanrı tasavvurunun, özellikle Aydınlanma sonrası sıklıkla eleştiriye tabi tutulduğu gözlemlenmektedir. Filozofların Tanrı tasavvurlarının da bu durum muvacehesinde gelişim ve değişim sergilediği sonucuna varılmaktadır. Ortaya çıkan bu tenkitçi yapının yansırı Hristiyanlığı ve Kilise'yi reddeden filozofların da ortaya çıkmış³³⁸ olduğu malumdur. Bu konuyla alakalı Nietzsche'nin şu gözlemi durumu ifade açısından dikkate şayandır:

Temelde ne yapıyor peki, bütün yeni felsefe? Descartes'tan beri – üstelik onun öncülüğünü temel almaktan çok, ona inat - tüm filozoflar cenahında eski ruh kavramı'na suikast düzenliyor, özne ve yüklem kavramlarının eleştirisi görünümü altında - yani: Hristiyan öğretisinin temel varsayımına yönelik suikast. Epistemolojik bir kuşku olarak yeni felsefe, gizli ya da açık Hristiyanlığa karşıdır: daha hassas kulaklara göre söylersek, kesinlikle dindarlığa karşı olmadığı halde³³⁹.

³³⁴ Nigel Tubbs, *Batı Felsefesi Tarihi*, çev. Doğan Barış Kılınç, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017, s.81

³³⁵ Nigel Tubbs, *Batı Felsefesi Tarihi*, s. 81-82.

³³⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, Say Yayınları, İstanbul 2020, s. 483.

³³⁷ Marie-Frédérique Pellegrin, *Tanrı*, çev. Adnan Akan, Fol Kitap, Ankara 2022, s. 35.

³³⁸ Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 341.

³³⁹ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde -Gelecekteki Bir Felsefeye Giriş-*, çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2021, s. 63. Çevirmen “yeni felsefe” olarak çevirdiği tamlama Almancasında “neuere Philosophie” olarak geçmektedir. Ayrıca bu çeviride “eski ruh kavramı'na” şeklinde bir kullanım vardır. Bu kullanımın yazım hatası mı yoksa yazarın tercihi mi olduğu bilinemeyeceği için olduğu gibi alınmıştır. Fakat Ahmet İnam tercümesinde “eski ruh kavramına” şeklinde kullanım vardır. Bkz. Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde - Bir Gelecek Felsefesini Açış*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul 2015, s.67. Karşılaştırma için bkz. Friedrich Nietzsche, *Jenseits von Gut und Böse. Vorspiel einer Philosophie der Zukunft*, C.G. Naumann, Leipzig 1886, s. 72; İngilizcesinde ise bu tamlama “modern philosophy” olarak çevrilmiştir. Bkz. Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil: Prelude to a Philosophy of the Future*, trans. Judith Norman, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 49; Bayraktar'ın, İngilizce çevriden yola çıkarak bu pasajı “modern felsefe”

Bu başlık altına yapılacak çalışma, Baudrillard'ın simülakr düzenin kapsadığı tarihsel dönemde yer alan ve “Tanrı simülakrı” kavramının anlaşılmasında faydası olabileceği düşünülen bazı filozoflarının Tanrı tasavvurlarını vermek olacaktır. Anlatının başlangıç noktası ise Hristiyanlığın, kurtuluşu vadederek insanlardan mutlak itaat beklemesinin, kendini mucize ve sırla açıklamasının ötesine geçilip araştırmaya yönelik, matematiksel, bilimsel olarak ifade edilebilen Tanrı ve rasyonel teolojinin etkin olduğu dönem Rönesans³⁴⁰ olacaktır. Bu bağlamda da akla gelen ilk isim olan René Descartes (1596-1650) ile bölüme başlanılacaktır.

Descartes, yazdıklarının Müslümanlar dahil her yerde kabul edilebilir ve kimseyi gücendirmeyecek şekilde olduğunu iddia etmektedir³⁴¹. Dolayısıyla Tanrı tasavvurunun bütün teistlerce kabul edildiğini ileri sürmektedir. O, herkesi kapsadığını varsaydığı düşüncesi gereğince insanın varlık alanına çıkmasıyla birlikte eşzamanlı olarak apriori ilkelerden yola çıkarak apaçık bilgilerin elde edebileceğini iddia etmektedir³⁴². O, bu bilgilerden, Tanrı'yı özne olarak kabul eden ve insanda olan apriori Tanrı fikrinden faydalanıp Tanrı'nın varlığına ulaşılabilirliği iddiasındadır³⁴³. Burada apriori Tanrı için kullandığı ön kabulünün, mükemmellikler ardındaki Tanrı olduğu mefkuresidir³⁴⁴. Descartes, düşünen beni, sonsuza bağlamanın mümkün olamayacağı, nihayetinde en başta bir ideaya ulaşılması gerektiğini bundan mütevellit de düşünen benin, daima var olan ve içerisinde kuşku duyulmaz şekilde Tanrı'yı taşıdığını³⁴⁵ ileri sürmektedir. Bu bağlamda da teistik düşünceye katkılarının büyük olduğu³⁴⁶, Hristiyan inancın savunulmasında da kullanıldığı³⁴⁷ değerlendirmesi mümkündür. Onun din felsefesi alanına katkısının, ananevi yaratma kavramını yenilemesi ve ontolojik kanıtı yeniden canlandırması³⁴⁸ olmaktadır.

Descartes'ın bilgi sistematüğini kurması için Tanrı'nın varlığını ispatlaması gerekli bir husustur. Bu noktada ilk olarak gerçeklik meselesi ortaya çıkmaktadır ki nesnel gerçeklik,

anlamlandırmasını yaptığı varsayılmaktadır. Bkz. Bayraktar, *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, s. 341.

³⁴⁰ Topaloğlu, *Filozofların Tanrısı -Teistik Perspektif*, s. 170.

³⁴¹ Rene Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes, Vol. 3*, trans. John Cottingham vd., Cambridge University Press, Cambridge 1991, s. 342. Yukarıda Müslüman olarak çeviri verilmiş olsa da aslında kelime Türkler olarak geçmektedir.

³⁴² Peter Markie, “The Cogito and its importance”, *The Cambridge Companion to Descartes*, ed. John Cottingham, Cambridge University Press, Cambridge 1992, s. 158-159.

³⁴³ Jean-Marie Beyssade, “The idea of God and the proofs of his existence”, *The Cambridge Companion to Descartes*, ed. John Cottingham, Cambridge University Press, Cambridge 1992, s. 174-178.

³⁴⁴ Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes, Vol. 3*, s. 178.

³⁴⁵ Rene Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes, Vol. 2*, trans. John Cottingham vd., Cambridge University Press, Cambridge 1984, s. 29.; Tubbs, *Batı Felsefesi Tarihi*, s. 162.

³⁴⁶ Topaloğlu, *Filozofların Tanrısı -Teistik Perspektif*, s. 171.

³⁴⁷ Nikolas Jolley, “The reception of Descartes' philosophy”, *The Cambridge Companion to Descartes*, ed. John Cottingham, Cambridge University Press, Cambridge 1992, s. 419.

³⁴⁸ Anthony Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, çev. Volkan Uzundağ, Küre Yayınları, İstanbul 2021, s. 314.

doğrudan fiili bir var oluşla ilgili değildir. Elbette bu vargılarda fiziksel bir göndergeden bahsedilse de aslında kastedilen içerik ve yetkinliktir. Descartes’a göre, melek ve kimera³⁴⁹ mefhumları olgusal olarak var değildirler, formel gerçeklikleri de yoktur. Fakat ikisinin de nesnel gerçekliği vardır; yetkinlik açısından ise melek idesi daha fazla nesnel gerçekliğe sahiptir. O, gerçeklikten bahsederken görüntüye odaklanır ve bu işaretlerin içeriklerini öne çıkarır; bir idenin nesnel gerçekliğinden söz ederken de onun yetkinliklerine gönderme yapmaktadır. Bu bahsi geçen yetkinliklerin en üstünde ve ilki, hiçbir şeye ilintili olmayan sonsuz bir tözün yetkinliğidir. İkincisi ise var olmaklık açısından Tanrı’ya bağımlı sonlu bir töz olan zihin ya da beden gibileridir. Üçüncüsü, varoluş için bir töze ilintili bir özelliği yetkinlik veya nesnel gerçekliktir. Dolayısıyla Tanrı kavramı mükemmel bir varlığın tasavvuru olmak bakımından diğer varlıklara göre daha çok nesnel gerçekliğe sahiptir³⁵⁰.

Ona göre, zihinde bir tasavvur varsa onun bir nedeni olmalıdır. Bir mefhumun nihai nedeninin fiilen var olan olması zorunludur ve fail neden en az neticede olduğu kadar nesnel gerçekliğe eşzamanlı olarak biçimsel bir gerçekliğe sahip olmalıdır. Bu da onu zihninde var olan bir mefhum yetkinliğinden yola çıkarak var olması gerektiği neticesine vardırıır. Sonuç olarak kendinde var olan Tanrı kavramı, yetkinlik hususunda kendi idesinden daha gerçektir³⁵¹. Zihnindeki Tanrı kavramına bağlı mükemmellikler gerçek olmalı ve bunlara sahip olanın da var olması gerekir ki bütün bu mükemmelliklere sahip olan da Tanrı’nın kendisidir³⁵².

Tanrı tasavvuruyla ilişkili Descartes’ın ikinci argümanı ise kendisi, ebeveynleri ve Tanrı’dan daha az yetkin farklı bir kaynakla varoluşunu eleme usulüyle sorgulayanın, bu düşünsel iş neticesinde zorunlu olarak ulaşacağı sonucun kendi varoluş nedeninin Tanrı olması durumudur³⁵³. Descartes’ın kullandığı bir diğer argümanı da ontolojik argümandır. Aziz Anselmus’tan aldığı ve sadece akıl yürütmesine dayanan fakat var olmayan, kendinde olan mükemmel varlık düşüncesinin, bir mükemmel varlık kavramının olmayacağı çelişkisinden yola çıkarak Tanrı’nın sadece düşüncede değil gerçekte de var olması gerekliliği sonucuna ulaşır. Ontolojik argümanla O’nu insanın yaptığı yanlışlarından uzaklaştırdığını³⁵⁴

³⁴⁹ Kimera, khimera, chimera, ağzından ateş açan, aslan başlı, keçi veya beygir vücutlu yılan kuyruklu mitik bir yaratık olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 2011, s. 236; Harry Thurston Peck, “Chimaera”, *Harper Dictionary of Classical Antiquities*, Herper and Brothers, New York 1898; <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0062:entry=chimaera-harpers> (04 Mart 2024).

³⁵⁰ Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes*, Vol. 3, s. 343-344.

³⁵¹ Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales’ten Baudrillard’a*, s. 549-550.

³⁵² Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes*, Vol. 3, s. 377-378; Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes*, volume 3, s. 147.

³⁵³ Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes*, Vol. 3, s. 378.

³⁵⁴ Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes*, Vol. 3, s. 147; Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales’ten Baudrillard’a*, s. 500-501.

varsaymaktadır. Descartes'ın yazdıklarının Türkler dahil kabul edilebileceği, kimseyi gücendirmedeği³⁵⁵ düşünüldüğünde, onun Tanrı tasavvuru için insan aklının hâkimiyetini gösteren, Kilise'den uzak, yarattıktan sonra kenara çekilen deistik bir Tanrı tasavvurunu andırdığı³⁵⁶ iddialarına denk gelmek şaşırtıcı olamayacaktır. Bütün bu veriler ışığında Descartes'ın, değişmez, sonsuz öz ve mükemmellik kavramı üzerine kurulu, varlığı zorunlu bir Tanrı³⁵⁷ tasavvuruna sahip olduğu çıkarımına ulaşılmıştır.

Descartes'ın yaşadığı yüzyılının filozofu olan Blaise Pascal (1623-1662) ise, Tanrı'yı sınırlı ve bozuk insan aklıyla kanıtlama çabasını boşuna bir uğraş olarak görmüş ve Tanrı'nın kanıtlanamaz olduğunu iddia etmektedir³⁵⁸. Bu veriler göz önünde bulundurulduğunda da onun informel düşünceye yönelmiştir. Aynı yüzyılın diğer filozofu Baruch Spinoza (1632-1677) ise, ontolojik delilin kendine has bir biçimini oluşturmuştur³⁵⁹.

Pascal'ın Tanrı tasavvuru insanın aklıyla Tanrı'yı bilemeyeceği, Tanrı'nın varlığı veya yokluğu üzerine ancak bir bahse girilebileceği tezine dayanmaktadır. Tanrı'nın var olduğu üzerine bahse giren sonsuz mutluluğu elde eder, Tanrı olmasa dahi bir şey kaybetmez. Bu açıdan Tanrı üzerine bir bahis, iyi bahistir³⁶⁰. Bahis mevzusuna girmeyen Spinoza ise, Tanrı konusunda akıl yürütülebileceğini, kısa ve yalın olarak ortaya koymaktadır³⁶¹. Ezeli, ebedi özü işaret eden, ebedi öznitelikten oluşan, cevher veya Tanrı'nın ona göre, zorunlu olması gerekmektedir. Tanrı'nın özü, varlığı içermediğinden yokluğunu düşünmek saçma olduğu için Tanrı zorunludur sonucuna varmaktadır. Cevherin alt bölümü olarak varlık vardır ve cevherin kendinden başka sebebi olamaz³⁶². O, yaratıcı bir Tanrı anlayışından ziyade evrene varlık atfederek Tanrı'yı aşkın değil de içkin bir neden olarak görmektedir³⁶³. Ayrıca yaratmada bir teleoloji de görmenin imkânsız olduğu yargısına sahiptir³⁶⁴. O, Tanrı ile Doğayı eşdeğer olarak görmekte, doğayı “natura naturans” (aktif-yaratıcı tabiat), “natura naturata” (pasif-yaratılmış tabiat) olarak ikiye ayırmaktadır. Aktif doğa, sonsuz Tanrısal cevheri içerirken, pasif doğa sonlu varlıkları ortaya çıkaran bir yapıyı ifade etmektedir. Bu açıdan Tanrı olmadan sonlu varlıklar

³⁵⁵ Descartes, *The Philosophical Writings of Descartes*, Vol. 3, s. 342.

³⁵⁶ Jean-Luc Marion, “Descartes and onto-theology”, Trans. B. Bergo, *Post-secular Philosophy: Between philosophy and theology*, ed. Phillip Blond, Routledge, New York 2005, s. 40; Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, s. 506.

³⁵⁷ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, s. 315-316.

³⁵⁸ Blaise Pascal, *Pensées and Other Writings*, ed. Antony Levi, trans. Honor Levi, Oxford University Press, New York 1995, s. 153.

³⁵⁹ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, s. 316.

³⁶⁰ Pascal, *Pensées and Other Writings*, s. 153-156.; Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, s. 317-318.

³⁶¹ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, s. 318.

³⁶² Benedictus (Baruch) Spinoza, *Etika*, çev. Hilmi Ziya Ülken, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2011, s. 37-41.

³⁶³ Spinoza, *Etika*, s. 45-46, 54, 68.

³⁶⁴ Spinoza, *Etika*, s. 71-72.

var olamazlar, açıklanamazlar³⁶⁵. Koşutlu olarak bu varlık dizisi olmadan da Tanrı olamaz, akıl ve irade pasif doğaya aittir. Dolayısıyla Spinoza'nın Tanrı anlayışında şahsi bir Tanrı'dan bahsedilemez. Onun bu teistik anlayışının kendinden sonra adlandırılan panteizme uygundur³⁶⁶.

Tanrı'nın varoluşu, bilinebilmesi hususunda Spinoza'nın çağdaşı Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) ise, rasyonel bir bakış açısına sahiptir. Tanrı hususunda ortodoks Tanrı tasavvuru, geleneksel gayeye yönelik evren tasavvuru dikkate alıp modern bilimsel dünya görüşüyle uzlaşısını sağlamak ilerde modern dünyada kültür alanında doğacak sorunlara çözümdür³⁶⁷. Varlık dizisinde var olan her unsur, kendi içerisinde kendi varlığa gelişi için yeter sebep içermeyen mümkün varlıktır. Varlığa getiren nihai neden, varlık dizilerinin dışında ve zorunlu bir varlık olmalıdır ki Leibniz'e göre bu Tanrı'dır³⁶⁸. Ona göre, Tanrı, mükemmel varlık olmalıdır³⁶⁹. Leibniz'in, geleneksel ve yeni olmak üzere iki Tanrı kanıtı vardır³⁷⁰. Birincisi kendinden öncekilerde de yaygın bir düşünce olan "insanın zihninde ezeli hakikatler vardır"a dayanmaktadır. İnsan zihni hakikatlerin barınma yeridir. Ancak mantıksal ve matematiksel hakikatler ondan öncedir. Dolayısıyla bunlar Tanrısal bir zihinde olmalıdırlar³⁷¹. Diğer kanıt bu kadar çok birbirinden farklı tözün mükemmel ahenginin ortak bir nedenden gelmesi gerekliliğidir³⁷². Bu verilerde görülebileceği üzere Leibniz'in, Spinoza'dan farklı olarak Tanrı'yı doğadan ayrı tuttuğudur³⁷³. Kötülük problemine de akıllı bir varlık Tanrı'nın mümkün alemler içerisinde en iyisini seçeceği fakat bunun tamamen iyilik manasına gelmediği, ikili bir yapının olduğu yani kötülükle iyiliğin birlikteliğinden bahseder. Ancak bunun bir eşitlik olduğu söylenemez. Tanrı, daha çok iyiliğin hâkim olduğu seçeneği seçecektir; ancak bu, metafizik değil ahlaki zorunluluktur³⁷⁴.

Modern Tanrı tasavvurları için önemli olan diğer filozof Immanuel Kant (1724-1804), Hume'u insanları dogmatik uykusundan uyandıran ve kuramsal felsefeye başka bir yön veren ilk düşünür olarak görmüştür³⁷⁵. Kant'ın kendisi ise, felsefi, dini bir ilke olmanın yanı sıra

³⁶⁵ Spinoza, *Etika*, s. 60-61, 303-304.

³⁶⁶ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, s. 318-320.

³⁶⁷ Cevizci, *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, s. 551.

³⁶⁸ Gottfried Wilhelm Leibniz, "Şeylerin Nihai Kaynağı Üzerine", çev. İ. Berk Özcangiller, *Klasik ve Modern Metinlerle Din Felsefesi Dersleri İçin Yardımcı Kitap*, İz Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 100-101.

³⁶⁹ G. W. Leibniz, *Philosophical Texts*, trans. Richard Francs - R. S. Woolhouse, Oxford University Press, New York 1998, s. 54.

³⁷⁰ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, s. 321.

³⁷¹ Leibniz, "Şeylerin Nihai Kaynağı Üzerine", s. 101-102.

³⁷² Leibniz, "Şeylerin Nihai Kaynağı Üzerine", s. 101.

³⁷³ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, s. 321.

³⁷⁴ Leibniz, *Philosophical Texts*, s. 57-58; Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, s. 321-323.

³⁷⁵ Immanuel Kant, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, çev. İonna Kuçuradi - Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2002, s. 8; Immanuel Kant, *Prolegomena to Any Future Metaphysics That Will Be Able to Come Forward as Science with Selections from the Critique of Pure Reason*, trans. Gary Hatfield, Cambridge University Press, New York 2004, s. 10.

ahlaki bir gereklilik olarak da Tanrı mefhumunu ele almıştır³⁷⁶. O, ahlaki gereklilik olarak Tanrı'yı ele alan, belki de bu bağlamda akla ilk gelen filozoflardandır. Kant, aşkın bir Tanrı'nın saf akılla inşası işine girişen rasyonel teolojiyi eleştirmiştir. Tanrı delillerini üç bölümde ele alarak analiz etmiştir³⁷⁷. Bu minvalde Tanrı'ya apriori kavramından yola çıkarak varan ontolojik delil, deneysel dünyanın genel tabiatından yola çıkarak ulaşan kozmolojik delil ve bazı doğal fenomenlerden yola çıkarak ulaşılan fiziko-teolojik delillerin incelenebileceğini ileri sürmektedir. Ancak ileri sürülen kanıtlar da spekülative düşüncedir. Ontolojik delil konusunda üçgen örneğinden yola çıkarak mantıksal zorunluluğun varlıksal bir zorunluluğu ortaya çıkarmayacağını savunmuştur³⁷⁸. Ayrıca “Tanrı vardır” önermesinin analitik bir önerme olmadığını, varlıklarla alakalı önermelerin sentetik olacağını, saf kavramla edimsel gerçekliğe ait gönderge elde etmenin imkânsız olduğunu ileri sürmüştür. Fakat asıl itirazı “Tanrı vardır” önermesinde özne-yüklem olmadığı yönünde olmuştur. Öznenin yokluğu bir bağlayıcıyla iki kavramın birleşmesinden başka bir durumu ifade etmediğini vurgulamıştır³⁷⁹. Kozmolojik argüman için de tecrübe kavramına başvurulsa da bunun aldatıcı olduğunu, bu delilin gücünün ontolojik delilden geldiğini söylemiştir³⁸⁰. Fiziko-teolojik argüman ise estetik, tasarım argümanı gibi insanın fiili dünyaya karşı içine düştüğü “hayret”e, illüzyona dayanan delillere yumuşak yaklaşan Kant, bu argümanların bir yaratıcı ortaya çıkarmaktan ziyade kenarda bir mimarı ispatlayabileceğini savlamıştır. Kant, Tanrı'nın ispatı hususundaki bu spekülative faaliyetlerin ortaya çıkardığı Tanrı postulatının bilgiden ziyade inanç meselesi olduğu iddiasındadır. Dolayısıyla Tanrı'ya yer açmak için bilgiyi reddetmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Kant, Tanrı postulatını ahlaki davranışın gerekliliği olarak görmüştür. “Tanrı vardır” önermesine inanmamız Tanrı'nın var olduğunu düşünecek bir akla sahip olduğundan değil, iman için “iyi” olan bir önerme olduğundan dolayı zihnimizde var olduğunu³⁸¹ iddia etmektedir.

Din felsefesi açısından önemli bir filozof olan Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) ise, Tanrı'yı mutlak gerçek olarak görmüştür³⁸². O'nun inayet öğretisiyle Tanrı'ya kendi bireyselliğinde ulaştığını iddia etmiş olsa³⁸³ da iddia ettiği şey, Hıristiyanlığın Tanrı'sından farklıdır. Hıristiyan Tanrı'sı insan ve dünyanın varlığından büsbütün bağımsız, değişmez, ezeli

³⁷⁶ Topaloğlu, *Filozofların Tanrısı -Teistik Perspektif*, s. 195.

³⁷⁷ Tim Jankowiak, “Immanuel Kant”, *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/kantview/>, ksm. 2.g.iii, (Erişim 06 Haziran 2023).

³⁷⁸ Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, trans. Paul Guyer - Allen W. Wood, Cambridge University Press, Cambridge 1998, A594/B622.; Keskin Gamze, “Kant'ın Ontolojik Kanıt Eleştirisinin Epistemolojik Temelleri”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 27 (2019), s. 111.

³⁷⁹ Kant, *Critique of Pure Reason*, A595/B623.

³⁸⁰ Kant, *Critique of Pure Reason*, A608/B636, A607/B636.

³⁸¹ Kant, *Critique of Pure Reason*, A621/B649-A624/B652, A630/B658, A686/B714, B XXX.

³⁸² G. W. F. Hegel, *Din Felsefesi Dersleri*, çev. Doğan Naci Kadioğlu, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 138.

³⁸³ Hegel, *Din Felsefesi Dersleri*, s. 129.

ve özfarkındalıkta da ekmeldir. Fakat Hegel’de Mutlak, insanlar sayesinde yaşayan bir ruhtur ve O’nun özfarkındalığı dolayımına, derin düşünceyle³⁸⁴ ortaya çıkmıştır. Fakat O, tamamen insan düşünüşüne de indirgenemez. O’nun insandan farklı amaçları vardır ve Tin’in evrene dair planları dışsal, aşkınsal değil programlanmış içsel bir evrimdir³⁸⁵. Hegel’e göre kendi sistemi, dinin simgesel olarak iletilmiş olduğu hakikatlerinin akılcı, bilimsel takdimi olarak görmektedir³⁸⁶. O, din ile felsefenin nesnesi olan Tanrı’nın aynı olduğunu kabul etmektedir. Felsefe ve din, kozmik akıllı insana has kılmaya çalışmaktadır; din bunu ibadetle, felsefe de tefekkürle yapmaktadır³⁸⁷. Felsefenin düşünceyle sunduğunu, din imgelerle yapmaktadır. Hegel felsefesinde doğanın içinde var olan kavramın nesneleştirilmesiyle ortaya çıkan, dinde aşkın Tanrı’nın özgürce ortaya koyduğudur. Bunun, sonlu ruhun, sonsuz ruhta bir an olduğu Tanrı’nın Mesih’te cisimleşmesine benzerdir. Lutherci olduğunu iddia eden Hegel’e göre Tanrı, mutlak ve her şey mutlaktansa, o zaman Tanrı’nın var olmağının da kanıtı ihtiyacı yoktur. Kanıtlama işi, insan zihni için gereklidir; Hegel’in sisteminin kendisi de Tanrı kanıtıdır. Buraya kadar olan bölümde filozofların teolojik öğreti girdilerini din alanından uzaklaştırıp ahlak, biyoloji, psikoloji, epistemolojinin konusu yaptıkları görülmektedir. 19. Yüzyıl sonrasında Tanrı meselesinin din ve bilim açısından yeniden değerlendirildiği görülecektir³⁸⁸.

Hegel, kendi felsefesini dinlerin mite dayanan, değişimsel ifadelerinin yerini alan felsefi hakikatlerin nihai ve seçkin sunumu olarak görmesine karşın, Ludwig Andreas Feuerbach (1804-1872), onu aşırı dine düşkünlükle³⁸⁹, Soren Kierkegaard (1813-1855) ise dine küstahça saldırıyla suçlamıştır. Feuerbach, yabancılaşma kavramından yola çıkarak Tanrı hususundaki eleştirisini gerçekleştirmiştir. Feuerbach’ın insan zihninin bir yansıması olarak gördüğü Tanrı, insanın en üstün varlık olmasına rağmen kendi özünü alıp sınırlardan oluştuğunu hayal eder ve hayalini Tanrı’ya yansıtır. O, eksiklik olarak addedilebilecek her şeyi Tanrı mefhumunda mükemmelleştirir ve ona aşkın, ayrı, bağımsız bir varlık atfeder. İnsanın gerçek özü, maddi olması ve tabiatın bir cüzi olmasıdır. Ama onu tabiattaki diğer cüzlerden ayırırsa dine sahip olmasıdır. İnsan, tabiat içindeki farkındalığı ilk başlarda tabiat nesnelerini ilahlaştırmasına, mantık, irade ve sevginin kendilerinde olduğunu fark ettiklerinde ise şahıs olan bir Tanrı fikrine

³⁸⁴ G. W. F. Hegel, *Bütün Yapıtları (Seçmeler) I*, çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Ankara 1976, s. 80-82; G. W. F. Hegel, *Anahatlarda Felsefi Bilimler Ansiklopedisi-I Mantık Bilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 2020, s. 70, 76.

³⁸⁵ Hegel, *Bütün Yapıtları (Seçmeler) I*, s. 216-217.

³⁸⁶ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe’nin Yükselişi*, s. 336.

³⁸⁷ Hegel, *Bütün Yapıtları (Seçmeler) I*, s. 17.

³⁸⁸ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe’nin Yükselişi*, s. 336-338. Mesih’in cisimleşmesi düşüncesi için bkz. G. W. F. Hegel, *Din Felsefesi Dersleri*, çev. Doğan Naci Kadioğlu, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 36. Tanrı’nın kanıtlanması ve insan için gerekliliği hususunda bkz. Hegel, *Din Felsefesi Dersleri*, s. 78-79.

³⁸⁹ Bkz. Ludwig Feuerbach, *Geleceğin Felsefesi Felsefe Reformu İçin Geçici Tezler*, çev. Oğuz Özügül, Say Yayınları, İstanbul 2012, s. 81, 114, 118, 153.

ulaşmışlardır. Feuerbach, dini düşüncede kişinin, kendi gizli yönünü farklı bir şey olarak tefekkür ettiğini ve dinin insanın öz bilinçliliğinin ana ama defolu bir aşaması olduğu düşüncesine katılmaktadır. Dinin, bilimin son sığınağı olması bir yabancılaşmadır. Dolayısıyla insan, felsefesini düzeltip dinden ziyade materyalizme bağlamalıdır³⁹⁰.

Benzer şekilde Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895) Feuerbach'ın yabancılaşma kavramını kullanmış ama dini yabancılaşma olarak görmemiş, kapitalistlerin tapındıkları Tanrı'nın para olduğunu ifade etmişlerdir. Dinin işlevini, sonraki bir hayat inancıyla kapitalistlerin çalıştırdığı insanları, zorladığı çalışmaya dayanabilmesini sağlayan bir afyon olarak görmüşlerdir. Hegel ve Arthur Schopenhauer (1788-1860) dini inançları, felsefi gerçeklerin mitsel veya mecazi ifadeleri olarak görürken; Feuerbach ve Marx yabancılaşmış bilincin yansımaları olarak anlamışlar; Kierkegaard ise inancı, insani gelişimin zirvesi olarak kabul etmiştir³⁹¹. Kierkegaard, nesnel araştırmalarda objektiflik aranabileceğini düşünmüş, inancı ise tutkuya bağlamıştır³⁹². İnanılan şeyin var olup olmamasının inanca engel olmayacağını bilakis ana unsuru olduğunu iddia etmiştir. İnanmak bir risk almak demektir³⁹³.

Tanrı mefhumunu tarafsız olarak ele almaya çalışan John Stuart Mill (1806-1873) ise, Tanrı varlığıyla ilgili ontolojik ve nedensel kanıtlamaları reddederken tecrübeye dayanan tasarım kanıtlamaları hususunda ciddi çıkarımlarda bulunmuştur. Mevcut bilgi akıllı tasarım lehine epeyce bir imkân dengesi oluşturmaktadır. Fakat bu Hristiyanlığın savunduğu kadir ve iyilikçi bir yaratan manasına gelmemektedir. Bu doğal teolojinin sınırlı Tanrı'sının özellikleridir. Bunun dışında büyüleyici Tanrı fikri ya insani arzulardan ya da vahiyden doğmaktadır. Bu dönem, Charles Darwin'in (1809-1882) *Türlerin Kökeni*'nin³⁹⁴ çıktığı dönemdir. Bu minvalde dine inananların kendilerini deneysel felsefeden ziyade evrimci biyolojinin baskısı altında hissetmelerine nedendir. Doğal olarak da Darwinci evrimciler ve Hristiyan köktenciler arasındaki rekabetin bugün dahi sürmektedir. Bu açıdan, Kitab-ı Mukaddes'in dünyanın yedi günde yaratıldığı ve ilk günah gibi konulardaki iddialarının Darwinci fikriyatla bir araya gelmeleri de düşünülemez. Fakat Darwin'in teorisinin de Tanrı'nın var olduğunu onaylamadığı anlamına gelmemektedir. Bilakis doğal seleksiyonla yaratıcının evren tasarımının bir parçası olabileceği iddiasını imkânlı hale getirmiştir. O,

³⁹⁰ Bkz. Feuerbach, *Geleceğin Felsefesi Felsefe Reformu İçin Geçici Tezler*, s. 72.

³⁹¹ Anthony Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi IV.Cilt Modern Dünyada Felsefe*, çev. Burcu Doğan, Küre Yayınları, İstanbul 2021, s. 294-295.

³⁹² Soren Kierkegaard, *Fear and Trembling*, ed. C. Stephen Evans - Sylvia Walsh, trans. Sylvia Walsh, Cambridge University Press, Cambridge 2019, s. 58-59.

³⁹³ Soren Kierkegaard, *Concluding Unscientific Postscript*, trans. Alastair Hannay, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 171-172.

³⁹⁴ Charles Darwin, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, Or The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*, John Murray, London 1859.

adaptasyonla iyilikçi bir yaratıcı delilini ve her adaptasyonun bilinçli bir varlığı gerektirdiği argümanını bertaraf ettiği; Darwin'nin karşı çıktığının yaratıcı değil, özel yaratılıştır. Dilin, yaşamın, evrenin kökenini araştırma, felsefi zorlukları çıkarmıştır. Bu alanlara girmekle dine de girilmiş olmaktadır. Toplumsal olayları madde ile alakalı olarak açıklamanın güçlüğü buradan kaynaklı olmaktadır. Bu açıdan açıklama getirilmesi gereken evrenin varlığı değil varoluşu ki kökeninden ziyade doğaya açıklama getirilmesi gerekmektedir³⁹⁵. Darwin bu bilimsel bakışı açısı metafiziğin bertaraf edilmesi olarak da görülmektedir.

Modern zamanlarda Tanrı söz konusu edildiğinde akla ilk gelen filozoflardan olan Friedrich Nietzsche (1844-1900) ise, *Şen Bilim*'de filozof değil belki de meczup edasıyla haber verircesine gündüz vakti fenerle Tanrı'yı arayan bir meczubun ağzından Tanrı'nın öldüğünü³⁹⁶ ve Hristiyan Tanrı inancının inanılmaz hale dönüştüğünü ilan etmiştir³⁹⁷. Ona göre, emir ve yasaklarıyla insan yaşamının bütünlüklü olmasının önünde en azametli engel olan Tanrı, artık olmadığına göre insan yaşam iradesini göstermede özgürdür. Nietzsche'ye göre Hristiyanlık, eşyayı tam ve mantıklı gösteren bir sistemdir; Tanrı inancını yok edilirse bütün sistemin yok edilebileceği söz konusudur. Bu sistemde kişi iyi veya kötüyü bilemez, şahıs Tanrı'ya inanır o her şeyi bilir, ahlaki mecburiyettir; kökeni aşkındır, her türlü eleştiriden münezzehtir, Tanrı doğruysa her şey doğrudur. Bu açıdan her şey, Tanrı inancıyla başlamakta ve bitmektedir. Diğer bir ifadeyle Nietzsche, Hristiyan ahlakının yaşam içgüdüsüyle savaştığını, Tanrı krallığının vaki olduğu yerde yaşamın sona ereceğini iddia etmektedir³⁹⁸. Ne kadar karamsar bir bakış açısı sunuyor gözükmese de ümitvar³⁹⁹ bir filozoftur. Bu nedenle onun, yüce insan⁴⁰⁰, çarmıhta ölse de bir İsa itirafı⁴⁰¹ veya metafiziksel umudu⁴⁰², dekadans⁴⁰³ sorunsalının nihai çözümü olarak üst insan anlayışına ve insan-ı kamile ciddi önem atfettiği⁴⁰⁴ bilinmektedir.

³⁹⁵ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi IV. Cilt Modern Dünyada Felsefe*, s. 299-304.

³⁹⁶ Friedrich Nietzsche, *The Gay Science : with a Prelude in Rhymes and an Appendix of Songs*, trans. Walter Kaufmann, Vintage Books, New York 1974, s. 181-182.

³⁹⁷ Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul 2020, s. 159, 170.

³⁹⁸ Friedrich Nietzsche, *Philosophy and Truth Selections from Nietzsche's Notebooks of early 1870's*, trans. Daniel Breazeale, Humanities Press, New Jersey 1979, s. 84; Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, İstanbul 2020, s. 170-172, 282.

³⁹⁹ "Yaşamın Savaş Okulu'ndan. - Beni öldürmeyen, beni güçlü kılar." için bkz. Friedrich Nietzsche, *Putların Alacakarnlığı*, çev. Hüseyin Kaytan, Tüm Zamanlar Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 8.

⁴⁰⁰ Nietzsche, *Güç İstenci*, s. 1001.

⁴⁰¹ Friedrich Nietzsche, *Deccal Hristiyanlığa Lanet*, çev. Hüseyin Kahraman, Yönelim Yayıncılık, Ankara 1992, s. 39.

⁴⁰² Nietzsche, *Deccal Hristiyanlığa Lanet*, s. 59-60.

⁴⁰³ "Kademeli bozulma ve çöküntü" anlamına gelen kelimenin aslı Fransızca olmasına rağmen Nietzsche'nin kelime Almanca karşılığı yerine orijinali tercih etmesinden dolayı Türkçe okunuşu tercih edilmiştir. Bkz. Friedrich Nietzsche, *Der Wille zur Macht : Versuch einer Umwertung aller Werte*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart 1964, 40; Metin Çoşar, *Nietzsche Kavramada Yeni Bir Yol*, METU Press, Ankara 2002, s. 19.

⁴⁰⁴ Fehmi Baykan, *Nietzsche'nin Felsefesi*, Kaknüs Yayınevi, İstanbul 2000, s. 116.

William James (1842-1910) ise, Nietzsche'nin bu üst insan (aziz kişi) eleştirisine karşı çıkmaktadır⁴⁰⁵. Aşkınlık gibi metafizik özelliklerin manasız olduklarını ileri süren, nedensellik ve düzenden yola çıkan Tanrı kanıtlarını kabul etmeyen James, meseleyi pragmatist bakış açısıyla ele almaktadır. Tanrı'ya ait metafizik sıfatlara ve nedenselliğe, düzen kavramlarından hareketle ortaya konan Tanrı kanıtlarına da mesafeli yaklaşan James, meseleye kişi üzerindeki ahlaki etkileri, faydacı değerleriyle yaklaşmaktadır⁴⁰⁶. Sonuçta "Tanrı" ve "Mutlak" kavramları sağladıkları fayda kadar gerçekler. Tanrı'ya ait özellikler, aklın değil, dini tecrübe ve ahlaki kemal için gerekli niteliklerdir; Tanrı mefhumun faydası ise, insana verdiği tesellidir⁴⁰⁷. Dinin kaynağının akıl olmayıp duygu olduğu⁴⁰⁸, bu açıdan da felsefenin yapacağı iş, dini deneyimin dile getirilmesine yardım etmek, farklı ifadeleri karşılaştırmak, yerel ve rasgele unsurları elemek, farklı inançlara aracı olmak ve bir düşün birliği oluşturmaktır. Din şahsi olanla ilgilenir, bilim ise gayri şahsi ve genelle ilgilenir. Bilimin tanıdığı Tanrı, onun ilkelerine uymak zorundadır. James'in, evrensel veya özel fenomenlerden hangisi gerçekçidir konusunda ise kişisel fenomenlere değer vermiştir⁴⁰⁹. Bu açıdan açıklamalarındaki Tanrı'nın belirsiz olduğu⁴¹⁰ veyahut panteistik bir eğilim sergilemiştir⁴¹¹.

Tanrı tasavvurlarına etkisi bağlamında düşüncelerine değinilmesi gereken Sigmund Freud (1856-1939), illüzyondan kurtulmak için ruhun karanlık noktalarını aydınlatmak istemiş, dinin insan istekleriyle belirlenen bir yanılsama, çocukluk tecrübesinin yinelenmesi olduğunu⁴¹² iddia etmiştir. Ona göre, yanılsamalar delilikte olduğu şekliyle yanlış inanışlar içermeyebilir ancak delillerle kuvvetlendirilememiş inançlar güzel tesadüflerdir. O dinin, doğal içgüdülerin bastırılmasında yardımcı olduğu tezine sahiptir. Dini metinlerin değerinin eleştirisi, doğa bilimlerinin yanlışlarını göstermiş, karşılaştırmalı çalışmalar yüceltilen dini fikirlerin darbe almasını sağlamış, nihayetinde dinin otoritesini yıpratmıştır. Freud, tecrübe veya

⁴⁰⁵ William James, *The Varieties of Religious Experience, A Study in Human Nature Centenary Edition*, Routledge, London and New York 2002, s. 288-290.

⁴⁰⁶ James, *The Varieties of Religious Experience, A Study in Human Nature Centenary Edition*, s. 337-353.

⁴⁰⁷ Topaloğlu, *Filozofların Tanrısı -Teistik Perspektif*, s. 204-205.

⁴⁰⁸ William James, *The Will to Believe And Other Essays In Popular Philosophy*, Longmans, Green, And Co., London, Bombay, And Calcutta 1912, s. 1-2.

⁴⁰⁹ James, *The Varieties of Religious Experience, A Study in Human Nature Centenary Edition*, s.156, 399-404.

⁴¹⁰ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi IV.Cilt Modern Dünyada Felsefe*, s. 311-313.

⁴¹¹ Rıfat Atay, *Religious Pluralism And Islam A Critical Reading of John Hick's Pluralistic Hypothesis*, Scholar's Press, Saarbrücken 2014, s. 105.

⁴¹² Sigmund Freud, *The Future of an Illusion*, trans. J. A. Underwood - Shaun Whiteside, Penguin Books, London 2008, s. 66; Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din Freud, Jung ve Din Algısı*, çev. Elif Erten, Say Yayınları, İstanbul 2021, s. 22.

muhakeme ile oluşmayan dini fikirleri, bilim yerine tarihi anlatımlar yoluyla değerlendirdiği için eleştirmiştir⁴¹³.

Modern Tanrı tasavvurları konusunda önemli filozoflardan Ludwig Wittgenstein (1889-1951), Katolik inancını erken terk etmesine rağmen savaş sırasında yazdıkları arasında hayatın bir anlamı olduğunu görmeyi Tanrı'ya inanmakla bağladığı bir cümlesi vardır⁴¹⁴. Ancak bu, Tanrı'ya inanmakla bir öğretiyeye inandığı anlamına gelmemektedir. O, Hristiyanlığın makul olduğu ve bu makullüğün felsefenin bir branşı olan doğal teoloji tarafından ihdas edildiği fikrine karşıydı. Felsefenin hayata herhangi bir anlam vermeyeceğini, en iyi hikmetin bir şekli olacağını farz etmiş, ama bu hikmetin inancın yanında sönük kalacağını da söylemiştir. Hayata inancın anlam katacağını düşünse de felsefenin bu alana girebilme olanağı olduğunu düşünmüştür. İnanç, anlamsız şeylerden bahsettiğinde felsefe bunu gösterir. İlk önce anlamsızlıktan kaçılmasını söylese de anlamsızlığa dikkat edilmesi, anlamsızca konuşulması gerektiğini de ifade etmiştir. Mantıkçı pozitivistler Wittgenstein'in din dilinin anlamsızlığı görüşünü partizanca paylaşıyorlar da onun çelişkili düşüncelerine değinmemişlerdir⁴¹⁵.

“Modern”den, iktidar, bilgi kaynağı, günlük yaşantı, metafizik gibi alanlarda Kilise ve aristokratların yerine insan aklının konuşmaya başladığı ve zamanla da bahsi geçen alanlarda tek otorite/iktidar olması anlaşılmaktadır. Öyle ki bu dönemde bilgiyi insan aklı ve onun ürettiği ölçülebilirlik, gözlemlenebilirlik, nesnel gerçeklik, ilke, postulat, apriori gibi gerekliliklerin oluşturmaktadır. Bilgi bu gerekliliklere göre üretilmeye devam etmektedir. Bunlara ek olarak modern öncesinin din, metafizik anlayışlarının bu şartlar altında modernde yaşamını sürdürmüştür. Bu anlayışın da en iyi, genellikle aydınlanmayla anılan Kant'ta görülmüştür. Onun da aydınlanmanın ancak insan aklını, her türlü vesayetten özellikle dini, siyasi, askeri havasın anlayışlarından kurtarmaya çalışıldığı ölçüde ortaya çıkabileceği değerlendirmesinde⁴¹⁶ bulunmuştur. Bu verilerden hareketle “Tanrı” için, bu dönem filozofları arasında üzerine konuşulan bir argümantasyon nesnesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu vargıya ek olarak modern dönemde insanların bilimin her alanında elde ettikleri bilginin tahrikiyle karşılaştırma ve araştırmalarında Kilise'nin insanbiçimci Tanrı tasavvurundan uzaklaşarak Tanrı'yı, akıl temeline oturtmaya çalışmışlardır. Bu yaklaşımın, Tanrı'nın sıfatlarının soyutlaştırılması, O'nun sonsuz, aşkın-içkin olup olmadığı tartışmaları arasında

⁴¹³ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi IV.Cilt Modern Dünyada Felsefe*, s. 313-315; bkz. Fromm, *Psikanaliz ve Din Freud, Jung ve Din Algısı*, s. 22-24; Habil Şentürk, “Freud'un Psikoloji ve Din Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Dini Araştırmalar* 7/19 (2004), s. 224-225.

⁴¹⁴ Bkz. Ludwig Wittgenstein, *Defterler 1914-1916*, çev. Ali Utku, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2020, s. 103-104.

⁴¹⁵ Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi IV.Cilt Modern Dünyada Felsefe*, s. 315-316.

⁴¹⁶ Immanuel Kant, *An Answer to the Question: “What is Enlightenment?”*, s. 1.

insan zihni içine hapsedilmiştir. Ayrıca Kilise iktidarı karşında vesayetten uzak durmaya çalışan bahsi geçen yaklaşımın ortaya çıktığı düzen, Hristiyan topluluk Tanrı'sından öznel bireysel bir Tanrı'ya dönüşümün izlenebildiği; Kilise gibi bir otorite ortadan kalkınca Tanrı tasavvurlarında da bir bulanıklaşmanın görülmeye başlandığı dönemdir⁴¹⁷. Sonuç olarak her filozof, Tanrı tasavvuru başlığı altında ya da Tanrı hakkında konuştuğunda aslında kendi düşüncelerini ortaya sermiş olmaktadır⁴¹⁸.

Birinci simülakr düzenine denk gelen dönemde Hristiyan Tanrı tasavvuruna ait Tanrı kavramı ekseninde, sıfatları, mutlaklığı, evrenle ilişkisi, kötülük ve kurtuluş gibi konular ele alınmıştır⁴¹⁹. Bu düşünüşün, Tanrı'nın doğa üzerindeki, insan zihnindeki, dildeki tezahürleri üzerine gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Yani hala nesneler dünyasından yola çıkarak ya da nesneler dünyasında kalma veya olmaya dayalı olarak gerçekleştirilen Tanrı tasavvurları görülmektedir. İnsan, aklına kavuşmakla kendisi için en iyi öteki olan Tanrı hakkındaki tasavvurlarını ussallaştırıldığı ya da akli tasavvurların baskın olduğu bir dönemdir. Tanrı, bir sır olmaktan çıkıp bir sorunsal, iktidar bağlamında bir bilgi problemine dönüştüğü, bu minvalde modern anlayışta, Tanrı'nın veya metafizik bilgilerin bir problem olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda da Newton gibi bilim adamlarının kendi mekanik fizik anlayışlarına Tanrı'yı da kattıkları; neden-sonuç veya ampirik alanla ilişkilendirilen bir Tanrı anlayışı sergilemektedirler. Neticede özgür olmak için harekete geçmiş insanın, Tanrı'yı gündelik hayatından çıkarması yani sekülerleşmenin görüldüğü ikinci simülakr düzenine denk gelen bir dönemdir. Bu dönemde modern Batılı zihin tarafından Kilisenin temsil ettiği Hristiyan Tanrı anlayışı, insanın özgürlüğü konusunda bir engel olarak anlaşılmıştır. Buna bağlı olarak da dinin kurumsal yapısından uzaklaşılmasına neden olabilecek tasavvurların ortaya çıkarılabilecektir⁴²⁰. Neticede de Tanrı'nın öldürülmesinin gündeme getirildiği bir çağdan bahsedilmektedir. Bu minvalde Nietzsche'nin bu ilanın post-modern dinin mihenk taşıdır⁴²¹. Ayrıca modern Hristiyan için Tanrı'nın var olduğu veya Kilise gibi işareti kabul edilen yerleri geride bıraktığı; insanların İsa'yı güç, para, seks, teknoloji ve şehirlerde bulma eğilimi gösterdiği, kendi sorunlarını kendileri çözme yoluna gittiği ve artık Tanrı'ya ihtiyaçları kalmadığının⁴²² düşünüldüğü bir çağdır. Bu çağda üçüncü simülakr düzenine denk gelmektedir.

⁴¹⁷ Bkz. Abdulhan Ünlüsoy, *Postmodern Teoloji*, DBY Yayınları, İstanbul 2021, s. 48-49.

⁴¹⁸ Marie-Frédérique Pellegrin, *Tanrı*, çev. Adnan Akan, Fol Kitap, Ankara 2022, s. 34-36.

⁴¹⁹ Abdulhan Ünlüsoy, *Postmodern Teoloji*, DBY Yayınları, İstanbul 2021, s. 50.

⁴²⁰ Ünlüsoy, *Postmodern Teoloji*, s. 54-56.

⁴²¹ John W. Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000, s. 129.

⁴²² Karen Armstrong, *Tanrı Savunusu: Din Aslında Nedir*, çev. Şahika Tokel, Pegasus Yayınları, İstanbul 2019, s. 405.

Dünya savaşları ve neticesinde iktidarın Kıta Avrupa'sından Amerika'ya kaymasıyla moderniteyi ortaya çıkaran ilkelerden uzaklaşıldığı Fransa gibi ülkelerinden maddi, manevi gerilemesini gören nesillerce modernite eleştirilmiştir. Bu bağlamda modernin sonrası olarak ifadelendirilen, standart Aydınlanmayı eleştiren⁴²³ post-modern durumu anlama eylemi açısından Baudrillard'ın bilim hususundaki bakış açısı ve düşüncelerini vermek faydalı olabilir.

Baudrillard, dördüncü simülakr düzenine denk gelen dönemin özelliği olarak yeniden üretmekten başka bir şey yapmadığını düşündüğü modern toplum çözümleyicisi, bir antropolog üzerinden yapmaktadır. Ona göre hatalı gördüğü mübadele ve anlamlandırma süreçlerini *kendine göre* açıklamanın tekrar edilmekte ve yapılan açıklamaların da toplumsal mantıkla hiçbir alakası yoktur. Fakat her irrasyonel düşünceye, geçerli sonuçlara, ampirizmin zorunlu tutulması ve teorik bilgi eksikliği sayesinde ulaştığı yadsınamazdır. Aynı şekilde, ihtiyaçlar hakkındaki spekülasyonlar, ilkel toplumların anlam hakkında yaptıkları konuşmaya benzemektedir. Eleştiriye tabi tutulan bu fikirler, avantajlı “rasyonalite” aynasından yansıtılan masalımsı fikirlerdir⁴²⁴. Baudrillard'ın bu fikirleri, post-modern anlayışın “gerçeğe aklın saldırısı” şeklindeki eleştirisiyle⁴²⁵ örtüşmektedir. Bu bağlamda Baudrillard'ın antropologlar üzerinden onların aslında öznel yargılarını ampirizm kurallarına uygun, teorik bilgidan uzak destekleri neticesinde modern bilgi üretildiği anlayışının modern sonrası modernite eleştirilene benzeşmektedir.

Modern sonrasında yapılan modern eleştiriler, akli vesayetden kurtaran bilimin kendi vesayetini yarattığı yönündedir. Ayrıca 20. yüzyılın başlarında bazı filozofların modern dönemde insan aklı, türetisi bilimin etkisi ve paradigması gereği Tanrı'ya, akılcı bir tasavvurla yaklaşımdan vazgeçmeye başlamıştır. Dolayısıyla modern sonrası dönem için Tanrı'nın gittikçe gündelik hayattan uzaklaştırılmış bir konuma yerleştirilmiştir.

Modern, mekanik ya doğrudur ya da yanlıştır gibi bir anlayışa sahiplikle nitelendirilmektedir. Bununla kasıt ise belli kodlar ve formüllerle ölçülebilir, bu minvaldeki gerekliliklere uygun türetilmiş bilgileri kabul eden bir anlayışın hâkim olmasıdır. Modern dönemde Tanrı'nın içkinliğinden bahseden filozoflar olsa da Tanrı hâlâ aşkındır; iyilik yaratmaya ve yoktan yaratmaya mutlak suretle kadirdir. Fakat modernde, Tanrı'nın insanlar üzerinde etkisinin var olması gerekliliği tartışılmıştır. Tanrı'nın gündelik hayatta etkin olması beklentisinin kendini en iyi kötülük meselesinde göstermiştir. Modern sonrası dönemde ise Tanrı'nın hiçten yaratmadığı kabulü vardır. O, bir mimar, evrensel bir düzenleyici enerji olarak görülmüştür. Bu doğrultuda tasavvur edilen Tanrı'dan doğaya, hadiselere müdahale etmesi de

⁴²³ David West, *An Introduction to Continental Philosophy*, Polity Press, Cambridge MA, 1996, s.190.

⁴²⁴ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 68-69.

⁴²⁵ Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, s.67-68.

beklenmemektedir. Mezkûr anlayışta Tanrı zorlamaz, ikna eder; sadece kendi yaratmaz, yaratma hususunda yaratılanları yönlendirir düşüncesi görülmektedir. Kötülük probleminden bahsedilmez, çünkü onlara göre bu iş, evrene gereksiz anlam yükleme çabasının sonucudur⁴²⁶. Post-modern anlayış, nihai bir Tanrı anlayışından ziyade dinin kişilerarası olduğunu⁴²⁷ iddia etmektedir.

Modernite için, insanların köylerde serf olarak yaşarken şehre getirilip işçi olmalarıyla ortaya çıkan, alışmadıkları kültür ortamıyla ahenk, kendi sınıfı olan işçilerin haklarını savunma gibi sorunları ortaya çıkarmıştır. İktidar açısından da kalabalıkların kontrolü, refah ve disiplin toplumu yaratma çabaları gibi durumları ortaya çıkardığı ve insan aklı, onun türetisi bilimin iktidarını kurmasının gözlemlendiği bir dönemdir. İnsan bağlamında da özne olmayı ümit ederken nesneleşmesi ve dünya savaşları gibi tecrübelerle sahiptir. Bunlara ek olarak, aydınlanmayla başlayan bu olayların tek olana ve geleneğe karşı Kilise'nin oluşturduğu mesafeyi artırmaktadır. Neticede Kilise'nin diğerini görmeyen, tek olan, katı iktidarına bilimin oturduğu, bu noktadan sonra da onun söylediği şeylerin de sorgusuz kabul edildiği gözlemlenebilir. Kilisenin vesayetine karşı çıkan insan aklı, bu sefer kendi ürünü bilimin ve nesnenin vesayeti altına girmiştir ki, post-modern olarak adlandırılan eleştiriler, bu hale itiraz etmekte, modernin sözde özgürlük, eşitlik, kardeşlik vurgusunun yerine gerçek özgürlük, hoşgörü, farklılık vurgusuyla⁴²⁸ ortaya çıkan ikilemi çözümleme yoluna gitmişlerdir. Post-modern dönemde mekanik tabiat anlayışı sonrası görecelik, kuantum kuramlarıyla birlikte hem teist hem natüralist görüşleri birleştirme ya da Tanrı'yı içkinleştirme çabaları görülmektedir ki bu tavrın Tanrı'yı bulanıklaştırmaya yol açacaktır. Dördüncü simülakr düzenine denk gelen dönemde Tanrı kavramının bir göndergeye sahip olmamıştır. Neticede post-modern dönem olarak da adlandırılan dördüncü düzen için her tecrübe, bir Tanrı anlayışını ortaya çıkarabileceği, önceki dönemin herkes için genel geçer Tanrı anlayışından bireysel bir Tanrı anlayışına dönüldüğü iddia edilebilir ki, Tanrı bilgisi de bu kapsamda doğrudan bilgi olarak kabul edilemez⁴²⁹ olmuştur.

Dördüncü simülakr düzeni olan modern sonrasında Tanrı yeniden gündeme getiriliyor gibi gözüксе de öyle olduğunu söylemek zordur. Post-modern dünyada gündelik hayatta

⁴²⁶ David Ray Griffin, *God and Religion in the Postmodern World: Essays in Postmodern Theology*, State University of New York Press, Albany 1989, s. 25. Bkz. Ünlüsoy, *Postmodern Teoloji*, s. 103.

⁴²⁷ Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, s. 131.

⁴²⁸ Abdüllatif Tüzer, "Postmodernizm ve Tanrı'nın Ölümü: Öznenin Arkeolojisi Üzerine Bir Deneme", *Minel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Dergisi* 12/2 (2015), s. 106.

⁴²⁹ Ünlüsoy, *Postmodern Teoloji*, s. 104-106.; Einstein'ın post-modern Tanrı tasavvuruna örnek olabilecek düşüncelerine dair bkz. Albert Einstein, *Benim Gözümünden Dünya Felsefi ve Siyasi Yazılar*, çev. Demet Evrenosoğlu, ALFA Basım Yayım Dağıtım, 25. Basım, İstanbul 2021, s.21.

Tanrı'ya yer yoktur⁴³⁰ iddiası bir önceki paragraftaki veriler ışığında mümkün gözükmektedir. Bu dönemde geleneksel anlayışın dikey aşkına doğru yapısı değişikliğe uğramış yatay yani gündelik hayata içkin bir Tanrı anlayışından bahsedilebilir olmuştur. Dördüncü simülakr düzeninde Tanrı öldürüldüğünden ve ahlak gibi konularda nihai gerçekliğin sahibi kutsal olmadığından, insanın kendi kaderini kendisi belirleyerek bu görevi yerine getirmek durumunda kalmıştır. Post-modern dönemde, değerler için gerçeğe bağlanmış meta-söylemden bahsedilemeyeceği gibi teolojik sorunların meta-söyleme sahip bir metafizikle çözülemeyeceği iddiası vardır. Bu dönem için, metafiziğin sonu olarak algılandığı ve değerlerin tarihle açıklanma suretiyle ortadan kaldırıldığı, spekülatif bir anlayışın hâkimiyeti söz konusudur. Gelişim denen şey de sadece kendiyle doğrulanabilmektedir. Din, gündelik hayatın sorunlarını çözmelidir. Bununla birlikte Tanrı'nın içkinleştirilmiştir. Bu açıdan da günlük hayatta karşılaşılan kaos, adaletsizlik vb. sorunların çözümünde dinin varlığı inkâr edilemezdir. Kilisenin bürokratik yapısına karşı olunsa da post-modern dönemde Tanrı'nın kurumsal bürokratik yapıdan sıyrılmış, görünmez kılınan bir anlayışla ortaya çıkarılmaya çalışıldığı gözlemlenebilir⁴³¹. Kurumsal yönü yok görülse de din, tecrit edilemez moral güç olarak gündelik hayattadır. Modern sonrası dönemde görülen gündelik hayatta faydalı bireysel bir Tanrı anlayışı, sanki toplumsal yapıyı öncelemiş gibi gözüküyorsa da yetkinin bireyde olduğu⁴³² kişiselleştirilmiş bir Tanrı tasavvuru hâkim görünmektedir. Bundan sonraki paragraflarda simülakr fikriyatı baz alınarak bölüm değerlendirmesi yapılmıştır.

Birinci simülakr düzenine denk gelen dönemdeki Tanrı tasavvurlarıyla bağlantılı olarak insanın aklında var olanların zihin dışında var olacağının ve bu varlığın aşkın olduğunun kanıtlanmasına yönelik bir tasavvur dikkat çekmektedir. Bu dönemde deney, ölçüm, aklın kuralları, dilin kuralları etkin olsa da dış dünyaya bir gönderme olduğu ve nesnel gerçekliğin etkin olmaktadır. Ayrıca ilgili düzende filozofların insan aklını merkeze alan bilgi üretimine eşzamanlı olarak Kilise'nin iktidarının zayıfladığı da değerlendirilmektedir. Çünkü filozoflar, Hristiyan doktrinini Kilise dışı sahip oldukları bilgilerle, insan aklını merkeze alan bir değerlendirmeye tabi tutmuşlar, ulaştıklarını nesnel gerçeklikle değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda insan aklının iktidarına dair ortak kabulün Rönesans döneminde oluşmuştur.

Sonrasında yani ikinci simülakr düzeninde filozofların nesnel gerçeklik ötesinde dille sınırlanmaya başlandığı, bundan mütevellit de matematikten ve dil kurallarından faydalanarak gerçekleştirilen Tanrı ispatlarına rast gelinebilmektedir. Bütün bu açıklamalarda mükemmellik fikrinin baskın olduğu dikkat çekmiştir. Kilise'nin yaratılış doktrini karşısında özellikle Darwin

⁴³⁰ Tüzer, "Postmodernizm ve Tanrı'nın Ölümü: Öznenin Arkeolojisi Üzerine Bir Deneme", s. 78.

⁴³¹ Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, s. 129-132.

⁴³² Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, s. 133.

ile bağlanan sırların yırtılması sonrasında, Tanrı'nın insan hayatından, özellikle gündelik hayattan çıkarılması, sekülerleşme ve modern bilimin Kilise'nin yerini aldığı gözlemlenebilir. Neticede Batıda insan aklı tarafından bir refah toplumunun oluşturulması; bir tür kadir-i mutlakın; beklenen iyilik imparatorluğunun dünyada yaratılması ve bunun da mükemmellik-salt iyilik ile bağıntılanarak Tanrı'nın gündelik hayattan yoksunluğunun daha da pekiştirildiği literatürde denk gelmektedir.

Modernden post-moderne geçişte Tanrı'nın ölümü, kişi (persona) kavramının değişimi, modern zamanlarda aydınlanmanın ilkeleriyle birlikte oluşturulan toplumsal yapı etkin olmuştur. Fakat dünya savaşları, emperyalizm vb. yaşanan olaylar post-modernde Tanrı'yı kendine atfedilen işlevsellik özelliğiyle yeniden ortaya çıkarma çabalarına olayların sebep olmaktadır. Ama ortaya çıkarılmaya çalışılan Tanrı, aşkın değil gündelik hayata içkin, pasif bir alet gibi ihtiyaç olduğunda kullanılacak; birçok Avrupalı içinse otiosustur (fuzuli).⁴³³ Bu Tanrı tasavvurunun insanı makinadan veya bir nesneden ayırmaya yarayan bir şey ama öteki olmayan, insana ayna olamayan, Kilise'den berî bir varlık düşüncesiyle ortaya çıkartılmıştır. Bahsi geçen anlayışın da üçüncü düzenin yapısına uygundur. Üçüncü simülakr düzeninde, tecrübeyle topluma ait olandan ziyade kişiselleştirilebilen bir Tanrı'dan bahsedilmektedir. Simülakr düzen sistematüğinde Batının bir ekonomi politik toplumu olduğu Baudrillard'ın iddialarında⁴³⁴ mevcuttur. Bu minvalde Tanrı dahil değiş-tokuşa tabi olan her şeye, simülakrıyla görünüm kazandırılmakta ve içi de istenildiği gibi doldurulmaktadır.

Baudrillard'ın simülakrlar düzeni çözümlemesine göre simülakrlaştırma şöyle ortaya çıkmaktadır: Evveliyatında imgenin ihtiyacı olan bir anlam boşluğunun oluşması gereklidir. Eğer imaj destekli bir boşluk oluşmuşsa sonrasında simülakrın egemenliği ortaya çıkmaktadır ki bu durum kavramların açık seçkilğini kaybetmesiyle gerçekleşmektedir⁴³⁵. Asılla özdeşlik

⁴³³ Karen Armstrong, *Tanrı Savunusu: Din Aslında Nedir*, Çev. Şahika Tokel, Pegasus Yayınları, İstanbul 2019, s. 403; Latince karşılık olarak "fuzuli" anlamı verilebilecek "otiosus" birçok şekilde anlaşılmaktadır. Bazı dini geleneklerde yaratıcı Tanrı, yaratım işinden sonra kenara çekilir. Dünyayı yönetme işini küçük Tanrılara veya insanlara bırakır. Mitolojide benzeri "deus absconditus"tur. Bazı Hristiyan filozoflar tarafından da bilinemez (otiosus) Tanrı Mesih İsa ile somutlaştırılarak anlaşılmaya çalışılır. "Deus otiosus" deistler için ise dünyayı yaratan, kuran, sonra da terk eden saatçi bir Tanrı olarak anlaşılır. Psikolojik olarak deus otiosus'un anlamı ise, kimilerince "... baba tarafından terk edilme ve bunun sonucunda hayatın getirdiği sıkıntı ve zorlukları hisseden bir 'aileyi' ifade eder. Diğerleri içinse -örneğin Aquinas ve Luther - tapınan kişinin duygusal ve psikolojik birlik aradığı Mesih'te açığa çıkan veya somutlaşan Tanrı'nın armağanı anlamına gelir. Tüm geleneklerin mistikleri, bireyin mükemmel birliğe ya da Benliğe ulaştığı 'gizli' Tanrı'da pozitif psikolojik enerji bulurlar. Deistler için geri çekilen Tanrı, psikolojik ve ahlaki bağımsızlık ve kendine güven armağanı verir. Ateist için Deus otiosus hayatın kötülüklerini mazur göstermek için kullanılan bir mittir. Şüphe duyan ama daha iyi bir yaşamı arzulayanlar için gizli Tanrı, özlenen ama acı verici bir şekilde yokluğu hissedilen içsel bir güvenliktir." David A. Leeming, "Deus Otiosus", *Encyclopedia of Psychology and Religion*, Springer International Publishing, 2010, s. 233.

⁴³⁴ Jean Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikü Hakkında Bir Eleştiri*, çev. Oğuz Adanır - Ali Bilgin, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 161.

⁴³⁵ Abdülbaki Güçlü vd., "Simülakrum", *Felsefe Sözlüğü*, s. 1305-1306.

ilişkisi olmadığı gibi hiçbir anlama da sahip olmayan simülakrın, metafiziğin kapanması, tarihsel dünyanın tamamen kabul edilmesinin kuruculuğuyla Batıya temel oluşturan bütün referans sistemlerini ortadan kaldırarak yerine, kendini koymuştur⁴³⁶. Bu vakıa ise, onun çözümlemesine göre bir iç patlamaya neden olabilmektedir. Bu bölümdeki verilerden yola çıkılırsa teslis, ikona ve Kilise doktrinin özellikle şahıs üzerindeki değişimin bunu sağlamıştır. Bu minvalde birinci simülakr düzeninde Tanrı veya kul olan personaya denk gelinebilmektedir. İkinci simülakr düzeninde, modern dönemde üreten, işçi olan persona, üçüncü simülakr düzeninden tüketici olan personadan ve nihayetinde dördüncü simülakr düzeninde de tamamen ortadan kalkan bir persona vardır.

Baudrillard çözümlemesinde birinci düzende, bir asıl ya da dışarda bir gönderge vardır. Bu düzen, Rönesans ile Sanayi Devrimi arası dönemi kapsar ki bu dönemin filozoflarında da dışarı da bir Tanrı düşüncesindedir. Descartes, Pascal, Spinoza gibi matematik kökenliler için matematiğin de yapısı gereği dışsal bir göndergeye ihtiyaç duymadan zihinsel olarak oluşturdıkları bir model çerçevesinde ortaya çıkan bir Tanrı tasavvurudur. Bu anlayış da ikinci düzeninde dışsal bir gönderge veya varlığa sahip olmadan bir model/kalıpla seri üretimin hâkim olduğu Sanayi Devrimi'ne denk gelmektedir. Tanrı'nın içkinleştirilmesi veya gizli sekülerleşme bu zaman dilimindedir. Leibniz gibi filozoflarda bu tasavvur tespit edilmiştir. Üçüncü düzen ise kişiselleştirmenin hâkim olduğu, bir referanstan mahrum düzeni ifade etmektedir. Bu simülasyon döneminde dil temelli, kişiselleştirilebilen anlayışlara, panenteist, dini tecrübe, süreç, feminist din felsefesi gibi Tanrı tasavvurları vardır.

Baudrillard bir röportajında kurgulanan inanç sistemleriyle alakalı tezinde; temelde kimsenin gerçeklik fikrine inanmadığı, inancın zayıf bir değer olduğu ve bu sistemlerin ardındaki itkinin de radikal ampirizm olduğu, ayrıca bu dönem insanın özelliği olarak kararsızlık öne çıkarılmaktadır⁴³⁷. İnanç sistemleri için geçerli olan durum, Tanrı için de söz konusudur. Anlamda oluşan boşluk, açık-seçikliğin ortadan kalkması, dünyanın özdeşliğiyle ilgili metafizik olumlamadan vazgeçilmesi, buna karşın tarihselin öneminin kabulü, karşıtlıkları kabul eden ve sürdüren, çatışmalarında metafizik çözümleri reddeden bir iç deneyimin sonucu, herhangi bir eskatolojik perspektife yabancı bir sekülerleşmenin iş başında olduğunun göstergesinin⁴³⁸ simülakrlardır.

Bu bağlamda Baudrillard'ın referans olarak kullandığı Perniola göre, simülakrın başarısının etkeni, içerikten yoksun duyularla edinilen bilginin kendini özsel olarak dayatması

⁴³⁶ Seung-Chol Shin, *Vom Simulacrum zum Bildwesen: Ikonoklasmus der virtuellen Kunst*, s. 163.

⁴³⁷ Jean Baudrillard, *Paroxysm: Interviews with Philippe Petit*, trans. Chris Turner, Verso, London 1998, s. 36.

⁴³⁸ Perniola, *Ágalma vol. 20-21: La società dei simulacri Nuova edizione*, s. 80.

halidir. Metafiziğin elenmesi sonucunda ortaya çıkan simgeselin boşaltılmasına da bu etkenler dahildir. Nesnenin, kimliğinden sıyrılıp herhangi bir şeyin anlamını yüklenebilme kuvvesi de simülakrın oluşmasında etkindir. Olana, bir anlam yüklememek gerektiğini unutmadan, çağdaş kitle iletişim araçlarının hiperanlam etkisinin simülakrların gerçekleşme ortamını sağladığı iddiasına Perniola'da rastlanmaktadır. O, bu oluştuktan sonra simülasyon veya hipergerçeğin de zuhur edeceği çıkarımında bulunmuştur. Gerçek ilk düzende, varlığını sürdürmüş; ikinci düzende modelleştirilmiş, üçüncüsünde ise, işlemselleştirilmiştir. Dördüncü düzende gözlemlenen dijital çağa gelişin böylelikle olmuştur. Bölümün başından bu yana Baudrillard düşüncesi hakkında sunulan veriler dikkate alındığında düzenler arası bir etkileşimin mevcudiyeti barizdir.

Baudrillard'ın bu duruma eleştirisi, dini değerlerin ebediyen gömüldüğünü zannederek yerine ikame edilen akılcılık, kısacası nesnel gerçeklik, aslında dini değerlerin büyüsunü kaybetmiş varisinden başka bir şey olmadığıdır. Bu nesnel gerçekliğin gerçekten dünyaya hâkim olduğu ve ilahi aşkınlığı tamamen devre dışı bıraktığı ve bugün metastazlarıyla yetinmemize rağmen Tanrı'nın bile tamamen ölmüşlüğünden bahsedilemez⁴³⁹. Onun bu konudaki tenkiti, Tanrı'nın, bilgisayarlara özgü ağlarda dolaşarak simülakra dönüştüğü yönündedir⁴⁴⁰. Baudrillard açısından bütün bu olanların sebebi kolay çözümler peşinde koşmaktır⁴⁴¹.

Baudrillard'ın simülakr çözümlemesinde simgesel yapıların dönüşümü şu şekildedir: Birinci simülakr düzende görülebilen simgesel yapı, ikinci simülakr düzeninde modern toplumsal yapı ve ona ait irrasyonel bir şiddet ile parçalanmaya başlamıştır; üçüncü simülakr düzeninde ise kitle iletişim araçları ve haberin irrasyonel şiddetiyle parçalanmaya devam etmiştir; sonuçta da dördüncü simülakr düzeninde kitlenin molekülleşmesi gerçekleşmiştir ki bu, iki asırlık modernleşmenin hezimete uğramasıdır⁴⁴². Ona göre, kaybolan insan akli temelli toplumsalın yerini siber toplumsallık⁴⁴³ alacaktır iddiasının vakıa dönüştüğü söylemek abartı olmayacaktır. Baudrillard'ın siber toplumsallığın yarattığı durumlara çözümü ise ulaşılan zenginliklerin sistemin beklentisinin aksine “kötü” kullanılmasıdır⁴⁴⁴.

Kötü kullanma, bir nevi edinilen zenginliği harcamak, dibe vurmak, istendik davranışların dışına çıkmak gibidir. Baudrillard'ın simülasyon ile ifade ettiği, sistemin insandan

⁴³⁹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 41.

⁴⁴⁰ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 42.

⁴⁴¹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 47.

⁴⁴² Jean Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2021, s. 29-30.

⁴⁴³ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 69.

⁴⁴⁴ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 68.

beklediği ölçülüp belirlenmişin dışına çıkmaması ve tüketmesidir. Dolayısıyla kötüye kullanma evveliyatında sistemin/iktidarın beklentisi doğrultusunda hareket etmemektir. Mevcut sistemde insanların para elde etmek için çok uğraştıkları, sanal olarak ellerindeki para kadar değerli oldukları yargısının insandan beklentisi paranın değiş tokuşu gerçekleştirmesidir. Simülasyon düzenine göre birey, fakire sadaka veya zekât, işçiye ikramiye vererek, fabrika büyütme yoluyla istihdam yaratarak sistem açısından kötü bir şey yapmış olur. Bir sene çalışıp biriktirilen paranın beklentiler doğrultusunda tatilde harcanması yerine ihtiyaçlılara sadaka olarak verilmesi; bir bilim adamı veya Kur'an okumayı bilen bilginin bilgisini bilabedel bilmeyene öğretmesi; bir fabrikatörün kârından işçiye pay vermesi edinimlerin kötüye kullanılmasıdır. Sistemin beklentilerinin ötesine geçmek de kötüye kullanımın başka bir örneğidir. Tüketimde çılgır açmak, hayatını ekrana vakf etmek, siber dünyada gidilecek yer kalmayana kadar her şeyi yapmak ve nihayetinde sanal olarak yapacak bir şey kalmaması dibe vurmak anlamında zenginliğin kötüye kullanılmasıdır. Bunların hepsi sistemin beklentisi dışına çıkmaktır. Sisteme karşı duruş, sistem içerisinde denize yakın bir köye yerleşip sanal yollardan para kazanmak, simülasyon içinde yaşanılmaya devam edildiği anlamına gelir. Dolayısıyla simülasyon düzeni, simülakrlar oluşturarak kendini bu yeni yaratımlarla devam ettirmektedir. Onun kuramı basitçe değerlendirilecek olursa Fransa özelinde Batı beklediğinden ileri bir gelişme sergilemiştir ve bir refah toplumu oluşturmuştur. Fakat 1929 buhranı, dünya savaşları ve sonrasında Amerika'ya geçen iktidar, bilgi işlemsel yapılar moderniteyi kuran Kıta Avrupa'sının küresel iktidarına son vermiştir. Modernitenin kurulmasında önemli rol üstlenen Bella Epoque yaşamış Fransız toplumu ekonomik, siyasi, askeri ve bilimsel üstünlüğünü kaybetmiştir. Fakat gerçeklikten uzaklaşıp her zaman Bella Epoque yaşadığını varsaymış ve bu vehmiyle yaşamıştır. Baudrillard, ortaya çıkan duruma simülasyon, bu vehimleri devam ettirmek için gerekli olan gerçeklerin vehme uygun halineyse simülakr demiştir. Bu şekilde Baudrillard'ın kuramına açıklama getirmiş olsak da bu yüzeysel bir yorumdur. Bu yorumun gösterdiği Fransız toplumun gerilemesine kendi kurguladığı kavramlarla tepki veren dönemin kendi kavramlarını kullanan Jean Paul Satre (1905-1980), Michel Foucault (1926- 1984) gibi filozoflarla olan kaygı benzerliğidir.

Baudrillard, kelimeler, kavramlardaki değişimini gündeme getirdiği simülakr düzenleriyle bir çözümlediği düşünülmüş, imge eksenli anlam değişimini ele almıştır. Biz anlam değişimini Tanrı mefhumunda çalıştığımızdan değişimin fark edilmesi adına Katolik Tanrı anlayışı ve filozofların Tanrı tasavvurları verilmiştir. Sonraki bölümde, tamamen simülakr kuramı çerçevesinde Tanrı mefhumundaki anlam kayması veya simülakrlaşmaya

nedenleri ele alınmıştır. Her bir simülakr düzeninde simülakrlaşmada etkisi olduğu düşünölen durumlar başlıklandırmak suretiyle Baudrillard düşünöesi çerçevesinde izah edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

SİMÜLAKR DÜZENİNDE TANRI TASAVVURU

Bu bölümde, her bir simülakr düzeniyle ilintilendirilebilecek Tanrı tasavvurlarını etkileyen ve aynı zamanda Tanrı'nın simülakrlaşma nedenleri olduğu varsayılan kavramlar ve fenomenler alt bölüm başlığı olarak seçilmiştir. Seçilen kavramlara ve fenomenlere ise Baudrillard'ın eserlerinden elde edilen verilerden faydalanılarak açıklama getirilmeye çalışılmış, Baudrillard'ın çözümlemelerine sadık kalınmaya dikkat edilmiştir. Ayrıca bu bölümde simülakr kuramı ele alınırken ilk bölümle tekrara düşülmemeye özen gösterilmiştir.

2.1. numaralı Birinci Simülakr Düzeni başlığına, “Akledilebilen Tanrı Tasavvuru” alem olarak belirlenmiş ve “İkonoklast-İkonofil”, “Aşkın-İçkin Tanrı”, “Newton Fizikinin Mekanik Bilim Nesnesi Tanrı” adlı alt başlıklarla ele alınmıştır. 2.2. numaralı İkinci Simülakr Düzeni başlığına, “Tanrı'nın Buharlaşması Doğru” alem olarak belirlenmiş ve “Evrenin Yeni Yaratıcısı Bilim”, “Bilginin Yeniden Üretimi Problemi”, “Tanrı'nın Buharlaşması” adlı alt başlıklarla çalışılmıştır. 2.3. numaralı Üçüncü Simülakr Düzeni başlığına, “İşlemsel-Linguistik Tanrı Tasavvuru” alem olarak belirlenmiş ve “Rastlantı”, “Kitlenin Doğumu”, “Nesne Sistemi”, “Simülasyon Düzeni” adlı alt başlıklarla detaylandırılmıştır. 2.4. Dördüncü Simülakr Düzeni başlığına ise, “Simülasyonda Tanrı Tasavvuru” alem olarak belirlenmiş “İntegral Gerçeklik”, “Yapay Zekâ” adlı alt başlıklarla incelenmiştir. Önceki bölümde simülakr düzenleri genel olarak ele alınmış, bu bölümde ise düzenler seviyesinde Tanrı'nın simülakrlaşmasına etkin olan olaylar incelenmiştir.

2.1. Birinci Simülakr Düzeni: Akledilebilen Tanrı⁴⁴⁵ Tasavvuru

Birinci Bölümdeki 1.3.2. numaralı alt başlık altında birinci simülakr düzeni hakkında yeterince bilgi verildiği varsayılarak tekrara düşme tehlikesinden dolayı bu düzen hakkında bilgi verilmemiştir. Fakat bu bölümle özellikle bölümün bağlamı olan “Akledilebilen Tanrı Tasavvuru” ile alakalı olduğu farz edilen Baudrillard'ın düşünceleri verilmek suretiyle ele

⁴⁴⁵ Descartes'tan çağımıza eğer “İlahi Bir Yaratıcı”, “bilgi” ile kanıtlanamıyorsa şahıs olarak var olamayacağı düşünülmüştür. Bkz. John Hick, “The Religious Rejection of the Theistic Proofs”, *Classical and Contemporary Readings in the Philosophy of Religion*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, 1964 s. 471-472. Bundan sonra da Tanrı için ancak akledilebiliyorsa vardır. Rasyonel olarak kanıtlanabiliyorsa vardır anlayışının mevcuttur. Bu bağlamda Modern dönemde Tanrı delillerine felsefi literatürde sıkça rastlanır. Bu başlık da akılcı kanıtlanmış bir Tanrı, ancak var olma hakkına sahiptir anlayışını ifade etmek için konulmuştur. Bölüm okunduğunda Baudrillard'ın ise buna karşı çıktığı Tanrı'nın ispata ihtiyacı olmadığı anlayışına sahiptir. John Hick'in de bu anlayış hakkında görüşleri için bkz. John Hick, “Rational Theistic Belief Without Proofs”, *Arguments for the Existence of God*, Herder and Herder, New York 1971, s. 103.

alınmıştır. Birinci bölümdeki veriler dikkate alındığında Rönesans ile “insan aklı”nın öne çıkarılmıştır. Bu minvalde, “insan aklı” kullanılarak ilgili zaman dilimine kadar Kilise doktrini ve Tanrı hakkında bilgi iktidarı olarak Kilise kabul edilmiştir. Kilise retoriği dışında bu yeni hatip insan aklının Tanrı’yı rasyonelleştirme/akla büründürme çabası, birinci simülakr düzeninde bariz gözlenebilir. Rönesans ile Tanrı’nın insan aklı için bir düşünme nesnesi olarak kullanılmıştır. Bunlardan mütevellit birinci simülakr düzenindeki hâkim anlayışı ve genel anlamda bölümün anlaşılmasına bir katkı sağlayacağı varsayımıyla “Akledilebilen Tanrı Tasavvuru” tamlaması bölüm başlığında kullanılmıştır.

Şeyleri birbirine bağlayan, düşünme ve anlama kuvvesi aklı⁴⁴⁶ kullanmak suretiyle Tanrı akılla bilinebilir önermesinden hareket eden dışsal, nesne temelli veyahut akıl ilkelerinden yola çıkılarak fikir temelli ulaşılan Tanrı mefhumu ve buna mukabil elde edilen Tanrı tasavvurlarının birinci simülakr düzeninde hâkim olmaktadır. Meselenin incelenmeye başlandığı bu noktada Baudrillard’ın, modern ve genel anlayışın dışına çıkarak aklın görevinin bağlantılar kurmak, alakalandırmak veya anlamlar üretmek olmadığı iddiasını⁴⁴⁷ hatırlatmak yerinde olacaktır. Bu doğrultuda radikal teori ekseninde hareket eden bireysel düşünür olarak gösterilen⁴⁴⁸ Baudrillard’ın iddiasının nedeni olarak dünyanın başlangıcından beri ortalıkta çokça ilişki, bağıntı ve anlamların olması vakıa kabul edilmektedir. Onun bu düşüncesiyle değişen paradigmayı işaret etmektedir. Böylelikle Baudrillard, modernitenin değişen paradigmasını ortaya döktüğü fikirleri sebebiyle her ne kadar kendi kabul etmese de post-modern anlayışla bağlantılanmaktadır.

Ek olarak Baudrillard’ın aklın görevi hususunda iddia ettiği bu durum, muğlaklık ve anlamsızlık üretmek, birbirine bağılıymış gibi gözüken unsurları ve biçimleri birbirinden ayırtırmaktır. Böylelikle o, üretilen bilgilerin, tartılıp ölçülmeden, düşünülmenden ortalığa salındığını ardından da varlık nedeni haline getirildiği veya kendi haline bırakıldığını iddia etmektedir. Ayrıca, aklın işlevi, düzenli olarak tekrarlanan döngüsel görünümlere bir son vermektir⁴⁴⁹. Onun tabiriyle oyun dünyasında uygulanabilir tek strateji, rasyonel nedenleri dışlayan ve gerçekte alakalı olmayan etkileyici bağlantılara dayanandır⁴⁵⁰. Bu veriler ışığında onun modern bilgi paradigmasına karşı çıktığı, nesneye bağlanmış referansız gerçekten uzak

⁴⁴⁶ İbrahim Emiroğlu - Hülya Altunya, “Akıl”, *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018, s. 17.

⁴⁴⁷ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 196.

⁴⁴⁸ Mike Gane, *Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik*, çev. Ali Utku - Serhat Toker, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara 2008, s. 13-14.

⁴⁴⁹ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 196.

⁴⁵⁰ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 197.

bilgiye güvenmediği ve yazgıya kapı açan düşünceleri dikkate alındığında belki de sezgiye, nesne ötesine, metafiziğe kapı açmaktadır.

Baudrillard, aklın, Tanrı ve O'nunla ilintili kader veya rastlantı gibi kavramları açıklamada yetersiz olduğu iddiasındadır. Bu doğrultuda tesadüf, kader veya alinyazısı eksenindeki eleştirisi, kader veya alinyazısının nedensel ilişkilerle hiçbir ilgisinin olmadığı yönündedir. Eşyanın ortaya çıkması ve yok olması kader denilen göstergenin işidir, yani kader hem doğumdan hem de ölümden sorumludur. Görünme ve kaybolma aynı sembolle ifade edilmektedir. Kaderin durumu da böyle bir şeydir. Böylesi metafiziksel durumlar karşısında akılcı açıklamaların yetersiz kaldığı noktada Batılı insan, nesne ve akıl temelli olduğunu iddia ettiği tesadüflere dayalı bir dünya açıklamasını, kadere dayalı açıklamalara tercih etmektedir⁴⁵¹.

Baudrillard, akılcı yaklaşımların tesadüfü ortadan kaldıramayacağı gibi, tesadüfün de kaderi yok etme gücü olduğunu söylemeyeceğini iddia etmektedir⁴⁵². Bu veriler doğrultusunda onun Batının her şeyi rasyonelleştirme eğilimine karşı çıkmakta, Tanrı'nın akılla kanıtlanabileceği fikrine mesafeli durduğu ve bu eylemlerin Tanrı simülakrını doğurabileceğini düşünüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Tanrı tasavvurları bağlamında Tanrı'nın yaşamını simülakr olarak sürdürme şeklini Baudrillard şu şekilde açıklamaktadır: Tanrı'nın adı şiire nüfuz etmek suretiyle bölük pörçük, parçalı bir görünüm kazansa da kati suretle Tanrı'nın adı vazıh bir şekilde açıklanamayacaktır. Bu bağlamda varlığın bir amacı olması gerektiği gibi bir düşünüş bir tuzaktır. Çünkü bu yaklaşım Tanrı'nın olması gereken kişi olmasını engellemektedir. Tanrı, bir yönden diğerine, bir kelimedenden diğerine geçerek ve görünüşlerdeki ayrıntılarla varlığını sürdürmektedir⁴⁵³. Bu minvalde teleolojik bakış açısının meydana getirdiği Tanrı tasavvurunun Tanrı'nın Tanrısallığına zarar vermektedir. Bu meyanda Tanrı'nın kelimelere sıkıştırıldığına dair nihilist anlayış, O'nun simülakra dönüşümü, nesneleşme (sekülerleşme) konuları Baudrillard'ın anlatıları yoluyla simgesel mübadele ile bağlanarak devam edilmektedir.

Baudrillard'a göre, akılcı şekilde kullanılmayan nesne, modern toplumsal bir mevki için kendinden şüphe edilmeyerek gösteriş sürecinde devamlı kullanılmaktadır. Aynı zamanda her nesne bir yatırım aracı olarak görülmektedir. Nesne, modern endüstriyel toplumlarda, nadir olsa da fetiş mertebesine çıkarılsa da çoğunlukla işlevsel, kullanışlı ve teknik bir fonksiyonu olması beklenmektedir. Bu, nesneye ek bir anlam verme şeklinde olur, ondan nesnel bir ereğe hizmet

⁴⁵¹ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 204.

⁴⁵² Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 209.

⁴⁵³ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 202.

etmesi beklenmez. Dolayısıyla çalışmayan bir nesne prestij kaybına uğrar. Burada da denilebilir ki, kullanım değeri aslında gösterge değişim değerini barındırmaktadır⁴⁵⁴.

Baudrillard’a göre gösterge; “müşahhas”, harici, içkin bir gerçekliğe akılcı bir anlam verilmediği ve ona indirgenmediği için, göstergeler bu gerçeği soyut olarak ifade etmek yerine, eşdeğerlik ve anlam şeması dışındaki şeylerle ifade etmektedirler. Gösterge bu işi, onu üreten süreç sonucunda birdenbire gösteren ve gösterilen olarak ortaya çıkan gerçekliği, indirgeyerek, bastırarak ve yok ederek yapmaktadır. İşaretin rasyonel bir anlamı varsa, bunun nedeni, sabit ve eşitlikçi bir yapı lehine tüm sembolik zıtlıkların terk edilmiş olmasıdır. İşaret, ayırt edici bir şeydir, çünkü ortaya çıkması için pek çok şeyi dışlaması gerekmektedir⁴⁵⁵.

Bu veriler doğrultusunda, tüm dürtüler, ihtiyaçlara dönüştürülür; rasyonel bir açıklama getirilir; onlara bir amaç verilir ve nesneleştirilir, böylelikle sembolik anlamlarını kaybederler. Böylece zıt anlamlılık düzeni eşdeğerlik düzenine indirgenmiş olmakta⁴⁵⁶ ve dini, büyüsel, sembolik her nevi geleneksel anlama son verilmektedir. Kendisine “fonksiyonel” bir rol yüklenen, nesneleştirilen doğal çevreyse rasyonel bir mana anlayışının aracına dönüştürülmüştür⁴⁵⁷. Bu aşamadan sonra dışsal, metafizik, aşkın Tanrı, eşdeğeri kabul edilen seküler olana dönüştürülmektedir.

Bu vakıanın nedenlerine ek olarak tekrarlanabilirlik, yeniden üretim bağlamında Baudrillard’ın getirdiği açıklama, gerçeğin tanımının eşdeğer olarak yeniden üretilebilen şey haline geldiğidir. Bu tanım, bir sürecin belirli şartlar altında tam olarak tekrarlanabileceğini iddia eden bilim ile evrensel bir eşdeğerlik, klasik canlandırma eşdeğerliliğine değil, kopyalamaya, yorumlamaya ve açıklamaya dayalı olan endüstriyel akılcılığadır. Bu tekrarlanabilirlik sürecinin sonunda gerçek, yalnızca tekrarlanabilir bir şey değil, aynı anda evvelce zaten yeniden üretilmiş bir şey, yani hipergerçek haline gelmektedir⁴⁵⁸. Bu okumalardan yola çıkarak insanın metafiziksel olarak Tanrı’ya ve kendine ulaşmasını sağlayan nesne, ahlaki işlevini ekonomi politiğin konusu olmakla da devam ettirmiştir. Ayrıca bu veriler dikkate alındığında belki de Baudrillard, simülasyon çağında insanın, bu çağın nesneye bakış açısından kaynaklı nesneden yola çıkarak bir Tanrı’ya ulaşma imkânı olmadığını iddia etmektedir. Burada da göstergeleştirme kuvvesine sahip dilin gücünü, unutmamak gerekliliğini hatırlamak yerinde olacaktır. Bunun nedeni ise doğa, beden, para gibi ele alınan şeyin imgenin gücü gereği simülakra dönüşme ihtimalidir.

⁴⁵⁴ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 42-43.

⁴⁵⁵ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 182.

⁴⁵⁶ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 164.

⁴⁵⁷ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 235.

⁴⁵⁸ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 131.

Baudrillard'a göre, ister ilk dönem, Mesihçi veya heretik Hıristiyanlık, ister genelin kabul ettiği Hıristiyanlık olsun, inananların hepsi zamanın her diliminde İsa'nın gelip yeryüzünde Tanrı Krallığını kuracağı ümidiyle yaşamışlardır. Hıristiyan toplumlar ilk evrelerinde ahiret Tanrı'sına ve cehenneme inanmamışlardır. Onların tasavvuru, ölümün kolektif iradede çabucak sonsuza kadar saf ve basit şekilde çözümünü ima etmektedir. Kilisenin temel inançlarına eleştiri getiren Manici heretikler de aynı inanca sahiptirler. Çünkü dünyayı iyi kötü karşıtlıklar olarak kabul etmişler, dinsizce bir dünya ve öte dünya anlayışlarıyla, cennet ve cehennemi dünyaya indirmişlerdir⁴⁵⁹.

Kilise, ahiret örtüsünü kaldırdıkları için, kıyameti beklemek yerine bir an önce yeryüzünde radikal hayırseverliklerine uygun olarak tek bir toplum kurarak Kıyamet Günü doktrinini engellemeye çalışan heretik ruhçular gibi, Katharları da şiddetle bastırmıştır. Katharlar, ruh ve beden ayrılmazlığı, kurtuluş gününe de içkin müşterek inanç gibi konularda Kilise'nin ölümler üzerindeki gücünü alaya alan eleştiriye fazlaca önemsemişlerdir. Kilise ise, tarihi boyunca ilkel toplulukları yok etmek istemiştir; çünkü onlar, kurtuluşu yoğun mütekabiliyette arama eğilimindedirler ve kendi hareket enerjilerini de buradan almışlardır. Baudrillard, Tanrı ve Kilise'nin mücerret evrenselliklerine rağmen, mezhepler ve toplulukların, gruplarının sembolik yüceltilmesinden meydana gelen kurtuluşun "öz-yönetim"ini uygular ve nihayetinde de bir ölüm baş dönmesiyle biter. Kiliselerin mevcudiyetinin tek şartı, manevi istekleri fasılasız tasfiye etmeleridir. Devletin mevcudiyetinin tek koşulu da kişilerin nefislerini terbiye etme, tanımlama, grup üyesi olma gibi sembolik/manevi ihtiyaçları bertaraf etmesidir ve ekonomi politiğin işin içine girdiği nokta da burasıdır⁴⁶⁰. Manevi ihtiyaçlar değiş-tokuşa tabi kılınıp oluşan simülakrıyla sembolik isteklerin giderilmiştir. Bu verilerdeki, ölümü yönetenin iktidar olma olasılığının yüksekliği, son dönem transhümanizm⁴⁶¹ hareketlerinin ortaya çıkışını da akla getirmektedir. İnsanın kendini tanımlama unsuru olarak ölüm yadsınamaz bir gerçektir. Fakat simülasyon döneminde insan, kendinden kaçtığı ölümün hatırlattığı varsayılan nefsin terbiyesi işinden uzaklaşmaktadır. Bunun yerine kendini/bedenini mükemmelleştirmek, estetize etmek ve yaşlanmayı engelleyen önlemler alarak, insanlarda doğan manevi ihtiyaçlar bertaraf edilmeye çalışılmaktadır. Özetle, insanlarda manevi ihtiyaçlar zuhur ettiğinde sistem, onları sönümleyecek simülakrlarla giderilmiş gibi göstermektedir. Maneviyatı güzelleştirmek olarak addedilecek meşakkatli olgunlaşma süreci yerine, ekonomi politik doğrultusunda estetize edilmiş kolay çözümlerle manevi ihtiyaçlar ortadan kaldırılmaktadır.

⁴⁵⁹ Baudrillard, *L'Échange symbolique et la mort*, s. 221; *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 256

⁴⁶⁰ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 256-257.

⁴⁶¹ Transhümanizm ve posthümanizm nedir için bkz. Luc Ferry, *Tekno-tıp ve dünyanın überleşmesi hayatlarımızı nasıl altüst edecek?*, çev. Kağan Kahveci, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2023, s. 1-9.

Baudrillard'ın bilimin uç noktaya gelmesinin neticeleri hususundaki iddiası ise post-modern anlayışın zıddına, atom fiziği etkisiyle bilimin pozitif rasyonaliteyi daha da geliştirdiğidir. Bu gelişme, kati suretle bilime has nesne ve özne konumlarının müştereken yok edilmesine yönelik bir yöntem olarak ortaya konulmamıştır. O, mevcut simülasyon düzeninde daha fazla ilerleme kaydedemeyen bilimin, varabileceği en uç noktaya vardığı düşüncesindedir. Bu aynı zamanda maddeciliğin teorik bir krize düştüğü noktadır. Yani bunalımının zirvesindeki bir bilimden, bilim ötesi sayılabilecek bir noktaya “diyalektik” ile geçilmesi mümkün değildir. Çünkü bilim ile bilim ötesini kesin olarak birbirinden ayırmak imkânsızdır; bunun nedeni diyalektik bir olumsuzlama değil, bilim ötesinin temelinde bir bilim reddinin, sadece bir inkarın olasılığıdır. En saf maddecilik dahi değer ile sınırlandırılmış bir rasyonellik ilkesinin ötesine geçme ihtimalini azaltacaktır⁴⁶². Post-modern karşıtı gibi başlayıp post-modern anlayışa uygunmuş izlenimi verse de bu veriler, Baudrillard'ın herhangi bir ekol ve yöneme bağlı olmayan bireysel bir düşünür olduğunun⁴⁶³ kanıtı olarak görülmektedir.

Baudrillard, bilimin “insanüstü” olanı bertaraf edip her şeyi insana bağlama noktasındaki eleştirisini, antropoloji ekseninde, özellikle evrim teorisi etkisindeki insan bilimleri üzerinden gerçekleştirmektedir. Batının yarattığı genel antropoloji sadece insanlıkla alakalandırılabilen olara bir anlam vermektedir. Tarih ise anlamını ancak belli bir gelişim süreci veya rasyonel bir amaçsallık içinde yer almakla elde edebilmektedir. O, ne “tarihin” ne de “aklın”, yaygın söylem haline dönüşen evrimcilik haricinde başka bir nedeni olmadığı düşüncesindedir. Bu durumun örnekleri şunlardır: Hayatı anlamıyla ölçmek; insanlıkla dünyayı ölçmek; tarihle olayı ölçmek; gerçekte düşüncüyü ölçmek; şeyle işareti ölçmek vs. kendini dünyayla ölçmek yerine, olayla ölçmek, kendini düşünceyle ölçmek ... gibi⁴⁶⁴. O, her alanda ve her şeyde “insan dışını” ortadan kaldırmayı, “insan”ın yargılarına boyun eğdirmeyi amaçlayan “antropolojik bir integrizm”e (intégrisme)⁴⁶⁵ doğru ilerlenmekte olduğu çıkarımında

⁴⁶² Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 383.

⁴⁶³ Gane, *Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik*, s. 13.

⁴⁶⁴ Jean Baudrillard, *İmkansız Takas*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 21

⁴⁶⁵ Fransızca aslında “intégrisme anthropologie” (Jean Baudrillard, *L'Échange impossible*, Editions Galilée, Paris 1999, 26.), İngilizcesinde “anthropological integrism” (Jean Baudrillard, *Impossible Exchange*, trans. Chris Turner, Verso, London; New York, 2011, s. 20.) olarak geçen tamlamadaki kelimenin Fransızcası “intégrisme”e sözlükte şu anlam verilmektedir. “1. Katoliklerin inandıkları doktrinin eksiksizliğini savunması ve bu tek gelenekte kalma eğilimi.- 2. Bir doktrinin yeni koşullara, uyarlanması reddeden kişinin.” (Bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Intégrisme” s. 1387.) Eserin Türkçesinde ise “antropolojik bir bütüncülüğe” şeklinde bir anlamlandırma yapılmıştır. (Jean Baudrillard, *İmkansız Takas*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 21-22.). Bu çalışmada ise İngilizce çevirideki metottan esinlenilip kelimenin okunuşunun Türkçe harflerle yazılması şeklinde bir uygulamaya gidilmişse de kelimeye köktencilik anlamı da verilmektedir. Fakat İngilizce çevirideki metodun izlenmesinin nedeni, bu terimin 19. yüzyılda İspanya’da ortaya çıkmış, 20. yüzyıl başlarında Fransa’da görülen modernizme karşı bir köktenci hareket olan Katolik integrizmini akla getirmesidir. Bu bağlamda modernizm karşıtlığını ifade etmek için kullanılan Fransızca dışında anlamı olmayan bir kelime olduğu için, kelimenin okunuşunun Türkçe harflerle yazımı tercih edilmiştir.

bulunmaktadır. Bu, insan hakları, etiksel bir antropoloji ve evrensel bir ekoloji işaretinin etkisi altında, hayvanları, doğayı ve genel olarak diğer tüm türleri insanlaştırma gayretidir⁴⁶⁶.

Bahsi geçen insanlaştırma çabası, “insan dışının” tüm biçimleriyle, insanın biricik fikir üretme yeteneğini (pensée) öldürmeye çalışmaktır. “İnsan dışını” tüm biçimleriyle yok etmek gezegensel, insanın kendi alanı dışındaki her türlü gerçekliği evcilleştirmeye yönelik bütüncül bir proje, ironik ve paradoksal bir şekilde “insan” a dair her türlü fikirden yoksun bir emperyalizmin en uç noktasıdır. Bu doğrultuda bakış açısında radikal bir değişimine ihtiyaç vardır⁴⁶⁷. Bu verilerden yola çıkılırsa Baudrillard, bilimsel olandan yola çıkmak suretiyle anlam üretildiğinde insanın kendine ait her alanda insan düşüncesinden yoksun kalacağını iddia etmektedir. Yapay zekânın gelişimiyle birlikte hızla, insan düşüncesinin yoksun bir düşünce ortamına doğru ilerlenmiştir. Ayrıca vesayete karşı olan modernitenin kendi vesayetini ortaya çıkardığı, bu açıdan da yeni bir bakış açısına ihtiyaç doğmuştur.

Baudrillard’a göre, bilime atfedilen her şeyi açıklama gücünün ortaya çıkardığı durumla evrenin tüm ayrıntılarını kuşatan ve tüm hareketlerini düzenleyen akılcıl bir Tanrı anlayışındaki ısrarın, simülasyon çağında sona ermiştir⁴⁶⁸. Baudrillard, varlığa dair sayısız sürecin sadece “modernler” değil, Tanrı dahil kimse olmadan gerçekleştiğini bilmenin çok rahatlatıcı olduğunu vurgulamaktadır. Devamla o, dünyanın rastlantı ve kaprislerinden Tanrıları sorumlu tutan kadimlerin modernlerden daha kurnaz olduklarını, bu halin onların irade ettikleri gibi davranmalarına izin verdiğini; Tanrıların gerçeği değil de kaos, kumarı, dünyanın yanılsamasını somutlaştırdıklarını iddia etmektedir. O, belki de oyun ve kaos teorisi ile dinin ve bilimin istismar ettiği tarihsel, kurtuluş ve hakikatin yıldırğan sorumluluğundan kurtulmak ve kadimlerin sahip olduğu özgürlüğü Batının yeniden kazanma yolunda olduğu iddiasındadır⁴⁶⁹.

Kelimenin kökenindeki bütünsellik buradaki modernitenin ilkelerine karşıt olma durumunu ifade etmediği düşünüldüğünden böyle bir uygulamaya gidilmiştir. (Bkz. <https://www.la-croix.com/Definitions/Lexique/Integrismes/Integrisme-un-terme-qui-vient-de-loin> (05.01.2024)). Bu minvalde moderniteyi akli vesayetten kurtarmak olarak anlaşılırsa bu tamlamada Baudrillard’ın fikirlerinde antropolojinin kendi anlayışının bayrağı altında bir vesayet yaratmıştır. “Bütüncüllük” yerine “integrism” kelimesinin tercihin nedenlerinde bu çıkarım da vardır. Ayrıca post-modern hareketin eleştirel insan aklını önceleyerek hareket eden modern anlayışın zamanla düşüncenin sadece kendi ilkeleri bayrağı altında olduğu iddiasına karşı çıktığı dikkate alındığında, bu hareketin aslında modernin ilkelerine dönüşü ifade etmektedir. Bu bağlamda Baudrillard’ın modernizmin yarattığı vesayete karşıtlığını vurgulaması açısından bu tamlamayı kullandığı farz edilmektedir. Antropolojiye “integrism”i eklemesine de Tanrı’nın bir sır olmaktan çıkışının sebebidir. Bu bağlamda Baudrillard’ın simülasyon çağının temel özelliği olarak gördüğü müstehcenlik durumuna dair düşünceleri de dikkate alınmalıdır.

⁴⁶⁶ Jean Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 21-22.

⁴⁶⁷ Jean Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 21-22.

⁴⁶⁸ Jean Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, çev. Necmettin Sevil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019, s. 118.

⁴⁶⁹ Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, s. 118.

Tanrı'nın bir ihtiyaç meselesine dönüşmesi hususuna eleştiri olarak Baudrillard'ın bu durumu açıklayan düşünceleri bu meyanda zikredilmelidir. Ona göre, söylev üretmekten başka bir şey yapmayan modern toplum çözümleyicisi, mübadele ve anlamlandırma süreçlerini “kendine göre” açıklayarak ortalama bir antropologla aynı hataya düşecektir. Böylesi bir açıklamanın toplumsal mantıkla hiçbir ilgisi olmaması mümkündür. Her irrasyonel düşüncenin, ampirik rehberlik ve teorik bilgi eksikliği nedeniyle geçerli sonuçlara ulaştığını reddetmek olası değildir. Aynı şekilde ihtiyaçlar hakkındaki spekülasyonlar, ilkel toplumların anlam hakkında yaptıkları konuşmaya benzemektedir. Bu söylem, ekonomik “akılcılık”ın aynasından yansıyan mitsel bir düşüncedir⁴⁷⁰. Mallar ve bireysel gereksinimlere akılcı bir yöntemle sonradan uygun işlevler yüklenmesi, temel yapısal mekanizmaların bilinçaltına itilmesine yol açmaktadır⁴⁷¹. Ayrıca düşünüre göre, simülasyonda nesnenin değişimiyle ortaya çıkan fetişist metaforla her yerde karşı karşıya gelinebilir. Bunun neticesinde şuurlu bir özne veya biyolojik, toplumbilimsel bir insan fetişizmine ek olarak, Katolik değerler sistemini meydana getiren akılcı bir metafizik düşünce ile karşılaşmaktadır⁴⁷². Baudrillard'ın bu konudaki fikri ise, Avrupa rasyonalitesinin, “feiticho:”⁴⁷³ yalan, yapaylık, aldatma, nesnenin canavarca karışımı, onun büyü ve yapay kopyasını somutlaştıran fetiş tarafından soğrulduğudur⁴⁷⁴. Bu bilgilere göre o, radikal objektifliği, bilimsel objektifliğin karşıtı olarak görmektedir. Biri bölümsel süreçlerin rasyonalitesini hedeflerken, diğeri küresel sürecin ironisini hedeflemektedir⁴⁷⁵.

Baudrillard'ın, akılcı düşünce ile ilişkilendirilebilecek *Anahtar Sözcükler*'deki “Kaos” adlı makalesinde yer alan düşüncülerinden birinde kaosun, rasyonelliğin karşıtı olarak gösterilebilecek bir şey olmadığı değerlendirilmesi bulunmaktadır. O, rasyonel düşünce üzerinde insanın birazcık denetimi olsa da nihayetinde bilimin de sınırları olduğunu unutmamak gerektiği kanısındadır. Belli bir yerden sonra nesne duvarına çarpan bilim, fizik kanunları işlevlerinin tersine çevirmekte veya tamamen işlerliklerini kaybettirmektedir. Bilimin açıklama getiremediği durumlar ise hesaplama uğruna yok etmekte veya görmezden gelmektedir⁴⁷⁶.

⁴⁷⁰ Jean Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, çev. Oğuz Adanır - Ali Bilgin, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 68-69.

⁴⁷¹ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 73-74.

⁴⁷² Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 96; Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, s. 191.

⁴⁷³ “feiticho:” şeklindeki kullanım, metnin aslında böyle geçmektedir. Jean Baudrillard, *Cool Memories 1980-1985*, Galilée, Paris 1987, <https://archive.org/details/coolmemories0001baud/page/224/mode/2up> (11 Temmuz 2024), s.82, Jean Baudrillard, *Cool Memories*: trans. Chris Turner, Verso, London New York 1990, s. 62.

⁴⁷⁴ Jean Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014, s. 65; Jean Baudrillard, *Cool Memories: 1980-1985*, s. 62.

⁴⁷⁵ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 101.

⁴⁷⁶ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 65.

Baudrillard fikriyatında, Batılı düşünce, öğretilen ama her geçen vakit karmaşıkleşan ütöpik bilgi anlayışının tesirinden hâlâ kurtulamamışlardır. Fakat bilimin, bu ütöpik bilgi anlayışıyla doğrudan bir ilişkisi bulunduğunu iddia etmek de mümkün değildir⁴⁷⁷. Baudrillard, kendisinin bilim mevzusunda Maniken denebilecek bir varsayıma sahip olduğunu iddia etmektedir. Sonuçta öznenin, nesne dünyasına açıklama getiremeyeceğinden bir özne-nesne çatışmasının olacağı, bu meyanda da bir meydan okumanın mevcut olduğu fikrine sahiptir. Sanki pasifmiş gibi gözüüp kendini özneye teslim etmiş izlenimi veren nesne, ani bir dönüşle bir amansız bir hasma dönüşmektedir. Açıklanamayan nesnenin gizemini sürdürdüğü bu mücadeleden kaçmak olası değildir. Simülasyonda, nesnenin sanallaşarak ortadan stratejik bir şekilde kaybolmasının bilimin onun kavranmasını zorlaştırdığını ifade etmektedir. Bu ise, ironik bir vakıadır. Oyunun kuralı değıştiği için, artık kuralları koyan ve onlara uymaya zorlayan özne değil nesnedir. Bu da Batı kültürünün kaçınılmaz kaderidir⁴⁷⁸.

Baudrillard, metafizik düşüncenin bu değışiminden Batı dışındakilerin, Batı kadar etkilenmediği iddia etmektedir. Bunun sebebi olarak ise, diğer kültürlerin dünyayı ele geçirme hırsı ve amacıyla nesne hususunda çözümlemede bulunmamalarını ileri sürmektedir. Bütün modern postulatları Batı ürettiğine göre onun ortaya çıkaracağı felaketlerle ilk karşılaşan ve akılcı yaklaşımın sonuçlarıyla ilk yüzleşen olması da gayet doğaldır⁴⁷⁹. Her şey nesne olarak ele alındığı dönem sonrası simülasyonda nesne özneyi hâkimiyeti altına almıştır. Bu düşünüş, Baudrillard kuramının bir özeti olarak kabul edilebilir.

Baudrillard'ın akılcı yaklaşımı örseleyen ve onunla alakalı olarak ele aldığı bir diğer kavram kaderdir. Kader, hiçbir şeyle değıştirilemez ve kader o kadar garip bir şeydir ki hiçbir akılcı yaklaşımın ona açıklama getirmez. Bunun içindir ki, kaderin asli özelliği yanılısma ve tuzaktan başka bir şey olmayan değış-tokuşa tabi kılınmaz. Fakat insanın etrafında meydana gelen her şey onu düşünce, söz, mal, mülk ve bireyi değış-tokuşa tabi tutmaya zorlamaktadır. Hatta ölümü bile birtakım şeylerle değış-tokuş etmek mümkündür. Her bir şeye açıklama getirmek, sebep ve sonuç bulmak, mübadeleye has usullerden biri haline gelmiştir. Bu tuzağın devam etmesi için bir şekilde her şeyin bir gönderene, eşdeğer bir cevaba ihtiyacı vardır. Başka bir deyişle, değer açısından her şey mübadele edilebilmektedir. Öte yandan takas edilemeyen her şey Georges Bataille'ın (1897-1967) ifadelendirdiği gibi azaltılması gereken "lanetli bir pay"⁴⁸⁰ olarak nitelendirilmelidir⁴⁸¹. Tanrı da, faydalı olduğu sürece mübadele konusu edilebilme olasılığından bu duruma dahil edilmektedir. Ayrıca Baudrillard için, özellikle

⁴⁷⁷ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 65.

⁴⁷⁸ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 65-66

⁴⁷⁹ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 66.

⁴⁸⁰ Georges Bataille, *Lanetli Pay*, çev. Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 57.

⁴⁸¹ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 86.

yaşamla ilintilendirilebilecek kader gibi bazı konular hususunda teslimiyetçi bir tavır sergilemektedir. Bu bağlamda da onun Tanrı'nın simülakrlaştırılmaması için rasyonel olarak O'nun kanıtlanmaması gerektiği yönünde bir fikri vardır.

Baudrillard'ın bu doğrultudaki çıkarımı, evrensel özelliklere sahip bir dünyada nesnel hedefler peşinde koşulabilir, çok farklı yaşam tarzları sürdürebilir, olaylar az çok rasyoneldir. Bunun Batılı öz değerlendirmesiyle hiçbir ilgisi yoktur; ancak zamanı geldiğinde bu zihniyet, mutluluğu, mutsuzluğu ve hayatı hakkında hiçbir şey bilemeyecek varlıklara, şeylere bağlanmaktadır. Ancak evrensel nitelik taşımayan bu şeylerin, nesnenin “doğal” niteliklerine kıyasla kanıtlanması imkânsızdır. Ama apaçık olan bu şeylerin, tamamen yapay bir duygusal süreç gibi görünerek, tüm kimlik ve ötekilik formlarını özetlemiştir. Dünyada nesnelliğin gizli gücünü öyle ya da böyle nesnelere atfetmeye çalışmamış bir kişi bulma ihtimali çok düşüktür⁴⁸².

Baudrillard'ın Batının insan aklını önceleyerek ulaştığı modernitenin Tanrı'yı öldürmesi neticesinde Tanrı'nın metafizik dünyada karşıladığı anlamları tesadüfle açıklama eğilimine karşı olduğu, bu eğilimin manasız bir dünya ortaya çıkardığını iddia etmektedir. Sonuçta sonsuza kadar rastlantı yaratma eğilimi ortaya çıkmış olsa da bu bir yanılgıdır. Rastlantı ciddiye yaratılması gerekiyorsa da güç gerektirdiğini ve bunu ancak Tanrı'nın yapabileceğini düşünen⁴⁸³ Baudrillard'ın, kader karşısına çıkarılan rastlantının yoruculuğu veya tutarsızlığına vurgulamaktadır. O, rastlantı üzerine olan düşünceleri devamında kaza veya olasılığına, talihsizliğe karşı gerçekleşen olayları Tanrı'ya yüklemek insanı sorumluluk, hata yapma endişesinden, dayanılması zor kişisele bağlanan yükten kurtardığı, bundan sonra hiçbir şey kendiliğinden olmayacağını⁴⁸⁴ vurgulamaktadır. Ayrıca Tanrı'nın gerekliliğinin makulleştirilmesi hususunda fikir ileri sürenler için Baudrillard'dan bir örnek olarak bahsi geçen görüşler kullanılabilir.

Ona göre, dünya, akılcı ilişkilerin, baştan çıkarıcı olanların yerini aldığı gün, kelimenin tam anlamıyla sona erecektir. Kader süreçlerine nedensel veya olasılıksal bir görünüm verildiğinde, gerçek entropi olarak nitelendirilebilecek bir felakete yol açacaktır⁴⁸⁵. Bu veriler ışığında sadece akılla açıklanabilenlerin olduğu bir dünyanın nihayetinde yayılarak söneceği değerlendirmesi olası gözükmemektedir. Aynı bağlamda Baudrillard'ın Tanrı'yı akılla açıklamadan kaçındığı ve benzer eylemleri hatalı gördüğü söylenmelidir.

Baudrillard'a göre, rasyonel düşüncenin yok etmeyi bir amaç ve gurur konusu haline getirdiği rastlantı değil, kabul ettiği kader, yani biçimlerin insanları baştan çıkarabilme

⁴⁸² Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 149.

⁴⁸³ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 190-191.

⁴⁸⁴ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 191.

⁴⁸⁵ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 195.

yeteneğidir. Tesadüfün kendine has bir düzeni vardır ve evren düzene girince, tesadüfler dünyanın yaratılış hikayesinde yerini almıştır⁴⁸⁶. Bu düşüncelerinde Baudrillard'ın metafiziğe, belki de Tanrı'ya yer açmaya çalışmaktadır. Baudrillard, akılla açıklanamayacak konuları sır, yazgıyla açıklamaktadır. Fakat onun yaptığı karşıymış gibi durduğu modern akı, temel almış bir durumu ifade etmektedir. Bu açıdan simülasyonda metafizik alanda, din felsefesi konularında bir paradokstan kurtulmak imkânsız gözükmektedir. Bu durum, ulaşılan/üretilen fikirlere inanmaya/simülakrlar ortaya çıkmaya başladığında ortaya çıkmaktadır. Esasen insanın bu çelişki gibi görünen duruma düşmesinin sebebi bir akla sahip olmasıdır. Bundan kasıt, modern öznen beklenen eleştirel akıl kullanımı, aklın işleyiş kurallarına uygun hareket etmesidir. Bu doğrultuda Baudrillard'ın temel eleştirisi de avangart öznenin ortadan kaybolduğu, nesnenin ortaya çıktığı ve kitleyi ürettiği yönündedir. Neticede de akıl simülakrı işini yapmakta ve simülasyonun yaşanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla modern dünyayı kuran eleştirel akıl, ortadan kalmakta, ondan neşet eden ilkeleri, hatta Tanrı dahil her şey simülakrlaşmaktadır.

Baudrillard, aynıların hâkimiyeti altında oluşmuş simülasyonda ötekinin farklılık hâkimiyetine girdiği zamanda Marx'ın dediği veçheyle din eleştirisinin esasen bittiği fikrindedir. Bu açıdan dinin metafizik varsayımının geçersizliği kanıtlanır kanıtlanmaz da bu eleştiri daha ileri bir üretim tarzı koşullarında ortadan kalkmaya mahkumdur. Biyolojik ırklar varsayımının geçersizliği kanıtlanır kanıtlanmaz, ırkçılık daha gelişmiş bir evrensel farklılıklar karışımı koşullarında yok olmaya mahkumdur. Misalen din, bugün, Marx'ın öngörmediği biçimiyle metafizik ve aşkın bir form olmaktan çıkmamıştır. İster aşkın olan içkin hale gelmiş, ister dini, hafızadan silme noktasına kadar varan bir düzenin ilerlemesiyle beslenen dini canlanmaya uygun olarak sayısız ideolojik ve pratik varyantlara bölünmüş olsun, Marx'ın din eleştirisinin geçersizliğini bugün her yerde gözlemlemektedir. Benzer bir durum ırkçılık için de geçerlidir; o da içkin, viral ve gündelik hale gelmektedir. Irkçılığın “bilimsel” ve rasyonel eleştirisi, tuzaktan kaçınmaksızın biyolojik akıl yürütmeyi ters yüz eden biçimsel bir eleştiridir; çünkü sadece biyolojik yanılsamaya bağlıdır, yanılsama olarak biyolojiye değil. Benzer şekilde, ırkçılığın siyasi ve ideolojik eleştirisi de biçimsel bir eleştiridir; çünkü yanılsama olarak farklılığa saldırmaksızın sadece ırkçılığın farklılık takıntısına saldırmaktadır. Bu nedenle, o da hiçbir şeye dayalı olmayan eleştirel bir illüzyon haline gelmektedir ve sonuçta ırkçılık rasyonel eleştiriden, dinin kendisine yönelik materyalist eleştiriden kurtulduğu kadar neşeyle kurtulmuştur. Baudrillard bütün eleştirilerin ortadan kalmasının nedeni de bu durumla⁴⁸⁷

⁴⁸⁶ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 196.

⁴⁸⁷ Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 133.

açıklamaktadır. Ona göre, dinin içkinleşerek hayatına devam etmesi, materyalizm başarılı olamadı aksine din neşeyle savaşı kazandı olarak anlaşılmaktadır. Bu durum aynı zamanda bir kısır döngü ya da paradoksu da akla getirmektedir.

Bu gerçeklik, önüne geleni izlemekten başka bir şey yapmamıştır. Örneğin, tüm dini yanılsama biçimleri gibi Batının dini değerleri ebediyen gömdüğünü düşünerek yerine koyduğu akılcılık, kısacası nesnel gerçeklik, aslında aynî dini değerlerin sihrini kaybetmiş varisinden başka bir şey değildir. Bu nesnel gerçekliğin, gerçekten dünyaya hâkim olduğu ve ilahi aşkınlığı tamamen devre dışı bıraktığı, bugün metastazlarıyla yetinilmesine rağmen Tanrı'nın bile tamamen öldüğünü söylemek mümkün değildir⁴⁸⁸.

2.1.1. İkonoklast-İkonofil

Bu başlık birinci simülakr düzeninin “Akıllıdilebilen Tanrı Tasavvuru” ile uyumlu gözükmebilir. 1.3.2. nolu başlık altında birinci simülakr düzeni hakkında verilen açıklamalar dikkate alındığında, simülakr oluşumunda ikonanın ve ikonakırcıların, Katharların önemli bir yeri olduğu görülecektir. Ayrıca teslis doktrini dışında İsa'nın Tanrısallığındaki simülakr tanımlamasına en uygun fenomenin ikonadır. Bu bağlamda konu dinler tarihi açısından değil de simülakr kavramı çerçevesinde ele alınacaktır. Neticede birinci düzenin anlaşılması açısından önemli görüldüğünden bu alt başlık açılmıştır.

İkon kelimesi köken itibariyle Yunanca eikón (εἰκών) sözcüğüne dayanmaktadır. İkon, basitçe Türkçe’de imaj, görüntü, görünüş kelimeleriyle karşılanmaktadır. Fakat Hristiyan Ortodoks geleneğinde herhangi bir dini konunun imge kullanarak temsilini hatta daha fazlasını ifade etmekte kullanılan görüntülerdir. İkona denen bu suretler, İsa, Logos, Tanrı'nın Oğlu, Tanrı'nın annesi Meryem veya bir aziz veyahut Kutsal Kitap'tan bir sahneyi, iman itirafını, enkarnasyonu (tecessüm) temsil ederler. İkonalar genellikle taşınabilir tahta gibi nesnelerden yapılmışlardır. Ortodokslarca da maddi forma sahip ikonanın, manevi yapıları temsile gücünün yetmesinin nedeni sembolün fiziksel sınırının ötesinde büyük bir şeyi gösteren olmasıdır. Ayrıca onlara göre ikona, yazının bir şeyi anlatma gücüne de sahiptir. Bu minvalde estetik bir görüntü seyrine ek olarak ikonanın pedagojik amaçları da olduğu söylenmektedir. İkona ayrıca ilahi ile yaratılmışları bağlayan bir mikrokozmos ve ilahi olanı resmetmesinden mütevellit de insanla Tanrı arasında pencere veya geçiş yolu olarak anlaşılmaktadır. Bazılarınca Hristiyanlığın ilk yıllarından itibaren var olduğu iddia edilse de buna dair bir kanıt bulunamadığı yönünde değerlendirme de vardır⁴⁸⁹.

⁴⁸⁸ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 41.

⁴⁸⁹ Mariamna Fortounatto - Marry B. Cunningham, “Theology of Icon”, *The Cambridge Companion To Orthodox Chirtian Theology*, ed. Marry B. Cunningham - Elizabeth Theokritoff, Cambridge University

İkona konusunda bu bilgilere ek olarak sekizinci yüzyılda ortaya çıkan ikonakırıcılar ile ikonaseviciler arasında sürüp giden bir tartışmadır. İkonakırıcılar, 730 yılında Bizans İmparatoru III. Leo ile ortaya çıkmış ve birkaç imparatorun hükümranlılığı süresince de görülmeye devam etmişlerdir. Putperestlik olarak algıladıkları, karmaşa çıkardıklarını ileri sürdükleri ikonasevici (ikonasevicilik) hareketine şiddetle karşılık vermişlerdir. İkonakırıcıların bu hareketinin nedenini, Yahudi itikadı ve İslam devletinin imgeye dönüştürülmemiş Tanrı tasavvurunun yükselişinin Hristiyanlık doktrini üzerine olan baskısı olduğu değerlendirmesinde bulunanlara denk gelinebilmektedir. Bu çıkarım doğrultusunda İkonakırıcıların kendilerini reformcu olarak görüp dinin saf haline, anikonik duruma (insan veya hayvan olarak tasvir edilmemiş) dönmeyi hedeflemişlerdir. İkonaseviciler elbette buna itiraz etmişler, ikonanın put olmamasının nedeninin tasvir edilenin doğasından kaynakladığı şeklinde bir savunu yoluna gitmişlerdir⁴⁹⁰.

Baudrillard'ın simülakr düşüncesi doğrultusunda ikonasevici ve ikonakırıcı günümüzde toplumsal imgeyle ilişkili olarak yeniden doğduğu iddialarının da literatürde bulunmaktadır. Perniola'ya göre, çağdaş ikonaseviciler medyanın gerçekçileri ve hiperrealistleridir. İkonakırıcılar ise özgünlüğün ve alternatif hakikatin hiperfütüristleridir. her iki ekolde de dini seleflerinin felsefi ve metafizik önermeleri kendilerine rağmen geçerliliğini korumaktadır. Modern ikonasevici, gazetede yayınlanan haber ile onun gönderme yaptığı gerçek arasında, reklamın sunduğu görüntü ile reklamı yapılan mal arasında, siyasi partinin propagandası ile onun toplumsal gerçekliği arasında, televizyon yayını ile onun nesnesi arasında, kısacası görüntü ile aslı arasında yakın bir bağın, bir yakınlık ilişkisinin gerekliliğini savunmaktan ibarettir. İkonasevicilik gerçeklik imgesini ne kadar fazla talep ederse, bu gerçeklik gerçek boyutunu o kadar çok kaybeder ve 'gerçeğin, kendisinin halüsinatif benzerliği' haline gelme olasılığı da ortaya çıkarır⁴⁹¹.

Bu düşüncelerin sahibine göre, modern ikonakırıcı da dini olan gibi kehanet tasavvuruyla bağıntılıdır. Bütün yeniden üretim, gösteri ve hayatta kalma eleştirisi ise buradan beslenmektedir. Modern ikonakırıcı ise, orijinali en görülmemiş, alışılmadık, gerçeküstü imgede eriten imgesel bir hiperfütürizm içinde çözülebilmektedir. Geçmişte ikonasevici ve ikonakırıcı karşıtlardı, ikon taraftarları ve imgelem (vison) taraftarları arasında uzlaşmadan bahsetmek mümkün değildi. 1968'de bile kitle iletişim araçları savunucuları ve devrimci

Press, New York 2009, s. 136-137; İkonanın orijinaliyle alakalı sorun için bkz. Mario Perniola, *Ágalma* vol. 20-21: *La società dei simulacri Nuova edizione*, Mimesis, Milano 2010, s. 74-75.

⁴⁹⁰ Mariamna Fortounatto - Marry B. Cunningham, "Theology of Icon", s. 138-141; Begomiller, Katharlar çeşitli heretikler ve sonrasında reformcular için ikonakırıcı denilmektedir. bkz. Mario Perniola, *Ágalma* vol. 20-21: *La società dei simulacri Nuova edizione*, s. 74.

⁴⁹¹ Perniola, *Ágalma* vol. 20-21: *La società dei simulacri Nuova edizione*, s. 76.

ikonakırııcılar indirgenemez düşmanlar gibi görünmekteydi. Ancak bugün, imgesel gerçeklikler sunan hipergerçekçilik ile gerçekleşmiş kehanetler sunan hiperfütürizm arasında fark yok denecek kadar azdır. Hipergerçeklik gerçek olamayacak kadar halüsinatif bir imge, hipervizyon ise gerçekten kehanet olamayacak kadar gündelik bir görsel gerçekliktir. Bu açıdan hipergerçeklik ve hipervizyon benzerdir. Çünkü imgelerden daha fazlası olduklarını, şimdiki ya da gelecekteki bir tözü, bir orijinali temsil ettiklerini iddia ederler. İkonasevicilik ve ikonakırııcılıkta ise, imge ile orijinal arasında bir ilişki kurmada metafizik iddiasında buluşur; bu ilişkinin ikonasevicilikte olduğu gibi bir özdeşlik ilişkisi mi yoksa ikonakırııcılıkta olduğu gibi bir farklılık ilişkisi mi olduğu pek önemli değildir. Önemli olan, her ikisinde de ortak olan, ikonada cisimleşen ya da imgelemde açığa çıkan bir orijinalin varlığını onaylayan metafizik ön kabuldür. Modern sonrası dönem için önemli olan kitle iletişim araçları tarafından üretilen imgenin aslı yoktur ve prototipten yoksun, yapay bir yapıdır. Bu nedenle, imgeye yönelik iki geleneksel tutum çağdaş imgeye genişletildiğinde, yetersizlikleri ve iktidarsızlıkları ortaya çıkmaktadır. Çağdaş imgenin metafizik bir boyuttan yoksun oluşuna, şimdiki ya da gelecekteki bir gerçekliğin abartılı bir şekilde olumlanması yoluyla tepki vermeye çalışırlar. Ancak bunu yaparken sadece ikon ve vizyonun karikatürize edilmiş bir temsili olan ve sonunda birini diğeriyle bulanıklaştıran bir hiperrealizm ve hiperfütürizm üretmeyi başarmalarıdır⁴⁹².

Girişte ifade edildiği üzere bu bölümüm başlığının seçilme nedeni ikonanın, Hristiyan kültüründeki dini kavramlarda gözlemlenebilecek anlam kayması ya da değişimi; nesnenin/görüntünün hâkimiyeti konusunda tarihsel bir vaka olarak açıklama gücüne sahip olduğu fikridir. Bu fikre ek olarak simülakr düşüncesini anlama açısından da Baudrillard'ın ikona fenomenine bakışını vermek gerekliliğidir. Bu minvalde de Baudrillard'ın ikona konusunda faydalandığı kaynaklardan olan Perniola'nın görüşleri kısaca verildiği bu kısımdan sonra Baudrillard'ın ikonakırııcılar/ikonasevicilerin durumunu nasıl ele aldığına bakılabilir.

Baudrillard, bu çalışmayla doğrudan ilişkilendirilecek simülasyon düzeni hakkındaki bir düşüncesinde simülasyon düzeninin, tercih ettiği alanların kabul görmüş anlayışa uygun olarak tıp ve ordu olduğu önermesini sunmaktadır. Bu önermeye bağlı olarak simülasyonun bu iki alanın da ötesine geçerek din ve Tanrı (Tanrısal nitelik atfedilen varlık) simülakrlarına kadar ilerlediği çıkarımında bulunmaktadır⁴⁹³. Baudrillard'a göre, din açısından simülakrların, tabiatı harekete geçiren Tanrısalı yeniden canlandırmaya kâfi gelmeyeceğinden mabede sokulamayacağına dair ikonakırııcı düşünce doğru değildir. Çünkü Baudrillard'ın simülakr anlayışına göre bu ilahi güç veya Tanrı yeniden diriltilebilmektedir. Tanrısal güç, ikona veya

⁴⁹² Perniola, *Ágalma* vol. 20-21: *La società dei simulacri Nuova edizione*, s. 77-78.

⁴⁹³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 17.

simülakr olarak çoğaltıldığında neler olabilir? Faraza imge temelli görüntüsel bir teolojiye dönüştürüldüğünde yine de Tanrısal bir gücün niteliklerine sahip olabilmekte midir? Belki de ikon kendi görkem ve çekiciliğini devreye sokarak Tanrısal gücün yok olmasına neden olmaktadır? Bu sorularla ikonaların, nesnenin gücü hususunda helecan oluşturan Baudrillard, ikonlar vasıtasıyla tezgahlanan bu oyun sayesinde netice itibarıyla imajların anlaşılabilen, algılanabilen bir Tanrı mefhumunun yerini alabilmekte olduklarını iddia etmektedir.

Binlerce yıldır devam eden ve ikonakırırcıları her daim korkutmuş olan bu savaşım da henüz sona ermemiştir. İkonakırırcıların, simülakrların bu her şeye gücü yetmesinden korkmalarına neden olan şeyse, ikonaların Tanrı fikrini insanların bilincinden yok edebilme gücünü fark etmelerinin yanı sıra, belki de neticede bu durum Tanrı'nın kati suretle var olmadığı, sadece simülakrları vasıtasıyla var olabildiği, kendi simülakrlarından da ayrı bir şey olmadığı düşüncesinin fark edileceği izlenimine kapılmalarıdır ve ikonakırırcıların imgelerden nefret etmeleri ve onları yok etmeye çalışmalarının nedeni budur. O, simülakrların, Platoncu bir Tanrı mefhumunu (Kilise'ye gönderme) gizlemek veya maskelemek dışında bir gücünün olmadığına inansalardı onları ortadan kaldırmaya kalkışmazlardı. İnsan, değişen bir hakikat düşüncesine önemli bir husus olmasa da devamlı ram olmuşlardır. Ancak bu metafizik çaresizliğin temelinde, görüntülerin her şeyi net bir şekilde ifade etmeleri ve sonuç olarak sıradan bir modelden üretilmiş görüntüler olmamaları, benzersiz ve büyüleyici bir güce sahip görüntüler olmalarıdır. Bu bağlamda ilahi göndericiler sistemi ne pahasına olursa olsun yok olmaktan kurtarılmalıydı⁴⁹⁴. Baudrillard'ın görüntü üzerine yaptığı bu zorunluluk çözümlemesi, teslis doktrininin anlaşılması çalışmalarında gözlemlenmektedir.

Baudrillard'a göre, aslında bahis konusu edilen görüntülerde Tanrı'nın aktarmalı yansımalarını yakalayıp, onları kutsayan ikonaperestlerin aksine, ikonakırırcıların bu görüntülere hak ettikleri kıymeti verdiklerini iddia etmektedir. Bununla birlikte ikonaperestler çok modern ve serüvenci insanlardır. Çünkü o, imgeler ile oynanan işbu *Tanrı yaratma oyunu* esnasında bir varlık olarak Tanrı'nın haddi zatında ölü olduğu ve resimler vasıtasıyla gerçekleştirilen yeniden canlandırma işinin de aslında hiçbir şeyi canlandırmadığını iddia etmektedir. İkonaperestler, bunun sadece bir oyundan ibaret olduğu ve mevzubahis edilen büyük oyunun ehemmiyetinin de buradan kaynaklandığını; bununla beraber görüntülerin maskesini düşürmenin tehlikeli olacağını düşünmüşlerdir. Çünkü imge veya maskenin ardında hiçbir şeyin olmadığını, anlamışlardır⁴⁹⁵. Bu veriler Baudrillard'ın dinin saf halini, anikonik

⁴⁹⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 17-18; Zuhal Öker, "Kurgusal Dünyanın Gölgesinde Bir Unutkan Jean Baudrillard" 21. *Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar Kadife Karanlık McLuhan . Foucault . Chomsky . Baudrillard . Postman . Lacan . Zizek.*, ed. Nurdoğan Rigel, Su Yayınevi, 2. Basım, İstanbul 2005, s. 214.

⁴⁹⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 18-19.

durumu hedefleyen Katharları neden öncelediği konusunda bir fikir vermektedir. Kendi için de Hristiyan dinin saf halini, anikonik durumunu isteyen bir görüşe sahip olduğu değerlendirmesini yapma olasılığını doğurmaktadır. Bu da kurumsal, kuramsal dine karşı olduğu anlamındadır. Burada itiraz ettiği Tanrı simüle edilip O'na inanç, simülakra indirgenirse bütün sistemin simülakra dönüşme olasılığı ortaya çıkmasıdır. Simülasyon yeniden canlandırmaya karşıdır. Simülasyonun yaptığı gösterge ve gerçeklik arasında bir eşdeğerlilik kurmaktır⁴⁹⁶. Buradaki anlam kaymasına neden olan bu eşdeğerlilik kabulüdür. Görüntü, işaret ile gerçekliliğin özdeşliğe varan eşdeğerlilik anlayışıdır ki Tanrı'nın simülaklaşmasına veya bütün sistemin devasa bir simülakra⁴⁹⁷ dönüşmesine kapı açmaktadır.

Ona göre, politikalarını Tanrı'nın kuvve anlamında ortalıktan kaybolması ile vicdanların seküler ve görkemli bir tarzda güdümlenmesini, bir iktidar gösterisi vasıtasına dönüştürülen Tanrı'nın yok edilmesi, temel alanlarda her halükârda bu şekilde davranacaklardır. Belli bir güçten mahrum ve göstergelerden arındırılmış, bir stratejiye hizmet etmekten başka bir fonksiyonu olmayan aşkınlık belki de Tanrı bu noktada ölmektedir. Politika, barok imgelerin gerisindeki ipleri eline geçmiştir⁴⁹⁸. Bunun da Tanrı'nın buharlaşmasına neden olmuştur.

Baudrillard'a göre, nihai olarak görüntüler her daim ölümcül bir güce sahip olmaktadır. Aynen bir model olarak benimsedikleri Tanrı'nın, Tanrısal kimliğini yok etmeye çabalayan Bizans ikonaları gibi. Ölümcül bir güce sahip görüntünün karşısına, gerçeğin algılanabilen, görünen yanlarını önceleyen yeniden canlandırmanın diyalektik kuvvetiyle çıkılmaktadır. Batı, yeniden canlandırma işinin önemine veya göstergenin derin bir anlama haiz olabileceğine, bir işaretin, bir anlamın yerini alabileceğine ve bir şeylerin –bu tabî ki Tanrı'dır– bu mübadeleyi gerçekleşmesine katkıda bulunduğuna bütün iyi niyetiyle inanmaktadır. Tanrı, simüle edilebiliyorsa işaretlere indirgenebiliyorsa bütün sistem devasa bir simülakra dönüşecektir. Bu gerçek, aykırı bir şey değildir; bahsedilen bir simülakrdır, gönderenden yoksun ve başı sonu bilinmeyen, durdurmaya hiçbir şeyin gücü yetmediği bir kapalı devre dahilinde, gerçeğin değil sadece kendi kendinin yerine geçebilendir⁴⁹⁹. Bu verilerden Tanrı'nın bir görüntü nesnesi olarak yeniden üretilmesini, bu gerçekleştiğinde de her şeyin gönderenden yoksun, içi boş, referansız kendi kapalı devre sistemi içinde türetilenlerin hâkimiyetindeki yapaylıklara dönüşmektedir.

⁴⁹⁶ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 19-20.

⁴⁹⁷ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 19.

⁴⁹⁸ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 19.

⁴⁹⁹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 19; bkz. Wernick, "Jean Baudrillard: Seducing God", s.187.

Ona göre, Bizanslı İkonakırırcılar Tanrı'nın görselleştiren imgelere yüklenen anlamları zihinlerden yok edebilmek için ikonaları parçalamışlardı. Moderninse, tam aksini yapar gibi görünmesine ve Batı kültürünün önemli kısmını meydana getiren idoller kültüne rağmen şimdiye değin ikonakırırcılar gibi davranmaktadır. Çünkü Batı kültürü imgeleri anlamlarla boğup yok etmektedir⁵⁰⁰. İkonakırırcılarsa, Tanrı'yı ortadan kaldırma işini yaptığını farz ettikleri ikonları yakmışlardı. Baudrillard'a göre, muhtemel Tanrı'nın kendinin temsilcisi imgelerin arkasına gizlenmeyi ve gözden uzak kalmayı tercih ettiğini söylemek gerekmektedir. Günümüzdeyse imgelerin ardında yok olup giden Tanrı değil insanlardır. Bu çağda görüntümüzün çalınması veya sırrımızı ortaya sermeye zorlanmak gibi bir durumdan bahsedilmesi olanaksızdır. Modern insanı kuşatıp sarmalına alan “integral gerçeklik” içinde gözden uzak tutacağımız, gizleyebileceğimiz bir şey kalmamıştır⁵⁰¹. Baudrillard'ın simülasyon çağının özellikleri olan şeffaflaşma veya müstehcenlik dediği şey buradaki bilgilerde görülmektedir. Bu durum, içinde yaşanan sayısal dönemde sosyal medyada kendini çokça gösterdiği fark edilmektedir.

Baudrillard, dünyanın özgünlüğü meselesini insan elinden çıkmamış otomatik yazıma benzeyen fotoğrafa benzetmektedir. İkonakırırcılar bile insan eliyle yapılmış Tanrı simülakrı olarak kabul ettikleri ikonalara karşı olsalar da insan eli değmeden çizildiği varsayılan mendil üstündeki “Sainte Face”ı gerçek olarak kabul etmekte olduklarına dikkat çeken Baudrillard, bunun nedenini, uhrevi özgünlüğünü, otomatik yazıma bağlamıştır. Çünkü o, diğer insan elinden çıkanları simülakrı olarak kabul ettiklerini iddia etmektedir. Fotoğrafın gücü de insan elinden çıkmamasıdır. Fotoğraf imgesinde kendiliğinden radikal yanılsama görünüşüne bürünen dünya, pürüzsüz bir hat, simülasyondan mahrum, insan müdahalesinin olmadığı, özellikle de hakikatle alakası olmayan bir yeri andırmaktadır. Hakeza, insan beyninin mükemmel bir üretimi varsa o da nesnel gerçeklik ve hakikattir⁵⁰². Yapay zekâ dünyasının etkisi veya gücü insan elinden çıkmadığı izlenimi vermesidir.

Baudrillard'a göre, bu doğrultuda ortaya çıkabilecek varlığın anlamının kalmaması sorunu ikonakırırcılıkta da aynı sorundu. İkonaperestler uyanık insanlardı, Tanrı'nın en yüce haliyle temsil edildiğini iddia etmelerinin yanı sıra görüntüler yoluyla Tanrı'yı temsil ederek Tanrı simülakrı oluşturarak O'nun varlığıyla ilgili soruyu görünmez yapıyorlardı. Gerçekte ise Tanrı, görüntünün ardında kaybolup gitmektedir. Ölmemiş fakat kaybolmuş yani artık Varlığı ile ilgili soru sorulmamaktadır. Tanrı'nın varlık veya yokluk sorunu simülasyonla çözüme kavuşturulmuştur. Fakat, insanlar kaybolmanın, imgelerin ardına gizlenmenin Tanrı'nın işi

⁵⁰⁰ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 89.

⁵⁰¹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 92.

⁵⁰² Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 97.

olarak görülmektedirler. Tanrı'nın kaybolma işinin imgelerle gerçekleştirildiği düşünülebilir, böylelikle iz bırakmama dürtüsüne uyulmaktadır⁵⁰³. Bu kısmı aşağıda “Tanrı simülakrı”nın geçtiği bir pasajı vererek bitirelim.

Yalanın ortaya çıkması için duyulan çılgınca umut: Eğer gerçeklik diye bir şey varsa, böylesi bir meydan okuyuşa karşılık vermezlik edemez; kendi imgelerinin tümü sistematik bir biçimde ortadan kalkıncaya kadar karşılık vermek zorundadır; tıpkı ikonakırıcıların Tanrı'ya yaptığı gibi. Ne yazık ki kaybeden onlar oldu: Tanrı, onların kışkırtmalarına hiçbir zaman karşılık vermedi. Tanrı deli değildi: Tanrı'ya inanmayan ve yalnızca onun simülakrını yücelten ikonataparların yanında saf tuttu. İkonakırıcıların bunca çaba gösterdiğini bildiğimize göre, elbette bu mantığa uygun olarak davranmalı ve hiçbir zaman, imgelerin o mükemmel şaşırtmacasının ardında yok olmayı -tıpkı eskiden Tanrı'nın yapmış olduğu gibi- tercih eden bir gerçekliği sorgulamamalıyız⁵⁰⁴.

Baudrillard, ikona konusundaki ironisine şu şekilde devam etmiştir: Papa'nın, Büyük Engizisyoncu'nun, Cizvitlerin, ilahiyatçıların en büyük ve güçlerini aldıkları sırrın Tanrı'nın olmadığını bilmeleri⁵⁰⁵ olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiaysa, Kilise oluştuktan sonra dinin saf halinden artık bahsedilemeyeceği durumun ifadesidir. Eleştirisinde ikona kullanılmasının nedeni, görüntünün ve imajın gücünün öncelenmesinin simülakr düşüncesinin en önemli parçası olmasından dolayıdır. Bu bağlamda anlam, düşünce, görüntüye teslim olmuş, insan eli değmediği düşünülen imaj da insanı büyülemekte olduğu bu nedenlere iliştilmektedir. Bu veriler doğrultusunda insan eli değmediği düşünülen görüntünün Tanrı simülakrının oluşumunu kolaylaştırdığı neticesine varılmaktadır. Ona göre, Batının en iyi yaptığı şey, kaybolanın üzerini örtmesidir.

2.1.2. Aşkın-İçkin Tanrı

Simülakrlaştırmada etkin diğer husus da sekülerleşmenin ifadesi olduğu söylenebilecek aşkın olanın içkinleştirme çabalarıdır. Böylelikle istendik dünyalar yaratma anlamına gelebilecek büyüleyici siberetik dünyanın kuvvetlice ağlarını örmekte olduğu çıkarımı mümkün gözükmektedir. Newtoncu fiziğinin mekanik bilim nesnesi olarak Tanrı varmış gibi gözükse de zamanla öldürüp kendi, O'nun yerine geçmiştir. Baudrillard bu durumun da kader süreçlerini rasyonelleştirmeye başladığını iddia etmektedir. Nesnel gerçeklik ve eleştirel

⁵⁰³ Baudrillard, *Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik*, s. 36.

⁵⁰⁴ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 177. Bu alıntıdaki Tanrı simülakrı olarak anlaşılabilir “onun simülakrını” ibaresindeki “simülakr” kelimesi için aslında var mı yoksa çevirmenin tercihi mi merakıyla Fransızca aslına bakıldığında “simulacre” kelimesinin kullanıldığı görülmüştür. Karşılaştırma için bkz. Jean Baudrillard, *Cool Memories: 1980-1985*, Galilée, Paris 1987, s. 225, <https://archive.org/details/coolmemories0001baud/page/224/mode/2up> (23 Kasım 2023). İngilizce çevirisine bakıldığında ise bu kelimeye “likenees” ile karşılık verildiği görülmüştür. Karşılaştırma için bkz. Jean Baudrillard, *Cool Memories 1980-1985*, trans. Chris Turner, Verso, London New York 1990, s. 185.

⁵⁰⁵ Baudrillard, *Baştan Çıkarma Üzerine*, s. 87; Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, s. 187.

düşünmenin olmadığı integral gerçeklikte de Tanrı'nın kanıtlanamayacağını ileri sürmektedir. Ayrıca bilimin neden ve sonuçlarıyla her şeye cevap bulduğundan Tanrı'nın kenara çekildiğini de iddia etmektedir.

Fransızcadaki üstün, üstünlük, tecrübe dünyasını aşan⁵⁰⁶ anlamlarındaki “transcendant” kelimesinin karşılığı olarak Latince “transcendens”, İngilizcede “transcendent”, Türkçede ise aşkın veya müteal kelimeleri kullanılmaktadır. Felsefe sözlüklerinde bilincin ve varlığın ötesinde olma durumu⁵⁰⁷; “Bir şeyin üstünde, ötesinde, görünenin dışında olmak, aynı şeye sahip olamamak, kendi mahiyetinin dışında olmak.” şeklinde anlamlandırılmakta ve içkin (immanent) kavramının zıddı⁵⁰⁸ olarak kabul edilmektedir. Aşkın kavramının zıddı olarak Türkçede içkin veya mündemiç ile karşılanan Fransızcadaki “immanent” sözcüğünün felsefe sözlüğündeki anlamı ise, sadece “bilinçte ve şuur muhtevası olarak var olan şey. Deneme içi, deney alanının aşmayan (deneyde içkin). Evrende olan, evreni aşmayan (alemden içkin).” olarak verilmiştir⁵⁰⁹. Bunlara ek olarak bu kelimeye “kendiliğinden varolan: “cause immanente” ve canlı veya nesnenin içinde otomatikman (kendi kendine) varolan anlamı da verilmektedir⁵¹⁰. Aşkın ve içkin kelimelerinin sözlükteki karşılıklarını verdikten sonra bu iki kavramın genellikle Tanrı ile ilişkilendirildiğini hatırlatmakta fayda vardır. Bu bağlamda bu bölümde Baudrillard'ın aşkın olarak addedilen Tanrı'dan, içkin Tanrı anlayışına dönüşüm ve simülaklaşma doğrultusunda ortaya serdiği düşünceleri ele alınmıştır.

Baudrillard'ın, aşkın Tanrı anlayışın, içkin Tanrı anlayışlarına dönüşmesinin anlaşılması açısından ruh-beden dönüşümü olayını tartıştığı bölümdeki düşüncelerine bakmak yerinde olacaktır. Onun, ele aldığı sekülerleşme kavramı, kutsalın başkalaşımıdır. Hatta başkalaşımın ortaya çıkan yapıları güçlendirir ve onlara sağlam bir temel sağlar. Çünkü ruhun aşkınlığını beden bütünsel içkinliği, kendiliğinden gerçekliği ile değiştirmekte ve bu gerçeklik yanlıştır. Modern mitin ortaya koyduğu şekliyle beden, ruhtan daha maddi değildir. Ruh gibi, beden de bir fikirdir ya da daha doğrusu hipostazlaştırılmış bir parça-nesnedir, ayrıcalıklı bir taklittir ve bu şekilde de yatırım yapılmıştır. Beden, geçmişte ruh neyse o olmuştur, yani nesneleştirilmenin ayrıcalıklı temeli, bir tüketim etiğinin esas söylemi haline gelmiştir. Ekonomik dayanak olarak, bireyin psikolojik yöneltmiş bütünleşmesi ilkesi olarak, toplumsal kontrolün politik stratejisi olarak bedenin üretimin amaçlarıyla ne kadar derinden

⁵⁰⁶ *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Transcendant”, s. 2705.

⁵⁰⁷ Ahmet Cevizci, “Aşkınlık”, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları, 2012, s. 47.

⁵⁰⁸ S. Hayri Bolay, “Aşkın”, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1996, s. 21; *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Transcendant”, s. 2705.

⁵⁰⁹ S. Hayri Bolay, “İçkin”, *Felsefî Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, s. 182; *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Immanent”, s. 1342.

⁵¹⁰ *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Immanent”, s. 1342.

ilişkili olduğu görülmektedir⁵¹¹. Baudrillard açısından geleneksel kişinin aşkın bir tarzda tamamlanmasıyla alakalı amacın yerine karşılıklı talep doğrultusunda bir işleyiş geçmiştir⁵¹². Bu veriler doğrultusunda insana ait olan değerler, onun özgürlüğü bir ticaret nesnesi gibi ne kadar alınıp verilecek olduğu kâr/zarar cetveline göre verilecek kararlara dönüşmektedir. Bunun için de bir Tanrı simülakrına ihtiyaç duyulmaktadır.

Baudrillard, aşkının yok edilmesi ve neticesinde içkinleşmenin ortaya çıkardığı problemi şöylece tartışmaktadır. Model patlamasının yaşanmaya başlandığı üçüncü simülakr düzenine denk gelen dönemde gerçekle düşsel olan arasındaki mesafe adeta sıfırlanmıştır. Modeller aşkınlaşmadıkları veya yansıtıcı olamadıkları için gerçeğe düşsel bir evrenle karşı çıkamazlar. Bunun nedeni zuhur edecek gerçeğin yerini aldıklarından, kurmaca bir gerçek mefhumunun varlığına katıyetle tahammül edememeleridir. İçkinleşmelerinden dolayı da herhangi bir imgesel aşkınlık biçimine hayat hakkı tanımamaktadırlar. Sadece sibernetik bağlamda bir simülasyon aleminin yaşamasına bir başka ifadeyle tasarılar, kurmacalar, simüle edilmiş vaziyetlere alışılmasını sağlama gibi modelleri hoşlarına gidecek tarza güdümlenebilen bir evrenin yaşamasına müsaade etmektedirler. Ancak bu durumda gerçeğin manipüle edilmesi ile gerçeğin üretilmesi arasında bir fark olmayacağı için kurguya, hayal gücüne gerek kalmayacaktır⁵¹³. Baudrillard'a göre, başka bir evren hayal edilebilememesinin nedeni aşkınlıktan mahrum bırakılmış bir dünyada yaşanıyor olmasıdır⁵¹⁴. Bu bağlamda da simülasyonda insan düşüncesinin körelmesi veya yok olması tartışılabilir bir konu gibi gözükmemektedir.

Baudrillard, Philip Dick'in hikayeleri örnekliğinde ele aldığı simülasyon evrenine ait eserlerinde hiçbir şeyin nereye ait olduğu, hangi kökene bağlı olduğu, anlamının ne olduğunun belli olmadığı ve her şeyin içkin olduğunu, zaman algısının bozulduğu gelecek ve geçmişin muğlaklaştığı, öyküye ait bütün verilerin zihinsel, mekânsal, zamansal ve gösterge kapsamında boşlukta bırakılmış olduğunu⁵¹⁵ iddia etmektedir. Simülasyon çağında her şey muğlaklaşıp sınırların ortadan kalması durumunun, içkinleşme eylemini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla içkinleştirilen, muğlaklaştırılan, seküler bir Tanrı mefhumunun da simülasyon evrenine ait bir özellik olmasıdır.

Baudrillard'a göre, kitlede anlamı dolaşıma sokmanın imkânsızlığına en iyi yanıt Tanrı örneğidir. Kitleler her zaman bir Tanrı imgesini, bir Tanrı fikrine tercih etmişlerdir. Bunun

⁵¹¹ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev. Nilgün Tatal - Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2021, s. 173-174.

⁵¹² Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s. 222.

⁵¹³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 164-165.

⁵¹⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 165.

⁵¹⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 168.

nedeni Tanrı fikrinin, resmi bir dini kurum olan Kilise'den kati suretle ayrılamamış olmasıdır. Ayrıca bu işi ne günah ne de bireysel kurtuluş umudu başaramamıştır. Tanrı'dan kitlelere Tanrı fikrinin aşkınlığına karşın var olmuş olan şehitlerin ve azizlerin hikayelerinden, kıyametin hikayesinden ve ölüm dansından, büyücülükten, kiliselerdeki gösterilerden ve törenlerden başka hiçbir şey kalmamıştır. Çünkü kitlelerde ayinin içkinliği vardır. Kitleler putperest doğup putperest kalmışlardır. Kıyamet günü, kitleleri hiç rahatsız etmemiştir ve Batıl inançlarını, şeytanlarını da günlük yaşamlarına dahil etmişlerdir. Tanrı'ya olan inancın manevi gücüne karşı aşağılık günlük uygulamalar getirmişlerdir. Enteresanlıklarını kaybetmiş günlük ritüelleri ve manevi aldatmacalarıyla, her zaman kaçtıkları müsamahasız ahlak ve inançla ulaştırılmış anlamı başarısızlığa uğratmışlardır. Bu durum, dinin yüce ışığına ulaşamadıkları için değildir. Çünkü o ışığı hep görmezden gelmişlerdir. Bir inanç, dava veya sevgili bir lider adına ölümden asla kaçmamışlardır. İnkâr ettikleri şey, dinin miadı dolmuş aşkınlık, dışlanma, uzaklaştırılma, bekleme ve dünyevi işlerden çekilme gibi yönleridir⁵¹⁶. Tanrı'nın Kilise'ye bağlanması, kitlenin günlük hayat içinde "gösteri" dışında Tanrı'yı görmedikleri sonucuna varılabilir ki el birliğiyle Tanrı'nın öldürülmesi, Kilise'nin oluşturulmasıyla çoktan yapılmıştır. Kitleler için her zaman Tanrı'nın krallığı yeryüzünde, çok Tanrılı imgelerin içkinliğinde, Kilise'nin zenginliğinde ve yaşam tarzında var olmuştur. Buna "din yasası"nın olağanüstü bir tarzda yön değiştirmesi denir. Çünkü kitleler, dini bir sihirbaz gibi şatafatlı bir şekilde kullanarak özümsemişlerdir⁵¹⁷.

Baudrillard açısından Tanrı'nın ölümü hakikaten de bir şanstır ki, aşkınlığın sonu, öbür dünya karşısında bütün sorumluluklardan kurtulma olanağı anlamına gelmektedir. Gündeme gelen olasılık sonrasında, dünya artık içkin olarak karşımızdadır. Dünya için tam bir gerçeklik söz konusudur ve bu gerçeklik dayanılmazdır. Bu, olası kurtarılmayı ortadan kaldıran bir kötülüktür. Daha doğru ifadeyle kurtarılmama anlam değiştirmiş insanın günahından kurtarılması değil de Tanrı'nın ölümünün kurtarılması söz konusudur⁵¹⁸. Ona göre, bu durum tıpkı dini öte dünyalarda aşkınlık gibi, bu sefer de daha fazla içkinlik, operasyonel güç oyunu oynanmakta; eşsiz bir düşünce ve dünyanın otomatik olarak yazıldığı bir oyunun içindedir. Baudrillard açısından burada da bozulacağı kesin olan bir sistem; imkânsız takastan kaynaklanan belirsizliğin ve yönelim bozukluğunun gidişatını değiştirecek güçsüz bir fantazmagori vardır⁵¹⁹. "Gerçek" olarak adlandırılan, dünyaya içkin maddesel bir yanılsamadır. Aniden dışardan gelmiş gibi görünmektedir. Bu dünyanın, diğer bir dünyada karşı kutbu oluşturması gibi

⁵¹⁶ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 14-15.

⁵¹⁷ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 15.

⁵¹⁸ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 151-152.

⁵¹⁹ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 21.

görülmektedir⁵²⁰. Düşünüre göre, dünyanın maddesel bir öze sahip olduğunun kanıtlanması, Tanrı'nın varlığını ortadan kaldırmayacaktır. Çünkü Onun varlığı kayıtsız, kanıtlanamazdır ve şeylerin akışıyla kaynaşmıştır⁵²¹.

Tanrı'yı sıradan göstergeye dönüştürmek⁵²², içkinleştirmek belki de simülakrını oluşturma olanağı ortaya çıkarmaktadır. Baudrillard'a göre, Tanrı'nın ölümü sonrası dünya şeffaflaştırılmış ve işlemselleştirilmiştir. Çeşitli insani durumlar, bilim tarafından insan zihninde bir şeyler canlandırıp isimlendirerek ve kavramsallaştırarak bağlı oldukları gerçeklikten uzaklaştırılmıştır. Baudrillard, Tanrı'nın gerçeklikten çıkarılıp isimlerinin anagramlaştırılmasının ölümüne neden olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Tanrı karşısında idealleştirilen insanın da kendi elleriyle ürettiği farklılıklar tarafından öldürüldüğünü iddia etmektedir.

2.1.3. Newton Fiziğinin Mekanik Bilim Nesnesi Tanrı

Birinci simülakr düzeninde tabiat konusunda bilgi üretimi, Kilise dışında bir güç olarak bilimin kendisini göstermesiyle birlikte değişime uğramaya başlamıştır. Bu doğrultuda da tabiata bakışta içkin yaklaşımın etkin olmaya başlamıştır. Yani duyular ve onun deneylerle desteklenmesi, neden-sonuç ilişkilerine dayanan bir doğa anlayışı ve ürettiği bilgiler, bilgi iktidarı hususunda etkisini göstermeye de başlamıştır. Bu anlayışta özne olan insan aklı, kendini, usunu ve bunlar dışında kalan her şeyin ölçülebilir, belirli, tanımlanmış, devamlı tekrarlanabilir, gözlemlenebilir, denetim altında tutulabilir, kayıt altına alınabilir⁵²³ olmasını istemektedir. Bunun yanında ölçü dışında kalındığında ve kayıt altına alınamadığında da görmezden gelinmesi ve bu iki ilke doğrultusunda öznenin nesne ile ilişki kurması ve fikir üretmesi beklenmektedir. Dolayısıyla insanın incelediği her şeyin, maddi-manevi nesneye dönüştürülmekten kaçamamıştır. Bu evrede, Kilise'nin yerini alan insan usunun, her şeye açıklama getireceği ve çözeceği en bariz ön yargılardan biridir. Dolayısıyla da Aşkın olanın bu anlayışla içkin alana sokulmaya çalışılmıştır.

Baudrillard'ın bu konudaki eleştirisi aydınlanmaya sebep olduğu söylenebilecek mekanik bakış açısının günümüzdeki hali içindir. Bu mekanik yapıya muhalif olarak Batının, insanların tesadüfi bir şeyi mantıksal bağıntılardan daha anlamlı ve çekici buldukları paradoksal bir dünyayı yaratmış olmayı başardıklarıdır. Baudrillard'ın düşünüşüne göre belki de bu

⁵²⁰ Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, s. 122.

⁵²¹ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 66.

⁵²² Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 109.

⁵²³ Modernin özelliği olarak gözleme ve kayıt altına alma (panopticon yapı) hususunda bkz. Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 8. Baskı, Ankara 2019, s. 361.

durumun kendisi bir tesadüfün sonucudur; yani aşırı değer verdiğimiz rastlantısal ile kazalar sonucu gerçekleşenlerin birlikteliğinden insanın aldığı ironik ve şeytani hazzı, kaos içinde yaşayan bir dünyada ilk mantıksal halkayı bulan bir zekânın hazzıyla karşılaştırılmaktadır. Onu her kim bulduysa, muhtemelen o sırada şeytan olmakla suçlanarak diri diri yakılmıştır⁵²⁴. Bu bilgilerden yola çıkılacak olursa nasıl ki modernin ilk döneminde insan aklının ürettiği bilimsel bilgiyi savunanlar eleştirildiyse günümüzde de gerçeklere, mantıksal ilkelere dayanan bilgi eleştirilmektedir ki bunların da taşlandığı değerlendirilmektedir. İnsan usunun oluşturduğu her şey tersine dönmüş gibi gözükmektedir. Bu ironik durumun sebebi belki de rastlantı eseri bilimsel devrimdir.

Baudrillard'a göre, akılcı ilişkilerin, baştan çıkarıcı olanların yerini aldığı gün, kelimenin tam anlamıyla dünya sona erecektir. Kader süreçlerine nedensel veya olasılıksal bir görünüm verdiğimizde, kelimenin tam anlamıyla bir felaket başarılmış olacaktır⁵²⁵. Aydınlanma özlemi çektiği varsayılan Baudrillard'ın insan aklına duyduğu özlemin ifadesi olarak bu düşünceleri dikkate şayandır. Bu veriler doğrultusunda onun bu duruma, rasyonel, eleştirel düşüncenin ironik olarak Newtoncu mekanik bilim anlayışının sebep olduğunu iddia ettiği sonucuna varılmaktadır. Onun düşüncesinde rasyonel düşüncenin yok etmeyi bir gaye ve gurur meselesi haline getirdiği rastlantı değil, kabul ettiği kader, yani biçimlerin insanları aniden baştan çıkarabilme yeteneğidir. O, tekraren tesadüfün kendine has bir düzeni olduğunu ve evren düzene kavuşunca da tesadüflerin dünyanın yaratılış hikayesinde yerini aldığını iddia etmektedir⁵²⁶. Yani antiklerin belki de Tanrı veya kader diye isimlendirdiği neden, rastlantıya dönüşmüş, modernlerin, antiklerin imge gücünün baştan çıkarıcılığını da kabul etmişlerdir.

Bu konuyla alakalı Baudrillard kendine yöneltilen bir soruya cevap olarak Althusser'in "epistemolojik kopuş"⁵²⁷ dediği şeyin bittiğini ifade ederek bunun nedeni olarak integral gerçeklik öncesi nesnel gerçeklik ve eleştirel düşüncenin olası şeylerden olmalarına bağlamaktadır. Elan içinde olunan zamanda mevcut bir çalışmanın integral bir gerçeklikle, gerçekten daha gerçek, aşırı bir gerçeklikle, sanallıkta, işlemlerin içkinliğinde kaybolan bir gerçekliğin tamamlanmasıyla ilgili olduğu varsayılsa dahi, o vakit başka düşünme biçimleri tasarlamamanın gereklidir. Söylemesi kolay olsa da bunları dizayn etmek de zor bir iştir, çünkü düşünce giderek daha radikal olmak, hatta nedenler ve sonuçların sırasını yeniden giderek daha fazla ortaya dökmek zorundalığı zuhur etmektedir. İşleri sona doğru hızlandırma suretiyle, düşüncenin daha çok sonuçlardan yanadır. Gerçekte eleştirel düşünme nedenlerden yanadır, her

⁵²⁴ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 193.

⁵²⁵ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 195.

⁵²⁶ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 196.

⁵²⁷ Louis Althusser, *Özeleştirici Öğeleri*, çev. Levent Targu, Belge Yayınları, İstanbul 2000, s. 66.

zaman nedenleri arar. İntegral gerçekliğe tekabül eden bu radikal fikir, dolayısıyla sonuçlardan yanadır; başka bir deyişle, daha önce bahsedilen yüksek bir noktayı, aşırı bir fenomen biçimini desteklemektedir⁵²⁸. Baudrillard'ın hilafına bu bilgiler ışığında Batı nasıl ki Aydınlanmaya eleştirel akılla ulaştı, simülasyondan da yine eleştirel akılla çıkılabilir.

Düşünüre göre, gerçeğin dünyayı etkilemediği bir zamanda aynı durum ilahi özü tesadüfi olan Tanrı için de geçerlidir. Tanrı'nın varlık bulup bulmaması bu mekanik durum için bir şey ifade etmez. Dolayısıyla, Tanrı'nın varlığını kanıtlarla ortaya koymaya çalışmak, son tahlilde tesadüfün olası bir teyidi kadar gereksizdir⁵²⁹. Nesnel gerçeklik ve eleştirel düşünmenin olmadığı bir yerde Tanrı'nın kanıtlanamazlığı iddiası Baudrillard'ın agnostik, nihilist⁵³⁰ ya da post-modern bir bakış açısına sahip olduğu iddiasını desteklemektedir.

Bu veriler ışığında Baudrillard'a göre, Tanrı'nın kendisi, yani nedensel Tanrı, yani "Sebeplerin ve Sonuçların Büyük Üstadı" da işleri akışına bırakmaktan yana geri çekilmiştir. Bu durum, saf şansa ve belirsizliğe ya da saf baştan çıkarmaya ve her şeyin kaderine yer açılması içindir⁵³¹. Spinoza gibi iradesini, ilahi düşünceyi dünyaya iletmek ve böylece insan için düşünme sorumluluğunu dünya olayına devretmektir. İnsan düşüncesini, diğerinin kişisiz düşüncesi tarafından idare edilen ve insanın haricinde kalan tutarlılıkların egemen olduğu bir alana göndermektir. Bu durum işleri şansa bırakmakla ilgili değildir⁵³². Tanrı'nın kenara çekilmesi düşüncesinin ifadelendirildiği bu anlayışa göre muğlak bir zamanda Tanrı'nın durumunu ifade etmekte ayrıca dünyanın içinde olduğu sistem dışında başka bir tutarlılık silsilesinde durumun farklı olabileceği bilimin gelişmesiyle kenarda gözüken Tanrı'nın durumunun da değişebilirliği gündem haline getirebilir.

Ona göre, oyun, piyango, tekillik ve keyfilik düşüncesiyle, vizyonunda evrenin tüm ayrıntılarını kuşatan ve tüm hareketleri düzenleyen akılcı bir Tanrı saplantısına son verilmektedir⁵³³. Bu çözümleme post-modern Tanrı anlayışlarının ortaya çıkış veya hâkim anlayışa dönüşmesinin sebebi olabilecek durumların açıklamasıdır. Ona göre, şans zorlandığı, gerektiğinde ayartıldığı ve kısıktırıldığında ortaya çıkan durumda Tanrı'nın bu beklentiye olumlu karşılık vermekten başka çaresi kalmayacaktır. Tanrı, her şeyi doğal akışına ve kaderine bırakmaktan başka bir şey yapamayacaktır. Kaderin belirlediği sayılar dahil tüm formlar

⁵²⁸ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğetine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 110-111; Ayrıca eleştirel bilimin toplumsala kendini bağlamakla da ayrıldığı iddiası için bkz. Peter Bürger, *Avangard Kuramı*, çev. Erol Özbek - Şeyda Öztürk, İletişim Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2019, 37-38.

⁵²⁹ Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 66.

⁵³⁰ James Walters, *Baudrillard and Theology*, T&T Clark, London 2012, s. 139-141.

⁵³¹ Baltasar Gracian, *Akıllı Yaşama Sanatı Felsefi Aforizmalar*, çev. Sabri Kalıç, Maya Kitap, İstanbul 2012, s. 18.

⁵³² Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 89.

⁵³³ Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, s. 118.

herhangi bir kazaya veya aksamaya yol açmayacak şekilde birbirini takip etmelidir. Bu temel kuraldır ve Tanrı bile buna uymak zorundadır. Temel kural, gizli bir dünya düzeni, kader tarafından belirlenmiş ve formlar arasında kimsenin bilmediği bir düzen kurmak demektir⁵³⁴. Bu çıkarımın “Kenardaki Tanrı” tasavvurunu veren bir alıntıdır. Tanrı’nın doğa olaylarına bir dahli kalmamıştır. Bilim neden ve sonuçlarıyla her şeyi açıklamış, dolayısıyla Tanrı kenarda bir bilge edasıyla sessizce beklemektedir. Baudrillard, bu oluşan inanç veya anlamlandırma sistemlerinin aslında bir inançtan, ziyade akıl veya bilinç problemi olmayan ayrıca kimsenin gerçeklik düşüncesine inanmadığı radikal ampirizm olarak değerlendirmektedir⁵³⁵.

Baudrillard’a göre, günümüzde gerçekleştirilen her türlü bilim faaliyeti, aslında Batının gerçekleştirdiği modernitenin belirlediği çerçevenin içinde gerçekleştirmektedir. Ne bilgi olarak kabul edilecek, bilgi nasıl elde edilecek, nasıl değerlendirilecek gibi meseleler hep bu belirlenen çerçeve içinde yapılması gerekmiştir. Bu da, öte dünyadan, metafizikten arındırılmış nesnel bir dünya ile karşı karşıya kalmayla gerçekleşen kırılma sonucu ortaya çıkmıştır. Bu süreçte insanı hayrete düşürüp felsefeyi, insanı üreten tabiat, sadece bilgi nesnesi olan doğaya dönüştürülmüştür. Baudrillard ise dünyanın sadece bilgi nesnesi olduğu anlayışına karşı çıkmaktadır. Bilimin metafiziği, dini değerleri ortadan kaldırdığını ifade etse de Baudrillard açısından bilim, sadece dini değerlerin illüzyonunu kaybetmiş mirasçısından başka bir şey olmadığını ifadesidir. Bu noktadan hareketle de Tanrısal aşkınliğin tamamen ortadan kalktığı iddiasını da mümkün görmez ve elan onun metastazları ile yetinilmekte olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla o, nedenlerin olmadığı sadece sonuçların olduğu kaderin devreye girdiği mekanda Tanrı’nın ölümünden de bahsedilmez.

Baudrillard’a göre, kader, rüyalar artık bilimin kontrolünde olup kader üreticisi de artık insandır. Batılı zihin metafizik güzelliğe sahip dünyaya tahammül edememektedir. Bu zihin, şimdide ihsanına karşılık verilecek bir şahıs kalmamasından mütevellit, her çeşit aşkınliğa son vermiştir. Doğal dünyanın yerine sanalı koyarak onun teknolojik imkânlarıyla kimseye hesap vermeyeceği bir sanal dünya yaratmıştır. Böylelikle de tabiatın yokluğuna, çözüm getirmeye çalışmaktadır. Bu, Aydınlanma değerlerine aykırıdır ve sanal dünya oluşturma suretiyle de bu sorunsalın çözülmeyeceğini iddia etmektedir. Ayrıca bu teknik dünyanın günah sisteminden nasıl kurtulunurun düşünülmesinin zamanının geldiğini ileri sürmektedir. Baudrillard’ın teorisinde, Aydınlanma ve bilimsel coşku kaybolduğundan Batı bir yanılsamanın yerine başkasını, bilimin simülakrını koymuştur. Bilimin, her şeyin yerini alma arzusuyla ütopyaları yerine getirirken gerçek gerçeklikten kopmuş, anlam ve sır ortadan kaybolmuştur.

⁵³⁴ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 198.

⁵³⁵ Baudrillard, *Paroxysm*, s. 36.

Bilgi, özne-nesne ilişkisinden türetilirken simülasyonda nesne-nesne ilişkisinden türetilmeye başlanmıştır. Simülakrlarla anlam karmaşası denen şeyin, anlamın kendisi olduğu hatta ondan daha gerçek olduğunu iddia etmektedir. Bu da simülasyonu oluşturmaktadır. Öznenin hakiki, nesnenin ise soyut manada kendinin efendisi olduğunu ileri süren metafizik ve ekonomi ilk andan itibaren hep aynı açmazlar, belirsizlikler, çelişkiler ve fonksiyonel bozukluklarla yüz yüze gelmişlerdir ve sonsuza kadar da bir kısır döngüye mahkum olmaktadır⁵³⁶. Bu durumdayken atılması gereken tek adım, göstergenin özgünlüğünü korumaktır⁵³⁷. Tanrı'dan, masallardan ve resimden mahrum dünyada imzaya bakarak anlamı çıkarmaya ve değer biçilmeye çalışıldığı zamanda Baudrillard, imzanın nesneyi oluşturan diğer göstergelerle aynı niteliklere haiz olması durumunun simülakrın gücünü ifade etmektedir⁵³⁸. Tanrı simülakrları da her şeye gücü yetme göstergesi gibi Tanrı'nın nitelikleri olarak ifade edilen göstergeleri kullanarak kendini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, Batının simülasyondaki agnostikliği, gerçek meselesi üzerindedir ki, yapay, eşdeğerlisini bulduğu her şeyi, gereksiz hale getirmekten çekinmemektedir.

2.2. İkinci Simülakr Düzeni: Tanrı'nın Buharlaşmasına Doğru

Bu başlığın bağlantılandığı tamlananının “Tanrı'nın Buharlaşmasına Doğru” olarak seçilmesinin nedeni Baudrillard'ın *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği* adlı kitabındaki Batılı zihnin Tanrı'nın ölümü sonrasında gerçekte yüz yüze kalması neticesinde gerçeklik oluşturma çabalarının sebebi olarak Tanrı mefhumunun buharlaşmasını⁵³⁹ gösterdiği çıkarımıdır. Ayrıca bu çıkarımdan esinlenerek başlıkla ilişkilendirilen tamlamanın ikinci simülakr düzeninin özelliklerini temsil edebileceği düşüncesidir.

2.2.1. Evrenin Yeni Yaratıcısı Bilim

Bilim, sonuçları itibariyle gündelik hayatta gözlemlenebilecek, hatta gündelik hayatı yönlendiren şeylerden biri olarak da değerlendirilebilecek insani bir olgudur. Bilgiden türetilmiş bir kavram olduğu içinde birçok tanımlamaya tabi tutulmuştur. Bunun nedeni olarak bilgi olarak kabul edilen şeyin bilim olarak da kabul edilebilme olasılığıdır. Bu kabul yaygın olsa da bilim kavramına felsefe sözlüğü ne anlam vermektedir ona bakmak makul olacaktır. Baudrillard'ın bu konuyla ilgili eleştirileri ise aşağıda verilecektir.

⁵³⁶ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 67.

⁵³⁷ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 119.

⁵³⁸ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 119.

⁵³⁹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 15.

Baudrillard’a göre, diğer kültürlerin varlığından bihaber oldukları “gerçeklik”, modern Batılı “akılca” keşfedilmiş, “evrensele” yürünen yolda önemli bir kırılma anı olmuştur. Bu kırılma anında öte dünyalardan arınmış, nesnel bir dünyayla karşı karşıya kalınmaktadır⁵⁴⁰. Metafizikten arındırılmış modern Batının ortaya çıkışında bilimin etkisi Baudrillard düşüncesi açısından tespiti olarak bu düşünüşlerdir. Bu tespitler ışığında ona göre, nesnel gerçeklik denen illüzyonun maskesini düşürme görevini üstlenen felsefenin yaklaşımı bu görev bağlamında, basit ve kesindir. Baudrillard’ın bu fikirleri doğrultusunda dünya temel bir illüzyondur ve nesnel bir gerçeklikten bahsedilemez⁵⁴¹.

Baudrillard, genel kanı dışında dünyanın kendisi hakkında bilgi üretmek için yaratıldığına dair hiçbir delil olmadığı kanısındadır. Buna mukabil dünya konusunda üretilen bilginin de onun bir cüzi olduğu değerlendirmesinde bulunur. Bu açıdan da bahsi geçen bilgi, bilgiyle zorunlu bir alakası olmayan, dünya denilen illüzyonun bir parçasıdır. Mucize denilebilecek bir şey varsa, budur ve dünyanın bir cüzi olan insan bilinci, dünyayı yansıtma hakkına sahip olduğunu iddia etmektedir. Fakat ayna, yansıttığının bir parçası olduğu için hiçbir zaman nesnel bir gerçeklik ortaya koyamayacaktır⁵⁴². Bu anlayış için, post-modern bilgi anlayışına güzel bir örneklik teşkil etmektedir.

Onun açısından gerçeklik denen şey, seleflerini izlemekten başka bir şey yapmamıştır. Onun için bu duruma örnek, bütün dini yanılsama biçimleridir. Dini değerleri ebediyen gömdüğümüzü düşünerek yerine koyduğumuz akılcılık ve hakikat, kısacası nesnel gerçeklik, aslında aynı dini değerlerin büyüsunü kaybetmiş varisinden başka bir şey değildir. Bu nesnel gerçekliğin hakikaten dünyaya hâkim olduğu, Tanrısal aşkınlığı tamamen devre dışı bıraktığının söylenmesinin imkânsızlığı gibi ve bugün metastazlarıyla yetinmemize rağmen Tanrı’nın bile tamamen öldüğü söylenemez⁵⁴³. Onun açısından Tanrı, din simülakrı aslında kendinden önceyi takip etti, kutsal kitaba sayıların sembolik gücünü uydurdu. Bu bilgiler ışığında modern ve sonrasında ise nesnel gerçeklik öznel bilginin yerini almış olduğundan dolayı da Tanrı’nın ölmesi söz konusu değildir.

Ona göre, gerçeklik de bir ahiret gibidir ve yerine başka bir şey konulabilecek bir yanılsamadır. Böylece gerçekten ahiret gibi görünen “gerçek” dünyada yaşamaya başlanmıştır. Aradaki fark, ancak haksızlık ve suçluluk konuları dışında kendisini sorgulaması gereken Batınsı, Tanrı ve cehenneme kısa devre yapmış lazım olan bir gerçeklik olmasıdır⁵⁴⁴. Düşünüre göre, gerçek dahi içine yarı yarıya hile katılmışa benzemektedir. Bu bağlamda artık

⁵⁴⁰ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 37.

⁵⁴¹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 38.

⁵⁴² Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 39.

⁵⁴³ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 41.

⁵⁴⁴ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 42.

kullarını koruyabilecek bir Tanrı'dan bahsedilemez. En azından bir anlamda, Tanrı'nın artık ölüdür⁵⁴⁵. Bu verilerden yola çıkılırsa gerçeği koruyan Tanrı'nın yokluğu artık bilim alanında Tanrı'nın olmamasının ortaya çıkardığı sanallık söz konusudur.

Bilim rüyayı, metafizikten uzaklaştırıp bellek, hazmetme süreci bölük pörçük hatıralar, ihtiyaçlar, bilinçaltı veya fizyoloji tarafından üretmektedir ki bu bağlamda Tanrı, artık rüyaları göndermemektedir⁵⁴⁶. Kaderi, bundan böyle insan üretmektedir. Şimdide ise, yazgı ferdi bilinçaltının yürüttüğü bir şeye dönüşmüştür. Gücünü ve çekiciliğini kaybettiği için belki de gözden kaybolduğunu yasaklamak yasaklanmıştır veya paradoksal olarak nostaljik bir nesneye, önceden arzusun gerçekleşmesine mâni olan bir şey, bir arzu nesnesine dönüştüğünü ifade etmek gerekmektedir. Günümüzde rüyalar veya yasaklamaya yönelik bütün Tanrısal güçler teknik olarak işsiz kaldıkları için, Batılı insan da metaforun yasını tutmaya başlamıştır⁵⁴⁷.

Bilim aracılığıyla saf bilgiye dönüştürülmüş dünya ve gerçeğin sanal gerçeklikle üretilmesi neticesinde doğal ile teknik ve yapay arasında iki varsayım olduğundan bahseden Baudrillard, birinci varsayımın dünyanın bir yanılsama olduğu iddiası olduğundan bu konunun ise halihazırda nedensellik ilkesi üzerine oturan bir dünyayı yeniden canlandırmak olacağı veya bu durumu anlamamanın imkânsız olduğunu iddia etmiştir. Eğer ki anlamdan yoksunluk ve kesin açıklama getirememek bir illüzyonsa dünya hatasız bir illüzyonun bütün özelliklerini barındırmaktadır. Buna mukabil Batı zihni, metafizik güzelliğe sahip böylesi bir dünyaya tahammül edememektedir. Dünyanın ilk zamanlarından beri getirdiği bu illüzyondan koruyacak tedbir olarak Batılı, anlam simülakrlarıyla aşkınlık üretme yoluna gitmiştir. Bu şekilde simülakrın görevinin hakikati değil de onun yokluğunu gizlediği anlaşılmaktadır. Gerçeklik denen mefhumun icadına da bu kapsamda bakılmalıdır. Bu gerçeklik veya nedensel, rasyonel, simülasyon muvacehesinde dünya yorumlanabilir, çünkü dünyanın nesnel yasalarca tanımlandığı bilinmektedir⁵⁴⁸. Dolayısıyla anlam simülakrıyla aşkınlık üretme, Tanrı üretimi de simülasyon evresinde gerçekleşmektedir. Mendildeki İsa'nın Yüzü (Sainte Face) simülasyona insan müdahalesi olmadığı müddetçe kolayca bir simülakr olarak Tanrı'nın oluşturulabileceğine örnektir⁵⁴⁹.

Baudrillard'ın ikinci varsayım olarak insanın sunulmuş bir dünyada yaşamakta olduğu mefkuresini vermektedir. Sembolik kurallar, insana verilenin geri verilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Geçmişte, Tanrı'nın veya benzerinin lütfuna mukabil bir hediye olduğuna ya da şu veya bu şekilde buna benzer bir şey olduğuna inanılan hayata kurban ile karşılık vermek

⁵⁴⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 66.

⁵⁴⁶ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 68.

⁵⁴⁷ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 69.

⁵⁴⁸ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 30-31.

⁵⁴⁹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 97.

mümkün olmuştur. Ancak bugün ihsanına mukabele edebileceğimiz kimse kalmadığından her türlü aşkınlığın sona ermiştir. Alınanın bir şekilde geri ödenemeyeceğinden dolayı insana sunulan bir dünyada yaşama fikri kabul edilememektedir. Bu olunca da doğal dünyayı yıkıp yerine yapay bir dünya inşa etmek kaçınılmazdır. Çünkü kimseye hesap vermemiz gerekmemektedir. Bu yüzden devasa teknolojik girişimler başlatılmıştır. Tek çözüm “sanal” bir dünya oluşturmak olarak görülmektedir⁵⁵⁰. Bu tespitler doğrultusunda ona göre, modern ve burjuvaziye has rasyonalizminde ölüm ile alakalı bir paradoks olduğu iddia edilmektedir. Ölümü kutsal olmayan, doğal ve geri döndürülemez bir şey olarak görmek tamamen “Aydınlanma” davranışıdır. Halbuki bu fikir, burjuva rasyonalitesinin, bireysel değerler, sınırsız bilimsel gelişme, her alanda hâkimiyet altına alınmış doğa, ilkeleriyle tamamen çelişmektedir. Bir “doğa olayı”na dönüştürülerek etkisiz hale getirilen ölüm, gitgide büyüyen bir skandala dönüşmektedir⁵⁵¹. Onun bu eleştirileri, transhümanizmi eleştiren biyomuhafazakâr bir yorum⁵⁵² olarak değerlendirilmektedir.

Oysa Baudrillard’a göre, teknoloji sayesinde sanal bir dünya oluşturma yoluyla da problemin çözülme ihtimali düşünülemez. Bu şeklide de insan kendi kendine karşı borçlanıp, sorumluluk altına girmektedir. Oysaki, “Tanrısal bir kuvvet gibi olan teknik dünya” adlı günahlar sisteminden nasıl kurtuluruzu düşünme zamanı gelmiştir. Sözün özü, bu teknolojik dünyanın herhangi bir şeyle takas edebilme olası olmadığından o da tıpkı Tanrı gibi ya yok edilecek ya da yok sayacaktır. Neticede bir taraftan yapay bir dünya inşa ederken, diğer taraftan oluşturulan bu integral gerçekliği ortadan kaldırma düşüncesi de Batılı insanlarda giderek büyüyen bir durumdur⁵⁵³.

Baudrillard’a göre, Batılılar bir yanılısamanın yerine bir başkasını koymuşlardır. Nihayetinde maddi, nesnel yanılısama veya gerçeklik yanılısamasının en azından Tanrısal gerçeklik yanılısaması kadar kırılığandır. Aydınlanma Çağı ve bilimsel coşku nihayet bulduktan sonra, “dünya” isimli temel ve bir hakikatten yoksun yanılısamaya karşı, bu gerçeklik yanılısamasının artık modern insanı koruyamadığını anlaşılmıştır⁵⁵⁴. Gerçekte bu dünyevi ve kutsal olmayan realite, zamanla işlevini yitirip işe yaramaz hale gelmesine rağmen, şimdi de tıpkı geçmişte Tanrı’nın kurtarılmaya çalışılması gibi bu evrendeki kurguyu kurtarmak için var güçle çalışılmaktadır. Çünkü girişimin son aşamasında ondan nasıl kurtulunacağı bilinmemektedir⁵⁵⁵.

⁵⁵⁰ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 31.

⁵⁵¹ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 287.

⁵⁵² Ferry, *Tekno-tıp ve dünyanın überleşmesi hayatlarımızı nasıl altüst edecek?*, s. 4

⁵⁵³ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 31.

⁵⁵⁴ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 42.

⁵⁵⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 42.

Baudrillard açısından katı pozitivistimin hâkimiyetiyle doğanın duygusal olarak ululandığı devir bitmiş ve her şey masalsı bir görünüm almıştır. Sanki Tanrıların yerini mevsimler ve nehirler almıştır⁵⁵⁶. Bu pasaj Baudrillard'ın bilimin her şeyin yerini almak istemesinin bir başka örneğidir. Batı, 19. ve 20. yüzyılın tüm ütopyaları gerçekleştirilirken, gerçekliği gerçeklikten uzaklaştırmış ve Batılı insanı anlamsız bir hipergerçeklikle baş başa bırakmıştır, çünkü herhangi bir nihai bakış açısı soğurulmuş, sindirilmiş ve kalıntı olarak yalnızca derinlikten mahrum bir yüzey bırakmıştır. Belki de teknolojinin dağınık haldeki gerçeklik parçalarını bir arada tutan tek güç olarak kabul edilebilir; fakat anlam ve esrarın ortadan kaybolduğu da söz konusudur⁵⁵⁷. Ona göre, ne Mozart'tan ne de Salieri'den ne lütuf ne de meydan okuma kalacak; modern bilim, insanlar arasında olan farklılıklar neticesinde duyulan çaresizliğe sonunda çözüm bulmuş olacaktır⁵⁵⁸. Bu veriler ışığında bilim simülakrının insani farklılıkları ve bütün dezavantajları ortadan kaldırmaya, aynılaştırmaya çalışmaktadır.

Son olarak Baudrillard'ın bilimsel dili eleştirdiği fikirleriyle bu alt bölüm nihayetlendirilecektir. O, Heidelberg'in bilim insanları tartışmasız bir şekilde şunu iddia ettiklerini iddia etmektedir: İlkel yaşam diye bir şey yoktur ve belki de insan bilimiyle doğayı hâkimiyeti altına aldıktan sonra ortaya çıkmamıştır. Bilimsel nesnellikle parlayan iddiaları ise şu anlama gelmektedir: Tanrı yoktur ve Tanrı'ya inanan her daim insandı ve bunun tersi olamadığı ölçüde, insanın doğayı bilimle ele almasından bu yana da belki Tanrı hiç var olmamıştır. Burada en tuhafı belki sözcüğüdür. Bilginler cemaati bir şeyin belki hiçbir vakit var olmadığını “kesin olarak” iddia etmektedir: Daha nesnel olmak ise güçtür⁵⁵⁹.

2.2.2. Bilginin Yeniden Üretimi Problemi

Baudrillard'ın teorisinde, bilgi üreten öznenin yerini alan bir nesneyi ve bu nesnenin özelliklerini incelemiştir. Bilgi konusu bağlamında teorisinde simülakrdan bahsettiği; mantıkta kullanılan “kavram kargaşası”⁵⁶⁰ ile Baudrillard'ın teorisi benzerlikleri göstermektedir. Bu çıkarım kapsamında kavram kargaşasından bahsedildiğinde gönderge bilinip göstergenin durumu, yapaylığı fark edilmekte olduğu; Baudrillard'ın simülasyon-simülakr kuramında ise anlam kargaşasının anlamın kendi olduğu hatta gerçekten daha gerçek olduğudur. Yani birincisinde değişen yapaylık gözlemlenebilirken ikincisinde yapaylık gözlemlenememekte

⁵⁵⁶ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 201.

⁵⁵⁷ Jean Baudrillard, *Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik*, çev. Elçin Gen - Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 37.

⁵⁵⁸ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 179.

⁵⁵⁹ Jean Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, s. 48.

⁵⁶⁰ Bkz. İbrahim Emiroğlu - Hülya Altunya, “Kavram Kargaşası”, *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018, s. 178.

hatta gerçeğin yerine geçen daha da ileri giderek hipergerçek olan bir olaydır. İkisi arasındaki farkın bu olmasıdır. Bu açıdan da bilgi üretiminin devam ettiği, üretilenin (tez) gerçek olarak kabul edildiği hipergerçek olduğu için itiraz edilemediği (antitez olmadığı) buradan hareketle de ortaya çıkan durumu (sentez değil yeniden üretim) simülasyon olarak ifade etmektedir. Bu açıklama ve değerlendirmelerin ardından Baudrillard'ın bilginin yeniden üretime dair eleştirileriyle devam edilecektir.

Baudrillard'a göre, bilgi üretimi, öznenin nesne aracılığıyla, nesnenin de özne aracılığıyla karşılıklı betimlenme süreci ve ihtiyaç kavramının kutsanması anlamına gelen devasa bir totolojidir. Onun açısından metafizik düşüncenin de yaptığı budur ve Batı fikriyatında metafizik, iktisat, geleneksel psikoloji özellikle özneyi açıklayıp dünyayla olan münasebetlerinden bahsederken farklı kelimelerle aynı şeyleri söyleyenler olduklarıdır. Ayrıca, zihinsel ve ideolojik bakımdan da birbirlerini desteklemişlerdir. Bu işi anlam, yaşam gücü, içgüdüler, ihtiyaçlar, seçimler, seçenekler, faydalılık, yönlendirme biçimleri vasıtasıyla yapmaya gayret eden metafizik ve iktisat gibi bilimlerin açıklamaları hep aynı şekilde yani $A=A$ olarak sonuçlanmaktadır. Öznenin hakiki, nesnenin ise soyut manada kendinin efendisi olduğunu ileri süren metafizik ve ekonomi kendilerini ilk andan itibaren hep aynı açmazlar, belirsizlikler, çelişkiler ve fonksiyonel bozukluklarla yüz yüze gelmeye ve sonsuza kadar da bir kısır döngüye mahkûm olmaktadır⁵⁶¹. Bu veriler doğrultusunda nesnenin hâkimiyetindeki bilginin, içinde olduğu varsaydığı çıkmazı yönetime bağladığı değerlendirilmektedir.

Düşünüre göre, herhangi bir yaratımı değerlendirebilecek gerçek kurallar olmadığından değerlendirme olanaksızlaşmaya başlamıştır. Baudrillard için, içinde yaşadığı çağda artık yarattığı kullarını ayırt edebilecek bir Tanrı'dan söz etmek mümkün değildir. Nesneler dünyasında yaratım sürecinde Tanrı'nın yerine bundan sonra seri üretim anlayışı konulmuştur. Bu durumdayken de atılması gereken tek adım göstergenin özgünlüğünü korumaktır⁵⁶². Baudrillard, Tanrı'dan, masallardan ve resimden mahrum dünyada imzaya bakarak anlamı çıkarmaya çalışılan bir zaman diliminde olduğunu iddia etmektedir. O, resmi değiş-tokuşa imzayla değer ve anlam bulmasını tartışırken aslında imzanın gücü anırtırma göstergesi olarak resmi oluşturan diğer göstergelerle aynı niteliklere haiz olması gerektiğini ifade etmiştir⁵⁶³. Bu bilgilerden yola çıkılarak Tanrı simülakrları da her şeye gücü yetme göstergesi gibi Tanrı'nın nitelikleri olarak ifade edilen göstergeleri kullanarak kendilerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca Tanrı'nın her şeye gücü yetme göstergesinin O'nu hatırlatmada diğer göstergelerle aynı

⁵⁶¹ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 67.

⁵⁶² Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 119.

⁵⁶³ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 119.

olmaktadır. Dolayısıyla Tanrı'nın değeri hususunda her şeye gücü yetmesi göstergesine aşırı anlam yüklenmemesi gerekmektedir.

Baudrillard'a göre, politik ekonomi insanın tabi ihtiyaçlar isimli yasaya uygun, aynı zamanda yaygın bir oluşum miti tarafından desteklendiği gibi, teoloji de ilahi yasaya uygun oluşmuş insan adlı mit tarafından desteklenmektedir. Her ikisinde de aynı teleolojiyle karşılaşılmaktadır. Bir yanda ihtiyaçlarıyla “doğa” yasasına ram olmuş insanın dünyayla kurduğu hayali bir ilişki, diğer taraftansa Tanrısal yasaya ram olmuş, iman etmiş insanın Tanrı ile kurduğu hayali bir ilişki vardır⁵⁶⁴. Bu bilgiler ışığında klasik anlamda “kendini bil” düsturu, nefisini bilmek aşkınla bütünleşme çabası iken modern dönemlerde kendini bilmek, bedenini tanımak anlamına gelmektedir. Böylelikle de bedenin, Tanrı simülakrı gibi görünmektedir⁵⁶⁵.

Bu çalışmada çokça tekrar edilen Baudrillard düşüncesine göre, dünya veya gerçeklik yapay eşdeğerini sanalda bulduğunda, gereksizleşmektedir. Türlerin çoğalması için klonlama yeterli olduğundan, cinsiyet gereksiz bir işlev haline gelmektedir. Her şey nümerik kodlarda şifrelendiğinde, dil lüzumsuz bir işlev haline gelmektedir. Beyinde ve beyin hücreleri ağında her şey özetlenebildiğinde, vücut gereksiz bir işlev haline gelmektedir. Bilişim ve makinelerin otomasyonu üretim için yeterli olduğunda, emek gereksizdir. Elektromanyetik dalganın iletimi, “suyun hafızasındaki” molekül ile aynı etkileri yarattığında, molekül gereksiz hale gelmektedir. Zaman ve tüm boyutları gerçek zaman tarafından emildiğinde, zamanın kendisi gereksizdir. Yapay bellekler egemen olduğunda, organik belleklerimiz gereksiz hale gelmekte belki de yok olacaklardır. Her şey iletişim ekranında etkileşimli terminaller arasında olup biterken Öteki gereksiz bir işlev haline gelmiştir⁵⁶⁶. Baudrillard'ın bu düşünceleri için, anlam kayması, anlamın bulanıklaşması, kavram kargaşası vs. benzeştiği yargıları vardır⁵⁶⁷. Ama onun farkı bunu sosyolojik, göstergesel olarak çözümlemesi, yapaylıkların ve onların zekâlarının etkisine⁵⁶⁸ dikkat çekmesi ve bunu kadim “simülakr” kavramıyla adlandırmasıdır⁵⁶⁹. Bu konuda Baudrillard düşüncesi için kendinden önce var olan kavramlara -simülakr ve matematik kökenli terimlerle- günümüzden bakıldığında yapay zekâ çağına uygun anlamlar yüklemesi ve

⁵⁶⁴ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 172.

⁵⁶⁵ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, çev. Nilgün Tural - Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2021, s. 165.

⁵⁶⁶ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 44-45.

⁵⁶⁷ Diğer düşünürlerle benzerlikleri için bkz. Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, s. 186.

⁵⁶⁸ Steven Best - Douglas Kellner, *Postmodern Teori Eleştirel Soruşturmalar*, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2016, s. 18-19.

⁵⁶⁹ John Scott, *Fifty Key Sociologists: The Contemporary Theorists*, Routledge, London 2006, s.15-16. Buradaki iddiaya karşı çıkan simülakr kavramını Amerikan sosyal psikologlar Horton ve Whol'un ortaya attığı ve çağdaş toplumsal ilişkilerdeki bu kavramın önemini kazandırdığı iddiası için bkz. David Morley - Kevin Robins, *Kimlik Mekânları Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*, çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2011, s.288.

kavramların içini bir kuram ekseninde doldurması ve bu doğrultuda da ortaya koyduğu yapının da eklektik olduğu değerlendirilmesi mümkündür.

2.2.3. Tanrı'nın Buharlaşması

Bu bölüm başlığı akla Friedrich Nietzsche'nin ilk kez *Şen Bilim* kitabının üçüncü bölümündeki 125 nolu metnini ve onun meşhur cümlesini yani “Tanrı öldü”yü akla getirmektedir. Bu bağlamda da Baudrillard'ın düşüncesinde bu görülmektedir. Baudrillard'ın kullandığı bahsi geçen metin, bir aydınlık vakitte elinde feneriyle dolaşıp Tanrı'yı arayan, şehir ahalisinin de kendisiyle dalga geçtikleri deliyi hatırlatmaktadır. Şehir halkının kayıp mı oldu, saklandı mı, bizden mi korktu, yolculuğa mı çıktı, göç mü etti diye alay ettikleri deli, onlara delice bir tavırla Tanrı nerde diyerek bağırır ve ahaliye O'nu insanların kendi elleriyle öldürdüklerini, Tanrı katili olduklarını haykırır. Mecnun, bu olayın ne şekilde yapıldığını sorgular ve Tanrı'nın ölümü yeni olduğundan kimsenin bunun farkında olmadığını söyleyip Tanrı'nın mezarda çürümesinin neticesinde de kokusunun çıkacağını da söylevine eklemektedir. “Tanrı öldü” işte bu noktada söylenmekte, O'nun ölü kalacağı da iddia edilmektedir. O'nun boşluğunun doldurulması için festival, oyun gibi birçok şey üretilmesi gerekeceği, insanların ellerindeki kanın nasıl temizleyeceği, belki de insanın kendini Tanrı yapması veya yeni Tanrılar üretmesi gerektiğini iddia etmektedir. Deli, söylencesinden dolayı çok erken geldiğini ifadelendirip sonraları birkaç kiliseye zorla girdiği requiem aeternam deo'yu (Tanrı'ya ebedi istirahat) çaldığının duyulduğunu, dövüldüğünü ve daima cevap olarak kiliselerin Tanrı'nın mezarı olduğunu haykırdığını⁵⁷⁰ anlatıldığı pasaj böylece özetlenebilir. Baudrillard'ın anlatısı ve değerlendirmelerinden yola çıkarak Tanrı'nın ölümünün Batıda böylelikle gerçekleştirilmiş olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu olayı insan aydınlanma/modernleşme yaşarken kendi elleriyle gerçekleştirdiği ve sonrasında O'nun metastazlarını yaşamaktadır. Bu iş, birdenbire değil de ağır ağır, homeopatik dozlarda olduğundan, ayrıca O'nun yerine simülakrları üretildiğinden ve sanki varmış hissi verdiğinden 2.2. nolu bölüme girişte verdiğimiz sebepler dışında bu bağlamda da buharlaşma kelimesi seçilmiştir.

Baudrillard'a göre, Batı kendinden üstününe katlanamadığı için Tanrı'yı öldürmüştür. Doğal ve sanal türlerin tekeline kendi eline almıştır. O, hiçbir şeyin tamamen yok olacağına inanmamaktadır. Misalen para, istediği anlamı, bütün değer ve kavramlar üzerine yüklemeye

⁵⁷⁰ Jean Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2019, s. 15. Baudrillard'ın bu Nietzsche alıntısını yapmasının nedenini Tanrı simülakrlarına veya sekülerleştirilmesine bir gönderme olarak değerlendirmesi için bkz. Andrew Wernick, “Jean Baudrillard: Seducing God”, *Post-secular Philosophy: Between philosophy and theology*, ed. Phillip Blond, Routledge, New York 2005, s. 185-186.

çalışmıştır. Hipergerçekliğin boyunduruğu altına girmiş, maddeci veya mefkûreci bir gerçeklik simülakrı yardımıyla simülasyonun her bir şeyi açıkladığı, belirlediği, her şeyi simüle eden şeffaf ve hipergerçek bir dünyada, kullarının haklarını koruyabilecek kurumsal, kuramsal veya eleştirel bir Tanrı'ya yer yoktur⁵⁷¹. Bu düşüncelerinden yola çıkarak Baudrillard'ın, Tanrı'nın simülakrları türetilmiş olsa da var olacağı anlayışına sahip olduğu izlenimi vermektedir.

Baudrillard'a göre, Batı zihni Tanrı'nın öldürülmesiyle oluşan boşluğu kitle iletişim araçlarının müzik, reklam, haber, film, kadın spikerler aracılığıyla, ekranı kofluğuyla doldurulmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla araç ile mesaj birbirine karıştırılmaktadır. Baudrillard düşüncesinde, araç ile mesaj karışmasına yanıt ise ancak Tanrı olabilir. Çünkü sorulan sorulara yanıt vermeyen tek varlık Tanrı'dır. Modern dönemde geçici olana yönelme, nesnelerin ışık, binalar vs. miadını kısa tutma, tekrar yenisinin, eskisinin ya da yıkılanın yerine konabilme imkânı, Tanrı'sız dünyayı ifade edebilme olanağına sahiptir⁵⁷².

Baudrillard'ın iddiası, insan denen türün, diğer türlere sağladığı üstünlük, beyninin kapasitesi, konuşması, düşünmesi, örgütlenmedeki mahareti onun yeryüzünde hâkim unsur kılmıştır. İnsan hâkimiyetine zeval getirecek bir unsuru ve dahi başka bir yerden gelmiş olsa da ona üstünlük sağlama ihtimali bulursa mevzubahis olan şeyi ortadan kaldırmak için insanın elinden geleni ardına koymayacağıdır. Kendinden üstününe insanın tahammülü yoktur bunun içindir ki kozmolojik her akını kontrol atına almaya çalışmaktadır. Bu düşüncelerine ek olarak Baudrillard, insanın bu korkusunu yersiz bulmaktadır. Modernleşmeyle birlikte evrenselleşerek evrim teorisinin bütün ihtimallerinin de göz önünde tutarak dünyanın gelişimi ile ilgili son kerteyi koyacak şekilde ayarlayan insan, sanal ve doğal türlerin tekeline de eline almıştır⁵⁷³. Buradan modernleşme öncesi değerleri, Tanrı dahil öldürmek veya denetim altında tutma yoluna gidilmiştir. Bütün kavramları, kendi istediği gibi telematiklerin⁵⁷⁴ yardımıyla

⁵⁷¹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 205.

⁵⁷² Jean Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Polisiği Hakkında Bir Eleştiri*, çev. Oğuz Adanır - Ali Bilgin, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 37.

⁵⁷³ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 113.

⁵⁷⁴ Baudrillard bu kavramı, Jean Baudrillard, *La transparence du mal : essai sur les phénomènes extrêmes*, Galilée, Paris 1990, s. 64'te "l'Homme Télématique" olarak kullanmaktadır. Fransızca sözlükte modern dönem türetisi olan bu kelime enformasyon ve telekomünikasyon kelimelerinin birleştirilmesiyle meydana getirildiği ifade edilmektedir. Bkz. <https://linterneute.fr/dictionnaire/fr/definition/telematique/> (01.08.2023). Ayrıca *Kötülüğün Şeffaflığı: Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme* kitabının İngilizcesinde bu tamamlamaya "Telecomputer Man" olarak karşılık verilmiştir. Bkz. Jean Baudrillard, *The Transparency Of Essays on Extreme Phenomena*, trans. James Benedict, Verso, London 1993, s. 53. Bunlara ek olarak Drobnik O. "Télématique" kavramını ilk defa Simon Nora ve Alain Minc'in Fransız Cumhurbaşkanına takdim ettikleri raporda yer aldığını ifade etmektedir. Bkz. Oswald Drobnik, "Was ist Telematik?", s. 23. Bu raporda, Amerika'da kullanılan "compunication" kavramına benzer olduğu, Amerika'da bilgisayara ve Fransızlarınsa telekomünikasyona vurgu yaptıklarını ifade edilmektedir. Bkz. Simon Nora – Alain Minc, *L'informatisation de la société: Rapport à M. le président de la République Broché*, La Documentation Française 1978, s. 11. "Compunication" kavramının "computer+communicate" türetilmesine dair bkz. Wen Gao, "Compunication: From Concept to Practice.", s. 224. Ayrıca Türkçe çeviri yaparken yararlanılan kitaplar içerisinde İngilizce çeviriden de faydalanıldığı

şekillendirmiştir. Bu veriler doğrultusunda Tanrı, İsa, Kilise, Lucifer vs. filimler, sanal görüntüler vasıtasıyla finansal sistemin Tanrısallıkla ilintili bu kavramlara istediği anlamı yüklenmiştir. Dolayısıyla bir post-Hıristiyan zamana geçilmiştir⁵⁷⁵.

Baudrillard, hiçbir şeyin bütünüyle ortadan kaybolmayacağını gerisinde birtakım izler bırakacağını iddia etmektedir. Lewis Carroll'un *Alice Harikalar Diyarında* adlı kitabındaki Cheshire (sırıtan) kedisini örnek gösteren Baudrillard, Tanrı'nın başına gelenleri bu kedinin başına gelenlere benzetmektedir. Tanrı ortadan kaybolursa da yargılamasını sürdürmektedir. Baudrillard, gülümseyen kedi nasıl insanı korkutuyorsa hatta görünmediği halde gülümseyen kedinin insanı korkutmasını hayal eden okuyucusundan yargılayan Tanrı ile ortada olmadığı halde yargılamayı sürdüren Tanrı'yı karşılaştırmamasını istemektedir⁵⁷⁶. Bu minvalde Tanrı ölse de insanlar ondan kurtulamamaktadır.

Baudrillard'a göre, Tanrı'nın ölümünü alenen deklere etme yürekliliğini gösteren tek kişi Nietzsche, sonsuzlukla ceset olmuş bir sonsuzluğun karşısına dikilen büyük bir nihilisttir. Hipergerçekliğin boyunduruğu altına girmiş, maddeci veya mefkûreci (Tanrı ölmedi, hipergerçek oldu) bir gerçeklik simülakrı yardımıyla simülasyonun her bir şeyi açıkladığı, belirlediği, her şeyi simüle eden şeffaf ve hipergerçek bir dünyada, kullarının haklarını koruyabilecek kuramsal veya eleştirel bir Tanrı imkânı yoktur⁵⁷⁷. Bu düşüncülerden yola çıkılırsa Baudrillard'ın, Tanrı simülakrları türetilmiş olsa da O'nun var olabileceği anlayışına sahip olduğu izlenimi vermektedir. Unutulmaması gereken ise bahsi geçen Tanrı'nın kurumsak, kuramsal veya eleştirel bir Tanrı olmadığıdır. Belki de kasıt insan aklının türetmediği bir Tanrı'yı öncelediğidir.

Tanrı'nın ölümü konusunu ele aldığında Baudrillard sıklıkla Hölderlin'den yaptığı alıntının ardından, Tanrı'nın ölümü insanların üzerinden öte dünyanın sorumluluğunu alsa da bu dünyanın bütün sorumluluğunu onun üzerine yıktığını iddiasını tekrarlamaktadır. Modern insanda tövbe olmadığı için pişmanlığının anlam değiştirdiğini ifade etmektedir. O, Tanrı'nın ölümünün pişmanlığının mecburi (compulsive) bir atılımla dünyanın dönüştürülmesi davranışını ortaya çıkardığı, iyi kötü bir dünya oluşturup modern insanın paçayı kurtardığı

yazmaktadır. Çevirinin künyesinde faydalanılan eserlerde İngilizcedeki çeviri de vardır ki çevirmenin "Tele-Kompüter"i tercih ettiği görülmüştür. Bkz. Jean Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020, s. 58. 58; Türkçede bilginin telekomünikasyon ağı üzerinden aktarılıp bilgisayarda işlenmesi süreci için telematiğin kullanımı olmasından dolayı "telematik"i tercih edilmiştir. Bkz. Hasan Tufan, *Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamaları ve Türkiye için AUS Mimarisi Önerisi*, s.11. Telematik ve eğitim için bkz. Jean-François Lyotard, *Postmodern Durum*, s. 99.

⁵⁷⁵ Richard Rorty – Gianni Vattimo, *Dinin Geleceği*, çev. Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2009, s. 10.

⁵⁷⁶ Baudrillard, *Neden Her Şey Hâlâ Yok Olup Gitmedi? Analogik İmgeden Sayısal İmgeye*, s. 22.

⁵⁷⁷ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 205.; Walters, *Baudrillard and Theology*, s. 139.

şeklinde bir yorumlamada bulunmaktadır⁵⁷⁸. Bu veriler, Tanrı'nın ölümünün neticesi ortaya çıktığı düşünülen insanın kendi eliyle oluşturduğu post-modern dinin oluşumuna bir açıklamadır.

Baudrillard'a göre, Tanrı'nın ortadan yok edilmesiyle oluşan boşluk, kitle iletişim araçlarının müzikler, reklamlar, haberler, filimler ve kadın spikerler vasıtasıyla doldurulmaya çalışılmaktadır. Bu ekranların kofluğu da buradan gelmektedir. Dolayısıyla bu boşluğu göstermemek için ekranın her daim dolu olması gerekmektedir. Bizans'ın ikonalarla düştüğü durumuna modernler de bu şekilde düşmüştür. Tanrı olmayınca tapınma imgeleri de göz önünden kaldırılmıştır. Bu minvalde en ufak teknik aksaklık büyük bir helecana sebep olmakta bu da boşluğun ne kadar büyük olduğunu göstermektedir⁵⁷⁹. Ona göre, insanlar Tanrı'nın yokluğunun yarattığı boşluğu doldurmakta zorlandıklarını bu durum gözler önüne sermektedir. Baudrillard, modern kaderi mediumun/aracın ışıkları altında yüceltilip veya öldürülmek için seçilmek ki çürümüş, kokuşmuş site toplumları artık gazapları Tanrıların elinden değil de kameraların, lazerin nesneye yaptığına benzer yaşamın gerçekliğini öldürmek için temiz kesiklerle parçalamak olarak anlamaktadır⁵⁸⁰. Baudrillard açısından, araç ile mesaj birbirine karıştırılmaktadır. Araç ile mesaj karışmasına yanıt da ancak Tanrı'dır. Çünkü sorulan sorulara yanıt vermeyen tek varlık Tanrı'dır⁵⁸¹. Ona göre, modern dönemde geçici olana yönelme, lambalar, elektronik aletler, binalar gibi nesnelerin miadını kısa tutma, tekrar yenisinin eskisinin ya da yıkılanın yerine konabilme imkânı, Tanrı'sız dünyayı ifade edebilme olanağına sahiptir⁵⁸². Tanrı'yı sıradan göstergeye dönüşmek⁵⁸³ içkinleştirmek (sekülerleşme) belki de simülakrını oluşturma olanağını ortaya çıkarmaktadır.

⁵⁷⁸ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 141-142. Bkz. Başka kitaplarında da geçen Hölderlin'e ait alıntı *İmkansız Takas*, s. 133'te şöyledir: "Bize, «Bis Gottes Fehl hilft» diyor Hölderlin. («Tanrı'nın mevcut olmayışı yardımımıza koşuncaya kadar.») Tanrı genel eşdeğerdir ve onun adına her şey değişir ve takas edilir. Tanrı'nın mevcut olmadığı ortamda her şey özgür oluşa girmekte ve değişebilmektedir. Bu anlamda, canlı paraya, radikal fetişizme ve bütünsel oluşa ilişkin bütün bu tarih, kesinlikle Tanrı ile bir hesaplaşmadır. Çünkü, eğer Tanrı varsayımı ortadan kalktıysa, yani Nietzsche'nin dediği gibi gerçekten Tanrı öldüyse, onun hayaletiyle ve metastazlarıyla uğraşmamız gerekecek uzunca bir süre." Aynı Hölderlin alıntısını Tanrı bağlamında cevapladığı mülakata bkz. *Jean Baudrillard, Bir Parçadan Diğere François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 151-152.

⁵⁷⁹ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 137.

⁵⁸⁰ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 50-51.; Karşılaştırma için bkz. Marshall McLuhan - Quentin Fiore, *Yaradanımız Medya Medyanın Etkileri Üzerine Bir Keşif Yolculuğu*, çev. Ünsal Oskay, Nora Kitap, İstanbul 2019, s. 8, 26; Baudrillard ve McLuhan'ın medya görüşlerinin benzer olduğu ama ana kaynağı olmadığına dair düşünceleri için bkz. Fahrettin Altun, *M. McLuhan ve J. Baudrillard'ın Medya Kuramlarının Karşılaştırmalı Çözümlemesi*, (yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006, s. 281-296.

⁵⁸¹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 53.

⁵⁸² Jean Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, çev. Oğuz Adanır - Ali Bilgin, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 37.

⁵⁸³ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 109.

Baudrillard'ın modernî temsil eden sınıf mücadelesi ve Marx, bilinçaltı ve Freud örneğinde ortaya serdiği düşüncesine göre, insan zihninde bir şeyleri canlandırıp isimlendirerek ve kavramsallaştırarak yaratırken, onları bağılı oldukları işlenmemiş gerçeklikten kurnazca çıkarıp yok olmalarına sebep olmaktadır. Şey, ismi olduktan sonra zamanla yoğunluğunu azalmaktadır. Bir şey bir isim aldığında o temsil edilebilir olduğunda, bir kavram niteliği aldığı noktadan itibaren mesele edinilen şeyi bir hakikate veya ideolojiye dönüştürme pahasına bile olsa ağır ağır canlılığını yitirmektedir. Bir kavram gün yüzüne çıkmaya başladığında temsil ettiği ne ise o gözden kaybolmaya başlamaktadır⁵⁸⁴. Acaba bu düşünce bağlamında, bir şeyin ortaya çıkmasıyla çürümeye başlaması, modernleşme veya post-modernleşme süreçlerinde Tanrı kavramı tanımlandıktan önce mi sonra mı yok olmaya başlamıştır? Her ortaya çıkan Tanrı mefhumu O'nun yok olması anlamına gelmektedir.

Baudrillard'dan duruma örnek olarak şu düşünüşleridir: Doğanın akletmede temel unsur olması, ilk önce insan, salt aklıyla ona yaklaşmış, sonra da duygusal efsanevi bir unsur olmuştur. Doğa, Tanrılar gibi anlaşılmış ayrıca ardından mesele sonu gelmeyen bir dil paradigmasına dönüşmüştür. İsmi, tek başına, sıfatsız, maddesiz, özsüz, simgesiz, fiilsiz, bütünlüğü olmayan, tarihsiz, bütün gerçek yükü taşır hale gelmektedir. Doğa olaylarının mevsim dönüşümü olarak dil çalışmalarına konu olmasıyla Tanrı mefhumunun serüvenini de bu bağlamda ele alınabilir. Tanrı isimlerinin bütününe anagramlaştırılması demek aynı zamanda O'nun ölümünü, O'nun mükemmel parçalanmasını ve aşkın bütünlük olarak O'nun sonu demektir⁵⁸⁵.

Baudrillard'a göre, Tanrı'nın varlığı insanileştirildiğinde insan ile Tanrı arasındaki mesafe artma olasılığı yüksektir. Teoloji ve din kutsal varlık ile insanın özdeşliğini kabul etmediği oranda insanın değeri düşmektedir. Yani Tanrı mefhumu, insan bilincinin ürünü olduğu düşüncesi insanın sadece bilinç nesnesi olduğu düşüncesi düşmancadır. Çünkü Tanrı zenginleştiği oranda insanın yoksullaşması gerekir ki Tanrı her şeyse insanın hiçbir şey olması lazımdır⁵⁸⁶. Ona göre, Feuerbach'a ait bu alıntı evrensel olandan ne gibi şeylerin gasp edilmiş veya kaçırılmış olduğunu göstermektedir. Tanrı'nın evrenselleştirilmesi gündeme alındığında her zaman insana has yapının dışlanması ve indirgenmesiyle ilişkilidir. Tanrı'nın insana benzemeye başlamasıyla birlikte, insanın hiçbir şeye benzememe seçeneği gün yüzüne çıkmaktadır. Dinin etkisi altında olan Feuerbach'ın söylemediği durum ise, insanın evrenselleşebilmesi deliler, çocuklar gibi bütün diğerlerinin dışlanması ile mümkündür. Eğer "insan", insana benzerse bu sefer de diğerleri hiçbir şeye benzeyememektedir. İnsan evrensellik

⁵⁸⁴ Baudrillard, *Neden Her Şey Hâlâ Yok Olup Gitmedi? Analogik İmgeden Sayısal İmgeye*, s. 15.

⁵⁸⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 202.

⁵⁸⁶ Ludwig Feuerbach, *Hristianlığın Özü*, çev. Devrim Bulut, Öteki Yayınevi, Ankara 2004, s. 51.

ve mükemmel referans olarak tanımlanırsa, aynı Tanrı gibi insan dışı ve sanrılı bir varlığa dönüşebilme olası artmaktadır. Feuerbach'ın söylemeyi unuttuğu diğer şeyse Tanrı'nın bu vesileyle insanı kendi menfaatine uygun olarak kullandığı şu kaçırma ve gasp etme işinin, insanı, Tanrı'nın tözünü, gücünü kaybetmiş negatif haline dönüştürdüğünü ve bunun neticesinde geri tepen bir işlemle de bizatihi Tanrı'nın ölmüş olduğudur. Son olarak da, “insan” tarafından oluşturulmuş insan dışı farklılıklar (çocukluk, delilik, vahşilik) yüzünden “insan”ın ölmektedir⁵⁸⁷. Bu düşüncüler, Tanrı karşısında idealleştirilen “insan”ın da kendi elleriyle ürettiği farklılıklar tarafından öldürüldüğünün ifadesi olarak görülebilir.

Baudrillard'a göre, ikisi aynı anlama gelmiş olsa da Tanrı'nın ölmüş olduğu veya Tanrı'nın her yerde olduğu mefhumunu gizleyebilmek maksadıyla kiliseler inşa edilmiştir⁵⁸⁸. Panenteizmin ortalıkta sıklıkla görülmeye başlamasının nedenini ortaya sermek isteyen bir düşünüş için bu iddia onun argümantasyonuna olanak sağlamaktadır. Tanrı'nın maddeyle ifade edilme imkânını sağlayabilmektedir. Buradan da bir simülakrın ortaya çıkmaktadır. Batının simgesel meydan okumayı anlayabilmesi alternatif bir politika geliştirebilmesi için simgesel gücü anlaması gerekmektedir. Örneğin oruç tutan bir zahit, Tanrı'yı, kendine bir karşılık verebilme imkânı bırakmadığı bir meydan okumayla karşı karşıya bırakmaktadır. Tanrı ise bu oruca mukabil zahide yüz mislinden fazla itibar, ruhani iktidar dahası dünyevi egemenlikle karşılık vermek için büyük bir çaba harcamaktadır. Lakin zahidin gizli hayali Tanrı'ya, asla karşılığını veremeyeceği ölümcül bir oruçla karşılık vermektir. Bunu yapmasının nedeni Tanrı'yı alt ederek O'nun yerine geçmektir. Bununla beraber zahit, çoğunca sapkınlık ve kutsala saldırma eğiliminde olduğundan, bu tarzda davranışlarının, Kilisece mahkûm edilmiştir. Çünkü Kilise'nin vazifesi Tanrı'yı böylesi bir simgesel meydan okumayla yüz yüze getirmemektir. Aksi halde Tanrı bu yarı ölü zahidin meydan okumasına ölümle cevap vermek zorunda olacak ve kendini kurban etmek durumuyla karşı karşıya gelecektir. İşte bunun için Kilise'nin vazifesi hemen her devirde başta kendisi olmak üzere felakete neden olabilecek böylesi bir didişmeyi engellemek ve bunun karşılığı olarak Tanrı ile insanlar arasında, mentorluğunu kendisinin gerçekleştirdiği, bir eşdeğerlikler sistemi, tesis edilmiş ceza ve ödüllendirmeye dayanan bir değiş tokuş düzeni koymuştur⁵⁸⁹.

Baudrillard, 1968 olaylarını görmeyenlerin günün egemen sulandırılmış hallerini anlamasının beklenemeyeceği gibi Tanrı'nın ölümünü görmeyenlerin de değerlerin nekahetinden bir şey anlamayacaklarını ifade etmektedir⁵⁹⁰. Bu, insan aklının kıymetinden,

⁵⁸⁷ Jean Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 220. Ayrıca bkz. Jean Baudrillard, *L'échange symbolique et la mort*, Gallimard, Paris 1976, s. 195.

⁵⁸⁸ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 37.

⁵⁸⁹ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 76.

⁵⁹⁰ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 182.

aydınlanma ilkelerinden ve ilkeler doğrultusunda oluşturulan toplumsaldan günümüz insanların bir şey anlamayacaklarının ifadesi olarak alınabilecek bir düşüncedir. Başka bir yerde de Baudrillard, nedenlerin olmadığı sadece sonuçların olduğu bir dünyadaki burada kader devreye girmektedir; Tanrı'nın ölümü de gereksizdir ve hiçbir nedeni yoktur⁵⁹¹.

2.3. Üçüncü Simülakr Düzeni: İşlemsel-Linguistik Tanrı Tasavvuru

Göstergeye (signe) “somut”, harici, içkin bir gerçekliğe dayanan rasyonel bir anlam verilmediği ve indirgenmediğinden (réductrice) mütevellit göstergeler, konu edinilen gerçekliği soyut bir tarzda ifade yerine, onu eşdeğerlik ve anlam taslağı haricindeki şeylerle ifadelendirmektedir. Gösterge bu işi kendini üreten işlem neticesinde bir gösteren ve bir gösterilen olarak aniden ortaya çıkan gerçekliği indirgeyerek, bastırarak ve yok ederek yapmaktadır. Göstergenin rasyonel bir anlamı varsa da, bunun sebebi her çeşit zıt anlamlılığın sabit ve denklemsel bir yapı lehine ortadan kaldırılıp yok edilmesidir. Bu bilgilere ek olarak göstergenin, ayırtlamaya hizmet eden bir şey olması ve var olabilmesi için pek çok şeyi dışlamak zorunda olması gibi özellikleridir⁵⁹². Baudrillard, bu düzenin anlam ile oyununun şemasını, sistematikliğini dilbilimsel bir yöntemle çalışmıştır.

Başlığın işlemsel-linguistik olarak seçilmesinin nedeniyse bu dönemin özelliği olan dil temelli bilgi işlemsel telematik yapıyı vurgulamak içindir. Her şeyin gösteriselleşmesi, her bir şeyin göstergeler/işaretler, imgeler, tüketilebilir nesneler olarak çağrıştırılması, tahriki, teşviki ve düzenlenmesi, anlamın yönetimi bağlamındaki mantığının hâkimiyeti gibi özellikler, üçüncü simülakr düzeninde Tanrı simülakrlarının oluşmasına nedendir⁵⁹³. Bunun açılımı olarak bilgi işlemsel yapıların algoritma oluşturulduktan sonra kendine has dille durumu ifade etmesi ve netice kendi gerçekliğini oluşturabileceği olgusundan hareketle bütün bu özelliklerinin yanında önceki düzenlerden ayrıldığı noktanın simülakrın çabucak oluşturulabilmesi ve artıp çoğalan yaygınlaşma hızı olduğudur.

2.3.1. Rastlantı

Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler* kitabında Tanrı'ya atfen “Rastlantı beni yoruyor.”⁵⁹⁴ tümcesini kullanmaktadır. Bu tümceyi belki de maddeci, nedenselliğe bağlı Batılı anlayışı eleştirmek için kullanmıştır. Çünkü Baudrillard'a göre, Batı kökenli maddeci düşünce, dünyayı rastgele ve düzensiz olayların tahakkümü altında var olan, öngörülebilir, düzenli ve

⁵⁹¹ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 300.

⁵⁹² Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 182.

⁵⁹³ Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s. 251.

⁵⁹⁴ Jean Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 186.

denetlenebilirliği, zorunlu olarak hâkimiyet altına alınması gereken bir yer olarak kabul etmektedir. Dünyanın başlangıcına ilişkin Batılı düşünce düzeyi ise, “eğer bir Tanrı bir gün gelip dünyaya bir ruh, anlam ya da enerji katmasaydı, dünya ölü topraktan başka bir şey olmazdı” düzeyinin ötesine geçememektedir. Ayrıca, sadece bir Tanrı dünyayı o başlangıcın kaosundan kurtarabilir ve düzensizliğe düzen getirebilir⁵⁹⁵. Bu verilerin Batı zihni için Baudrillard’ın Tanrı’nın gerekliliğini, Batı mefkûresindeki düzen, öngörülebilirlik beklentisi açısından bir değerlendirmesidir. Tanrı delillerinden kozmolojik delillin zaman zaman güncellenmesi bu bağlamda olduğu değerlendirilmektedir.

Baudrillard’a göre, tamamen evreni düzenliliği, ölçülebilirliği boyutunda ele alan, ulaştığı bilgiyi ister Tanrı’yı ispatlamak için kullanmış, isterse Tanrı’nın yokluğunu ispatlamak için kullanmış olsun, rastlantıya kapı açan tasavvurlardır. Batının bıkmadan usanmadan çalışarak üretebildiği az sayıdaki rasyonel bağıntının her an çökebileceği, anlamını kaybedebileceği tarzı düşünceler, esasen kötümserlik ve umutsuzluk anımsatan bir varsayımdır. Bu varsayımdan Tanrı bile bıkmıştır. Kaçınılmaz olarak rastlantısal bir dünya anlayışına müsaade edilmiştir. Bu kaçınılmazlık düşünmenin doğal sonucu budur⁵⁹⁶.

Baudrillard, dünyayı anlamlandırmak, anlamlı ilişkiler kurabilmek, rastlantının var olmadığına inanıp inanmamak arasında gidip gelmeler için gereken enerji göz önünde tutulursa bu enerji öyle ya da böyle bitebileceğini; Tanrı’nın dahi ortaya çıkabilecek anlam katliamını durdurmaya gücü yetmeyebileceğini iddia etmektedir. Haddi zatında, bu katliama karşı bir kişinin dahi karşı durma kabiliyeti göstereceği düşünülemez, gün yüzüne çıkan bu anlamsız dünya ile mücadele hususunda Tanrı’nın gücü dahi yetersiz kalacaktır. Baudrillard, rastlantının Tanrı’yı yorduğunu, şaşırttığını, gücendirdiği, korkuttuğunun sanısının dahi imkân bulması düşünülemezdir. Tanrı’yı yoran O’nun sonsuza kadar rastlantı üretmek zorunda kalmasıdır. Rastlantı olmadığı için tesadüfün ancak insanüstü bir çabayla üretilebileceğinden bu iş ancak bir Tanrı tarafından yapılabilir bir tarzıdır⁵⁹⁷. Bu verilerden yola çıkılırsa Baudrillard için, bilimin neden bulamadığı durumların Tanrı ile açıklanması varsayımını olağan karşılamaktadır. Ayrıca Baudrillard’ın, doğaya ait saptanan nedensel bilgi ile açıklanamayanın rastlantı veya Tanrı’nın akıl açıklamanın yetersizliği veya gereksizliği düşüncesine sahiptir.

Kaderin gerekliliğinin ifadesi denilebilecek bu düşünceleri ardından Baudrillard’a göre, kaza veya olasılığı, yani tamamıyla manasız, lüzumsuz ve kendisine hiçbir sorumluluk atfedilemeyecek bir şeye inanmak hayati bir ehemmiyete sahiptir. Çünkü bu olaylar tek tek insanın başına gelmezler ayrıca bu olayları istendiği vakit, sorumlu olarak addedilebilecek bir

⁵⁹⁵ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 190.

⁵⁹⁶ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 190-191.

⁵⁹⁷ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 191.

iradeye, toplumsal veya kişisel bir uğursuzluğa yüklenmesi insanı, altından kalkılamayacak bir sorumluluk ve hata yapma kaygısından kurtarmaktadır. Bu zamanda dünyanın herhangi bir yerinde şeylerin kendiliğinden ortaya çıkmamasına⁵⁹⁸ dikkat çekmektedir. Bu düşünceler için, Tanrı'nın kaderi açıklamada en iyi seçenek olmaktadır.

Baudrillard, iyi ki kimse, modernin rahat nefes almasını sağlayan rastlantının ortaya çıkmasını istemediği vurgusu yapmamaktadır. Rastlantı denilen şey, insanoğluna acıyan Yüce Tanrı'nın bir lütfudur. İçinden çıkamadığımız bir durumla karşılaştığımızda çoğu zaman “Allah'ın dediği olur” deyip işin içinden çıkılmaktadır. Tanrı, eninde sonunda tesadüfler üretmekten pişman olur, tesadüfler üretmekten yorulur, bu yüzden zaman zaman dünyayla ilgilenmeyi bırakır ve her şeyi kendi akışına, yani kendi kaderine bırakır⁵⁹⁹. Bu veriler ışığında, simülakrı olarak rastlantı ve Tanrı'nın gündelik hayattan insanın iradesi doğrultusunda çekilmesi düşüncesini açıklamaktadır.

Baudrillard'a göre, rastlantı varsayımı, kader, her şeyi yöneten, varsayımından daha sıra dışı bir varsayımdır. Bunun nedeni ise şeyler için ardışıklık ve birbirlerinin biçimlerini almak çok kolay bir şeydir. Bunu önlemek ve sadece tesadüflerden oluşan bir dünya yaratmak için sınırsız bir enerji ve iradeye sahip olmak gerekir ki, tüm parçacıkları izole etmek, tüm unsurların, olayların ve durumların belirli bir düzene uymasını sağlamak, orada burada karşılaşılan tüm aldatma biçimlerine hâkim olmak ve mükemmel bir tesadüfler düzeni kurmak gibi muazzam bir görevi tek başına, Tanrı'nın bile başarması mümkün gözükmemektedir. Aslında tamamen yapay olduğu söylenebilecek tesadüfün var olma ihtimali neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu, en az, Tanrı'nın var olma ihtimali kadardır⁶⁰⁰. Bu düşüncelerinden yola çıkarsak, Tanrı'nın var olma ihtimalini Baudrillard'ın çok düşük görmektedir.

Neticede ona göre, doğal olarak nesneleri bir düzene sokma hususunda Batının rasyonel ve rasyonalist Tanrısı, çok acizdir. Onun varoluş nedeni yalnızca kıyameti getirmesini sağlayan belirli nedensel bağıntıların varlığını garanti etmek ve doğrulamak değil, aynı zamanda “iyi” ve “kötü” arasındaki o belirsiz ayrımı yapabilmesi için yaratılan kaosu net bir şekilde algılamasını engelleyen sis perdesini kaldırmaktır. Ancak, arada bir ortaya çıkan şeytan, bunu sağlamak için üzerinde çok çalışılmış olan bu mantıklı açıklamaların altını oyarken, ayartmanın sürekli olarak “iyi” ile “kötü”nün arasını açmaya çalışmaktadır. Arkasında tamamen özgür ve tesadüfü bir dünya ile nesnelere çekidüzen verme işinin ardındaki gerçekleri görmekten aciz bir Tanrı olan Rastlantıya bırakan Tanrı'nın ölmesi, doğaldır⁶⁰¹. Şeylere ait nedensel açıklamalar

⁵⁹⁸ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 191.

⁵⁹⁹ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 192.

⁶⁰⁰ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 192.

⁶⁰¹ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 192-193.

yetersiz kaldığında Baudrillard, insanların rastlantıya dayandırılan açıklamalardan ziyade alinyazısına dayandırılanın tercih edeceklerini iddia etmektedir⁶⁰². Ayrıca Baudrillard, Tanrı'nın varlığının kanıtının ancak kötülük ilkesiyle tam özdeşleşmesiyle ihtimal dahilinde ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir⁶⁰³.

2.3.2. Kitlenin Doğumu

Baudrillard'a göre, simülasyon döneminde var olan kültürel düzeni beden üzerinden yeniden üretmek için dövmele, gerilmiş dudaklar, ayakları Çinlilerin deforme olmuş ayaklarına benzeten ayakkabılar, rimel, ağda, fondöten ya da bilezikler, objeler, kolyeler, takılar, aksesuarlar uzun lafın kisası akla gelen her bir şey kullanılmakta ve böylelikle bir güzellikten bahsedilebilmektedir⁶⁰⁴. Bu görüş doğrultusunda beden-Tanrı ilişkisi bağlamında kendini tanımakla Tanrı'ya giden anlayış yerine bedende sıkışıp kalan insan bundan mütevellit makyaj, estetik operasyonlar veya insanın dönüşümü gibi bedeni değiştirme, estetize etme çabalarının yaygınlaşmıştır. Ayrıca bu düşüncüler aydınlanmanın insanı akli vasıtasıyla özne yapma çabasının artık unutulduğu simülasyon çağında insanın beden ile özne olmaktan sıyrılıp nesneleşerek kitleye de dönüştüğünün ifadesidir.

Bu nedenle ona göre, bolluk ve sibernetik devrimle özgürleşen ve “yeni insan hakları” simülakrları beden, güzellik ve cinsellik kendilerini bu kapsamda yeni evrensel değerler olarak dayatmaktadırlar. Sınırsız bir değişim değeri ve gösterge/değerler üzerinde sınırsız bir rekabet spekülasyonu sayesinde kaybolan, anlam değiştiren ve yeni anlamlar kazanan kolektif ve öznel değerler, her kişi için ideolojik bir mabede, bir kendine yabancılaşma mabedine dönüştürülecek olan beden adlı olağanüstü bir sürecin kutsallaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Baudrillard, ilahi adaletin münasip gördüğü kapital gibi tamamen bilimsel kabul edilebilecek bir tanıma ulaşan bu beden yardımıyla “özel mülkiyet öznesi”nin eski haline döneceği düşünüldüğünü iddia etmektedir⁶⁰⁵. Bunlara ek olarak modern dönem için Baudrillard, herkesin aynı ölçüde mutlu olma, keyif alma hakkına sahip olmalı anlayışının hâkim olduğunu, “gereksinimler” demokrasisi olarak adlandırdığı bu durumla modern dünyada tüm insanların Tanrı huzurunda eşit oldukları mevzubahis edilebildiğini ifade etmektedir⁶⁰⁶. Bu verilerden hareketle metafizik öznenin metayla bütünleşmesindendir. Böylelikle de modernde yaratılmaya çalışılan öznenin simülasyonda kitleye dönüşmüştür.

⁶⁰² Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 204.

⁶⁰³ Jean Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, s. 113-114.

⁶⁰⁴ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 103.

⁶⁰⁵ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 107.

⁶⁰⁶ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 168.

Baudrillard açısından nasıl ki ekonomi politiğin temelinde insanın doğal ihtiyaçlarına uygun, yasal ve yaygın bir oluşum miti yatıyorsa, teolojinin temelinde de ilahi yasaya uygun olarak şekillenmiş bir insan miti yatmaktadır. Her iki tarafta da aynı teleoloji ile insanın karşısına çıkmaktadır. Bir tarafta, ihtiyaçları aracılığıyla doğa yasasına ram olan insanın dünyayla olan hayali ilişkisi, diğer tarafta ise ilahi yasaya ram olan ve inanan insanın Tanrı'yla olan hayali ilişkisi vardır⁶⁰⁷. Baudrillard'a göre, kitle, ne kadar çoğalırsa insan aklının ve iradesinin öncelendiği toplumsallaşmanın ortaya çıkmasını sağlayacak sorumluluğu onlara yükleyen her türlü temsile (représentation) o kadar direnmektedir. Bu temsile vatandaş, kul, demokratik birey, kadın örnek olarak verilebilir ki bu direnç suçu görevi başkasına atarak modernden farklı bir toplumsallaşmaya neden olmakta ve ortaya süzülerek hareket eden sessiz yığınlar çıkmaktadır⁶⁰⁸.

Modern öznenin yerine ortaya çıkan sessiz yığın yani kitlenin öznenin daha yıkıcı olduğu gözlemlenebilir. Bu özelliğin kitlenin ekrana sahip teknolojik iletişim araçlarının etkisiyle aslında kararsızlığın yayılımına tabi olmasıdır. Kararsızlığın kitle iletişim araçlarıyla referansız, mihenk taşsız veya bir eşdeğerlilik olmadan bilginin aşırı hızlı yayılımından ortaya çıkmıştır⁶⁰⁹. Kitle ile bağıntılı olarak esasında aydınlanmayı gerçekleştiren insan aklını önceleme ve ona referans noktaları üretme çabaları sonucu oluşan mihenk taşlarının artık olmadığı hususunda Baudrillard'ın verdiği örnek genellikle ekonomi olmuştur. Buradaki eleştirisi, ekonomik faaliyetin artık bir referansa göre olmadığı, kapsayıcılık ve bilimsellikten uzak bir yapıyla gerçekleştirildiğidir⁶¹⁰. Bu minvalde kitlenin doğumunun kapsayıcılıktan ve bilimsellikten uzak bir yapıdan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla insan, aklını dijital vesayet noktasına bağlamakla özne olmaktan vazgeçip kitleye dönüşmüştür.

İnsan, modern özne olmadan önce Kilise'nin ve aristokratların onun hakkında karar vermesine sessiz kalmıştır. Eleştirel aklın tebaa arasında öncelenmesiyle modern bireye dönüşmüştür. Sonrasında egemenliğine zeval getirdiği Kilise ve aristokrat iktidarın oluşturduğu toplumsal yapıdan uzaklaşarak aklın ilkeleriyle toplumsallaşma yoluna girmiştir. Bunları eleştirel aklın ve kapitalin ulaştığı bilgilerin gündelik hayata iliştilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bilgi üretim merkezi olarak belirlenen seçkinler dışında herhangi bir vatandaş bu işi yapabilir hale gelmiştir. Bu bağlamda kapitalist ilkelerin, modern bireyin itirazları neticesinde sosyal ilkelerle bütünleştiği böylelikle de Batı toplumunun oluşmuştur.

⁶⁰⁷ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 172.

⁶⁰⁸ Baudrillard, *İlahi Sol 1977-1984 Döneminin Günlük Olayları Hakkında*, s. 44. Karş. Jean Baudrillard, *La Gauche Divine Cronique des années 1977-1984*, Epub: Grasset & Fasquelle, Paris 1985, s. 32.

⁶⁰⁹ Jean Baudrillard, *Paroxysm: Interviews with Philippe Petit*, trans. Chris Turner, Verso, London 1998, s.33-34.

⁶¹⁰ Baudrillard, *Paroxysm*, s.35.

Radyonun ortaya çıkmasıyla insan hayatına sayısal ve insan elinden çıkmamış gibi algılanan teknolojiler girmiştir. Bu aşamadan sonra herhangi bir nesnel bağlantı olmadan uzaktan hava kanalıyla gelen sesle büyülenen bir insan profili çıkmıştır. Daha sonraları da eleştirel akılla tebaadan bireye dönüşen insanın ekranın hâkimiyeti altına girmiştir. Zamanla internetin, siber araçların çıkması süreçle öznenen kitleye dönüşen bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Bunun nedeni ekranlardan gelenin insanın işini kolaylaştırması, birçok sorumluluğu onun üzerinden alması ve insan elinden çıkmamış izlenimi vermesidir. Neticede Baudrillard'ın sessiz yığın dediği aklın işleyiş kurallarına uymayan bu grup ortaya çıkmıştır. Eleştirel akıldan uzak kitlenin, devasa cüssesi nedeniyle de yıkıcılığın fazlaca olmaktadır. Ayrıca ortaya çıkan yapı, dijital sayesinde birdenbire toplumsalın aleyhine büyük hareketler ortaya çıkarmıştır.

Modern özneye kitle arasındaki farkın, modernin eleştirel akıl, nesnel bilgi ve diğerinin haklarından hareketle ortak faydaya uygun davranış oluşturmasyken kitlenin Baudrillard'ın integral gerçeklik dediği, ufak ufak kendi çıkarları için hareket eden milyonlarca çıkarı temsil etmesidir. Modernde tek ülkü uğuruna hareket edilirken simülasyonda milyonlarca hipergerçek ülkü adına toplumsal istek ortaya çıkmaktadır. Bu da eleştirel aklın ortadan kalkması neticesinde kaosa sebep olmaktadır. Baudrillard'ın kuramının iddiası ise insan, toplum ve diğer simülakrlar bir simülasyon oluşturulmakta, böylelikle kaybolan öznenin fark edilmediğidir. Bu durumun da Baudrillard'ın nesneler sistemi dediği fenomenle simülasyonun gerçekleşmeye başlamıştır.

2.3.3. Nesne Sistemi

Öznenin yokluğunun altını çizen bu düşünceler paralelinde Baudrillard'ın öznenen ziyade üzerine konuşmayı sevdiği nesnedir⁶¹¹. Ona göre, ilk izlenimde nesneler veya nesne olarak nitelendirilebilecek herhangi bir şey, toplumsal aidiyet işaretleri gibi addedilmektedir. Fakat onların, içinde bulundukları çevreyi de içine alan genel bir yapının inşasına katkı sağlayabilmeleri için nasıl seçildiklerini, düzenlendiklerini, kullanıldıklarını bilmek fevkalade önemli bir konudur. Unutulmaması gereken şey, bunun aynı zamanda davranışları etkilemesi hedeflenen bir düzenleme anlamına gelebileceğidir. Bu yapı bundan böyle önceden belirlenmiş, sınıflandırılmış bir duruma doğrudan bağlı olmadan; bireyler ve gruplarca başvuru ve bunların arzularını açıkça dışı vuran bir toplumsal taktik unsuru olarak çözümlenecek ve daha sonra bu sosyal pratiğin mesleki yörünge, çocuk eğitimi, ikamet yeri, ilişkiler ağı gibi diğer yönleriyle daha geniş yapıda örtüşebilecek ancak kısmen de çelişebilecektir⁶¹². Bu bilgilerin

⁶¹¹ Jean Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, çev. Oğuz Adanır - Leyla Yıldırım, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s. 17-19.

⁶¹² Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 11.

ışığında nesnenin davranışı etkilemesi dikkate alındığında Tanrı tanımlanmalarının insan davranışlarını etkileyen unsurlarla eşleştirilebileceği şeklinde bir düşünüşe sebebidir.

Diğer taraftan ona göre, bu analiz, nesnelere ilişkin bu söylemin diğer sosyal davranış biçimleriyle mesleki, kültürel, ekonomik olası farklılıklarını ve çelişkilerini de dikkate almalıdır. Başka bir ifadeyle hem “fenomenolojik” bir analize, belirli özellikler atfedilen nesne “gruplarına” sahip sosyal tipler gibi, benzemekten kaçınılmalıdır. Hem de herkesin boyun eğiyormuş gibi yaptığı ama aslında sürekli görmezden geldiği ve her zaman mevcut duruma uyarlamaya, yönlendirmeye çalıştığı bir sosyal mantığa haiz tek biçimsel düzenleme olarak kabul edilebilecek nesneler kodunu dışlamalıdır⁶¹³.

Baudrillard’a göre, tüm bunlar, göreceli bir sosyal terfiinin ardından kültür talebi, nesnelerde ve onların kültüründe ya da en azından kolektifin büyüğü ve ekonomik kısıtlamaları tarafından yönetilen kültürel bir uzlaşmada ortaya çıkan kültürleşmiş ve teslim olmuş bir sınıfın, sınıfsal bir kültürel yapılanmasını çizmektedir. Bu, bir nesnenin aracılığı ile özgürce icra edilen bir kültürün rasyonel ve özerk amaçlarının gözle bile görülemediği ve yine de çelişkili bir şekilde içselleştirildiği bir sınıftır ki, bu da tüketimin yüzü ve tanımıdır⁶¹⁴. Ona göre, bütün bunlar, kendi kültüründen kopmuş ve sahip olduklarıyla yetinen belli bir sınıfın kültürüne özgü biçimin unsurlarıdır. Rasyonel ve kendi belirlediği amaçları nesneler ve tapınma nesneleri aracılığıyla özgürce gerçekleştirme sorunu olmayan ama bunları içselleştirme çelişkisine düşen bir sınıf kültürü, rasyonel ve kendi belirlediği amaçları bir nesne aracılığıyla özgürce gerçekleştirme sorunu olmayan ama bunları içselleştirme çelişkisine düşen bir zümre kültürüdür ve tüketimin mükemmel bir tanımını, tasvirini mümkün kılmaktadırlar⁶¹⁵. Böylece oluşan zümreyle de Tanrı simülakrının ortaya çıkmasına da uygun zemin hazırlanmıştır.

Baudrillard, nesnenin yararlılık, piyasa, armağan, statü mantıklarından hangisine uyarsa ortaya çıkan duruma göre, sırasıyla araç, meta, simge veya gösterge statüsüne sahip olabileceği⁶¹⁶ iddiasındadır. Tüketim mantığı, Tanrı simülakrının ortaya çıkmasına ortam hazırlamaktadır. Nesnenin, Tanrı simülakrına dönüşmesi için evveliyatında özgür göstergelere dönüşmesi ve ardından da modanın biçimsel mantığına uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir yani ayrımlaşma mantığının filtresinden geçmeleri gereklidir⁶¹⁷. Bu minvalde Tanrı’nın nesneleştirilmesi sürecinin simülakrının da ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Aslında iş, öznenin nesne tarafından tanımlanmasına ve bunun tersinin yapılmasına dayanmaktadır. Bunun ise, ihtiyaç kavramının kutsandığı devasa bir totolojidir. Metafizik

⁶¹³ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 15.

⁶¹⁴ Jean Baudrillard, *Pour une critique de l'économie politique du signe*, Gallimard, Paris 1972, s. 48.

⁶¹⁵ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 44-45.

⁶¹⁶ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 60.

⁶¹⁷ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 62.

düşüncenin kendisi de aslında bundan başka hiçbir şey yapmamıştır. Batı düşüncesinde metafizik, ekonomi bilimi, geleneksel psikoloji, özneyi ortaya koyma ve onun dünyayla ilişkisini totolojik olarak çözme biçimleriyle zihinsel ve ideolojik olarak derinden iç içe geçmişlerdir. Mana, yaşam gücü, içgüdüler, ihtiyaçlar, seçimler, tercihler, faydalar, motivasyonlar vasıtasıyla metafizik ve iktisadın yaptığı hep aynı sihirli kopula (koşaç)⁶¹⁸, ‘a eşittir a’ ile sonuçlanmaktadır. Baudrillard’a göre, metafizik ve iktisat, öznenin, nesnenin özerkliğini öne sürerek kendilerini daha baştan sınırsız totolojik spekülasyonlara mahkûm ettikleri için aynı çıkmazlara, aynı apriorilere⁶¹⁹, aynı çelişiklere ve işlev bozukluklarına düşmektedirler⁶²⁰.

Nesneyle ilgili bu eleştirilere ek olarak Baudrillard’ın din eleştirisinde zenginlerin yaşadığı semtlerde bulunan kiliselerin beklentiler doğrultusunda daha şatafatlı bir görünüşe sahipken ait olunan sınıfa kanaate teşvik eden bir din anlayışını dayatmaktadır. Bu da alt sınıfların koruyucusu şatafatlı Katolik kiliseleri olmuşken; Protestanlar ise sade kiliselerin Tanrı’nın görkeminin ve kendi sınıflarının ayırt edici işareti olduğunu iddia etmektedirler. Baudrillard, sadeliğin zenginlik gibi algılandığı bu değer paradoksu hususunda sayısız örnek sunabileceğini iddia etmektedir. Bu düşüncesine örnek olarak, bir şeyler yememek uğruna çokça para ödenmemekte, modern mekanlarda ince bir sadelik veya boşluğun manipüle edilmesi, kendini bir şeylerden uzak tutmanın övünç meselesi gibi addedilmesi gibi birçok durumu vermektedir⁶²¹.

Ona göre, özneye modern çağda artık fizikötesi bir dünya ayna görevi yapmamaktadır. Ona, ayna görevini yerine getiren yapay apansızlığı (instantanéité), varlığını, kesintililiğini, parçalanmasını, çok boyutluluğunu dayatan nesnedir. İçerik ve anlama dair her şeyden teknik aracılığıyla sıyrılmış nesne, öznenin yörüngesinden kurtulmuştur⁶²². Baudrillard’ın tespitleri göz önünde tutulduğunda metafiziğin öznenin sökülüp atıldığı bu devirde Tanrı veya insan olsun öznenin öldüğü, simülakrının ortaya çıkmaktadır.

⁶¹⁸ Bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Copule”, s. 608. “Copule” sözcüğü bir cümlede özne ile tamlayanı bağlayan sözcük anlamına gelmektedir. Türkçe koşaç, bağ anlamları verilmektedir. Jean Baudrillard, *Pour une critique de l’économie politique du signe*, Gallimard, Paris 1972, s. 70.

⁶¹⁹ Bkz. Jean Baudrillard, *Pour une critique de l’économie politique du signe*, s. 71. “Aporie” bir düşünme biçiminde çözülemez çelişki anlamına gelmektedir. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Aporie”, s. 131.

⁶²⁰ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 67.

⁶²¹ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 77-78.

⁶²² Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, s. 95.

2.3.4. Simülasyon Düzeni

İnsan için Tanrı'nın, Adem'den moderne kadar kendini bir özne olarak tanımlamasını sağlayan aynası, ötekisidir. Bu Öteki'nin öldürülmesiyle birey statüsü alan insan, zamanla kaybettiği bu mihenk taşının yoksunluğundan kaynaklı özne olarak değer yitimine uğramıştır. Baudrillard'ın simülasyon-simülakr kuramı bağlamında mihenk taşı olarak Tanrı yerine nesnenin geçmesiyle de kişinin şeyleştirdiği çıkarımı bu düşünceleri desteklemektedir. Dolayısıyla kişi, şeyleştikçe de nesnenin hâkimiyeti altına girdiği düşünülüp onun artık kitle ortaya çıkmaktadır. Nesnenin sahip olduğu bütün hâkimiyeti ardındaki gücünün ise teknolojisi ve sağladığı rahatlığıdır. Böylelikle de klasik anlamda bilginin temelinde olan özne-nesne ikiliğinde de bozulmalara rast gelinmeye başlandığı gözlemlenmektedir. Bunun neticesinde ise Baudrillard'ın görünenin, her şeyin her şey olduğu, aynaların hâkimiyeti altında bulunduğu iddiası mümkündür. Bütün bu değerlendirmelerden ortaya çıkan vakıa içinse Baudrillard'ın simülasyon dediği durumun ifadesidir. Ayrıca Baudrillard, bu durumun gerçekleşmesi için gerçeğin yerini alan gerçekten daha gerçek taklitlerini işaret etmesi için simülakr kavramını kullanmıştır. Simülakrların işini yaptığı bu zamanda gözlenmektedir.

Müfekkire göre, simülasyon için bir kehanete benzediği; duyulmasıyla birlikte de gerçeklik gücü kazandığı; ilk hareketi vermek için de herhangi bir güce gereksinmesi olmadığı; süreç içinde neden-sonuç ilişkisi olmadan, kendiliğinden harekete geçmektedir⁶²³. Baudrillard düşüncesinde simülasyonun gücü imaj ve onun aracıdır ki Tanrı'nın yaşadığı zamanlarda insandan beklediği, anlaşılması ve eylemesi zor olandan ziyade anlaşılması daha kolay olanın tercihidir. Simülasyon döneminde diyet yapılmak suretiyle ahireti beklemeden kaliteli bir yaşam; bedenın güzelleşmesinin içinde yaşanan dünyada gözle görülebilmesi imkânının baştan çıkarıcılığının yarattığı helecın tartışılmazdır. Devamla bu dönemde kişiliği, bedenle bütünleştirerek kas yaparak, makyaj, estetik operasyonlarla istendik insan tipinin oluşturulması durumu, kolaycılığın illüzyonudur. Bu minvalde dördüncü simülakr düzenine ait olan yeni nesil birey için, bu evrede Tanrı'nın bir imajı olmadan yaşayamamaktadır.

Baudrillard'a göre, simülasyona ait tarihsel ve sosyal mutasyon tüm mevkilerde fark edilebilir durumdadır. Simülasyon çağına girildiğini gösteren işaretlerden biri eskiden çelişkili veya diyalektik manada zıt olan terimlerin artık elan her alanda yer değiştirebilmesi, birbirinin yerine kullanılabilmesidir. Her bir yerde birbirine benzer “simülakrların oluşum düzeni” ile denk gelinebilmektedir. Örneğin modada güzellik ve çirkinlik, siyasette sağ ve sol, bütün medya iletilerine has doğru ve yanlış, nesneler düzleminde yararlı ve yararsız, tüm

⁶²³ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 73.

anlamlandırma düzlemlerinde doğal ve kültürel birbiri yerine geçebildikleri⁶²⁴ böylesi bir düzende Tanrı'nın da bu durumdan beri olduğunu düşünülemez.

Ona göre, yeniden canlandırmaya karşıt olan simülasyon budur. Yeniden canlandırma ise, gösterge ile gerçeklik arasında bir eşdeğerlik ilkesi olduğunu varsaymaktadır. Bu eşdeğerlik ütöpik de olsa asal bir aksiyomdur. Simülasyon ise eşdeğerlik ilkesinin ütopyasına tamamen aykırıdır, göstergeyi kesinlikle bir değer olarak tanımaz ve onu her türlü göndergenin tersine çevrilmesi, öldürülmesi olarak görmektedir. Simülasyonu sahte bir yeniden düzenleme biçimi olarak yorumlayarak onu soğurmaya çalışan yeniden canlandırmanın aksine simülasyon, bir simülakra çevirdiği yeniden canlandırmanın tüm düzeyini kuşatmaktadır⁶²⁵. Bu veriler doğrultusunda sanki simülasyondan kaçışın imkânsız olduğu çıkarımına ulaşılmaktadır.

Baudrillard'a göre simülasyonun, daima gerçeğe saldırmaktan yana olduğu ve de şüphenin olduğu yerde en güvenilir yolun budur. Bu giderek bir sarmala dönüşmektedir ki, simülasyon, izole edilmesi gittikçe zorlaşan hatta imkânsızlaşan bir olgu haline gelebilmektedir. Bunu başarmasını sağlayansa modern insanın etrafını saran gerçeğin ataleti veya aksidir. Şöyle ki artık gerçeğin sürecini izole edebilmek veya gerçeği kanıtlayabilmek imkânsızlaşabilmektedir⁶²⁶. Bu verilere ek olarak Tanrı'ya saldırma veya O'nu ispatlama imkânsızdır.

Baudrillard'a göre, simülasyon daima gerçekten daha etkilidir. Nükleer bir felâketin simülasyonu, bu evrensel ve tanıdık caydırıcılık teşebbüsünün gizli stratejik nedenidir. Gayesi, halkları mutlak bir güvenlik ideolojisi ve disiplinine yöneltmek, onları çatlak ve kaçak metafiziğine uyumlu hâle getirmektir⁶²⁷. Ona göre, Tanrı merhameti neticesinde zaman zaman doğal felâketler yaratarak insanları yaşıyor oldukları bu terör düzeninden kısa süreliğine kurtarmaktadır⁶²⁸. Gerçeklik ilkesinin hâkimiyeti altındaki bir dünyada gerçeğin düşsellik adında bir “mazereti” var olduğu, simülasyon ilkesinin hâkimiyeti altındaki günümüz dünyasında ise gerçeklik, modelin varlığını ispatlamaktan başka bir işe faydası dokunmamaktadır. Paradoksal olarak, gerçeklik hakiki bir ütopyaya dönüştürülmüştür. Ancak bu ütopyanın gerçekleşmesi pek mümkün değildir. Bunun nedeni yitirilen bir gerçeğe ancak bir daha rüyada denk gelinebilme olasılığıdır. Sibernetik ve hipergerçek bir devre özgü bilimkurgu ihtimal ki sadece “tarihe karışmış” dünyalar “yapay olarak” yeniden diriltildiğinde sona erecektir⁶²⁹. Baudrillard'ın bu devirle alakalı temel eleştirilerinden biri de yeniden dünyayı tek

⁶²⁴ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 15-16.

⁶²⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 99-20.

⁶²⁶ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 40.

⁶²⁷ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, 85.

⁶²⁸ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 86.

⁶²⁹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 165.

bir ilkenin tahakkümü altına alma yanılsamasının ortaya çıkmasıdır⁶³⁰. Avrupa'nın halini eleştirdiği farklı kaynakların doğru olabileceği düşüncesini ansıtması belki de onun post-modern olarak ülkemizde değerlendirilmesinin sebebidir.

Baudrillard'a göre, kendinin saf simülakrı olan imge⁶³¹ artık görünüş düzeninde değil, simülasyon düzenindedir⁶³². Ona göre, bugün kim insana sanatın bir özü olduğunu kanıtlayabilirse bir mucize gerçekleştirmiş olacaktır. Bugün sanat sadece sanat dünyasında konuşulan bir şey haline gelmiştir. Sanat dünyasını meydana getiren topluluksa, sanata ve sanatçıya doğru biçimde yaklaşmamaktadır. Bu dünyada "yaratıcı" akt bir yaratıcı eylem işaretinden başka bir şey değildir. Simülasyonda sadece göstergelerden oluşan, gerçekte varlık olmayan bir sanattır. Ressamın gerçek konusu resmettiği şey değil de boyama eyleminin kendisidir. O, sadece boyama zorunda olduğu için boyamaktadır. En azından resim yapma eylemiyle sanat, bir taraftan sürdürülür gibidir⁶³³. Her şey kelime-işaret-göstergeden ibaretse o zaman Tanrı da yok ya da içi boşaltılmış belli bir alanda yaşamını sürdürüyor olması gerekir. Baudrillard açısından her türlü kötülükten yanılsamadan arındırılmış, saydam ve işlemsel dünyada görülecek şey budur⁶³⁴. Düşünüre göre, her şey, bir isimden ibaret hale dönüştürülse buradan bir ruhsal arınma ve özdeşleşme furyasından ziyade figür, biçim isimlerin zincirleme gidişatındadır⁶³⁵. Baudrillard açısından Tanrı'nın yaşamını sürdürme şekli simülakr sayesinde olacaktır. Bir şiirde, bir şekilde, bir işarete, bir görünümde hayatını sürdürecektir⁶³⁶.

Baudrillard, Tanrı'nın, eğer kendini göstermiş olsaydı, varlığının sona ereceğini bildiğini iddia etmektedir. Tanrı, kendisi için hiçbir vakit var olduğunu iddia etmemiştir. Sırf varlığı sorunsalı ortaya atılsın için kendinin önseziyle bilinmesine izin vermektedir. Bu durumun aksine, bu simülakr düzenin göstergelerinden reklam, çok fazla görünürlüğü olan bir şey, iddia ettiği şey olmak, yani etkililik için varlığını oldukça fazla göstermektedir. Reklamın etkililiği hususunda Tanrı'nın varlığından daha çok kanıtı yoktur⁶³⁷. Bu verilerden Baudrillard düşüncesi için Tanrı'nın ancak bir önsezi veya tecrübe ile bilinebilir anlamındadır. Aynı zamanda bu sübjektif durum, insana dair olan şeylerin kanıtlanabilirliği ile ilgili problematiktir.

Baudrillard'a göre, özneye modern çağda artık fizikötesi bir dünya, ayna görevi yapmamaktadır. İnsan için ayna görevini yerine getiren yapay apansızlığı, varlığını, kesintililiğini, parçalanmasını, çok boyutluluğunu dayatan nesnedir. İçerik ve anlama dair her

⁶³⁰ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 103.

⁶³¹ Jean Baudrillard, *Simulacres et simulation*, Galilée, Paris 1981, s. 17.

⁶³² Baudrillard, *Simulacres et simulation*, s. 17.

⁶³³ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 103.

⁶³⁴ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 142.

⁶³⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 202.

⁶³⁶ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 202.

⁶³⁷ Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, s. 27.

şeyden teknik aracılığıyla sıyrılmış nesne, öznenin yörüngesinden kurtulmuştur⁶³⁸. Baudrillard'ın bu düşüncelerinden metafiziğin öznenin sökülüp atıldığı ve bu devirde öznenin Tanrı veya insanın öldüğü, simülakrının ortaya çıktığı görülmüştür.

Bu bölümdeki veriler doğrultusunda Tanrı'nın, insan için Adem'den moderne kadar kendini bir özne olarak tanımlamasını sağlayan aynası, ötekisi vardır. Öteki'nin öldürülmesiyle birey statüsü alan insan, zamanla kaybettiği bu mihenk taşının yokluğundan kaynaklı özne olarak değer yitimine uğramıştır. Mihenk taşı olarak Tanrı yerine nesnenin geçmesiyle de kişinin şeyleşmektedir. Kişi, şeyleştikçe de nesnenin hâkimiyeti altına girmiş ve artık kitle olmuştur. Nesnenin sahip olduğu bütün hâkimiyeti arkasındaki gücü ise teknolojisi ve sağladığı rahatlıktır. Böylelikle klasik anlamda bilginin temelinde olan özne-nesne ikiliğinde de bozulmalara rast gelinmeye başlanmıştır. Bunun neticesinde ise görünenin, her şeyin, her şey olması, neticede de aynaların hâkimiyeti altında olunduğunun göstergesidir. Bütün bu anlatılanlardan ortaya çıkan vakıa, Baudrillard'ın simülasyon dediği durumun ifadesidir. Bu durumun gerçekleşmesi için gerçeğin yerini alan, gerçekten daha gerçek taklitlerine ise Baudrillard simülakr demiş ve yaşanan hali simülasyon olarak tanımlamıştır.

Baudrillard, Einstein ile üç boyutlu zamana bir dördüncü eklendiği üçlü Tanrı anlayışına bir dördüncüsünün ekleneceği bunun da teslis inancını yok edeceğini iddia etmektedir. Ortaya atılan her fikrin Tanrı'nın ölmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda o, Tanrı'nın kendini bilerek gizlediğini çünkü varlığının yok olacağını iddia etmektedir. Dolayısıyla Tanrı, ancak bir önsezi veya bir tecrübe ile bilinebilir anlayışına sahip olduğu vargısı olası gözükmemektedir. Bu bakış açısından insana dair olanların kanıtlanabilirliği ile ilgili problematiği karşımıza çıkmaktadır. Baudrillard için her şeyin akılla kanıtlanabilir olduğu iddiası geçerli değildir.

2.4. Dördüncü Simülakr Düzeni: Simülasyonda Tanrı Tasavvuru

Tüketim Toplumu adlı eserinde Baudrillard, Orta Çağ nasıl dengesini Tanrı ve şeytan üzerinden kurduysa şimdinin bunu tüketim ve tüketim suçlaması üzerinden gerçekleştirdiğinin karşılaştırmasını yapmaktadır⁶³⁹. Bu analogiyi temel alan bir akıl yürütmesinde bu düzende her şeyin alım-satım ve tüketime tabi tutulabileceği yargısına ulaşılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda post-modern dönem için sınırlı sorumlu toplum, sınırlı sorumlu Tanrı⁶⁴⁰ veya kadiri mutlak bir Tanrı'dansa gücü azaltılmış bir Tanrı tasavvuru, yok saymaktansa dünyada

⁶³⁸ Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, s. 95.

⁶³⁹ Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s. 257. Çevirmen Fransızcasındaki “ve” anlamındaki “ET” bağlacı büyük harflerle yazılmış olduğundan aynı üslubu kullanmayı çevirisinde yeğlemiştir. Bkz. Jean Baudrillard, *La société de consommation ses mythes ses structures*, Denoël, Paris 1970, s. 316.

⁶⁴⁰ Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s. 252.

tüketime konu olan Tanrı'nın var olma ihtimali vardır; bu tariftan Tanrı'ya biçilen rol de anlaşılabilir olmaktadır. Ayrıca simülasyon çağında evrensellik anlayışını ezip ortadan kaldıran mevcut küresel gücü ve tarihsel mantığı ezip geçen dijital çağın sersemletici değişim hızı devredışı bile olsa geriye sanal bir ilahi güç ve ona vahşice karşı çıkanlardan başka bir şey kalmayacağı⁶⁴¹ iddiası dikkate alındığında sanal Tanrı veya Tanrı simülakrının, Tanrı'nın kenardan kurtulmasına izin vermeyeceği sonucuna da varılmaktadır.

Telematik sistemlerinin hâkimiyetinden söz edilebilecek düzende bütün mutlak, mümkün, mümtenilerin gösteriselleşmesi ve göstergeler, imajlar, tüketilebilir nesneler olarak çağrıştırılması, tahriki, teşviki, düzenlenmesi anlamın yönetimi bağlamındaki hâkim mantık Tanrı simülakrlarının oluşmasına neden olmaktadır⁶⁴². Baudrillard, rastlantı kavramı ekseninde Batının her şeye nedensel açıklamalar getirmeye gayret ettiği, düzen arayan rasyonalist Tanrı anlayışı sonrası O'nun yerini alan ardını görmekten aciz bir Tanrı rastlantı ortaya çıktıktan sonra Tanrı'nın öldüğünü savlamaktadır. Ayrıca şeyler konusunda nedensel açıklamalar yetersizlik gösterdiğinde, insanların rastlantı temelli açıklamalardan ziyade alinyazısına dayandırılanı da tercih edebileceğini iddia etmektedir⁶⁴³. Baudrillard, Tanrı'nın varlığının kanıtının ancak aşkın ayrımcılığın, kötülük ilkesiyle tam özdeşleşmesi neticesinde ihtimal dahilinde ortaya çıkabileceğini iddia etmektedir⁶⁴⁴.

O, simülasyon düzeninde nefis-Tanrı ilişkisinden yola çıkarak arınmanın gerçekleştiği Tanrı'ya giden yol yerine bedende sıkışmış onu çeşitli fiziksel düzenlemelere tabi tutulup, estetize ederek insanın tanımlandığını iddia etmektedir. İnsanların Aydınlanmanın getirdiği akılla özne yapılma işinin unutulduğu, bedenle öznenin kurtulup kitlenin meydana getirildiğini iddia etmiştir. Bu açıdan simülasyon çağı, insanı beden, güzellik, cinsellik üzerine evrensel değerler oluşturmaya çalıştığını ifade etmektedir. O, kendine yabancılaşma mabedi olma yolunda ilerleyen bedenin kutsallaştırılmasını zorunlu görmektedir. Simülasyonda her bir şeyin, mutluluk, keyif alma vs. açısından aynı olma zorundallığı, Tanrı huzurunda her bir şeyin eşit olması gerektiği konu edildiği, tek teleolojinin ihtiyacın giderilmesi olduğu böylelikle de metafizik öznenin metayla bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Kitle, kitleye benzedikçe her türden temsiliyete itiraz etmekte ve ortaya süzülerek hareket eden sessiz yığınlar çıkmaktadır⁶⁴⁵.

⁶⁴¹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 125.

⁶⁴² Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s. 251.

⁶⁴³ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 204.

⁶⁴⁴ Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, s. 113-114.

⁶⁴⁵ Baudrillard, *İlahi Sol 1977-1984 Döneminin Günlük Olayları Hakkında*, s. 44.

2.4.1. İntegral Gerçeklik

Baudrillard'ın son dönem eserlerinden *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği* 'nde bir bölüm olarak ele aldığı “İntegral Gerçeklik”, Türkçeye bütünsel⁶⁴⁶ olarak çevrilmiştir. Durumun işlemselliğini, niceliksel toplanmasını, ikili yapıyı, küçük parçaların toplamını, bir değerin diğerine göre değişimi ya da bilgi-işlemsel dünyayı temsil etmesi; kulak aşinalığıyla vakıanın matematikselliğini ansıtması açısından “integral” tercih edilmiştir. Ayrıca integral kelimesiyle yapay zekânın ortaya çıkardığı hipergerçekliğin ifadesi olabileceği varsayılmış bu doğrultuda da kelimenin orijinalinin Türkçe telaffuzu tercih edilmiştir⁶⁴⁷. Bunların dışında gerçeklik bağlamında şahsi küçük küçük gerçekliklerin toplamı olarak anlaşılmaktadır. Baudrillard bu kavramı tercihinin nedeni olarak, Batıda gerçekleşen modernizmin toplumsallığı, toplumu, kamuyu ileriye götürmeye yönelik idealizmin ve onun gerçekliğinden uzaklaştığıdır. Uzaklaşma neticesinde oluşan gerçekliğin özelliğiye, sayısal sistemlerin oluşturması ve kamunun her bir parçasının genel yerine şahsi gerçekleri üzerine oluşan yapı oluşmaktadır. Yani oluşturulan birbirinden ayrı veya benzeş şahsi gerçekliklerden oluşan bir bütün/kitle, toplumsalın sonu demektir. Batı bu minvalde yok olan toplumsalını var saydığı integral gerçeklikte oluşan, eski günlerin ilkelerinin simülakrlarının hâkim olduğu yaşantıya da simülasyon denir.

Baudrillard, gerçek olanın simülasyon olduğunun unutulmaması gerekliliği⁶⁴⁸ vurgulamaktadır. Fakat bu durumu gerçekliğin yokluğu gibi anlamamak gerektiğini de iddia etmektedir. Bahsedilen gerçeklikse Rönesans sonrası üretilendir. Gerçekliğin yokluğunu fiziksel olarak değil de metafiziksel yokluk olarak anlamak da yerinde olacaktır. Nesnel gerçeklik devam etmiş olsa da, kaybolan ilkeleridir. İntegral ise herhangi bir ilke veya amaca atıfta bulunmaksızın ortaya çıkanın ifadesidir. Ayrıca 0'lar ve 1'lerin, herhangi bir şeyin

⁶⁴⁶ Bkz. Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 15.

⁶⁴⁷ “İntegral” kavramını anlama çalışmalarında kitap okumaları dışında Akdeniz Üniversitesi Geometri Ana Bilim Dalı öğretim Üyeleri Prof. Dr. Abdullah Aziz ERGİN, Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR ve Dr. İskender ÖZTÜRK ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde tarafımızca kavramın Türkçe çevirisi değil de aslının Türkçe ifadesinin kullanımın daha uygun görülmüştür.

⁶⁴⁸ Jean Baudrillard, *Paroxysm: Interviews with Philippe Petit*, trans. Chris Turner, Verso, London 1998, s. 69. Bu bilgiye paralel olarak Oğuz Adanır simülasyon kuramına göre modern birey için gerçekliği gündelik hayatta her gün politik, kültürel, ekonomik ve sosyal hayatta karşısına çıkanlara karşı hissettikleri olarak açıklamaktadır. Bkz. Oğuz Adanır, “Hangi evrende simülakrlar gerçeğin yerini alamadılar?”, *Birikim*, 216 (2007), s.80. Ayrıca orijinalinde integral kullanılması ve kelimenin matematikte bu damgayla meşhur olmasından, simülasyon düşüncesini daha iyi yansıttacağı da düşünüldüğü için tercih edilmiştir. Bkz. “La Réalité Intégrale” kullanımı için Jean Baudrillard, *Le Pacte de lucidité ou l'intelligence du Mal*, Galilée, Paris 2004, s. 11; “Integral Reality” kullanımı için, Jean Baudrillard, *The Intelligence of Evil or the Lucidity Pact*, trans. Chris Turner, Berg Publishers, New York 2005, s. 17.

matematiksel, dilbilimsel ifadesi olan bitlerin ortadan kaldırdığı⁶⁴⁹ vakıayı da ifade etmektedir. Bu açıdan ona göre, gerçeklik de Tanrı gibi inanç meselesine dönüşmektedir. Dolayısıyla inanılmaya başlandığında da ortadan kaybolmaktadır⁶⁵⁰. Genel olarak bu veriler dikkate alındığında bir inanç nesnesi olarak görülen Tanrı da bu yargıya dahil edilmektedir.

Baudrillard'ın, integral gerçeklik olarak kastettiği şeyin, her şeyin gerçek olduğu, görünür ve şeffaf hale geldiği, 'serbestleştiği'; her şeyin meyvesini verdiği ve bir anlama sahip olduğu sınırsız bir operasyonel projenin dünyaya uygulanması olduğunu iddia etmektedir. Oysa, anlamın doğasında, her şeyin anlamının olmaması vardır. Dolayısıyla artık üzerinde durulacak ve söylenecek olan bir şeyden bahsedilemez. Tanrı'nın buharlaşmasına neden olan bu durum, Batılı zihni gerçeklikle ve bu gerçek dünyayı dönüştürme idealiyle karşı karşıya bırakmıştır. Batılı zihin, kendini dünyayı gerçekleştirme, onu teknik olarak, integral olarak gerçek kılma girişimiyle karşı karşıya bulmuştur. Elan, dünya, tüm yanılsamalardan arınmış olsa dahi, kendisini gerçekliğe hiç de uygun görmemektedir. Bu girişimde ne kadar ilerlenirse, o kadar belirsizleşeceğini, kendini o kadar gözden kaybedeceğini ve gerçekliğin var olmak için de çok az zamanı kaldığını hatta şimdiden kaybolduğunu iddia etmektedir. Son yüzyılda üretilen nesnel gerçekliğin giderek ortadan kaybolurken yerine integral, sanal gerçekliğin güçlendiğinin fark edilir olduğunu⁶⁵¹ iddia etmektedir. Baudrillard'ca Tanrı'nın ölümü ele alınırsa O'nun integral gerçeklikte varlığını sürdürmüştür.

Integral dönemin özelliklerinden birini Baudrillard, ekonomi kapsamında ele almış, bu dönemde integral bir sürecin parçası olarak insani olan her şeyin istisnasız (total) haberleştirilip serbest dolaşımına tanık olunması olarak görmektedir. Herkesin imkânları nispetinde teknik bir varlığa dönüştüğünü, bunun anlamınınsa herkesin genel bir müteakabil etkileşim sürecinin paydaşı ve iş ortağı haline gelmesi olduğunu ileri süren Baudrillard, "piyasa Tanrısı"nın kendi kullarına kol kanat gererken, Adam Smith'in "gizli el"inin artık bilgisayar programlarının ve ağların gayri maddi egemenliği altında olduğunu ileri sürmektedir. Bu durum ise, "evrensel serbest piyasa" düzensizliğinin en üst aşamasıdır⁶⁵². Simülasyon döneminde her şeyin satılabildiği, integral bir dönem olduğu, küresel küçük al-satın insanla ilişkilendirilebilecek her

⁶⁴⁹ William Pawlett, "Integral Reality", *Baudrillard Dictionary*, ed. Richard G. Smith, Edinburgh: Edinburgh University Press, ts., s. 108-110. Ayrıca bkz. Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 16.

⁶⁵⁰ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 17.

⁶⁵¹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 15-16.

⁶⁵² Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 50. Gizli (invisible) el düşüncesi için bkz. Adam Smith, *Ahlaki Duygular Kuramı*, çev. Derman Kızılay, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 268.; Paul Oslington, *Doğal Teoloji Olarak Politik Ekonomi Smith, Malthus ve Takipçileri*, çev. Hayreddin Soykan, Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul 2020, s. 77-81; Ertuğrul Cesur - Abdullah Arca, "İslâm'da İktisadın Felsefesi Kapitalizm ve Adam Smith'in Gizli El'i", *Dicle İlahiyat Dergisi* 25/1 (2022), s. 191-194; Fernand Braudel, *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, Say Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2021, s.45.

alandaki dijitalin düzen bozuculuğuna bir gönderme olarak Baudrillard'ın bu düşüncesi güncel açısından dikkat çekicidir.

Baudrillard'a göre, içinde yaşanan siber çağın karşılıklı etkileşimi devasa bir mitolojidir, entegre sistemlerin ya da entegrasyona can atan sistemlerin mitolojisi, ötekiliğin, geribildirim, karşılıklı konuşma ve ara yüzde kaybolduğu bir mitoloji, bir tür genelleştirilmiş ekografidir. Tanrılar ve insanlar arasında herhangi bir arayüz de yoktur ve tek kural, başka her yerde olduğu gibi, armağanın ikili kuralıdır ki bu karşı hediyedir⁶⁵³. Bu düşüncelerde her şeyin Tanrı dahil Batı zihni tarafından bir değiş-tokuş malzemesi edilmesi mefkuresine Baudrillard'ca yeniden dikkat çekimine şahit olunmaktadır.

Baudrillard'ın Marksist geçmişi düşünülerek ona sorulan Louis Althusser'e (1918-1990) atfedilebilecek epistemolojik kopuş⁶⁵⁴ bitti mi sorusuna “Evet, bitti.” diyerek şu açıklamaları getirmektedir. Ona göre, bir çalışma, nesnel bir gerçeklik ilkesi ve nesnel bir gerçeklikle alakalı olduğu sürece, eleştirel düşünce mümkün olan şeylerden biridir. Ancak çalışmanın integral bir gerçeklikle, gerçekten daha da gerçek bir gerçeklikle, aşırı bir gerçeklikle, sanallıkta, süreçlerin içkinliğinde kaybolan bir gerçekliğin yerine getirilmesiyle ilgili olduğunu varsayılırsa, o zaman başka düşünme biçimleri tasarlamak gerekmektedir. Bunları tasarlamak oldukça zor olabilmektedir. Bunun nedeni ise, düşünmenin gittikçe daha radikal hal alması, hatta nedenler ve sonuçlar düzeninin gittikçe daha fazla yeniden ortaya konulması zorundalığının olmasıdır. Şeyleri nihayetlerine doğru hızlandırarak düşünce, daha ziyade sonuçlardan yana gözükmektedir. Oysaki, eleştirel düşünce nedenlerden taraftır, her zaman bir neden arayışındadır. İntegral gerçekliğe tekabül eden bu radikal düşünce, bu nedenle sonuçlardan yanadır; başka bir ifadeyle, daha önce Baudrillard'ın söylediği en zirvede, en uç noktadaki fenomen biçiminden yanadır⁶⁵⁵.

Baudrillard'a göre, dünya veya gerçeklik kendi yapay eşdeğerlerini sanalda buldukları vakit, gereksiz hale gelebilmektedirler. Misal olarak türün üremesi hususunda klonlama yeterlilik gösterdiğinde cinsellik lüzumsuz bir işleve dönüşebilme; her bir şey dijital kodlarda şifrelenebildiğinde, dilin işe yaramaz bir işlev haline gelebilme; beyin ve sinir ağında her şey

⁶⁵³ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 184-185; Armağanın ikili kuralı zenginliği kaybetme ve onu geri verme anlayışı için bkz. Marcel Mauss, *Armağan Üzerine Arkaik Toplumlarda Değiş Tokuşun Biçimi ve Nedeni Florence Weber'in Sunuşuyla*, çev. Nihan Özyıldırım, Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul 2018, s.83-84.

⁶⁵⁴ Bkz. Bu tamamlama Marx'ın düşüncelerini birinci dönem felsefe ve ideoloji dayanırken ikinci dönem bilime dayanmakta tezinde Marx'ın düşüncelerini işleyişindeki iki dönem arasındaki farkı anlatmak için kullanmıştır. Bkz. Louis Althusser, *Özeleştirilme Ögeleri*, çev. Levent Targu, Belge Yayınları, İstanbul 2000, s. 66.; H. Haluk Erdem, “Althusser'in Felsefesinin Temel Kavramları”, *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* 0/3 (2004), s. 40-43.

⁶⁵⁵ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonne ile Söyleşi*, s. 111; Baudrillard'ın eleştirel düşünceyi nedenlere bağlaması Bertrand Russell'in felsefe hakkındaki görüşlerini hatırlatmaktadır. Karşılaştırma için bkz. Bertrand Russell, *The Problems of Philosophy*, s. 93-94.

özetlenebildiğinde, bedenın işe yaramaz bir işlev haline gelebilme; bilişim ve makinistik otomasyon üretim için kâfi olduğunda, emeğin işe yaramaz bir işlev haline gelebilme olasılığı vardır. Ayrıca bu örneklere şunlar da eklenebilir: “Suyun hafızasında” elektromanyetik dalganın transferi molekülün kendisiyle aynı etkileri ürettiğinde, molekül işe yaramaz hale gelmektedir. Zaman, bütün boyutlarıyla gerçek zamanlı olarak soğurulduğunda, zamanın kendisi işe yaramaz bir işlev haline gelmektedir. Yapay bellekler hüküm sürdüklerinde, organik belleklerimiz gereksiz hale gelmektedir. İletişim ekranındaki etkileşimli terminaller arasında her şey gerçekleştiğinde de “öteki” işe yaramaz bir işlev haline gelmektedir⁶⁵⁶. Bu veriler Baudrillard’ın integral gerçekliğin, sanalın hâkimiyetinin çözümlemesi olarak kabul edilebilir ve bu gerçekliğin sağladığı kolaylığın temel gücü olmuştur.

Baudrillard’a göre, işlevsel olarak artık entelektüel, makinelere devredilmiş, her şeyden kurtulmuş ve yeraltına geri dönmüş olan düşünce, hiçbir amaca/neticeye yönlendirmeme, Hiç’in muzaffer uygulaması olma, kötülük ilkesini canlandırma ile özgür hale getirmektedir. Bu ise bütün perspektifleri değiştirecektir⁶⁵⁷.

2.4.2. Yapay Zekâ

Sonsuzluk araştırmaları kapsamında küme teorisiyle meşhur, insan zihnini aşan matematiksel bir gerçekliğe inanan bir Platoncu olduğu da iddia edilen Cantor’a göre matematik, özü itibarıyla özgürdür. Bu özgürlük, kurulum yapma, varsayımlarda bulunma ve inşa etme özgürlüğüdür. Matematiğin bu yönleri yapılandırmacılık ve biçimcilikte ilintilendirilmektedir. Ortaya çıkan kurgular, bu hayali dünyalar, kendi düzenlerini insanlara dayatma özelliği göstermektedirler. Onların nesnelliğini kabul etmek zorunda kalınır; kısmen bilinirler, kısmen gizemlidirler ve bilmeleri zordur; kısmen, belki de bilinemezdirler. Platoncu’nun gördüğü gerçeğin bu olduğu⁶⁵⁸ yönünde bir değerlendirme vardır. Matematiğin şimdinin dünyasındaki gücünün hem bilimin ispatında hem de yapay zekânın üzerine oturduğu işlemsel dünyada ve yönetici istatistiklerin onun alanı olmasından gelmektedir. İçinde olunan zaman diliminde yapay zekâ ve simülasyon dünyasının özelliği ve matematiğin gücü hususunda Baudrillard ise şu tespitte bulunur: “İmgeye karşı gerçekleştirilebilecek en şiddetli saldırı, sayısal hesaplama ve bilgisayar aracılığıyla “ex nihilo” (yoktan var edilen) gerçekleştirilen imgedir.⁶⁵⁹”. Bunun da imge üzerine oturan her alanda bir anlam kargaşasına neden olacaktır.

⁶⁵⁶ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 44-45.

⁶⁵⁷ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 122. Cioran’ın burada geçen alıntısı *All gall is divided* kitabının “The Circus of Solitude” bölümünün IV. kısmında geçmektedir. Bkz. Emile M. Cioran, *All gall is divided: the aphorisms of a legendary iconoclast*, Arcade Publishing, New York 1999, s. 86.

⁶⁵⁸ Philip J. Davis vd., *Tüm Yönleriyle Matematiksel Deneyim*, çev. Soner Durmuş - İlksen Oben Eruçar, Nobel Yaşam, İstanbul 2015, s. 448.

⁶⁵⁹ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 92.

Çağımızda bolca görülen telematiklerin, insanların işlerine ve hayatlarına hız, konfor ve kolaylık getirdiği malumdur. Bu olgunun ise insanları büyülediğinin rahatça gözlemlenebilir. Ayrıca refah toplumunun üretilişi bu durumun ise bir nevi refah toplumu simülakrının metastazlarını yaygınlaştırdığından da dem vurulmaktadır. Yapay zekâyla ilintilenen makinaların ortaya çıkacağının göstergeleri ise kablosuz iletişim sağlayan radyo sinyalleridir.

II. Dünya Savaşı'nda Alan Turing'in şifreleme hususunda yaptıkları ve 1950'de yayınlanan "Computing Machinery and Intelligence" adlı yapay ve doğal zekâ üzerindeki meşhur tartışmasıdır⁶⁶⁰. Bunun yanında bütün bilgi işlemsel makinaların kaderini değiştiren ise 1947 yılında Bell araştırma laboratuvarlarında, William Shockley başkanlığında John Bardeen ve Walter Brattain'den oluşan ekip tarafından icat edilen 0/1'in hızlıca yayılmasını mümkün kılan transistor⁶⁶¹ olmuştur. John McCarthy, Marvin L. Minsky, Nathaniel Rochester ve Claude E. Shannon 1956 yılında Dartmouth yaz araştırma projesi önerisi konusu olarak "A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence" ilk kez dile getirilen "yapay zekâ" kavramı⁶⁶² insanın farklı bir döneme doğru gittiğinin göstergeleriydi. Bu bilgilere ek olarak 1956 yılında Herbert Simon'un "Sosyal Bilimlerde Matematiksel Modeller" adındaki dersi, Carnegie-Mellon Üniversite'sinde vermeye başlamasıyla birlikte yapay zekâ tarihinin başladığı iddiası da vardır⁶⁶³. Yapay zekâ çalışmaları ilk yirmi yıl yavaş gelişen süreç gösterirken 70'lerden itibaren hızlanarak 90'larda da artan bir hızla küreselleşerek şimdiye kadar gelmiştir.

Elan, Türkiye dahil her yerde yapay zekâ gündelik konuşmalarda geçecek duruma gelmiştir. İnsan aklının serüvenini ifade eden insanın hesaplama, niçin değil, neden-sonuç ilişkisi kurma, 0/1, açık/kapalı mantığıyla elektrik akımının ölçülmesi kaidesine dayalı bu makinalar artık insan hayatının bir parçası haline gelmiştir. Hayatı kolaylaştıran, işleri hızlandıran dolayısıyla artıran yapılarından dolayı da hayatımızdan çıkacak gibi durmamaktadırlar. Genel olarak bir tanım vermek gerekirse de yapay zekâ, çeşitli hesaplama, matematiksel, mantıksal, mekanik ve hatta biyolojik ilke ve cihazları kullanarak zekâ ve bilişsel süreçleri anlamaya, modellemeye ve çoğaltmaya yönelik disiplinler arası bir yaklaşım⁶⁶⁴ belki

⁶⁶⁰ Bkz. A.M. Turing, "Computing Machinery and Intelligence", *Mind* 59/236 (ts.), s. 433-460.

⁶⁶¹ I. M. Ross, "The Invention of the Transistor", *Proceedings of the IEEE* 86 (1998), s. 8-10.

⁶⁶² Bkz. John McCarthy vd., "A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence", *The AI Magazine* 27/4 (2006), s. 12-13.

⁶⁶³ Viktor Dörfler, *Yöneticiler İçin Yapay Zekâ*, çev. Cihan Altay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2023, s.12.

⁶⁶⁴ Keith Frankish - William M. Ramsey, "Introduction", *The Cambridge Handbook of Artificial Intelligence*, ed. Keith Frankish - William M. Ramsey, Cambridge University Press, Cambridge 2014, s. 1.

de uygulamadır. Metafizik dünyanın, imgeleri istediği gibi anlamlandıran, yönlendiren bu sistemlerden beri olduğunu düşünmekse olası gözükmemektedir.

Baudrillard'ın, bir zamanlar her şeyde var olan ama aynı zamanda yok olan Tanrı, şimdi bilgisayarların atardamar ağında dolaştığı⁶⁶⁵, gerçekte, sizinle konuşan ve düşünen, biçimlendiren sanal makinedir⁶⁶⁶. Ona göre, imgeye uygulanan nihai şiddet, bilgisayar tarafından üretilen imgenin şiddetidir ki sayısal hesaplama ve bilgisayardan ex nihilo ortaya çıkmıştır⁶⁶⁷. Bu düşünce, Tanrı simülakrının yapay zekâ evresindeki durumunun ifadesidir.

Baudrillard açısından bu durum karşısında yapılabilecek yegâne şey, değişimin her bir kişiye günün her lahzasında sunduğu özgürlük diye anılmakta olan oynama ve yaşama imkânlarından çok, tesadüfi ve hareket eden bir dünyada hayatta kalma ihtimallerini kontrol edilmesini zorunlu kılan bilişim ve sibernetik kültürün kişilere yaşatabileceği elemi daha baştan ve fevkalade küçümseyici bir tutumla mahkûm etmemektir. Bilişim-kültürün imtiyazlı temsilcileri için bu oldukça kışkırtıcı bir oyun olabilmektedir. Ancak geri kalanlar için aynı şeyin söylenemez. Kendilerini hızla enformatiğe özgü bir üçüncü dünyada bulacak olan kitle, kendi işlerini kendi başlarına yönetmek için tamamen özgür olmanın bir yolunu bulmaktan yorgun düşmektedir. Belirsizliğin hâkim olduğu bir evrende “özgürlük” işte böyle bir şeydir. Özgürlüğün bu modern, “post-modern” biçimini kabul etmek ise mümkün değildir. Her insanın olasılıklar üzerine kurulu kendi hayatını yönlendirmek ve kendi bilgisini durmaksızın güncellemek zorunda bırakılmasını kabul etmek de mümkün değildir⁶⁶⁸. Bu veriler ışığında Baudrillard'ın, dördüncü simülakr düzeninin acımasızlığı, ekranlar arasında insanın tek başına kalmışlığı, Tanrı'ya ihtiyaç duyması ya da bir yazgıya sahip olma gayretine vurgulamıştır.

Baudrillard, insanın bu metafizik durumları anlamada, cevap bulmada en önemli aleti olan, insanın hayretiyle başladığı iddia edilen felsefenin halihazırdaki durumuyla ilgili iddiası şudur: Felsefenin sorusunu sorabilmek ve dünya için hesaplaşma gününü ötelemek istediğinin olduğu; ancak dünyanın bir sorular evreni olmadığını unuttuğunu iddia etmektedir. Buna ek olarak dünyanın bir sorular evreni değil de ancak cevaplar evreni, otomatik cevaplar, ama her şeye rağmen genellikle şiirsel olanlar; olası tüm sorulara önceden verilen cevaplar olduğunu unutmaktadır. Felsefe dünyanın muammasını felsefi bir soruya dönüştürmek ister ama muamma hiçbir soruya yer bırakmaz. Dünyayı anlaşılmaz kılansa, cevabın önceliğidir. Modern felsefe, tamamen kendinden memnun bir şekilde, cevabı olmayan sorular sorduğunu söylemek suretiyle kendisiyle gurur duymakta, oysa kabul edilmesi gereken şey hiçbir sorunun

⁶⁶⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 42.

⁶⁶⁶ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 78.

⁶⁶⁷ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 92.

⁶⁶⁸ Baudrillard, *İlahi Sol 1977-1984 Döneminin Günlük Olayları Hakkında*, s. 131-132.

olmadığıdır, bu durumda cevap insan olduğu için sorumluluk tam, dünyanın muamması da tam olarak kalır, çünkü cevap oradadır ve bu cevaba yönelik hiçbir soru yoktur⁶⁶⁹.

Baudrillard'a göre, 19. ve 20. yüzyılın tüm ütopyaları, gerçekleştirilirken, gerçekliği gerçeklikten uzaklaştırmışlardır ve Batılı insanı anlamdan yoksun bir hipergerçeklikle baş başa bırakmışlardır. Çünkü herhangi bir nihai bakış açısı soğurulmuş, sindirilmiş ve geriye yalnızca tortu olarak derinlikten yoksun bir yüzey kalmıştır. Belki de teknoloji, gerçekliğin dağınık parçalarını hâlâ bir arada tutan tek güçtür, peki anlam ve gizeme ne olmuştur⁶⁷⁰. Onun düşüncesine göre sistem kendini mükemmelleştirdikçe, entegre eder ve dışlar. Örneğin bilişim alanında sistem mükemmelleştikçe daha fazla insan dışlanmaktadır⁶⁷¹.

Düşünüre göre, bu düzenin özelliklerinden olan kusursuzluk arayışı belki de Tanrı için hiçbir sorun teşkil etmez, çünkü O, mükemmelliğin olmayan somutlaşmış halidir. Ancak insan türü ve diğer karmaşık varlıklar söz konusu olduğunda bu sorunun çözülmesi mümkün gözükmemektedir. Bununla birlikte, biyolojik olarak, en zayıf formül açısından, yani mükemmel normallik, hatasız adaptasyon, tüm anormal veya yararsız özelliklerin ve genlerin ortadan kaldırılması dolayısıyla nihayetinde işlevsel ve istatistiksel mükemmellik açısından çözülecektir. Bu şekilde, insanlar hayvanlarla aynı kaderi paylaşacaktır. Bunun yapılmasının nedeni sadece adaletin gereği olmasındandır. Genetik mühendislik ve klonlama yoluyla elde edilen ölümsüzlük, mükemmellik, yalnızca ortalama formülün, türün daha yüksek bir güce yükseltilmiş 'vasatlığının' ölümsüzlüğü ve mükemmelliği olacaktır⁶⁷². Kusursuzluk arayışı Tanrı'nın yerine geçme arzusu onun simülakrı olmayı da ifade etmektedir. Ona göre bu durum aynı, dini öte-dünyalarda aşkınlık oyunu oynandığı gibi bu kez daha ziyade içkinlik, operasyonel güç oyunu oynanmakta; benzersiz düşünce ve dünyanın otomatik yazısı oyununa dahil olunmaktadır. Başka bir deyişle, burada da başarısızlığa mahkûm bir sistem, imkânsız mübadeleden kaynaklanan belirsizliği ve kuralsızlığı önleme gücünden yoksun bir fantazmagori söz konusu olmaktadır⁶⁷³. Bu verilerden Baudrillard'da bu düzen için vasatlığın hâkimiyeti olacak yargısının bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

Durum karşısında akla gelen simülakra bir örnek de paranın değeridir. Ona göre, eğer devlet mantıksız bir şekilde para basmaya başlarsa, bir para biriminin değeri kayan bir yıldızdan daha hızlı azalacaktır. Para, değerini üzerine basıldığı kağıt parçasından değil, en basite

⁶⁶⁹ Jean Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014, s. 253.

⁶⁷⁰ Jean Baudrillard, *Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik*, çev. Elçin Gen - Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 37.

⁶⁷¹ Baudrillard, *Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik*, s. 78.

⁶⁷² Baudrillard, *Tam Ekran*, s. 146.

⁶⁷³ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 21.

indirgeyecek olursak, bu tür diğer birimlerle olan ilişkisinden almaktadır. Çok az insan şu anda tedavülde olan toplam para kütlesi hakkında bir fikre sahiptir ve çoğunluğu bunun kontrol altında tutulduğu varsayımını kolayca yapabilmektedir. Bununla birlikte, kesin olmayan bir şekilde tanımlanmış parasal birimlerle ilgili hoş olmayan deneyimlerin sadece teorik bir olasılıktan daha fazlası olduğu ülkeler vardır. Baudrillard, örneğin bir varyasyonu olarak, her şeyin ya da çoğu şeyin hem mükemmel bir şekilde yeniden üretilebildiği hem de kesin olarak tanımlanamadığı bir dünya hayal edilmesini istemektedir. Burası teorik olarak hemen hemen her türden enflasyonist fenomenle dolu olabilir, “içe patlama” gibi kavramlar beklenmedik bir önem kazanmaktadır. Simüle edilmiş “gerçek”in sonsuz yeniden üretimi, onun değerini öylesine düşürebilir ki, “sanallık gerçektir” gibi mistik ilkeler aksiyomatik görünmeye başlamaktadır. Bu alışılmadık kodlar ve klonlar hakkında çalışmış⁶⁷⁴ Baudrillard, bir işlemsel yeniden üretim, içe patlama, simülasyon konularında mantıksal gözükken bu durumları referans olarak göstermiştir.

Baudrillard, insanın tüm gücüyle kendinden daha kuvvetli bir makine icat etmeyi hayal ettiğini; aynı zamanda kendi yarattıklarının efendisi olarak kalmamayı da düşünmek istemediğini iddia etmektedir. Ama insan, kendi elinden çıkmış sibernetik yaratıklara insanı yenme fırsatı vermekle onu efendisi yapmaktadır. Ayrıca insan, sibernetiklerin insanı geçeceğini de hayal etmektedir. İnsan, kendinden üstün bir eser yaratma ütopyasına kapılmıştır, fakat yine de itibarını kurtarmak için onu yenmesi gerektiğini iddia etmektedir⁶⁷⁵.

Baudrillard’ın bakış açısından şans zorlanmalı, usulünce talep edilmeli ve usulünce baştan çıkarılmalıdır. Böyle bir durumda Tanrı sadece yanıt verebilir; O, sadece istenilen her şeyi vermektedir. Tanrı sadece her şeyin kendi kaderine göre olmasına müsaade edebilir ki bu da tüm formları, sayıları da içermek üzere, istisnasız, kazasız, hatasız bir şekilde birbirine bağlamaktır. Bu oyunun temel kuralıdır ve Tanrı’nın kendi dahi buna tabidir. Bu, dünyanın gizli organizasyonun, kadere göre biçimlerin tüm mükemmel birleşimi, temel kuralıdır⁶⁷⁶. Kendinden üstün bir yaratık var ettiğinden sibernetik yaratıkları kadiri mutlak Tanrı simülakrına çıkarttığı, şimdi de bu Tanrı’yı da öldürmek istediği bu pasajdan anlaşılabilir. Paradoksal olarak yapay zekâ karşısına da Tanrı’yı koyduğu görülmektedir.

Baudrillard’ın simülakr kuramına göre içinde yaşanılan zaman dilimi olan dördüncü simülakr düzenin en iyi ifadelerinden olan yapay zekâ, matematiğinin kendine sağladığı varsayımda bulunma, kurulum yapma, inşa etme özgürlüğü kullanarak, yapılandırmacılık ve

⁶⁷⁴ Vladimir Tasic, *Mathematics and the Roots of Postmodern Thought*, Oxford University Press, New York 2001, s. 64; bkz. İçe patlama için Jean Baudrillard - Jean Nouvel, *Tekil Nesneler Mimarlık Ve Felsefe*, çev. Aziz Ufuk Kılıç, YEM Yayın, İstanbul 2011, s. 37-38.

⁶⁷⁵ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 117.

⁶⁷⁶ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 198.

biçimcilikle ilintili üretimde rahatlıkla bulunabilmektedir. Baudrillard, bu durumu şöyle ifade etmiştir: “İmgeye karşı gerçekleştirilebilecek en şiddetli saldırı, sayısal hesaplama ve bilgisayar aracılığıyla *ex nihilo* (yoktan var edilen) gerçekleştirilen imgedir.⁶⁷⁷”. Bu düzen dolayısıyla modernite ve öncesi dünyaya işlemsel müdahalesi her alanda bir anlam kargaşası oluşmasına sebep olmaktadır. Baudrillard, integral gerçekliğin sahip olduğu ekranın yapay görüntülerin kolaylığı insanı cezbediği iddiasındadır. Her alanda modellerin cazibesinin etkin olduğu⁶⁷⁸ bu işlemsel-ekonomik düzende her şeyi anlamlandıran, yönlendiren bu sistemlerden uzak durmak onların gerçekliğine kapılmamak imkânsızdır. Baudrillard, bu sistemlerin kendi gerçeklikleri dışında bıraktıkları nesnel gerçeklikten uzak insanların tek başına kalmışlıklarında Tanrı veya bir yazgıya ihtiyaç duydukları onları elde etmek gayretinde olunduğu düşüncesindedir.

Fizik ve metafizik alanlarla ilgili sorular soran, nedenler peşinde koşup cevap arayan eleştirel düşünmenin temsilcisi felsefe, Baudrillard’a göre, her şeyin cevabını bulan yapay zekâ çağında sadece cevapsız sorular sormaktadır. Batı için, aslında bir sorun yoktur o yüzden soru soramamaktadır; oysaki dünya muamması ortada kalmaktadır. Bilgi işlemsel⁶⁷⁹ dünya mükemmelleştikçe de insan dışlanmaktadır. Kusursuzluk arayışı da bu düzene ait özelliktir. Oysaki bu Tanrı’ya ait bir haldir. İnsanın işi, ancak O’nun simülakrını üretmektir. Yapayda eşdeğeri bulunan şeyin, kenara atılıp yok olması beklenmektedir. Ayrıca Baudrillard, insanın yapay olarak kendinden üstün varlık yaratma gayretindeki tek varlık olduğu iddiasındadır. Kitle iletişim araçlarıysa bu işin etkili ve hızlı olmasını sağlayanlardır.

Yapay zekâ yardımıyla insanoğlu, kendisini yansıtabileceği bir ayna, yani başka sanal bir ırk yaratmayı umması yukardaki iddiasına koşutlu imkân dahilindedir. Ancak kendini yansıtarak elde edebileceği biricik şey kendi varlığını doğrulamak olacaktır. Baudrillard’a göre, insanın kendini tanımak için yeterli olduğu iddia edilen bilinç, kendi hakkında düşünmek için yeterli değildir. Bunun için gereken şey, kendi şuurumuzda, bu “üst” bilinçle yetinmeyen, ama dünya düzenine münasip bir şekilde bilinçle eşit bir oyuna giren her şey tarafından insana meydan okunmasıdır. Bilinç ancak başkalarına ve kendine dayattığı dünya tasarımının uç noktalarında egemen olmaktadır. Sembolik olarak, kendisini ancak çok daha geniş bir şeyle ölçmektedir⁶⁸⁰. Belki de bu Tanrı’dır. Son olarak integral gerçeklikte ekonomik bir değer elde edilebiliyorsa, yapay zekâ ile sembolik/manevi dünyanın son kırıntılarını da yok edilmekte ve

⁶⁷⁷ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 92.

⁶⁷⁸ Dani Rodrik, *İktisadi Anlamak*, çev. Can Madenci, Efil Yayınevi, Ankara 2016, s. 9-11.

⁶⁷⁹ Bilgi işlemsel yapı geliştikçe yapay zekâ ile doğal zekânın birlikte çalışmasına yönelik çalışmalara denk gelinmekte bu yapının tanımı için bkz. Paul Curzon – Peter W. McOwan, *Computational Thinking: Die Welt des algorithmischen Denkens – in Spielen, Zauberticks und Rätseln*, Springer Berlin /Heidelberg, Berlin 2018, s. 201.

⁶⁸⁰ Jean Baudrillard, *Cool Anılar V (2000-2004)*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2006, s. 39.

her bir imge, değer, anlamla oynayabilmektedir. Bunun da kişi olmayan, bir nesneye dönüştürülmüş kişisel Tanrılara yol açmaktadır.

Aklın işleyişine dair genel kurallar veya savlar, teamülen bilgi üretim yolu olarak kabul edilen özne-nesne ilişkisine dayandırılmaktadır. Bu teamül eşzamanlı olarak dışsal bir neden arama ve öznelerarası uzlaşma/icma gerekliliği⁶⁸¹ üzerine de inşa edilmiştir. Ortaya çıkarılan bilgiler, öznenin özne, nesnenin nesne olarak kabul edilmesi üzerine kurgulanmıştır. Baudrillard'ın eleştirilerinin ise öznenin özne, nesnenin de aslında nesne olmadığı üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca, bu insanın modernde seyreyleyen durumunda olmadığını ifadesi olarak simülakr kavramını kullandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla o, aklın bağlantı kuran, neden arayan özelliğinin olmadığını da rahatça ifade etmektedir. Ayrıca bu veriler doğrultusunda simülasyon çağında rasyonel sebepleri öteleyen sihirli bağlantılar kurmaya dayanan stratejilerden dem vurmaktadır. O, aklın her şeye kader, rastlantı gibi metafizik kavramlar dahil açıklama getirebileceği⁶⁸² iddiasını da aklın yetersizliği ve metafiziksel durumların nedensel ilişkilerle bir alakası olmadığını iddia ederek eleştirmektedir. Ona göre, Batılı zihin böylesi nedensel ilişkilerle açıklayamadığı durumları rastlantı ile açıklama yoluna gitmiştir. Fakat, bu açıklamalar tesadüf ortadan kaldıramaz, tesadüfün de kaderi yok etme potansiyelinin olduğu söylenemez. Tanrı simülakrının göstergesi varlığa bir amaç yüklemektir ki bu Tanrı'yı tabiatından uzaklaştırmaktadır. Bu durumda ise, Tanrı, bir taraftan diğerine hareket edecek ve görüntülerin ayrıntılarında yaşamaya devam edecektir.

Düşünüre göre, nesne, Tanrı simülakrına dönüşme işinde ilk önce özgür göstergelere dönüşmektedir. Sonrasında da modanın biçimsel algoritmasına uyumlu olması ve ayrımlaşma mantığının süzgecinden geçmeleri gereklidir⁶⁸³. Tanrı'nın nesneleştirilmesi süreci ise simülakrının ortaya çıkmasını da sağlamaktadır. Aslında bu operasyon, öznenin nesne tarafından tanımlanmasına ve bunun tersinin yapılmasına dayanmaktadır. Bu da ihtiyacın kutsandığı devasa bir totolojidir. Metafizik düşüncenin kendisi de aslında bundan başka bir iş yapmamıştır. Batı düşüncesinde metafizik ve ekonomi bilimi, geleneksel psikoloji, özneyi ortaya koyma, onun dünyayla ilişkisini totolojik olarak çözme yöntemleriyle zihinsel ve ideolojik olarak derinden iç içe geçmişlerdir. Ona göre, mana, yaşam gücü, içgüdüler, ihtiyaçlar, seçimler, tercihler, faydalar, motivasyonlar vasıtasıyla metafizik ve iktisadın yaptığı hep aynı sihirli kopula, a eşittir a ile sonuçlanmaktadır.

⁶⁸¹ Taylan Altuğ, *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*, Belge Yayınları, İstanbul 2016, s. 161.

⁶⁸² Altuğ, *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*, s. 145.

⁶⁸³ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 62.

İroni dili kullanarak kendine okuyucu bağlayan⁶⁸⁴ Baudrillard’a göre, insanın dil yetisi hızlı düşüncelerine ayak uydurabilmektedir. . Medeniyet inşasında insanın “neden” peşinde koşması da bunda etkili olmuştur. Son kurduğu medeniyet, hızın kendini gösterdiği yapaylıklarla örüntülemiştir. İçinde yaşanan simülasyon çağında ise durum farklıdır. Baudrillard’a göre, nedenlerden ziyade sonuçlara odaklanılmıştır. Eleştirel düşünceyse nedenlerle ilintilidir. İntegral gerçeklikte ise nedenlerle ilgili eleştirel düşünmeye denk gelinemez; en uçtaki, zirvedeki fenomenlerden yana bir düşünce sergileyecektir. Dolayısıyla bu düzende nesnel gerçekten daha gerçek, hipergerçektir. Bu bağlamda, aydınlanmanın kuralları üzerine bina edilen modern Batı toplumunun imkânı sorgulanır hale gelmiştir. Tanrı’nın simülaklaşmasının ilk görüldüğü olay ikonadır. Aşkından içkine doğru anlayış değişimi, tabiatının anlaşılmasında Newton fiziğinin baskınlaşması Tanrı’nın nesneleşmesi yolunu açmıştır. Bu iş, tabiatın kurallarını bilimin koyduğu zannı, bilimin tabiatı gereği bilginin yeniden üretilmesi ve 19. Yüzyılın sonu 20. Yüzyılının başlarında Tanrı’nın buharlaştırılması O’nun simülaklaşmasına neden olmuştur. Kader yerine rastlantı, özne yerine kitle, nesnenin hâkimiyeti neticede simülasyon düzenini oluşturmuştur. Siberetik sistemler ver onların kurguladığı yapay gerçeklik doğasının yerini almıştır. Sonraki bölümde Tanrı mefhumundaki anlam kayması veya simülaklaşmanın gözlemlenebileceği tasavvurlar ele alınmış, simülaklaşmaya çözüm olarak Öteki olarak Tanrı tasavvuru incelenmiştir.

⁶⁸⁴ Oğuz Adanır, *Baudrillard*, Say Yayınları, İstanbul 2016, s. 55.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİMÜLASYON ÇAĞININ SİMÜLAKR TANRI TASAVVURUNUN GÖSTERGELERİ

Çalışmanın bu kısmına kadarki bölümler dikkate alındığında Tanrı simülakrı tamlamasının aslında bir Tanrı varlığının ispatı veya O'nun vasıfları ve Tanrı'nın kabulü, veyahut şahıs olarak kaybolan Tanrı anlamına gelmekte, öyle gözüktüğünün yanlışlanmasıysa zordur. Ama bu tamlamanın aynı zamanda teizmin Varolan Tanrı'sını kişi olmaktan sıyrıp kenarda bırakıldığı hatta O'nun adı kullanılarak veya kullanılmadan -bir nesne (şey), olgu vs. olarak- simülakrın ortaya çıkması ve hâkimiyeti anlamındadır. Bu bölüme kadar anlam ve değere dair boşluktan faydalanıp hâkimiyetini kuran simülakr, Baudrillard'ın görüşleri etrafında ortaya dökülmüş; Tanrı simülakrı olarak kabul ettiği şeyler bu bölümlerdeki anlatılarda ele alınmıştır. Buraya kadar olan ve buradan sonrası biraz da Baudrillard'ın nedenlerin peşinde koşarken sorduğu sorular⁶⁸⁵ olarak değerlendirilmektedir. Bu bölümde Baudrillard'ın simülakr kuramı teistik Hristiyan Tanrı formülünün öğelerinden olan mutlak kadir, mutlak iyi ve mutlak bilen⁶⁸⁶ ekseninde ele alınmıştır. Çalışmanın ardında insanın kendini anlamada etkin olan fenomeni kendinin ötekisi/diğeri, onun evreni Öteki'nin -aranması sadece fizik değil metafizik çerçevede olması gerektiği ön kabulüyle- insanın kendini tanımlamada en önemli unsurlardan olduğu, yokluğunun açtığı boşluktan giren simülakrın neler yapabileceğine dair Baudrillard'ın öngörülerini de bu çalışmada dolaylı olarak verilmiştir. Bunlara ek olarak tanımlanmış, gösteren ile gösterilen arasında bağı oluşturulmuş bir gösterge hakkında kesin bir şey varsa o da değişebilirliğidir⁶⁸⁷. Gösterge aynı zamanda içinde yaşanan çağda kent yaşamının kendi dinamiklerine uydurma faaliyetinden de etkilenmektedir⁶⁸⁸. Her şeyden önemlisi insanın kendinin farkına vardığı ayna evresi ve fikirleriyle oluşturduğu beninin toplumsal ben ile karşılaşması, işitim imajı, imge ve imagoların⁶⁸⁹ illüzyonuyla oluşan yırtılma,

⁶⁸⁵ Bertrand Russell, *The Problems of Philosophy*, Oxford University Press, Oxford 1998, s. 93-94.

⁶⁸⁶ Michael Peterson vd., *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, çev. Rahim Acar, Küre Yayınları, İstanbul 2017, s. 228.

⁶⁸⁷ Ferdinand De Saussure, *Dil Bilim Dersleri 1*, çev. Berke Vardar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976, s. 67-70.

⁶⁸⁸ Henri Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev. Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul 2020, s. 217.

⁶⁸⁹ İmago, psikolojide genellikle anne baba olmak üzere “sevilen birinin çocuklukta oluşturulan idealize hali” durumunu ifade için kullanılan kavramdır. Bkz., Gary R. VandenBos, “Imago”, *APA dictionary of psychology (2nd Edition)* / Gary R. VandenBos, PhD, Editor in Chief, American Psychology Association, Washington 2015, s. 525; “Imago”, *Oxford Latin Dictionary*, s. 83.

anlamda oluşan boşluk simülakr oluşumuna neden olduğu vargısına buraya kadarki bilgilerden ulaşılmaktadır. Bu bölümde mutlak kadir, mutlak iyi ve mutlak bilen bağlamında oluşan anlam, imgelerin ve imagonun etkisinde kolayın peşindeki insanın hangi düşünceleri bu fenomene neden olmuştur gibi sorulara Baudrillard'ın düşünceleri kapsamında ulaşılmaya çalışılacaktır.

3.1. Simülakr Tanrı Tasavvuruna Giden Yollar

Baudrillard için, simülasyonun seçili alanları olduğunu iddia ettiği tıp ve ordunun ötesinde dine ve Tanrısallığın simülakrına da gönderme yapmıştır. Din adamlarınca simülakrın, tabiatı ortaya çıkaran Tanrısallığı temsil edemeyeceği kabul gördüğünden onun tapınaklara girmesinin yasaklandığı yargısı olsa da Baudrillard'ın bu yasağa cevabı bu işin kesinlikle olabilirliğinden yanadır. Fakat onun aklındaki sorular ve iddiası bu Tanrısallığın temsili işi, ikonalarda açığa çıktığında, simülakrlarda çoğaldığında ne olacaktır? Görüntülere dayalı basitçe somutlaştırılmış görülebilir bir teoloji olduğunda hala Tanrı otoritesinden bahsedilebilir mi? Aksine tek başına ihtişamını ve büyüleme gücünü ortaya seren simülakrların içinde kaybolup gider mi? İkonaların görünür mekanizması saf ve anlaşılabilir Tanrı fikrinin yerini alabilir mi? Binlerce yıldır devam eden kavgalarında ikonakırımcıların gerçekten korktukları şeyin bu soruların ardındaki gerçekler olduğudur. Bu kavganın nedeni simülakrların her şeye kadir gücünü, Tanrı'yı insanların bilincinden silme yeteneklerini ve Tanrı'nın hiçbir zaman bir simülakrdan başka bir şey olmadığını, hiçbir zaman var olmadığını ve Tanrı'nın kendisinin de hiçbir zaman bir simülakrdan başka bir şey olmadığını görülmesini sağladıkları yıkıcı, yok edici gerçeğin sezilmiş olmasıdır⁶⁹⁰.

Baudrillard'a göre şayet Katolik Kilisesi imgelerin, Kilise'nin Platoncu Tanrı ideasını yalnızca gizlediklerine veya maskelediklerine inanmış olsalardı, onları yok etmelerine bir neden bulunamazdı. Çünkü, insan değişmiş bir hakikat fikriyle yaşayabilmektedir. Ama bu, metafizik umutsuzların, imgelerin herhangi bir şey gizlemediği ve aslında orijinal modelin onların değiştirdiği gibi imgeler değil, kendi cazibeleriyle sonsuza dek yayılan mükemmel simülakrlar oldukları fikrinden kaynaklanmaktadır. İlahi referans noktasının bu ölümü, her ne pahasına olursa olsun engellenmesi gerekmektedir⁶⁹¹. Bu bilgiler doğrultusunda, imgeler vasıtasıyla teslisteki kişi problemine kişi olmaktan sıyrılmış bir Tanrı tasavvuruna uygun hale getirilmiş Tanrı'nın artık insan üzerinde bir etkisi olmadığı ve insanın, kişi olarak Tanrı'nın insandan uzaklaşmasıyla oluşan boşluğun doldurulma gayreti olarak simülakrlara yönelinmiştir.

⁶⁹⁰ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 17-18.

⁶⁹¹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 18; Baudrillard, *Simulacres et simulation*, s. 14-15; devam eden kavg için Wernick, "Jean Baudrillard: Seducing God", s. 187.

Simülakr ekseninde düşünüldüğünde Baudrillard’a göre, Disneyland, hipergerçek bir medeniyetin ortaya çıkışında ilk majör negatif etkidir. Bu eğlence merkezi, zihni düzlemde bir “yenileştirme” (reküperasyon) işini uygulayan bir prototiptir. Aslında Kaliforniya’da mantar gibi çoğalan tüm cinsel, ruhsal, bedensel geri dönüşüm, şifa klinikleri de benzer bir amaç için kurulmuştur. Sokakta birbirinin yüzüne bakamayan insanlara yönelik yüz yüze enstitüleri ihdas edilmiştir; birbirine dokunamayan insanlarsa dokunma terapisi almaya başlamıştır; yürümeyi unutanlara ise “jogging” icat edilmiştir. Hemen her alanda, kaybedilen yetenekler, kaybedilen bedenler, kaybedilen sosyallik ya da eski tadını yitiren yiyecekler gibi yaşama dair ne varsa eski işlevine kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Mesela açlık ve oruç, doğal gıda, sağlıklı gıda, yoga vb. adlar altında yeniden keşfedilmektedir⁶⁹².

Tüm gereksiz ayrıntılarıyla karmakarışık olmuş bu harika pazar ekonomisinde açlık, açlığın bir göstergesi, açlığın bir simülakrına dönüşmüştür. Bu, az gelişmiş bir ülkenin insanlarını simüle eden bir davranış tarzıdır. İnsanı dışlamayan bir kültürün zaferine, enerji ve sermaye krizinin yanı sıra çevrenin sağlığı ve temizliğini de ekleyin ve ardından içe kapanma halkasını ekleyin, iş bitmiştir. Belki de böylesi bir yapının manevi bir felakete, manevi bir bencilliğe, lüks, Tanrı ve para arasında inanılmaz bir koalisyona benzeyen, hayal edilebilecek en garip düşünce ve davranışların inanılmaz zıtlıklarla bir araya geldiği, en bariz göstergeleri en inanılmaz obezite veya inanılmaz düzeyde lüks yaşam evreninde bulunabilecek manevi bir kaynama felaketine maruz kalma olasılığı vardır⁶⁹³.

3.1.1. Her Şeye Gücü Yeten Tanrı Tasavvuru

Katolik Tanrı’sıyla ilişkilendirilen her şeye gücü yetmek⁶⁹⁴ O’nun başat özelliği olarak addedilmektedir. Teizm Tanrı’sı üç temel özellik verilerek sınıflandırılmıştır. O, kudret, iyi ve bilmede mutlaklıkla⁶⁹⁵ kategorize edilmiş olsa da bu özellikleri birbirinden ayrı olarak değil de üçte bir olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Dolayısıyla bölümün başlıkları bir bütün olarak değerlendirmenin uygun olacağı kabul edilmektedir. Bu başlık altında Tanrı ve insan iradesi sorunsalı, bu gücün sınırları nelerdir gibi Katolik Tanrı’sıyla ilişkilendirilen problemler ele alınmayacaktır. Bu başlığın seçilmesinin nedeni Tanrı simülakr/ların oluşmasında temel tanımlama unsuru olarak kullanılan ve doğal olarak illüzyon kaynağı olan “her şeye gücü yetmek” ve bir sonraki başlık olan “iyilik yaratma” ve “her şeyi bilme” özelliğinin simülakr oluşturma potansiyeli olduğu varsayımdır. Mevzu edinilen kadir olma meselesi ise felsefi

⁶⁹² Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 30.

⁶⁹³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 30-31.

⁶⁹⁴ Michael Peterson vd., *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, s. 27.

⁶⁹⁵ Michael Peterson vd., *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, s. 228.

tartışmalarda ele alınan başlıklarda değil de bu çalışmanın Baudrillard'ın kuramını ele almasından mütevellit gündelik hayatta anlaşılma ve uygulamalara dair yorumları dikkate alınarak çalışılmıştır. Bu minvalde gündelik hayatta da Tanrı'nın insanların hayatlarını kolaylaştırması beklentisiyle yüz yüze geldiğidir. Mesele de her şeye gücü yeten Tanrı'nın insanlara istedikleri hayatı vermesi, onlara bir refah toplumu oluşturması beklentisi ve bunun karşılanması manasında ön kabulle Baudrillard'ın simülasyon ve simülakr ile ilgili düşünceleri doğrultusunda ele alınmıştır. Çünkü bu çalışma, bir simülakr olarak Tanrı'nın her şeye gücü yetme, iyilik yaratma ve her şeyi bilme zorunluluğu tanımlaması doğrultusunda meydana gelen anlam boşluğundan faydalanarak ortaya çıkan simülakrın, gerçek hatta hipergerçek olduğu varsayımına sahiptir. Dolayısıyla bu güç meselesini kullanan simülakrlar, Baudrillard'ın kitaplarında araştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Katolik Tanrı'sından bahsedilmiş olsa da burada ele alınan Tanrı'nın, Hristiyanlığın bhusus Katolikliğin Üçlü bir⁶⁹⁶ Tanrı'sı olduğunu hatırlatmakta da fayda vardır. Baudrillard'ın düşüncelerine geçmeden önce John Hick'in Tanrı'nın simülakrlaşması, O'nun Tanrısallığının başkalarına atfedilmesi, neticesinde de kulluğun Tanrı haricindekilerine yöneltildiği bağlamında değerlendirilebilecek çoklu Tanrı anlayışına eleştirisini verilerek devam edilecektir.

Hick, Amerikan yaşam tarzının yaygınlaştırdığı iddia ettiği henoteist⁶⁹⁷ anlayış hakkındaki serzenişini, başka bir gezegenden inançlı biri gelse onun göreceği, insanların enerjilerini birçok Tanrıya -para, ticari şirket, başarı ve güç Tanrısı, statü Tanrıları ve haftada bir kısa bir süre için Musevi-Hristiyan inancının Tanrısı- hizmetle harcandığını göreceklere söylemekle gerçekleştirmektedir. O, pratik çok Tanrıcılığın üstesinden gelindiğinde, bunun genellikle dış gruplara karşı bir iç grupla insan dayanışmasından yararlanma olsun diye bir millete ya da Amerikan yaşam tarzına henoteist bir bağlılık haline geleceğini ifadelendirmektedir. Bu unsurların birleşiminde, peygamberlerin ve *Yeni Ahit*'in halis tek Tanrıcılığı ile bütün yaşamı kapsayan zarif amacı, tarihin Rabbi olarak Tanrı'nın canlı farkındalığı ile hiçbir sürekliliğinin olmadığı başkalarının zararına servet, güç ve prestij biriktirmek için çılgınca mücadele gereksiz kılmakta olduğu⁶⁹⁸ iddiasındadır. Hick, Baudrillard'ın integral gerçeklikteki simülasyonunu gereksiz kılacak yukarda sayılan unsurların devamlı bir farkındalık ilişkisinde olmadığını iddia etmiştir. Bu yine bir açmazın içinde duran insanlığın ifadesi gibidir. Hick'ten düşünceleri ardından Baudrillard'ın para çözümlemesi ile çalışmaya devam edilebilir.

⁶⁹⁶ Michael Peterson vd., *Akal ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, s. 20.

⁶⁹⁷ Henoteist, birçok Tanrıya inanır ve ancak kendi sınıf veya insanının Tanrısına saygı gösterir anlamındadır. Bkz. John Hick, *Philosophy of Religion*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1990, s. 6.

⁶⁹⁸ Hick, *Philosophy of Religion*, s. 7.

Baudrillard açısından meşhur “para fetişizmi”nden büyülenmenin, tapınmanın, arzusun ve nihayet sapkın haz duygusunun sistem tarafından üretildiğinin veya anlam ile hiçbir ilişkisinin yoktur. Paranın, insanı kendine meftun eden yanı bilkuvve manada ne maddeselliği ne belirli bir emek gücünün ne de bir sanal gücün eşdeğeri olması değil, bir sistem gücüne, artık herhangi bir şeye gönderme yapmayan, gerçeklik ve sanal düzeydeki bütün değerlerin yerini alabilecek bir güce sahip olmasıdır. Paranın “tapılması” bir şey olabilmesi için tamamen soyut ve yapay bir görünüme sahip olması gerekmiştir⁶⁹⁹. Yeni dijital para sistemi veya başka para sistemleri nesne kaybolup gittikçe soyutlaşan para için tam Tanrılaşma özellikle her şeye gücü yeten kapsamında gerçekleştirmiştir. Baudrillard’a göre, bu yeni duruma geçildiğinin göstergesi şeyler isimlendirdiği, kodlandığı, numaralandırdığı esnada yeniden mübadele düzenine dönülmesidir. O lahzadan sonra lanetli payın bir değeri olmaktadır. Çağdaş dünyada da mutsuzluk ve sefalet gibi şeyler bu bakımından pazarlığa tabi olmaktadır⁷⁰⁰. Bu veriler ışığında Tanrı’nın da kadiri mutlak gibi bir kodlamaya konu olduğunda, pazarlığın da konusu olacaktır.

Düşünüre göre, kutupların tersine çevrilmesi ya da iç içe geçme simülakrı, “manipülasyon”un tüm söyleminin sırrı ve dolayısıyla bugün, tüm alanlarda, iktidar sahnesinin silinmesindeki tüm yeni iktidarın sırrı olan bu parlak kurnazlık, günümüzün karakteristiği olan bu fantastik “sessiz çoğunluk”tan kaynaklanan tüm kelimelerin varsayımında tüm bunlar şüphesiz siyasi alanda demokratik simülakrla yani Tanrı örneğinin yerine iktidarın kaynağı olarak halk örneğinin ve temsil olarak iktidarın bir yayılımı olarak iktidarın ikame edilmesiyle başlamıştır. Anti-Kopernik bir devrim, artık aşkın bir örnek, güneş ya da gücün ve bilginin aydınlık kaynağı yoktur. Her şey halktan gelmekte ve her şey halka geri dönmektedir. İşte bu muhteşem geri dönüşümle birlikte, kitlesel oy hakkı senaryosundan mevcut anket hayaletine kadar, manipülasyonun evrensel simülakrı gerçekleşmeye başlamaktadır⁷⁰¹. Baudrillard açısından insanların oluşturduğu yapay kadiri mutlaktan kurtulmak imkânsız bir takası⁷⁰² ifade etmektedir. Bu oluşan teknik ve yapay dünyaya bütün sorumluluklarımızı yüklemek, onlardan kurtulmanın bir yolunu aramak umutsuz bir çabadır. Her şeyin aynılaştığı bir çağda sorumluluktan kurtulmak mümkün gözükmemektedir.

Baudrillard’a göre, Kadiri Mutlak Tanrı’nın varlığı bütün sorumluluğun kendine atılabileceği bir varlık anlamına gelmektedir. Mükemmelliğin yaratımı Tanrı’yı

⁶⁹⁹ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 101-102.

⁷⁰⁰ Jean Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, çev. Oğuz Adanır - Leyla Yıldırım, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s. 87-88. Lanetli pay, lüksün gelişmesi, hayatın gittikçe masraflı hale gelmesi, oluşan fazlalık anlamındadır. bkz. Georges Bataille, *Lanetli Pay*, çev. Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 57.

⁷⁰¹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 54.

⁷⁰² Baudrillard, *İmkansız Takas*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 20.

sorumluluklarıyla yüz yüze getirmek içindir⁷⁰³. İkinci bölümünün tekrarına düşme ihtimalinden bu başlığı uzatmadan bu bölümdeki simülakr anlatısında her şeyi yapabilecek ve içkin gücü temsil eden, iktidar, bilim, teknoloji, iktidar, halk, para Katolik Tanrı'sının simülakrı gibi anlaşılabilirliğini ifade ederek diğer bölüme geçilecektir. Ayrıca onun insanların çoğulcu anlayışa sahip olmaları gerekliliğine de vurgu yapmıştır. Baudrillard'ın, insanların iletişim problemlerine neden olan dil, kültür gibi anlamlandırma vakıalarını kenara bıraktıklarında, devamla ortak dil oluşturduklarında dünyada olumlu gelişmeler ortaya çıkabilecektir.

3.1.2. İyilik Yaratan Tanrı Tasavvuru

Baudrillard'a göre, "kötülüğün" haiz olduğu bütün güçlerin katıldığı iyiliğin adı Tanrı olacaktır. Fakat bu bahsi geçene, dünyayı, bir isyankârlık sonucu yaratan ve sonrasında onu kendi fişini çekmeye mecbur bırakan töretanılmaz bir Tanrı'dır⁷⁰⁴... Ona göre, kötülüğün yokluğunda ortaya çıkan Tanrı simülakrına bu açıdan bir bakış geliştirmiştir. Tanrı yokluğunda her şey, "iyiliğin" hâkim olduğu toplumda hem iyi hem kötü olabilmektedir. Ceza veya cehennemden bahsetmekse böylesi toplum için mümkün değildir. Mutlu dünya uğruna iyi kötü birbirinden ayrılmıştır⁷⁰⁵. Bu duruma ek olarak endüljans sakramentinin iyi kötü ayrımını artırmıştır. Neticede ortaya çıkan bu ikili yapının, simülasyon oluşturmada en büyük etkenlerdendir.

Baudrillard, Batı'da iyilik imparatorluğu kurma işinin, tüm insanlığı kurtarma zorunluluğu, yalnızca mevcut tüm şiddet ve adaletsizliklere karşı mücadeleye değil, aynı zamanda geçmişte işlenen tüm suçlara ve şiddete karşı da taşınmakta olduğunu savlamaktadır. Örneğin 1789 İhtilali, kölelik devri, kadınların dövülmesi, Âdem ve Havva'ya atfedilen ilk günahı, ozon tabakası ve cinsel tacizin önce teşhir edilmesi, sonra affolunması ve Kıyamet'in talimatları mucibince aklanması, kısacası kötülük, kılcal damarlarına kadar yok edilmeye çalışılır. Ahirete geçmek için üzerine düşen tüm görevleri yerine getirmiş bir insan rolü oynanmaktadır⁷⁰⁶. Cennetin sanal sıkıntısını hissederek kusursuz mutluluk düşünmeye devam edilmektedir. Fakat cenneti beklemeden Batı, zaten tam bir teknik kültür biçiminde ideal yaşam koşullarıyla yüz yüzedir. Bu en son koşullara karşı aşırı duyarlılıktan, halihazırda, şiddetli veya kapalı olarak duygusal bir boşalma içindedir ve sanki ekseriyetle sürekli çözüme doğru meyledildiği gibi mutsuzluğa doğru da meyledilmektedir. İnsanı tedirgin eden mutluluk komplosu karşısında bir kaçış çizgisi, bir kopuş formülüdür⁷⁰⁷. Bu bağlamda yeryüzü cenneti

⁷⁰³ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 92.

⁷⁰⁴ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 11.

⁷⁰⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 142.

⁷⁰⁶ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 142.

⁷⁰⁷ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 151.

oluşturularak Tanrı'nın ölümü, gündelik hayattan uzaklaştırılması post-modern durumu/simülasyonu ifade etmektedir.

Baudrillard'a göre, aşkınlığın sonu, öteki dünya sorumluluğundan kurtulmak anlamına gelmektedir. Bu noktadan sonra dünya sadece içkin olarak karşımızda duracaktır ki dünyanın tek gerçekliği kötülüktür. Bu da kurtulmanın anlamını değiştirmektedir. İnsanın kurtarılması günahtan değil de Tanrı'nın ölümündendir. Bundan da mutluluk adına zorlayan bir dünyayı değiştirme işi söz konusu olması gereklidir. Mutluluk için neye mal olursa olsun dünyayı gerçekleştirmek; kendini gerçekleştirmek gerekmektedir. Böylelikle aşkın olana yönelmede birbiriyle yapışık iyilik ve kötülük en yüksek seviyede tamamlanmasının önüne geçilecektir. Bu durumun “iyilik”in ahlaki özü ile uzak ilişkisi vardır. Bunun nedeni “kötülük”ün dünyadan kovulmuş olmasıdır⁷⁰⁸. Baudrillard'a göre, bir vakitler Tanrı doğal olarak “iyilik”in öncüsüydü; bu özelliğini yaratılışta ve doğada ilahi bir aşkınlıkla kullanmaktaydı. Modern ve Rousseau'cu yorumda ise, Tanrı ve insan, tabiatı gereği iyiydi, dünyayı olumlu kılmak için dönüştürmemize gerek yoktu ve “kötülük” ise sadece bir kazaydı⁷⁰⁹. Bu veriler doğrultusunda Tanrı simülakrı, kötülük problemi ekseninde içkin dünya, aşkın olanın önüne geçip daha kuvvetli hale geldiği düşünülmektedir. Bu yoruma ek olarak post-modern simülasyonun Tanrısını, Tanrı'nın ölümünü, Tanrı'nın yeniden diriminin lüzumunu bu alıntıda görmek mümkündür. Ayrıca iyi dünya yaratma arzusu ahireti olmayan Tanrı mefhumuna da zemin hazırlayabilir ve Batının kötülük namına ne varsa onu aklama çabasına girdiğinin de ifadesidir.

Baudrillard'a göre, Tanrı'nın ölümüyle birlikte dünyanın kaderi meselesiyle ilgilenmek insanın omuzlarına yüklenmiştir. Bundan sonra Tanrı'nın doğrulanması başka bir dünyada olamayacağına göre, onu hemencecik doğrulamak gerekmiştir. Bu da teknik olarak gerekli olan Tanrı Krallığının muadilini, yani ideal bir dünyanın aşkınlığını değil de sadece olumlu bir dünyanın içkinliğini teknik olarak gerçekleştirmektir ki, bu da teolojik açıdan heretiktir. İyilik krallığını arzulamak, şeytani bir davranıştır, çünkü mutlak “kötülük”e yol açmaktadır. Eğer ki “iyilik” bu dünyayı tekeli altına alırsa, ötekini, “kötülük” tekelinde tutacaktır. Bu durumda değerlerin ifsat edilmesinden kaçınmak mümkün olamayacaktır ve dünya, Tanrı'nın ölümünün metastazlarının bir mekânı olacaktır⁷¹⁰. İnsanların iyilik imparatorluğunu kurmada teknolojisine güvendiğini önceki bölümlerde görülmüştü. Burada da içkin alanda mutlak iyilik arzusunun aşkın alanda mutlak kötülük ortaya çıkarması gibi Tanrı simülakrının sakıncalarının açıklaması görülmektedir.

⁷⁰⁸ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğere* François L'Yvonnet ile Söyleşi, s. 151-152.

⁷⁰⁹ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 19.

⁷¹⁰ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 19.

Baudrillard'ın maniken bakışı olduğunun delili olarak kullanılabilecek ikilik yani iyi-kötü birlikteliği varsayımı, tarihi süreç içinde güçlendiği ölçüde zulme maruz kalmıştır. Önce teolojiden, sonra tüm modern felsefeden silinmesiyle, kötülük ilkesinden türeyen her şey sonuna kadar gerçekdışı ve marjinal olarak görülmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda nihai intibakı İyi'nin dışında olan her türlü düşünce, analiz aşamasından silinmiştir. İyilik düşüncesi tek gerçek düşünce halini gelmiştir ve "kötülük" bu dünyada, aklın sözde başkanlığıyla yetinmek ve düşüncede bir sürgün olarak yaşamaya zorlanmıştır; ta ki olayların içine terkedilmiş kökler sökülünceye kadar. O, yine de kötülük ilkesinin sağ salim çıktığı, radikal iddiasından caydırılamayacağı ve hiç değilse Batı dünyasında ön planda olduğu iddiasındadır⁷¹¹. Baudrillard'ın, kendini Maniheist/Kathar olarak gösterebilecek düşüncelerinden bazısını bu başlık altına ulaşılabılır olduğu değerlendirilmesinde bulunulsa da bu ikiliklerin ortaya çıkardığı diğerinin ortadan kaldırılmasına, ötekileştirici düşünceye karşıdır.

3.1.3. Kötülük Meselesinin Başkışisi Olarak Tanrı Tasavvuru

Baudrillard'a göre, iyilik ilkesini, tüm düzenlerin sadece karşı çıkılmak, saldırıya uğramak, değiştirilmek ve yok edilmek için var olmaları gerektiğini söyleyen kötülük ilkesiyle karşı karşıya getirmenin bir anlamı yoktur. İnsanoğlunun ikiyüzlülüğünü gösterebilmek için, Maniheizm'de ve tüm mitolojilerde bulunan evrensel kötülük ilkesini farkına varılması gerekmektedir. Bu fikir, çok farklı bir Tanrı tasavvuruna sahip vahşi halklara aittir; bunun nedeni onların Tanrılarını yok etmek için yaratmalarıdır ve bu Tanrılar birer birer kurban edilerek onlara yaşama gücü vermiştir. Aztek Tanrıları kendilerini kurban etmelerinin nedeni güneş, ay ve insanların doğabilmesidir. Bir şeyin hayatta kalabilmesi, ona hayat veren Tanrının ölmesiyle ilintilidir.... İki prensibi (İyi ve Kötü) uzlaştırmaya çalışmanın bu bağlamda bir anlamı yoktur. İkiyüzlülük bir stratejidir, kendisinden kaçılmasının mümkün olmadığı bir şeydir⁷¹². Özetle kötülük, geçmişte ve günümüzde mevcut olan dünyadır. Bu konuda anlaşılmaz hiçbir şey yoktur. Öte yandan mutsuzluk, dünyanın asla sahip olmaması gereken bir görünüme bürünmesidir. Neden olmasın ki? Olması gereken şey adına, Tanrı adına veya aşkın bir ideal adına, tanımlamakta zorlanılacak bir "iyilik" adına bu görüntüyü edinmemesi gerekirdi⁷¹³. Bu verilerden yola çıkarsak Baudrillard için dünyada olup bitenlere bütüncül ve realist yaklaşmayı salık vermektedir. Buna ek olarak dünyada iyilik imparatorluğu kurmayı da sakıncalı görmektedir.

⁷¹¹ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 93.

⁷¹² Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 100.

⁷¹³ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 140.

Baudrillard'ın kutsal kitapta geçmeyen Lilith efsanesinin iyi kötü açısından ele aldığı görülmektedir. O bu mitolojiyi şöyle anlatmaktadır. Tanrı tarafından Adem'in eşi olarak yaratılan ilk kadın Lilith isyan edince, Tanrı Adem'in kaburga kemiğinin meyvesi olan Havva'yı yaratmayı seçti, çünkü ilk erkeğin açıkça bir eşe ihtiyacı vardı. Ancak Tanrı, bu noktada yalnız olmanın iyi bir şey olmadığını fark eder ve kendisine bir eş seçer; Saekina, dünyadaki kendi varlığından başkası değildir (fantastik bir durum dünyadaki kendi varlığıyla evlenir!). Saekina sonunda Tanrı'nın Yahudilere karşı davranışına kızar (Kudüs'teki tapınak yıkıldığında- neden onları daha iyi korumadı?). Kaçar ve dünyaya iyilik yapmak için gider. Peki o zaman Tanrı ne yapar? Bir metres edinir. Peki bu metres kimdir? Kötülük ilkesinden başka bir şey olmayan, Tanrı'ya karşı bir isyancı ve bir inançsız olan Lilith'tir. Yani Tanrı dünyadaki kendi varlığını kötülüğün -dişil- ilkesiyle aldatır! Dünyanın bütünlüğüne, tamlığına -Saekina ile olan birliğine- metresi olarak aldığı dualite ile (zina) bir birlik için ihanet eder. Şimdi, bu metres, Lilith, Havva gibi Adem'den bir tür yan ürün olarak çıkmamıştır. O principio suo, tamamen özerk olarak vardır, bu da onu kötülüğün simgesi yapar ... Tanrı, tüm bunlarla bir anlaşma yapar. Kötülüğün simgesiyle doğal olmayan bir şekilde ittifak kurarak kendi varlığına ve türün yeniden üretimine karşı komplo kurar. Ve böylece, karısı Saekina dünya çapında iyilik yapmaya devam ederken, Lilith kötülük yapmaya devam eder. Tanrı'nın göz yumması. Ve o orada olduğu sürece, der Kabala, her şey kötünden daha kötüye gidecek⁷¹⁴. Bu pasaj, Hristiyan mitolojisinde iyilik ve kötülüğün durumunu anlatan bir hikayenin Baudrillard tarafından özetlenmesidir. Onun, Tanrı eğer insanlara göz yummaya devam ederse kötülük gittikçe artacak düşüncesiyle post-modern kenarda bekleyen Tanrı anlayışına kinayeli bir söylemle ele almıştır.

Baudrillard, kendiyle yapılan bir söyleşi içerisinde kötülük ile alakalı bir soruya -mutsuzluk ile kötülük ayrımını vererek başladığı- cevabın içerisinde kendinin, insan tabiatı hususunda Batı idealizminin zıttı bir bakış açısı olduğunu ifade etmektedir. Her şeyin kötüye doğru gittiği, fakat özünde her şeyin iyiye doğru gitmeye tahsis edildiği fikrinin karşısına, kötülüğün kaderi fikri olan yazgı düşüncesini koyduğunu iddia etmektedir. Bütün enerjinin ondan geldiği ideasını unutmadan, kötülüğün tarafında olmanın Manicilik, hatta Katharcılığa has bir görüş olduğu iddiasındadır. Yaratılan alemin başlangıcında kötülük vardır. Tanrı dünyayı iyilik için yaratmış olmuş olsaydı, kendinden daha kuvvetli olmayan fakat yine de fevkalade güçlü bir maddeyle karşılaşır⁷¹⁵. Manicilikle ilintilendirilmiş ikilik düşüncesini ve pasivize edilmiş veyahut Kilise'nin iddia ettiği her şeye gücü yeten bir Tanrı değil de çok az

⁷¹⁴ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 153.

⁷¹⁵ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonne ile Söyleşi*, s. 88-89.

gücü olan Tanrı anlayışını yani post-modern bir Tanrı tasavvuru görülmektedir. Ayrıca burada Baudrillard'ın tekrarlamaktan bıkmadığı yazgı görüşü (kaderini sev!) de vardır.

Baudrillard, Manicilikten esinlendiği kötülük ile alakalı düşüncelerini başka bir kitabında şu şekilde ele almaktadır. Filozoflar kendilerine “neden İyilik değil de Kötülük?” diye bir soruyu asla sormayacaklarını, onların “kötülük” gerçekliğine kesinlikle teologlardan fazla inanmadıklarını veyahut daha doğru ifadeyle “iyilik” ile “kötülük”ün düalitesine inanmadıklarını iddia etmektedir. Sadece son bir uzlaşmada, diyalektik bir bireşimde sönümlemek için “kötülük”ü ele almaktadırlar. Kötülük her zaman gerçektir, her zaman “iyilik”in hizmetindedir, aslında o bir alegoridir. Maniheizm’de ise “kötülük”ün kendine has bir yazgısı vardır; “kötülük” sadece kendinden doğmaktadır ve kendi gizemi içinde ebediyen var olur. Dünya, madde ve tüm yaratılmış şeyler ondan gelmektedir. Dolayısıyla, “kötülük”ün mutlak yargısına dayalı bir dünyada “iyilik” için onun alegorisi haline gelmiştir. Aynı anda hem ilke hem itici güç hem de amaç olduğunda “kötülük”le müzakere etmek imkânsızdır. “Kötülük” onayı da “kötülük”ün bir parçasıdır. Ama o vakit, “kötülük” bir kaide “iyilik” de istisnaysa; kurtuluş, hızlandırılmış bir yıkımdan çıkıyorsa ve eğer her şey bir kez ve kesin olarak karara bağlanmışsa, neden “iyilik” ve “kötülük” hakkında tartışılın⁷¹⁶? Baudrillard’ın Batının skolastik bir düşünceye düşmemesi için böylesi bir üslubu benimsediği, Batının anlayışına tahammül edemeyip yok ettiği bir inancı öncelediğinin cevabı bu alıntıdan çıkarılmaktadır. Düşüncenin devam edebilmesi için ötekiye belki daha doğru bir ifadeyle farklı bir sese ihtiyacı vardır. Belki Baudrillard, tartışmanın sürmesi için her zaman bir aydınlanmacı olarak farklı bir düşünce öne sürmüştür. Nesnel gerçekliğe insanları döndürme çabası içindedir. Farklı bir bakış açısıyla Baudrillard’ın Tanrı ile alakalı konuştuğunda Katharları kullanması veya başka düşünürleri de akla getirebilecek cümleler kurmasının nedeni, gelebilecek toplumsal baskıdan, simülasyondan, kendini kurtarma çabasıdır.

Baudrillard, post-modern çağ için kişinin kendi varlığı için nasıl ki başkalarının zavallılığını kullanmaktadır, “kötülük” vasıtasıyla da Tanrı kanıtı için birçok mutsuzluk göstergesinin kullanıldığını iddia etmektedir. Post-modern çağda yeni oluşan her kimlik, mağdura ait bir kimliktir. Her şey elindekilerin tümünün alındığı, böylelikle yoksun kalmış, engelli özne üzerine kurgulanmıştır. Mağduriyet taktiği de onun böylece tanımlanmasına dayanmaktadır. Her türlü farklılığın mağduriyet olarak ortaya konmasıyla gerçekleşir⁷¹⁷.

Bununla birlikte, Tanrı’nın eli onları kaçaklıklarının dibinde bulup cezalandırdığı için de yeterince kaçak değillerdi. Tüm bunlar çok mantıksal. Ve ırkçı bir insan mantığı söz konusuysa, kurbanlar tarafında her zaman aynı insanların bulunması anlaşılır. Ama aynı yönde cezalandıran bu insanlık dışı olan şeyin

⁷¹⁶ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 93-94.

⁷¹⁷ Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, s. 169.

kendisi, nesnel rastlantı, düşen bir Boeing'in rastlantılara bağlı mekanizmasıysa (yani Tanrı), o zaman, insansal olmayan bu ırkçı mantık metafizik vicdan için gerçek bir sorun oluyor... Ancak ironik bir üstün güç, en aşırı olaylarla hayasızca oynayan Kötülük'ün bir inayeti öne sürülebilir. Adaletsizlikte bu aşırılık, bu aşkın ayrımcılık bir bakıma Tanrı'nın varlığını kanıtlıyor, ama, tersine, onun Kötülük ilkesiyle tam bir özdeşleştirilmesiyle⁷¹⁸.

Baudrillard geçmişte, Tanrı'nın varlığının delillerinin çoğunlukla “iyilik”in bolluğunda arandığını, bugün ise aynı ironik ve tersyüz edilmiş önermeye dönmenin gerektiğini iddia etmektedir. Tanrı'nın varlığının ironik kanıtı, dünyanın tamamen hayal kırıklığına uğramasında, olumsuzluğun ve mutsuzluğun aşırılığında aranmalıdır. Buradan çıkan gerçek, diğeri kadar rahatlatıcı ve diğerdinden daha sağlamdır⁷¹⁹. Bu verilerdeki mutsuzluğun aşırılığı Tanrı kanıtı, negatif teolojiye konu olabilir mi? Baudrillard, belki de burada Tanrı'nın yegâne kanıtının hayır ve şerrin birlikteliği olduğunu vurgulamak istemiştir.

3.1.4. Tanrı'nın Yerini Alan Kod Tasavvuru

Baudrillard'ın simülasyona dair kodlar hakkındaki düşüncelerine ekonomi politiğe ait “kullanım değeri” tamlaması hakkındaki görüşlerinden başlanabilir. Kullanım değeri, yararlılığın metafiziksel bir açıklamasından öte bir şey değildir. Bu, nesnenin bir tür ahlakileştirilmesine benzediği için öznenin “ihtiyaçları” ile doğru orantılı olarak yapılmalıdır. Baudrillard açısından bu, bir daha asla değişmeyecek bir ilişki biçimine benzemektedir. Sanki Kantçı ve Hıristiyan ahlak anlayışlarının kendisine bilimsel bir görünüm vererek bunu şeylere atfeden öznenin oluşturduğu ilahi veya başka herhangi bir aşkın gerçeklikle bir daha asla değişmesi düşünölemeyen bir ilişki türü gibidir. Her iki tarafta da değerin dolaşım koşulları, “işlevsellik” adı altında özne ile onun ihtiyaçları arasında karşılıklı ilişkiler kuran ilahi niteliklere sahip bir kodla belirlenir. Bu aynı zamanda özneyi ahlak adı altında ilahi niteliklere sahip kodla “işlevsellik” adı altında bir araya getirmektedir. Öte yandan bu kod, ahlak adı altında yine özneyi Tanrısıyla buluşturmaya çalışmaktadır⁷²⁰. Mevcut ahlaki yapının veya inancın Kantçı-Hıristiyan bir anlayışın kodladığı bilimsel bir görünüme sahip bir yapı ve işlevsellğe öne çıkarılan bir yapının çözümlenmesini Baudrillard'a ait bu düşüncelerde görmemek olası değildir. Herkes aynı oranda mutluluk ve zevk alma hakkına sahip olmalıdır düşüncesi bir “ihtiyaçlar” demokrasisidir ve modern dünyada tüm insanların Tanrı önünde eşit olduğu vurgulanmaktadır⁷²¹. Bu düşünüşlerden çağdaş dünyada herkesin her yerde cennet veya cehennem eşit olduğu algısına bir göndermesi ve değişen algıyı da ifade etmektedir. Bu veriler

⁷¹⁸ Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, s. 113-114.

⁷¹⁹ Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, s. 114-115.

⁷²⁰ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 161.

⁷²¹ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politiği Hakkında Bir Eleştiri*, s. 168.

ışığında metafizik öznenin metayla bütünleşmesine rağmen metafizik alanı kollamaya orada kendine yer tutma çabaları ve Tanrı simülakrının da bu imkânı sağlamaktadır. Ayrıca her şeyin bir ekseninde yaşama ihtimali verdiği varsayılırsa Tanrı'nın simülasyonda ancak O'na bahsedilen kodlar ekseninde hayatta kalacaktır.

Baudrillard'a göre, biyolojik teorileştirme girişimi, koda ortaya çıkabilecek mutasyon hususunda gerekli desteği sağlamaktadır. Bu mutasyon sürecinde ne var ne yoksa hepsi "görünür" hale gelmektedir. Bu, Tanrı'nın, insanın, gelişimin ve tarihin kod lehine öldüğü, aşkınlığın içkinlik lehine kendini öldürdüğü ve sonuçta toplumsal ilişkilerin korkutucu derecede ileri koordinasyonunun en gelişmiş aşamasına tekabül eden bir mutasyon sürecidir⁷²². Alıcı verici arasında bir uzlaşının simgeler sistemi kodun, Tanrı'nın yerini alması⁷²³ bu izleğin verdiği imkân dahilinde gözlemlenmektedir.

Baudrillard, kodun etkisini şu şekilde anlatmaktadır. Tanrılar, kahramanlara ve nehirlerle dönüşmekte, gövde kelime haline gelmekte, biçimsel bir dönüşüm geçirmektedir. Bu ruhsal bir arınma veya özdeşleşme çılgınlığı değil, biçimlerin, figürlerin ve isimlerin art arda dizilmesi anlamına gelmektedir⁷²⁴. Tanrı simülakrının ortaya çıkma yollarından biri de bu kod üretimi ve ortaya çıkan modellerdir. Aynı şey dilin gövde sözcükleri için de geçerlidir. Tanrı'nın adı şiire nüfuz edip parçalı, bölük pörçük bir görünüm almaktadır. Ona göre, Tanrı'nın adı hiçbir zaman açıkça ifade edilmeyecektir. Varoluşun bir amacı olması gerektiği tuzağı, Tanrı'nın olması gereken şey olmasını engellemektedir. Tanrı, burada bir görünümünden diğerine, bir sözcükten diğerine geçerek ve görünümünün ayrıntıları vasıtasıyla var olmaya devam edecektir⁷²⁵. Tanrı'nın yaşamını sürdürme şekli kelimeler ve görüntüler ardındaki simülakr olarak karşımıza çıkma ihtimalini Baudrillard'ın bu düşüncelerinden ulaşılmaktadır. Ayrıca bu düşüncelerinden Tanrı'yı ispatlamaya çalışmanın O'nun gerçekliliğini ve gereken olmasından uzaklaştırıp görünümüler arası seyahate, simülakr oluşumuna sebep olacağı sonucuna varılmıştır.

Baudrillard'a göre, model patlamasının yaşandığı simülasyonda mesafe mefhumu neredeyse ortadan kalkmaktadır. Modeller aşkın veya yansıtıcı olamadıkları için gerçeğin karşısına hayali bir evrenle çıkamazlar. Modeller ortaya çıkan gerçekliğin yerini aldıkları için, kurgulanmış bir gerçek fikrinin varlığına mutlak suretle tahammül edememektedirler. İçkin oldukları için, hiçbir hayali aşkınlık biçimine yaşama hakkı tanımazlar. Sadece sibernetik bağlamda bir simülasyon evreninin, yani bu modellerin, senaryolar, simüle edilmiş durumlara

⁷²² Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 105.

⁷²³ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 131.

⁷²⁴ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 202.

⁷²⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 202. Bu tarz dille ilgili verileri nihilizmle bağlantılayan yorumlara denk gelmektedir. Bkz. Walters, *Baudrillard and Theology*, s. 140-141.

alışma, vs. istendiği gibi yönetilebildiği bir evrenin varlığına izin vermektedirler. Ancak bu durumda gerçekliğin manipülasyonu ile gerçekliğin üretimi arasında bir fark olmayacağından kurguya, hayal gücüne gerek kalmayacaktır⁷²⁶. Aşkın ortadan kaybolması insana felsefe ve bilim kapısını açan hayal gücünden uzaklaşması manasına gelebilmektedir ki sibernetik çağın belki de en büyük problemi hayal gücü eksikliği olacaktır. Bu da Baudrillard'ın ifadesiyle aynılar dünyasının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu veriler ışığında aşkın ortadan kaybolması insana felsefe ve bilim kapısını açan hayal gücünden uzaklaşması manasına gelebilmektedir ki sibernetik çağın belki de en büyük problemi hayal gücü eksikliği olacaktır. Bu da Baudrillard'ın ifadesiyle aynılar dünyasının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Batı medeniyetinin de hissedilmeyen oranda ölüme yürümüşür.

Simülasyonun en ayırt edici özelliği, varlığı bile olay yaratmaya yeten kitle iletişim araçlarından herkesin şikâyetçi olmasıdır; fakat gizliden gizliye da bu yapıdan büyülenirler, Baudrillard'a göre, simülakrın mantığı da budur. Bu vaka ortaya çıktıktan sonra da ilahi bir kaderden daha az, gerçekliğin yerini alan modellerden ise daha çok bahsedebilir. Ancak bu modeller de kader kadar acımasızdırlar ki bundan mütevellit olaylar anlamını yitirmişlerdir. Başka bir ifadeyle, olaylar anlamsız şeyler değildir, yalnızca onların yerini alan modellerle örtüşmek zorunda olan süreçler haline gelmişlerdir. Simülakr mantığı o kadar güçlüdür ki kameranın yönlendirdiği yerde olmayan şey, olur hale gelmektedir⁷²⁷. Ekranda görülen her şey gerçeklik bağlamında sorgulanamaz hale gelmiştir.

Baudrillard düşüncesinde gerçekliğin yaşandığı anda tüm canlılığıyla yakalanıp kayıt altına alınma hayali, Narcissus'un suya yansıyan görüntüsünü görmesinden itibaren bu düş varlığını sürdürmüştür. Batı insanının gerçeği dondurabilmek arzusuyla kaydetmesi, kayıt altına alınmış ölü ikizini saklamak için bu yöntemi takip etmiştir. Tanrı'nın yarattıklarının üzerine eğildiği gibi modern insan da ürettiği bu hologramın vasıtasıyla eğilebilmektedir. Çünkü sadece Tanrı duvarlardan, insanlardan geçme ve onların önünde bir ruh olarak durma gücüne sahiptir. İnsan da kendi içinden geçmek ve kendi kendisinin ötesinde bir ruh olarak bulmayı istemektedir. Batı insanı holografik ikizini muhtemelen önündeki uzayda hareket edip konuşur olduğunda böylesi bir mucize gerçekleştirebilecektir. Elbette rüya olma özelliğini yitirecek olan bu olay, kuşkusuz cazibesini de yitirecektir⁷²⁸.

Baudrillard'ın bu durumu ifadesi, belki de hiçbir şey olmamış ve tüm bunları da kapsayan her şey sanaldır şeklindedir. Sanallığın kuvveti haklı olarak sadece sanaldır. Bu yüzden gücü şaşırtıcı derecede yoğunlaşmış bundan dolayı da gerçeklik ilkesini kaybederek

⁷²⁶ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 164-165.

⁷²⁷ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 84.

⁷²⁸ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 145.

sözde “gerçek” dünyadan gittikçe uzaklaşmaktadır. Bu teknik güçlerin dünya üzerindeki imparatorluklarını genişletebilmeleri için bir hedeflerinin olması gerekir. Çünkü güç hedefi olmayan hiçbir güç olamaz oysa bu güçlerin hiçbir hedefi yoktur⁷²⁹. Belki de sanal Tanrının simülakrın gücü de kodlarından yani gerçekte olmamalarından gelmektedir.

Baudrillard’a göre, belki de Tanrı için de aynı şey geçerlidir, çünkü Tanrı da bedenlenmiş ya da bedenlenmemiş bir mükemmelliği ifade etmektedir. Ama insan cinsi ve mürekkep yapıdaki varlıklar bahis konusu edilirse ortada bir sorun vardır demektir. Bunun yanı sıra bahsi geçen sorun en zayıf formüllerle çözülmeye çalışılacaktır. Bu iş, kusurdan beri normallik formülleri, yüzde yüz etkili adaptasyon formülleri, tüm özelliklerin ve anormal ya da işe yaramaz genlerin ortadan kaldırılması gibi formüllerle yapılacaktır. Sonuçta ise işlevsel ve istatistiksel mükemmellik formüllerine göre çözülecektir. Bu şekilde, hayvanlarla aynı kadere maruz kalınacaktır ki bu da en iyi ihtimalle adaletin gerçekleşmesi anlamına gelecektir. Genetik manipülasyon ve klonlama vasıtasıyla elde edilen ölümsüzlük ve mükemmellik asla bir ara formülden, daha yüksek bir güce yükseltilmiş bir türün “sıradanlığından” başka bir şey olmayacaktır⁷³⁰. Teknolojinin hâlâ etrafa saçılmış gerçeği bir arada tutan⁷³¹ güç olduğunu da hesap dışı tutmamak gerekir. Meydana gelen vakıa ise, bütün gizemi ve hayal gücünü ortadan kaldırmaktadır. Baudrillard’a göre, yaşanan şanssızlıklardan biri de Tanrı’nın olmadığı bir yerde verilen dünyanın iade edilememesidir. Bir zamanlar şükran ve kurbanla bu lütfâ karşılık verilebilmekteydi. Oysa bu olay, şimdi mümkün değildir; bu vakitten sonra ortaya çıkan şeyi kabullenmek gerekmektedir⁷³². Tanrı’nın buharlaşmasıyla ortaya çıkan bu sorunlara bir şey yapmak belki de Tanrı’yı yeniden canlandırmak ona göre, gereksizdir. Baudrillard düşüncesi açısından yapılacak şey, kadere razı gelmektir.

O halde Baudrillard’a göre, insana verilmiş dünyayı tasfiye etmemiz de gerekmektedir. Onu, akla gelebilecek türlü parçalardan oluşan yapay bir dünya ile değiştirerek yok etmemiz gerekecek, böylece kimseye karşı sorumlu olunmayacaktır. Doğal dünyayı her ne şekilde olursa olsun ortadan kaldırmaya yönelik bu devasa teknik çabanın nedeni budur. Bu sembolik karşılıklılık ve imkânsız takas kuralı adına, doğal olan her şey tepeden tırnağa inkar edilecektir⁷³³. Bu bilgiler ışığında Tanrı’sızlık sorunsalına cevap olarak yapay teknik bir dünya yaratmak modern insanın lütfâ karşı simülakrıyla cevabıdır ve ayrıca ona göre, simülasyon çağında yapaylıklarla sembolik dünyanın hatta fiziksel dünyanın yok edilmesine çabalanmaktadır.

⁷²⁹ Jean Baudrillard, *Tam Ekran*, çev. Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 54.

⁷³⁰ Baudrillard, *Tam Ekran*, s. 146.

⁷³¹ Baudrillard, *Sanat Komposu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik*, s. 37.

⁷³² Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 19.

⁷³³ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 19.

Baudrillard, böylelikle tüm Batı kaynaklı sistemler radikal belirsizlikten kurtulmak, imkânsız mübadelenin kaderinden kaçınmak için umutsuz bir girişimde birleştiğini iddia etmektedir. Bu sistemde ticari mübadele, anlam mübadelesi, cinsel mübadele, her şeyin mübadele edilebilir olması gerekmektedir. Her şeye nihai karşılık bulmak, her şeye bir anlam ve son bulmak gerekmektedir. Bu son, formül ve yönelime sahip olduğunda dünyadan serbestleşilecektir, her şeyin ‘bedeli ödenmiş’ olacak, borçlar ödenecek ve radikal belirsizlik sona erecektir⁷³⁴.

Baudrillard’a göre, şimdiye kadar tüm sistemler başarısız olmuştur. Bir zamanlar kanıtlanmış olan din, metafizik, büyü sistemleri artık geçerliliğinin çok olmamıştır. Fakat bu kez nihai çözüme, salt denkleme ulaşmamız zorunlu görünmektedir: Tüm formlarıyla sanal gerçeklik, dijitalleşme, bilgi, evrensel zaman hesapları, klonlama; kısacası, kusursuz, sanal ve teknolojik bir eserin yerleştirilmesi yoluyla dünya, kendisinin yapay bir kopyasıyla değiştirilmektedir. Bu, en radikal çözüm gibi görünmektedir, çünkü artık dünyayı başka bir yerden gelen bir aşkınlık ya da amaçla takas etmek gerekmeyecektir. Onu, sonsuz derecede daha “gerçek”, gerçek dünyadan sonsuz derecede daha gerçek olanla ikame edilerek takas edilecektir. Böylece gerçeklik sorununa ve ona anlam verme arzusuna bir son verilecektir. Dünyanın var olmadığı yerde dünyanın otomatik olarak kader: tam eşdeğerlik, tam ekran, nihai çözümdür. Baudrillard, ağı, kaybolmanın çok kolay olduğu içi boş bir alan olarak kullanmanın mutlak tesellisi olarak görmektedir. Bu teselli, internet, sanal beni iddia etmektedir şeklindedir. O, kopyası ağlar arasında dolaşırken insan, kendiyle bu yerlerde asla karşılaşmayacağını, koşut sanal alemdeki kopyasıyla hiçbir ilişkisi bulunmadığı düşüncesinde olduğunu iddia etmektedir⁷³⁵. Baudrillard’a göre, bu yolla da Tanrı simülakrı sanalın gerçek dünyayla kesişmesi istememektedir. Bu ortaya çıktığında da moderniteyi oluşturan nesnel gerçekliğin tamamen ortadan kaybolduğu ve ayrıca insanın kurduğu dünya, kendi elleriyle oluşturduğu sanalı vasıtasıyla kıyameti gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda dünya veya gerçeklik ve dahi akla gelebilecek her şey sanalda yapay karşılıklarını bulduklarında, gereksiz hale gelmiştir. Her şey bir iletişim ekranındaki interaktif terminaller arasında gerçekleştiğinde, Öteki gereksiz bir işlev haline gelmektedir⁷³⁶. Yapay, yerine geçtiği veya açıklama yaptığı her şeyi buharlaştırıp kendini onun yerine geçirmektedir.

Baudrillard’a göre, geçmişte inanılabilecek nesneler, inanç nesneleri mevcuttu. Bunlar yok olup gittiler. Ancak inanç nesneleri kadar işlevsel olsalar da inanılmaması gereken nesnelerde de vardı. Bunlar, geçişli, bir manada alaycı, duyarsızlığın nesneleriydi, fakat yine

⁷³⁴ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 20.

⁷³⁵ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 20-21.

⁷³⁶ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 44-45.

de nesneydiler. Bunlar yerine gelen ideolojiler bu rolü gayet iyi oynadılar. Onlar da ortadan kayboldular. Şimdi ise, sadece haber adı altında yayılan her şeyi özümseyen ve çözen değil, aynı zamanda haber ilkesine ve onun aşkınlığına olan inancı temel alan tepkili bir müşterek saflık eylemiyle kodlarla Batı insanı hayatta tutulmaktadır⁷³⁷. Baudrillard düşüncesinde koda dayalı Tanrı simülakrı olarak kabul edilecek bir şeyin ortaya çıkaracağı metastazlar bu fikirlerdir. Elbette ki bunlar daha da arttırılabilir ancak konuya yeni başlık altında devam edilecektir.

3.1.5. Yapay Zekâ Çağında Bireysel Tanrı Tasavvuru

Baudrillard, Batının tükeniş sürecinin benzer süreçten geçmiş toplumlardan ayrıştığı noktanın Batının iktidar veya toplumsal olanı ortadan kaybetmesi olduğu çözümlemesinde bulunmuştur. Bunu ise iktidar ve toplumsal olanın yapay yolla güçlendirmek suretiyle yaptığını iddia etmektedir. Hatta bu işin nihayetinin bir tür sosyalizme varacağını da iddia etmektedir. Bu, beklenmedik ironik bir durumdur. Tıpkı Tanrı'nın öldürülmesiyle ortaya çıkan dinlerin durumu gibi insan akıyla kurgulanan toplumsalın ölmesiyle de bir nevi sosyalizmin çıkacağını iddia etmektedir. Bu, akıl almaz oranda bir tersine çevirme işi ve bir erdemsizlik örneği, aynı zamanda dolambaçlı yollardan iktidara gelme⁷³⁸ söz konusudur. Ona göre, akli ve genetik yazılım teknolojilerinin, simülasyonun simülakrılarının⁷³⁹ hâkim olduğu bir çağda Tanrı'nın yeniden üretimi⁷⁴⁰ söz konusudur. Böylesi bir düzende referanssızlığın ortaya çıkardığı düzensizlik evreninde her şey, her bir şeyin yerini alabilmektedir. Kendinden önceki dönemlerden hızıyla ayrımlanan çağda, yaşamın her alanında bu yumuşak (software) güçten, referans olarak yararlanılmaktadır. Işık hızını insanın hizmeti sunan bu olay artık insanın Tanrısı, ondan vazgeçilemeyecek bir şeydir. Bu yumuşak teknolojilerin verdiği hizmette bir yavaşlama aşkınlık ve Tanrıya bir son vererek içinde yaşanılan evrende bir belirsizliğe kaosa yol açabilmektedir⁷⁴¹. Yazılım teknolojilerinin Tanrısının Baudrillard ifadesiyle günümüz insanına sunduğu hız, insanda her insani alanda aynı hız beklentisini doğurmakta, simülasyona muhalif bir yavaşlama olduğunda insanlar ne yapacaklarını bilemeyip tekrardan yeryüzü Tanrılarını doğurabilecekleri epistemik olarak varsayılabilir. Bu minvalde, imgesiz bir Tanrının hükümranlığı istenmekte bu da Tanrı'nın ölümü sonrasında imgesiz Tanrı çözümü ne kadar da soyludur tartışmalıdır. Modern ve teknolojik Batı ikonatararlığına ters bir durum⁷⁴² modern ve

⁷³⁷ Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, s. 174.

⁷³⁸ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 47.

⁷³⁹ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 141.

⁷⁴⁰ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 140.

⁷⁴¹ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 22.

⁷⁴² Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 235.

post-modern Tanrı tasavvurlarına Baudrillard'ın eleştirisi olarak bu alıntı ele alınmaktadır. Ona göre, Tanrı'nın varlığına tek kanıt farkında olmadan bir parçası olunan, açıklaması imkânsız ama ilk bakışta aşka benzer, basit nedene sahip ama sonucu olağanüstü olan nefistir⁷⁴³. Bu bilgi ışığında kişi olmayan Tanrı'ya karşı çıkışın ve tecrübe edilen Tanrı'nın ifadesi olarak anlaşılmaktadır.

Simülasyon döneminde Baudrillard'a göre, hiçbir şey Tanrı bile sona erme ya da ölüm yoluyla yok olması mümkün değildir. Her şey hızlı çoğalma, dolaşım, doygunluk ve şeffaflık; tükenme ve yok olma; minik simülasyon salgını ve ikincil varoluş olan simülasyonun iletimi vasıtasıyla yok olmaktadır. Bundan sonra ölümcül bir yok oluş biçimi değil, fraktal alttan alta ufacık bir çözülme biçimi var olmaktadır⁷⁴⁴. Bu veriler doğrultusunda, simülasyon döneminin, hiçbir şey ölmeyecek yeniden hayat verilecek özü olmayan yaşan ölümler ülkesi olacağı; küçük küçük gerçekliklerin alanı kaplayacaktır.

Baudrillard, bu duruma örnek olarak dinin yeniden canlanmasını vermiştir. Ona göre, dinin yeniden canlanması önceki yüzyılların coşkusuyla hiçbir alakası olamayan ikinci derece olan bir taklittir. Bu canlanma, gücünü yitirmiş olan inancın sembolik bir organizasyona benzediği, ilahi üstünlüğün unutulduğu belki de Tanrı'nın öldüğü varsayımına dayanmaktadır. Bu, bilgi eksikliğinin, büyü eksikliğinin olduğu ama her şeyin yapay olarak hayata döndürüldüğü tuhaf bir durumun sonucudur. Dinin yeniden canlanması, artık inanmak için hiçbir nedenin kalmadığı bir dünyadan bir tür duygusal kurtuluştur⁷⁴⁵. Bu düşüncelerde anlatılanın Tanrı simülakrı ve belki de simülasyon çağının Tanrı anlayışını ifade etmektedir.

Baudrillard'a göre, kendilerini tüm varlıklarıyla göstergeleri anlamsızlaştıran bir suç ortaklığına kaptıran sistemler, bu ölçüde bile çekiciliğe dayalı büyük bir güç kurarlar. Sistemler Batını karakterleri nedeniyle çekicidir ve onları dışsal mantıklardan koruyan da bu karakterdir. Kendi kendine yeten ve kendi kendini yok eden şeyin her türlü hakikati soğurulması çekicidir. İster bir düşünce sistemi olsun ister otomatik bir makine; ister bir kadın olsun, ister mükemmel ve işe yaramaz bir şey; ister taşlı bir çöl olsun, ister bir striptizci güçlerini kullanmak için kendini okşamaya ve mest etmeye ihtiyaç duyan ve elbette ki tüm Batını makinelerin en güzeli olan Tanrı olsun çekicidir⁷⁴⁶. Bu verilerde geçen içrek sistemlerin en güzeli Tanrı tamlamasıyla Baudrillard'ın tecrübe edilen Tanrı'yı önceleyen Batını sistemlere bir göz kırpmasıdır.

Baudrillard'a göre, Tanrı'nın kurnazlığı felaketlerin görüntüleri arkasına saklanarak varlığıyla ilişkili soruya açıklık getirmesidir. Bu, kendisini birçok kopyasının ardına gizleyen

⁷⁴³ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 201.

⁷⁴⁴ Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 11.

⁷⁴⁵ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, s. 54-55.

⁷⁴⁶ Jean Baudrillard, *Baştan Çıkarma Üzerine*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2019, s. 101.

orijinalin kurnazlığıdır. İnsan varoluşunun vakası mucibince, daha baştan imkânsız bir antropolojik bir durumun içine dalmaktadır. Varoluşunu ve onun özgünlüğünü hiçbir yerde kanıtlamayacaktır. Varoluş, varlık, gerçeklik, açıkça söylemek gerekirse, imkânsızdır. Metafizik boyutta daha yüksek bir irade, artık geçerli olmayan Tanrı'nın iradesi, devreye girmedigi sürece, bu durumun tek çözümü cinayettir. Tüm kültürlerin kökeninde, mükemmel eylem niteliğiyle cinayet yatmaktadır. Ve bu anlamda, varoluşun ciddiyetiyle oynayan ayrı biçimlerden biri olarak teknolojik girişim de cinayetin bir izdüşümü, bir kurban eylemi, bir şeytan çıkarma⁷⁴⁷ özelliğini taşımaktadır.

Baudrillard'a göre, insan türünün üstünlüğünü, beynin büyüklüğünü, düşünme, konuşma ve örgütlenme gücünü göz önünde bulundurduğunda; dünya üzerinde ya da başka bir yerde kendisine rakip ya da üstün olabilecek başka bir tür ortaya çıkarsa, insanoğlu onu yok etmek için elinden geleni yapacaktır. İnsanoğlu, kendinden üstün olsa dahi diğer bir türün varlığına tahammül edemez, çünkü kendisini dünya macerasının doruk ve son noktası olarak görmek ister; bu nedenle kozmolojik sürece her yeni akını acımasızca kontrol etmektedir. Bununla birlikte, insan, bu sürecin insan cinsiyle nihayet bulması için hiçbir sebep yoktur. Ancak sadece birkaç bin yıl içinde evrenselleşmiştir ve her şeyi dünyadaki gelişmelere bir şekilde son verecek şekilde düzenlemiştir. Evrimin tüm olasılıklarını hesaba katmış, aslında, doğal ve yapay türlerin tekeline sahiptir⁷⁴⁸. Bu bilgiler dikkate alındığında modern insanın kendinden başka gücü kabul etmediğini açıkça gösterdiği bir dönemde yaşanılmaktadır. Bu açıdan da Tanrı'nın bu dönemde öldürülmüş olması şaşırtıcı değildir.

Baudrillard düşüncesinde Tanrı, biraz da tembellerin işidir⁷⁴⁹. Bu tembellik ilkesi kadere yönelmeyi gerekli kılmaktadır. Tembellik kaderi olan bir stratejidir; kader ise tembelliğin bir stratejisidir. Baudrillard, bu anlayışı dünyaya aşırı ve tembel bir bakış açısıyla yaklaşmak için kullandığını, olayların gidişatı ne suretle olursa olsun bunu değiştirmeyeceğini ifade etmektedir. Hemşerilerinin heyecan verici hareketliliğinden nefret ettiği, inisiyatiften, sosyal sorumluluktan, hırstan, rekabetten nefret ettiğini iddia etmektedir. Bunlar dış dünyanın, şehrin, başarının, hırsın değerleridir. Bunlar endüstrinin değerleridir. Ama tembellik doğal bir enerjidir⁷⁵⁰. O, burada tembellik üzerinden modern yani endüstri toplumu ve onun değerleri ile modern öncesi yani tarım toplumun değeri tembellik ekseninde bir değerlendirmeye girmektedir. Bu düşüncüler endüstrinin değerlerinden kaçan tabiata ve yazgıya uygun bir yaşama belki de Tanrılı bir yaşama duyulan özlemidir. Günümüz insanının yapay zekâ

⁷⁴⁷ Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, s. 55-56.

⁷⁴⁸ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 113.

⁷⁴⁹ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 240-241.

⁷⁵⁰ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 241.

seviciliği de metafizik temelli bir Tanrıyla aynı tembelliği vadediyor olması varsayımın ötesinde belki de bir iddia konusudur.

Baudrillard'ın yapay zekânın yeniden üretimin gücünden dem vurarak her şeyin tema parka dönüşme ihtimaline dikkat çekmektedir⁷⁵¹. Simülasyon çağında her şeyin bilgisayar teknolojilerinden dijital kaynaklardan faydalanarak yeniden inşa edilmekte ve bu eğlencelik bir tema park gibi kullanılmaktadır; yani her inancın simülakrı çıkarılmaktadır. Baudrillard'ın kendisi de paradoksal olarak bunu yapmıştır. Bununla birlikte, paradoksal olarak, bugün yaşamın bir anlamı olmadığına göre, ona anlam kazandırmak için mümkün olan en büyük çabayı göstermek gerekmektedir. Tanrı öldüğüne göre, onu yüceltmeye çalışmak gerekmektedir⁷⁵². Simülasyon döneminde din ve Tanrı simülakrının ortaya çıkması yaşamın anlamı için ortaya çıkan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Baudrillard bu dönemde kendinize, dünyaya, gerçekliğe homeopatik dozlarda inanılması gerektiğini; biraz boş inanç, biraz gerçekliğe inanç, evet ama sadece kötülüğü kötülükle tedavi etmeye yetecek kadar, daha fazlası olmayan⁷⁵³ bir inancı önermektedir. Bu ise simülasyon çağının inancını, Tanrı tasavvurunu ifade etmektedir.

Baudrillard'a göre, insanlar bilgisayarların akıllı, yani kendi işleyişlerinin bilincinde olmalarını istemektedir. Oysa bir makinenin bilinci, ancak onu programlayanların iradesinin soluk bir alegorisinden başkası değildir. Aynı şey Tanrı ve yarattığı insan için de söylenmiştir: İnsanın bilinci, Yaratıcısının iradesinin soluk bir alegorisinden başka ne olabilir ki? İnsanlar zaten kendi bilinçlerinden bıkmadılar mı? Bu tuhaf giysiyi makinelere giydirmenin ne anlamı var? Belki de ondan kurtulmak istiyorlar. Bilinci ve zekâyı makinelere satarlarsa hem makinelerden hem de zekâdan kurtulmuş olacaklar. Süper bilgisayarın birincil ihtiyacı bilinç değildir; kendi neşesini yaratır ve düşünmeden işe koyulur. Ona bilinç giysisi giydirmek onu intihara sürüklemek olur: Çünkü artık kendisini bir makine olarak bile göremez⁷⁵⁴. Bu bölümdeki bilgiler ışığında yapay zekâ, insanın Tanrı simülakrı olarak yaratıp üstüne yıkılma isteğini, sorumluluk ve kendinden kaçma isteğinin ifadesidir.

3.1.6. Öteki Olarak Tanrı Tasavvuru

Baudrillard'a göre, muamma şudur: Biri bilmeden nasıl bir sırta ortak olabilir? Esrarengiz çözüm ise şudur: yalnızca öteki bilir, yalnızca Tanrı bilir, yalnızca kader bilir. Sır, sizin haberiniz olamadan sizi kuşatan şeydir⁷⁵⁵. Baudrillard'ın bu düşünceleri onun Tanrı

⁷⁵¹ Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, s. 148.

⁷⁵² Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, s. 197.

⁷⁵³ Baudrillard, *Cool Anılar V (2000-2004)*, s. 11.

⁷⁵⁴ Baudrillard, *Cool Anılar V (2000-2004)*, s. 61.

⁷⁵⁵ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 173.

tasavvuru olarak değerlendirebilir aynı zamanda bu çalışmayla ilintili kuramının da ifadesidir. Onun Tanrı veya kaderi ele alında insanın sorumluluk almaktan kaçındığı her yaptığı işin sonucunda da sorumluluğunu kader ve Tanrı'ya atmaktan kendini alamadığı düşünüşünü çalışmanın birçok yerinde geçmektedir. Bu minvalde, mutsuzluğunu gizleyerek hem kurban hem masum gözüken insan, eğer Tanrı'ya ve kadere attığı olay için sessiz kalırsa masumiyetini de ispatlanamayacağına göre mutsuzluk yerine “kötülük”e sahip çıkması onun için doğru bir hareket olacaktır⁷⁵⁶. Baudrillard'ın bu görüşlerinden yola çıkarak insan ne kadar Tanrı'yı öldürmüş ve kaderini eline aldığını iddia etse de tabiatı gereği eylemlerinin cezasını çekmesi için sorumluluğu üzerine atacağı bir Öteki'ni mutlak bulacağıdır. Bu doğrultuda Tanrı simülakrlarının Tanrı'nın görevlerini yerine getirmede de yetersiz kalmaktadır. Tanrı simülakrının yetersizliği hususunda kendini Tanrısal bir varlığa dönüştüren solu örnek veren Baudrillard, solun bu iddiaları doğrultusunda ülkeyi yönetemeyeceğini de iddia etmektedir⁷⁵⁷.

Baudrillard'a göre, inkârcı bir önermenin yalanlanması zordur. Bunu yapanlar istekli veya metazori artık nesnel bir referans noktasından uzak bir zamanda dengesizleşmiştir. Bir bakıma ne olduğunu eleştirmeden yansımali inkara yönelmektedir. Tarihsel ve eleştirel düşüncenin tahrifata uğramasının nedeni budur. Reel zamanın şimdiye, geçmişe ve gerçekliğin her türlü mantıksal eklemlenmesine karşı zaferidir⁷⁵⁸. Bu veriler, Batı zihni için Tanrı'yı ve metafiziği öldürmenin pişmanlığı, post-modern dönemde Tanrı'ya olan ihtiyacın bir ifadesidir.

Baudrillard açısından Tanrı örneği, anlamı aldatmanın imkânsızlığına verilebilecek en iyi cevaptır. Onun düşüncesinde kitleler oldum olası bir Tanrı görüntüsünü, bir Tanrı fikrine tercih etmişlerdir. O, bunun nedenini, Tanrı fikrinin hiçbir vakit resmi bir dini kurum olan Kilise'den dışarı çıkamamış olmasını görmektedir. Ne günah ne de bireysel kurtuluş umudu Tanrı fikrinin kitleye ulaşmasını gerçekleştirebilmiştir. Kitleler için Tanrı'dan geriye kalan tek şey şehitlerin ve azizlerin hikayeleri, Son Yargı ve Ölüm Dansı masalları, büyücülük, kilise gösterileri ve törenlerdi. Tüm bunlar Tanrı fikrinin aşkınlığına rağmen var olmuşlardır. Çünkü ritüel kitlelere içkindir. Kitleler putperest doğup putperest olarak kalmışlardır. Kıyamet Günü onları zerre kadar rahatsız etmez ama boş inançlarını ve şeytanı günlük yaşamlarına sokmuşlardır. Tanrı'ya imanın ruhani gücüne karşı aşağılık günlük uygulamalar etkin olmuşlardır! İlginç olmayan günlük ritüeller ve ruhani aldatmacalarla, daima kaçtıkları hoşgörüsüz ahlak ve inançla yücelere çıkartılmış anlamı başarısızlığa uğratmışlardır. Bunun nedeni dinin yüce ışığına erişemedikleri için değil, o ışığı her zaman görmezden gelmiş olmalarıdır. Kitle, hiçbir zaman bir inanç, bir dava ve sevilen bir lider uğruna ölmekte çekince

⁷⁵⁶ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 148-149.

⁷⁵⁷ Baudrillard, *İlahi Sol 1977-1984 Döneminin Günlük Olayları Hakkında*, s. 139.

⁷⁵⁸ Baudrillard, *Tam Ekran*, s. 95.

göstermemişlerdir. İnkâr ettikleri, dinin miadı dolmuş aşkınlık, ötekileştirme, askıya alma, bekleyiş ve dünyalık meselelerden el etek çekme gibi yönleridir⁷⁵⁹. Baudrillard'ın burada karşı çıktığının Tanrı simülakrı (Kilise), dinin maddeleştirilmesi/sekülerleşmesi, onun düşünce ve mistik boyutunu göz önünde tutmayan tasavvurlardır. Bu minvalde mesele için de simülasyon Tanrı tasavvurları gibi mefkure/inançlarda nesnenin özneye hâkim olmaktadır.

Baudrillard'a göre, her tür kendi içinde mükemmeldir, insan türü mükemmeldir, onu mükemmelleştirmek faydasızdır. Kötüdür ama mükemmeldir; kendi benzersizliği içinde eşsizdir. Elbette burada bir sorun vardır: Her türün mükemmelliğini iddia ederek, her şeyin değişmez olan Tanrı'nın takdiriyle mümkün olduğu yaratılışçılığı benimsenmiş olabilmesidir. Tehlike mistik bir bakış açısına geri dönmekte yatıyor olabilir, ancak tarihi ve zihni evrimcilik de en az bu bakış açısı kadar tehlikelidir... Onları oldukları gibi ereklendirmek değil, her ayrıntıya, her parçaya, her türe kendi tonunu, kendi rengini vermek gerekir⁷⁶⁰! Bu minvalde Tanrı anlayışı olarak eğer insana mükemmellik atfedilirse Tanrı'ya ulaşılmaktadır. Eğer bir evrimcilikten/kemaliyetten bahsediliyorsa mistik anlayışa neden olur. Her şeyi bir erek verirse kapı yine Tanrı'ya açılır. Bu veriler ışığında Baudrillard'ın nötr yaklaşmayı, agnostik, öze dönüş önceleyen bir anlayışı tercih ettiği⁷⁶¹ ve genele muhalif bir tutuma sahip olmaktadır.

Baudrillard, kendisi için insanın doğasıyla ilgili olarak, Batı idealizminin karşı tarafında bir yer tayin etmektedir. Kendini, kader fikrini, kötülüğün kaderi fikrini, her şeyin kötü gittiği ama her şeyin temelde iyiye doğru gitmeye yazgılı olduğu fikrinin karşısına koymaktadır. Kötülüğün tarafını tutmak, tüm enerjinin oradan geldiği fikrini unutmamak, Maniheizm'in, hatta Katharizm'in tipik bir örneğidir. Kötülük yaratılan dünyanın başlangıcından beri vardır. Tanrı dünyayı iyilik için yarattığında, kendisinden daha güçlü olmasa da yine de oldukça güçlü olan maddeyle karşı karşıya kalmıştır⁷⁶². Burada simülasyon Tanrı tasavvuru cılız, var ama güçsüz kadiri mutlak olmayan bir Tanrı anlayışının tekrarını görülmektedir. Her ne kadar Hristiyanlığın temel inancı teslise ve resmi dinin temsil eden Kilise karşıtlığıyla bilinen ve Kiliseye yok edilen mezhepleri kullanmış olsa da bunların taraftarı olmadan ziyade düşüncelerine argüman iyilik imparatorluğu yaratmış simülasyona karşı zamanında iyilik imparatorluğu, Kiliseye karşı kötülüğü önceleyen düşünce veya inanç akımlarını hatırlatarak Hristiyan düşüncesi tedhiş etmektedir.

Baudrillard, Mozart ve Salier arasındaki durumu değerlendirerek Tanrı ve yazgı kapsamında ele aldığı durumda Salier'i Mozart'ı kıskandığı için aşağılık değil ama Tanrı'ya

⁷⁵⁹ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 14-15.

⁷⁶⁰ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 50.

⁷⁶¹ Walters, *Baudrillard and Theology*, s. 140; bu değerlendirmeye ek olarak devrim mistiği değerlendirmesi de vardır. Bkz. Wernick, "Jean Baudrillard: Seducing God", s. 191.

⁷⁶² Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 88-89.

meydan okuduğu ona “niçin Mozart” diye sorduğundan gururlu bir insan olarak kabul edilmesi gerektiğini ifadelendirip bunun nedenini Tanrı’nın Mozart gibi kaba saba ve kendine bahşedilen lütuftan nasibini almamış birini göndererek insanlarla alay ettiğini iddia etmektedir. Tanrı’nın bu oyununa tahammül etmek mümkün değil ve Mozart’ı yok etmek gerekmektedir. Tanrı’ya meydan okuma anlamına gelen şeyler yücedir ve onun eserleri karşısında içine düşülen zahitçe tutumdan ve koşulsuz hayranlıktan üstündür⁷⁶³. Batını bakış olarak da ele alınabilecek bir anlatı da ayrıca kaderci bakış açısına insanın kendi mücadelecisi, tahkiki tarafıyla karşı çıkması gibi anlaşılabilir akılcı tavır da görülmektedir. Ama ikisinin ortak noktası bir Tanrı inancının körü körüne değil de bir mücadele ifade etmesidir. Bu düşünceler küfre yaklaşan şairin inancının artmasını andırmaktadır. Baudrillard devamında ise Mozart, Salieri, lütuf ve meydan okumanın artık olmadığını, bilimin yazgısal kabul edilen insanlar arasındaki farklılıklar karşısında kapılan duygulardan biri olan çaresizliğe çözüm bulduğunu⁷⁶⁴ bundan sonra insanın Tanrı simülakrı bilime tabi olup ne lütuf için ne de meydan okuma için akıllarını çok da kullanmamaları gerekli olmuştur. Genetik kod fikri, bilimsel görünüşün ayarlanması gözden geçirilmekte ama evrensel gibi gözükmeyen moda kodu öne geçecektir⁷⁶⁵. Her şeyi bir ölçüye göre aynılar nizamında düzenlenecektir. Sadece yok olmakta olan şeyler üzerinde konuşma yapılmaktadır⁷⁶⁶.

Baudrillard’a göre, olayların tesadüfi olması diye bir şey söz konusu değildir. Evren ya nesnel yasalara yanıt verir ya da iradenin düzeninde kalır. Ama insaninki gibi bir irade değildir bu, tüm varlıkların, minerallerin, hayvanların, gök cisimlerinin, elementlerin son derece etkin bir belirlenimle donatıldığı insanlık dışı bir iradedir. Burada nedenden bağımsız olarak sonuç ön plandadır; burada tarihten bağımsız olarak olay ön plandadır ve rastlantı tüm bu iradelerin kesişmesinden başkaca bir şey değildir. Her şeyin uğurlu ya da uğursuz olduğu, uzlaşmaz etkiler evreni, yalnızca neden ve sonuçla ilgili bir evrenden çok daha heyecan verici⁷⁶⁷ olduğunu iddia eden Baudrillard, Tanrı’nın iradesini bilimle karşılaştırmakta bilimin sıkıcılığına karşı yazgısal heyecanı daha kabul edilebilir görmektedir. Bu anlamda bir süreç teolojisinden bahsedilebilir mi? Başka bir çalışmaya konu olabilir. Son olarak içinde yaşanan çağda Öteki olarak Tanrı’nın durumu Baudrillard’a göre, her şey bir iletişim ekranındaki interaktif

⁷⁶³ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 179.

⁷⁶⁴ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 179.

⁷⁶⁵ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 198.

⁷⁶⁶ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 228.

⁷⁶⁷ Baudrillard, *Cool Anılar V (2000-2004)*, s. 37.

terminaller arasında gerçekleştiğinde, Öteki gereksiz bir işlev haline gelecektir⁷⁶⁸. Tanrı dijitalleştiğinde işlevlerinden uzaklaşarak belki de gerçekten ölecektir.

3.2. Değerlendirme

Bertrand Russell, felsefenin işinin kati cevaplar bulmak olmadığını ifade eder. Çünkü kati cevapların doğruluğundan emin olunamayacağını, bundan dolayı da felsefenin soruların kendileri uğruna çalışması gerektiğini düşünür. Bu minvalde hareket edildiğinde de kavrayışı, entelektüel hayal gücünü genişleteceğini, zihni nazariyeye karşı kapatan dogmatik itikatın otoritesini azaltacağını, her şeyden önemlisi felsefenin düşündüğü evrenin büyüklüğüyle büyüyeceğini ve en yüksek iyi olarak tarif ettiği evrenle birleşme yeteneğine kavuşacağını⁷⁶⁹ iddia etmektedir. Bu düşünüş doğrultusunda da Russell'ın iddialarına uygun bir üslupla bir neden peşinde koştuğu ya da nedenler ortaya dökmeye çalışmıştır. Baudrillard düşüncesindeyse sonuçlara odaklanmış simülasyonda bir simülakrın ortaya çıkması nedenin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda Baudrillard'ın ortaya koyduğu simülakrın ortaya çıkma nedenleri anlamak için hatırdaki olması gerektiği düşünülen ayna teorisi, gösterge anlayışı, matematik, kent hayatının etkisine dair veriler kullandığı düşünürlerden birkaç önerme verilmiştir. Evveliyatında simülakra sebep olduğu düşünülen Jacques Lacan'ın (1901-1981) ayna teorisi ile Ferdinand de Saussure'un (1857-1913) dil üzerine olan düşünceleri verilmiştir.

“İşte buldum” akıllı insan ifadesi, belki de insanın yeryüzü macerasını anlatan kuvvetli nidalardan biridir. Natıklığıyla yani düşünüp fikrettiğini dil denem yapıya dönüştürmesiyle diğer hayvanlardan ayrımlanan insan, bu kuvvesini ancak denk geldiği bir ötekiyle fiile dönüştürebilmektedir. Lacan göre bu kuvve, altı aylıkken çocuğun aynada kendini görmesiyle fiil hale gelmektedir. Varoluş anıyla başlayan gerçek keşfi macerası eşzamanlı olarak insanda iç dünya (innenwelt) ile dış dünya (umwelt) olanın örtüştürülmesi faaliyetine sebep olmaktadır. O, ayna evresi denilen dönemden itibaren kurulan özdeşim, öznenin imajı sahiplenmesine ve neticede ortaya çıkan değişimi ifade ettiğini iddia etmektedir. Bu durum özcede “bazı alanlarında” acizlik hissi yaratabileceğini de iddiasına eklemektedir. Bu ötekiyle yüzleşme, dilin onu özneleştirilmesi öncesinde ilk simgesel durum örneği olarak kabul edilir ki bu durum/etkileşim sonrasında da devam edebileceğini⁷⁷⁰ iddia etmektedir. O, ayna evresinin yaptığı işi, iç dünya ile dış dünya arasında var olan ilişkiyi oturtmak olarak görmektedir. Lacan'a göre toplumsal diyalektik, gerçeküstü bir doyumsuzluğa neden olabilir ve bu da

⁷⁶⁸ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 44-45.

⁷⁶⁹ Bertrand Russell, *The Problems of Philosophy*, s. 93-94.

⁷⁷⁰ Jacques Lacan, *Psikanalizin Temel İlkeleri Ecris'den İki Makale*, çev. Mutluhan İzmir, Çolpan Kitap, Ankara 2020, s. 77-79.

mekâna dayalı, onun parçalı vücut bütünleşmesi dediği şeyi doğurur. Bunun sonucunda ortaya bir yırtık çıkabilir; özne özdeşimler vasıtasıyla sonsuzca bütünleşme ve birliğe katılmayı gerçekleştirir. Ayna evresinin sonuna denk gelen aynadan yansıyan (speculaire)⁷⁷¹ benden, toplumsal bene geçişte ortaya çıkan şey, benzer olanın imagosuyla⁷⁷² özdeşime sebep olmaktadır. Bundan sonra öteki bilgisi etkin olacağından bu zamana kadar ki bilgi yapısı altüst olacaktır. Sıkı denetim altındaki ben, hiçbir sorunun altından kalkamayacağından da bağlanma zorunluluğu gibi durumları ortaya çıkar. Ortaya çıkan bütün durumlar ise bir yanlış anlamaya dayanmaktadır⁷⁷³. Bu veriler doğrultusunda da insanın anlamak ve var olmak için bir ötekine ihtiyacı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İnsanın ortaya çıkmasında onun etrafını anlaması ve anladıklarını dil denilen yapıyla ifade etmesi olduğu yukarıda ifade edilmişti. Dil, Saussure’a göre, terimler toplamasıdır ki yapıdaki her öge esasında bir nesnenin karşılığıdır. Zihin, karşılık bulmada oluşturduğu bağlantıyı çağrışım yoluyla gerçekleştirebilmektedir. Dil işareti, bir nesneyle bir ismi birleştirmez, bir kavramla “işitim imajını” birleştirir. İşitimin imgesi ise mutlak suretle fiziksel niteliğe sahip maddesel bir ses değildir. O, sesin anlığa değgin izidir, duyularımızın şahadetiyle insanda oluşan tasarımıdır. Bu ilişkide ortaya çıkanlar için doğru kullanım şekli şöyledir: Bütünü belirtene yani birleşime gösterge, kavram yerine gösterilen, işitim imgesi ise gösteren terimleri ile benimsenmelidir; “dil göstergesi nedensizdir”⁷⁷⁴ dolayısıyla bir nedenle ilişkilendirilmesi doğru bir hareket değildir. Saussure, zamandan soyutlanmış değerlerin, zaman içerisinde sunduğu görünümü birbirinden tefrik etmeden araştırmaların sağlam olamayacağı⁷⁷⁵ kanaatindedir.

Baudrillard’ın simülakr konusundaki düşüncelerini anlamak için gerekli diğer unsur olarak varsayılan düşünür, hocası Henri Lefebvre’in (1901-1991) modern değerlerin kent yaşamını şekillendireceği esas alındığında olumlu olsa da kent yaşamının, gündelik olanı kendi gündelik terimleriyle dönüştüreceği⁷⁷⁶ iddiasında olduğunu hatırlamak yerinde olacaktır. Bu da modern sonrası oluşan gündelik hayatın birçok yapıyı kendi ilkelerine uyduracağı anlamına gelmektedir ki durum için arzulanan/beklenen Marksist veya modern değerler olmayacağı tezine sahip Baudrillard’ın hocasının fikirlerinden uzaklaştığının da göstergesidir.

⁷⁷¹ “Speculaire” (aynadan yansıyan) için bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Speculaire”, s. 2510.

⁷⁷² “Imago”, ebeveynle ilgili bilinçdışı oluşturulmuş imge manasına gelmektedir. Bkz. *Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Imago”, s. 1340.

⁷⁷³ Jacques Lacan, *Psikanalizin Temel İlkeleri Ecrits’den İki Makale*, s. 82-86.

⁷⁷⁴ Ferdinand De Saussure, *Dil Bilim Dersleri 1*, çev. Berke Vardar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976, s. 59-61.

⁷⁷⁵ Ferdinand De Saussure, *Dil Bilim Dersleri 1*, s. 74.

⁷⁷⁶ Henri Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev. Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul 2020, s. 215-217.

Baudrillard'ın hocasından ayrıldığı diğer noktası olarak kabul edilebilecek yapay zekâ üzerine fark edişlerinden hareketle kullandığı varsayılan simülasyon, fraktal⁷⁷⁷, integral⁷⁷⁸, möbius⁷⁷⁹, gibi matematiksel terimlerden dolayı matematik hakkında da biraz bilgi vermek yerinde olacaktır.

Matematiğin özünde özgür olduğu ve bu özgürlüğün ona istediği kadarını inşa etme ve varsayımda bulunma imkânı sağladığı düşüncesi⁷⁸⁰ sayısala atıfla simülasyon için önemlidir. Ayrıca matematiğin dört boyutlu ve Öklid dışı geometrinin ortaya çıkmasıyla ayrıcalıklı bir konum sağladığı iddiası da bulunmaktadır⁷⁸¹. Niceliklerin, uzayın⁷⁸² ve sonsuzluğun bilimi olarak kabul edilen matematik, ideal olan bilgi arayışı münasebetiyle insan için ideali arayan din ile ortak yanları⁷⁸³ olduğu iddiası bulunmaktadır. Matematiğin soyutlamadaki becerisi ise onun en önemli özelliği⁷⁸⁴ olduğundan Tanrı'nın anlaşılmasında kullanıldığı önceki bölümlerde ele alınmıştı. Bilginin kümülatif özelliği matematik için de geçerlidir. Ayrıca geçmiş dönemi anlamak için o dönemin bireysel ve toplumsal bilincine nüfuz etmeye çalışmak yerinde bir davranış olacağı iddiaları matematik için de geçerlidir⁷⁸⁵. Matematiğin bu sayılan özelliklerinden özgürce istediğini inşa etme, varsayımda bulunma, soyutlama belki de somutlamadan dolayı matematiksel gerçeklik tartışmalarına da rastlanmaktadır⁷⁸⁶. Matematiğin zaman ve deneyimden beri bilgilere, teoremlere vb. dayandırarak kesin bilgi ortaya koyması, tanımlamadaki üstünlüğü ve içinde yaşanan çağda bilimsel bilgi denen şeyin, çağı yöneten istatistiğin altı kazıdığından çıkan şey olması, ayrıca yapay zekânın (0/1) matematiğe dayanması bu küçük açıklamayı yukardaki nedenlere eklenmesi gerekliliğini hissettirmiştir. Onun kesinliği, soyutlama yeteneği, gerçeklik oluşturma, kendine has dünyada yaşama kapasitesi simülasyon-simülakrın anlaşılmasında gösterge ve ayna kuramları kadar önemlidir.

⁷⁷⁷ Jean Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, çev. Oğuz Adanır - Leyla Yıldırım, Paragraf Yayınevi, Ankara 2005, s. 61, 63.; Jean Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020, s. 12, 62.

⁷⁷⁸ Bu kelime kitabın giriş makalesine isim vermektedir. Bkz. Jean Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2019, s.15, 172.

⁷⁷⁹ Bkz. Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2020, s. 37, 96, 122, 198; Jean Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 61; Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 172.

⁷⁸⁰ Philip J. Davis vd., *Tüm Yönleriyle Matematiksel Deneyim*, çev. Soner Durmuş - İlksen Oben Eruçar, Nobel Yaşam, İstanbul 2015, s. 448.

⁷⁸¹ Mario Livio, *Tanrı Matematikçi mi?*, çev. Berna Gülpınar, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2018, s. 252.

⁷⁸² Davis vd., *Tüm Yönleriyle Matematiksel Deneyim*, s. 6.

⁷⁸³ Davis vd., *Tüm Yönleriyle Matematiksel Deneyim*, s. 116-117.

⁷⁸⁴ Davis vd., *Tüm Yönleriyle Matematiksel Deneyim*, s. 121.

⁷⁸⁵ Davis vd., *Tüm Yönleriyle Matematiksel Deneyim*, s. 37.

⁷⁸⁶ Livio, *Tanrı Matematikçi mi?*, s. 250-253.

Baudrillard'ın eleştirilerinin sadece ona has olduğunu söylemek mümkün⁷⁸⁷ gözükmemektedir. Fakat onun eleştirisinde bahis konusu ettiği çağın ayırt edici özelliği olarak ilk dönemlerinde tüketim, teknoloji, bolluk, boş zaman, nesneler toplumu⁷⁸⁸ vurgusu onda öne çıksa da seleflerinden, çağdaşlarından ayrıldığı nokta, emeklilik sonrası daha sıklıkla düşünce sistemine eklemlediği, matematiğin/integral gerçekliğin hâkim olduğu dünya, yapay zekâ dünyası üzerine yoğunlaşmış olmasıdır. Hatta teorisi sibernetik bir kavram olan simülasyon ile isimlendirilebilir olmasından dolayı da selef ve akranlarında ayrılmaktadır. Bu özelliği nedeniyle hayattayken bilim kurgucu olarak eleştirilmiştir. Bu yargıyı destekleyici olarak çıktığı dönemde çok tartışılan, hayatımıza simülasyonu sokan Matrix gibi filmleri onun düşüncelerinden etkilendiği iddialarının olduğudur⁷⁸⁹. Fakat hocasından ayrı düşmediği nokta mevcut çağda daha da güçlenen gündelik hayat⁷⁹⁰ üzerine çalışmalarını sürdürmesi olmuştur.

Lacan ve Saussure'dan alıntılan bilgiler doğrultusunda insanın bir ötekine denk geldiğinde ortaya çıkan enerji, onun kendi olma yolundaki hareketinin başlangıcıdır. Kendi vücut parçasıyla başlayan sonrasında maruz kaldığı topluma yani dil, kültür, iktidar insanın “ben”leşmesini sağlar; gündelik hayat ise süreci tamamlayarak bireyi oluşturur. İnsana ait bu yapıda dilin önemli bir unsur olduğu yadsımazdır. Öteki, kişiye iç dünyası ile dış dünyayı örtüştürme imkânı sağlar. Onun bütün bunları anlamlandırması gösteren ile gösterilen arasındaki durum ve bütünü kapsayan göstergeye verdiği anlamdır ki, toplumsal yapı, gündelik hayat bu görüntüler ağıının sebep olacağı bir boşluğu gördüğünde kendi dinamikleriyle oluşan boşluğu doldurmaktadır. Modern sonrası ortaya çıkan hayata dair birçok isim denemesi⁷⁹¹ vardır. Baudrillard'ın ise bu çağa gündelik hayattaki, yansımasından yola çıkarak dildeki, değerdeki değişimleri dikkate alıp simülasyon-simülakr demektedir.

Ayrıca ayna teorisinin burada ele alınmasının nedeni, öteki olarak bedenin bir parçasından yola çıkan insan, kendini oluşturan asıl Ötekisinin/Aynasının onu hayrete düşüren Tanrı diye işaret ettiği şeydir. Dolayısıyla bu düşünüş, simülasyon çağının simülakrlarının incelenmesi esnasında ele alınan Tanrı mefhumu genel olsa da simülasyon durumunun anlaşılmasını sağlayacaktır. Neticede felsefe denilen şey, insanın baktıkları karşısında hayreti ve neden bulma çabasıdır. İç dünyası ile dış dünyayı örtüştürme çabası, metafiziksel, fiziksel şimdi de Baudrillard'ın gösterge egemenliğinde gerçekleştiği iddiasına bu iki unsur eklenebilir.

⁷⁸⁷ Bkz. Morley, – Robins, *Kimlik Mekânları Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*, s. 288.

⁷⁸⁸ Bkz. Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, s. 63-74.

⁷⁸⁹ Mike Gane, *Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik*, s. 78.

⁷⁹⁰ Bkz. Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, s. 76; Matematik ve fiziğin bireyselliği temel kılmaya çalışmasındaki etkisi düşüncesinde Lefebvre etkisi için bkz. Özkan Eroğlu, *Baudrillard'ı Okumak*, Tekhne Yayınları, İstanbul 2014, s. 19-20.

⁷⁹¹ Bkz. Lefebvre, *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, s. 61-77.

Bu veriler doğrultusunda kelimelerin kökenini bilmek, insanların niçin gösterilenin, şeyin göstereni olarak kullanıldığının tespitinin imkânsıza yakın olması ve değişebilirliği⁷⁹² yukarıdaki bilgilerde eklenince kolayca anlaşılmaktadır. Bundan dolayı neticede insanın dil ile yaptığı, gösteren ile gösterilen arasında bağlantılar kurmak ve çağrışımları kullanmak suretiyle anlam yüklemektir. Referansın kaybolduğu zaman diliminde integral gerçeklikteyse gösterilene anlamı filozoflar, bilginler, din adamları değil de her bir birey yüklenmektedir. Bu da imgeyi kullanan simülakr denilen şeye kapı açmaktadır. Dolayısıyla simülasyonda bilgi, bilgin denen kişiler tarafından üretilmemektedir. Kitle tarafından referansı kendi olan ve ekranlar vasıtasıyla da yönetilen bilgi ise, bir simülakr olmaktadır. Referans kendi olduğu için de denetlenememektedir. Bir tezi de antitezi de bünyesinde barındıran bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Baudrillard'ın dikkat çektiği bu yapı ve onun değiştirdiği gündelik hayat ve metafiziktir.

Modernin ilk zamanlarında seçkinlerin yerini aldığı iddia edilen zümreye burjuva, daha sonrası dönemde işçi, kapitalist ve şimdilerde ise kitle olarak adlandırma Baudrillard düşüncesi açısından mümkündür. Belki de Nietzsche'nin metafor kuramından, bahsi geçen kelimelerin gücü, kavramdan metafora dönüştüğünde dekadansın ortaya çıktığı düşüncesiyle bir benzerlik ilişkisi vardır. Onun bu düşüncesinin, kendinden sonrasında ortaya çıkan fenomenoloji, hermenötik, yapısalcılık, varoluşçuluk gibi ekollerdeki filozofların çoğu tarafından benimsenmiştir. Fakat bu filozofların anlam kayması hususunda, kendi üslupları, yaşadığı dönem ve yere göre bir söyleme sahiptir. Hatta fundamentalist düşünürler de bu yargıya bağlanabilir. Bu durum, anlamı ve gerçeği geri getirme çabalarıdır. Nietzsche'nin, anlamı veya gerçeği geri getirme, dekadandan kurtarma görevini Übermensch'e vermesinin nedeni kitleye karşı öncünün çürümeden kurtarabileceği düşüncesidir. Bu bağlamda onun ümitvar bir filozof olduğu söylenebilse de Baudrillard için, mümkün değildir. Baudrillard, kavramlardan öteye geçmiş durumu, sosyolojik, epistemolojik, ontolojik, metafiziksel bir açmaz olarak görmüştür. Açmaz durumunu ve gücünü eskiden taklit veya heykel için kullanılan simülakr kavramıyla ve siberetik çağın insanı olduğu için de bu durumun yapaylığını, bilişim dünyasının kavramlarından simülasyon ile ifade etmiştir. Bu ise bir umuttan ziyade hiçliğin içine düşüldüğünün dibe vuruşun paradoksal durumun ifadesidir.

Tanrı göstergeleştirildiğinde, O'na yüklenen mutlak kadir olması, mutlak iyi olması, mutlak alim olması⁷⁹³ ve tanımlama gereği özdeşleşenler, ihtiyaç, işlevsellik, mutsuzluk ve kişinin kendini tanımlamada kullandığı öteki, Tanrı simülakrının nedenlerini çözümlerken

⁷⁹² Saussure, *Dil Bilim Dersleri 1*, s. 67-70.

⁷⁹³ Peterson vd., *Akal ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, s. 228.

mihenk taşı olarak kullanılmıştır. Bu değerlendirme faaliyeti neticesinde ortaya çıkanlar ve bu öğelerin yerini alan simülakrlar hususunda Baudrillard'ın düşünceleri göz önünde tutulduğunda özellikle imgelerin cazibesini unutmamak gereklidir. Baudrillard düşüncesinde yanılsama yaratan ilk simülakr örneği, imgenin gücünü kullanan ikonlardır.

Kilise tarafından halkın Kutsal Kitap'ta geçen hikayeleri anlaması amacıyla gerçekleştirilen ikona, zamanla anlattığı mefhumun yerini almıştır. Bu bağlamda ilk yapılsa, aşkın olan gösteren ile gösterilen arasındaki bağ görünene indirgenerek tanımlama çabasına gidilmesi olmuştur. İnsan için gözle görünmeyi düşünmek, bir imajı izlemekten zor olduğunu önermesi dikkate alındığında insan kolayı tercih etme eğilimi gösterecektir. Dolayısıyla kolay anlaşılma imkânını sunan imajın, düşüncenin yerini rahatlıkla alabilecektir. Ayrıca zamanla göstergenin değişime uğrayacağı unutulmamalı; gündelik hayata giren bu unsurun peyderpey mefhumu da etkileyecektir. Bütün bu bilgiler doğrultusunda Tanrı mefhumu, “her şeye gücü yeten” ile göstergeleştirildiğinde anlam kaymasına uğrayabilir sonucuna ulaşılmıştır.

Bilimin her şeyi açıklayabileceği, paranın her şeyi satın alacağı, teknolojinin hayatı kolaylaştıracağı, yapay zekânın insanı işlemsel olandan kurtarmak üzere olduğu önermesi kabul edildiğinde; bu kabule de gösterilen ve gösteren arasındaki bağa eklendiğinde; bunlara da Tanrı, her şeye gücü yeten, kişinin istediğini veren, hayatı kolaylaştıran olduğu ön kabulü de eklendiğinde; Kilise'nin Tanrı'ya atfettiği davranışlar öte dünyaya gerek kalmadan dünyada gerçekleştiği de gündelik hayatta gözlemlendiğinde göstergedeki referansız değişim sonrasında simülakrın ortaya çıkmasını engelleyen bir durum ortaya çıkmaz. Bu bağlamda da bireyin isteklerini gerçekleştiren her ne ise Tanrı karşısında sergilenen kulluk simülakrına yönelecektir.

Baudrillard'ın düşünceleri ekseninde Tanrı simülakrının da Tanrı'nın kulundan beklentilerini yeniden ama dünyevileşmiş eşdeğerini sunarak lüks, obezite vb. bir zıtlıklar dünyası yarattığı çıkarımına ulaşılmıştır. Burada ilginç olan insanın kendi elleriyle kendinden üstün olanı yaratma çabasıdır. Bu çaba da henoteist bir yapıyı belki de ortaya çıkarmaktadır. Burada Katolik Tanrı'sının yanına ilişkinlerin soyutlaştırılmış yapaylıklar olduğunu bununla simülakrlaşabilmektedirler. Paranın gücü ve geçirdiği değişim simülakrlaşmaya Baudrillard düşüncesinde yer alan güzel bir örnektir.

Baudrillard'a göre, simülakr düzenine geçildiğinin göstergesi şeylerin, isimlendirildiği, kodlandığı, numaralandırıldığı esnada yeniden mübadele düzenine dönülmesidir. Dönüşüm sonrasında lanetli payın bir değeri olduğu ortaya çıkmıştır. Çağdaş dünyada da mutsuzluk ve sefalet gibi şeyler bu bakımından pazarlığa tabi olmaktadırlar⁷⁹⁴. Bu bilgiler ışığında Tanrı da bir kodlamaya konu olduğunda -kadiri mutlak gibi- o zaman pazarlığın konusudur. Ona göre,

⁷⁹⁴ Baudrillard, *Anahtar Sözcükler*, s. 87-88.

kutupların tersine çevrilmesi ya da iç içe geçme simülakrı manipülasyonun tüm söyleminin sırrı ve kitlenin gücü, manipülasyonun evrensel simülakrının ortaya çıkmaya başlamaktadır⁷⁹⁵. Baudrillard açısından da kitlenin oluşturduğu yapay kadiri mutlaktan kurtulmak imkânsız bir takası⁷⁹⁶ ifade etmektedir. Kitle manipüle edildiğinden terörize olmuş, ister istemez güdülendiği tarafa gidecektir.

Her şeye gücü yeten Tanrı'dan beklenti olan iyilik krallığına karşı Baudrillard iyilik ile kötülüğün ayrılmazlığını getirmektedir ki bu eksende oluşacak Tanrı simülakrlarını engellemeye çalışmakta olduğu izlenimi vermektedir. O, mutlu bir dünya yaratma amacıyla iyi kötü birbirinden ayrıldığını⁷⁹⁷ iddia etmektedir. Tarafımızca, bu vakıanın ise simülasyon oluşturmada en büyük etkenlerden biri olduğu değerlendirilmektedir. Böylelikle insanlar mutlu olmak için her şeyi yapabilir hale gelmektedir. Bunun için Batı, insanlığın bütünü kurtarma mecburiyetini sadece içinde yaşanılan elan var olan tüm şiddet ve adaletsizliklerle bir savaşım gerçekleştirmektedir. Bu öyle bir mücadeledir ki eş zamanlı olarak mazide yapılmış olan tüm suçları ve şiddeti de kapsamaktadır. Baudrillard'a göre, Batıda, kötülüğün toplumun kılcal damarlarına kadar temizlenmesi gerektiği düstur edinilmiştir. Batı, seküler dünyanın ahirete doğru yürürken insanın üzerindeki tüm sorumlulukları ifa etmiş bir insan gibi davranmaktadır⁷⁹⁸. Batı bu yapıyla teknik kültürünün ideal dünyasını kendince eksiksiz yerine getirmektedir. Bu açıdan da sürekli çözüm bulan bahsi geçen yapı, mutsuzluk dünyasına da meyletmekte ve devamlı suretle ondan kaçma eğilimiyle bir kısır döngüye girmektedir⁷⁹⁹. Böylelikle Batı, tekniğine güvenerek yeryüzünde "iyilik" krallığını oluşturmak suretiyle Tanrı'nın ölümünü pekiştirmekte, mutsuzluk/kötülük ise en büyük pekiştireçlerden olmaktadır. Simülasyonda din anlayışının da dayandığı noktalardan biri mutsuzluktur. Mutluluk için her şey yapılmakta olduğundan böylesi bir dünya gerçekleştirilmektedir. Oysa Baudrillard açısından kötülük dünyanın bir parçasıdır. Simülasyonda kötülük dışlanarak iyilik tek gerçek düşünce haline dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Mutsuzluk üzerine birçok Tanrı tasavvurunun ortaya çıkmakta hatta bunlar Tanrı'yı öldüren tasavvurlardır. Dolayısıyla Baudrillard'ın kötü ile iyinin birliği düşüncesinden yola çıkılırsa kötü hayatın içine girdiğinde Tanrı tasavvurları daha doğru olabilir.

Baudrillard, kötülükle mutsuzluğun karıştırıldığını ileri sürmektedir⁸⁰⁰. Fakat, Baudrillard'ın düşüncesine göre iyilikle kötülüğü karşı karşıya getirmenin bir manası yoktur.

⁷⁹⁵ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 54.

⁷⁹⁶ Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 20.

⁷⁹⁷ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 142.

⁷⁹⁸ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 142.

⁷⁹⁹ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 151.

⁸⁰⁰ Baudrillard, *İmkânsız Takas*, s. 93-94.

Batının iki yüzlülüğünü göstermek için de Maniken veya Katharların düşüncelerini ileri sürmektedir⁸⁰¹. Çünkü kendinden de olsa aykırı düşünen iktidarını tehdit edeni yok etmektedir. O, Batının skolastik bir düşünceye düşmemesi için yok etmeye yönelik bir üslubu benimsediği, kendinin de Batının anlayışına tahammül edemeyip yok ettiği bir inancı önelemiştir. Baudrillard'ın din felsefesi konularında teslise veya Katolik Kilisesine karşı diğer düşünürlerin de söyleyebileceği fikirleri ifade etmesi, Tek Tanrı'yı savunup Kilise oluşumuna karşı çıkan Katharlar gibi yok edilmiş Hristiyan grupları eleştirilerinde kullanması ve ironi dilini benimsemesinin nedeni kendinin de Katharların akıbetine uğramamak istemediği şeklinde bir muhalif bakış açısı ortaya konmuştur.

Bu yoruma ek olarak Baudrillard, düşüncenin devam edebilmesi için ötekiye belki daha doğru bir ifadeyle farklı bir ses ihtiyacını gidermektedir. Bu tavır, Baudrillard'ın, tartışmanın sürmesi için her zaman bir aydınlanmacı olarak farklı bir düşünce öne sürdüğü; nesnel gerçekliğe insanları döndürme çabasıdır. O, Lilith'in hikayesini anlatmaktaki⁸⁰² kastı belki de onun, olmayacağını bildiği halde, iyi ve kötünün Tanrı'sının insanın gündelik hayatına geri dönmesi arzusunu ifade etmektedir.

Baudrillard'ın görüşlerinden yola çıkarak dünya yaşamında her şey insanın kendi elleriyle omuzlarına bırakılmış olsa da insan kendi dışında bir güç aramak eğilimde olduğu çıkarımına ulaşılmıştır. Batının bütün sorumlulukları üzerine atacağı, antik dönem insanı gibi gerektiğinde de öldürebileceği bir Tanrı aradığı düşünülmektedir. Bunun için üzerinde anlaşılmış kurallar bütününün kodları olan insan, ihtiyaç olarak isimlendirdiği ve Kantçı Hristiyan bir bakış açısıyla işlevsellik atayıp bilimsellikle süslenen ahlak ve neticede ortaya çıkan kod, ahlak adı altında yine özneyi Tanrısıyla buluşturmaya çalışmaktadır. İhtiyaçlar düşüncesiyle herkesin Tanrı önünde eşit olduğu algısı yaratılmaktadır⁸⁰³. Bu verilerin ışığında çağdaş dünyada herkesin her yerde cennet veya cehennemin eşit olduğu algısına bir gönderme yapması değişen algıyı da ifade etmektedir. Ayrıca metafizik öznenin metayla bütünleşmesine rağmen metafizik alanı kollamaya, orada kendine yer tutma çabalarını da ifade etmektedir. Tanrı simülakrı da bu imkânı sağlamaktadır. Ayrıca unutulmaması gerekir ki ihtiyaçlar farklılık gösterebilmektedir. Bu minvalde ihtiyaçlar bağlamında herkesi eşit görmek çelişkili bir durum ortaya çıkarır. Dolayısıyla simülasyonda henoteist bir Tanrı anlayışı mümkündür.

Baudrillard, insanın yarattığı büyük simülakraların, doğa yasaları evreninden güç ve iktidar mücadeleleri evrenine, oradan da bugünkü yapılara ve ikili karşıtlıklar evrenine geçtiğini iddia etmektedir. Bu görüşüne devamla Batının varlık ve görünüşe dayalı bir metafizikten,

⁸⁰¹ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 100.

⁸⁰² Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 153.

⁸⁰³ Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, s. 161.

enerji ve belirlenime dayalı bir metafiziğe ve şimdi de belirlenmezcilik ve koda dayalı bir metafiziğe geçildiğini ifade etmektedir. Siberetik kontrol, modeller vasıtasıyla üretim, ayrımcılığa dayalı ayarlamalar, geri bildirimler, soru/cevap vs. yeni işlemsel imgedir; endüstriyel simülakrlar ise sadece işlemcidirler. Dijitalite, bu evrene has metafizik prensibin adı; DNA ise onun yalvacının adıdır. Aslında burada “simülakrların meydana çıkışı ve oluşumu sürecinin” en mükemmel tezahürüyle genetik kodlamada karşılaşmaktadır. Benzerlikler ve belirlenimlerden sonra, gelişim sürecinde yok edilen referanslar ve hedeflerden sonra, tamamen taktiksel bir “değere” sahip dijital ve programlanabilir bir gösterge ile karşı karşıya kalınmıştır. Batı insanı, bu komuta ve kontrol için mikromoleküler bir kodun yapısal özelliklerine sahip işaretlerle, haber, test parçacıkları gibi diğer işaretlerle kesiştiği noktada karşılaşmaktadır⁸⁰⁴. Bu veriler doğrultusunda bu yapıların, Tanrı dahi istenilen bütün gösterge veya değerlerin milyonlarca simülakrlarını yaratma potansiyeline sahip olduğu değerlendirilmesi mümkündür.

Tanrı simülakrlarının ortaya çıkma yollarından biri de kod üretimi ve ortaya çıkan modellerdir. Aynı şey dilin gövde sözcükleri için de geçerlidir. Baudrillard’a göre, Tanrı’nın adı hiçbir zaman açıkça ifade edilmeyecektir. Varoluşun bir amacı olması gerektiği tuzağı, Tanrı’nın olması gereken şey olmasını engellemektedir. Tanrı bu durumda bir görünümünden diğerine, bir sözcükten diğerine geçip görünümünün ayrıntıları vasıtasıyla var olmaya devam edecektir⁸⁰⁵. Tanrı’nın yaşamını sürdürme şekli, kelimeler ve görüntüler ardındaki simülakrlar olarak karşımıza çıkma ihtimali fikri, Baudrillard’a göre mümkündür. Ayrıca Tanrı’yı ispatlamaya çalışmanın, O’nun gerçekliğini ve gereken olmasından uzaklaştırıp görünümün arası seyahate, simülakrlar oluşumuna sebep olacaktır. Belki de sanal Tanrı simülakrların gücü de kodlarından yani gerçekte olmamalarından kaynaklanmaktadır⁸⁰⁶.

Tanrı’nın tanımı cisimleşmemiş kusursuzluk olduğunda ve Tanrı olmak için kusursuzlaşmak gerekliliği⁸⁰⁷ belki de simülasyon çağında transhümanizm akımının ortaya çıkışı Tanrı simülakrlarının çabasıdır. Ona göre, teknolojinin hala etrafa saçılmış gerçeği bir arada tutan⁸⁰⁸ güç olduğunu da unutmamak gerekir. Bu gücün, bütün gizemi ve hayal gücünü ortadan kaldırma imkânı göz ardı edilemez. Baudrillard düşüncesinde simülasyonda yaşanan şansızlıklardan biri de Tanrı’nın olmadığı bir yerde, verilen dünyanın iade edilememesidir. Bir zamanlar şükran ve kurbanla bahşedilen dünya lütfuna karşılık verilirken simülasyonda bu

⁸⁰⁴ Baudrillard, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, s. 100.

⁸⁰⁵ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 202.

⁸⁰⁶ Jean Baudrillard, *Tam Ekran*, çev. Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 54.

⁸⁰⁷ Baudrillard, *Tam Ekran*, s. 146.

⁸⁰⁸ Baudrillard, *Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik*, s. 37.

mümkün değildir. Baudrillard'a göre, bu durumda yapılacak tek şey, onu kabullenmektir⁸⁰⁹. Tanrı'nın buharlaşmasıyla ortaya çıkan sorunlara bir çözüm bulmak belki de Tanrı'yı yeniden canlandırmak, gereksizdir. Tanrı'sızlık sorunsalına cevap olarak yapay teknik bir dünya yaratmak modern insanın lütfına karşı simülakrıyla cevabıdır. Simülasyon çağında yapaylıklarla sembolik dünyanın yok edilmesine çabalanmaktadır. Yapılacak şeyse, kadere razı gelmektir. Dünya üzerindeki kontrolden vazgeçmenin paradoksal olarak perspektif sağlar⁸¹⁰.

Baudrillard'a göre Batı, tüm sistemlerini radikal belirsizlikten kurtarmak ve imkânsız değiş tokuşun kaderinden kaçınmak için umutsuz bir girişimde birleşmiştir. Her şey değiş tokuşa konu edilmesi gerektiği, her şeye bir karşılık, anlam ve son bulmak suretiyle bir serbestleştirme gerçekleştirilip yapılan her şeyin bedeli ödenip radikal belirsizlikten kurtulunacağını ummaktadır⁸¹¹. Böylelikle Tanrı simülakrı sanalın gerçek dünyayla kesişmesi istenmemekte; moderniteyi oluşturan nesnel gerçeklik de tamamen ortadan kaybolmaktadır. İnsanın kurduğu dünya, kendi elleriyle oluşturduğu sanal vasıtasıyla kıyameti gerçekleştirir. Dünya veya gerçeklik sanalda yapay karşılıklarını bulduklarında ise, gereksiz hale gelmektedirler. Her şey bir iletişim ekranındaki interaktif terminaller arasında gerçekleştiğindeyse, Öteki gereksiz bir işlev haline gelmektedir⁸¹². Yapay, yerine geçtiği veya açıklama yaptığı şeyi buharlaştırıp kendini onun yerine geçirmektedir.

O, koda dayalı Tanrı simülakrı olarak kabul edilecek bir şeyin ortaya çıkaracağı metastazları bu şekilde ifade etmektedir. Bu çağda Batının, iktidarı ve toplumsal olanı kaybettiği için ahlaksızca her şeyin yeniden üretimini yaptığını iddia eden Baudrillard, Tanrı ve dinin yeniden üretimden beri olmadığını iddia ederek, yazılım teknolojilerin çağına simülasyonun simülakrılarının⁸¹³ hâkim olduğu çağda, Tanrı'nın yeniden üretimi⁸¹⁴ mümkündür.

Baudrillard'a göre, referanssızlığın ortaya çıkardığı düzensizlik yapısında her şey, her bir şeyin yerini alabilmektedir. Kendinden önceki dönemlerden hızıyla ayrımlanan çağda, yaşamın her alanında bu yumuşak güçten, yazılımdan, referans olarak yararlanılmaktadır. Işık hızını insanın hizmetine sunan bu olay artık insanın Tanrısı, ondan vazgeçilemeyecek bir şeydir. Aşkınlık ve Tanrı'ya bir son vererek içinde yaşadığımız evrende, yazılım teknolojilerin verdiği hizmette bir yavaşlama, belirsizliğe ve kaosa yol açabilmektedir⁸¹⁵. Bu veriler doğrultusunda imgesiz bir Tanrı'nın hükümlerine istenmekte, Baudrillard ise, Tanrı'nın ölümü

⁸⁰⁹ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 19.

⁸¹⁰ Walters, *Baudrillard and Theology*, s. 141.

⁸¹¹ Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 20.

⁸¹² Baudrillard, *İmkansız Takas*, s. 44-45.

⁸¹³ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 141.

⁸¹⁴ Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s. 140.

⁸¹⁵ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 22.

gerçekleştirildikten sonra, imgesiz Tanrı çözümü arayışını taaccüple karşılamaktadır. Modern ve teknolojik Batı ikonataparlığına ters olan bu durum⁸¹⁶ modern ve post-modern Tanrı tasavvurlarına Baudrillard'ın eleştirisidir. Ona göre, Tanrı'nın varlığına tek kanıt, farkında olmadan bir parçası olunan, açıklaması imkânsız ama ilk bakışta aşka benzer, basit nedene sahip ama sonucu olağanüstü olan nefistir⁸¹⁷. Bu, kişi olmayan Tanrı'ya karşı çıkışın ifadesidir. Tanrı kanıtı olarak dini tecrübeye açan bir kapı gibi durmaktadır.

Simülasyon döneminde Baudrillard'a göre, Tanrı dahil hiçbir şeyin sona erme ya da ölüm yoluyla yok olması mümkün değildir. Her şey hızlı çoğalma, dolaşım, doygunluk ve şeffaflık, tükenme ve yok olma, simülasyon salgını ve ikincil varoluş olan simülasyonun iletimi vasıtasıyla yok olmaktadır. O, bundan sonra ölümcül bir yok oluş biçimi değil, fraktal bir çözülme biçimi var olduğu iddiasındadır⁸¹⁸. Bu veriler ışığında, onun, simülasyon döneminin, hiçbir şey ölmeyecek yeniden hayat verilecek özü olmayan yaşayan ölümler ülkesi veya kişisel küçük dünyalar olacaktır.

Baudrillard, simülasyon döneminde gözlemlenen bir durum olarak din felsefesinin ilgi alanına giren dinin yeniden canlanması mefhumunu vermiştir. Ona göre, dinin yeniden canlanması önceki yüzyılların coşkusuyla hiçbir alakası olamayan ikinci sınıf bir taklittir. Bu canlanma, gücünü yitirmiş olan inancın sembolik bir organizasyonuna benzediği, ilahi üstünlüğün unutulduğu, belki de Tanrı'nın öldüğü varsayımına dayanmaktadır. Bu vakıa, bilgi eksikliğinin, büyü eksikliğinin olduğu ama her şeyin yapay olarak hayata döndürüldüğü tuhaf bir durumun sonucudur. Dinin yeniden canlanması, artık inanmak için hiçbir nedenin kalmadığı bir dünyadan bir tür duygusal kurtuluştur⁸¹⁹. Bu düşüncelerin Tanrı simülakrı ve belki de simülasyon çağıının Tanrı anlayışını ifadesidir. Baudrillard ilaveten, Tanrı için biraz da tembellerin işi⁸²⁰ demektedir. Antik değer olarak tembellik ilkesi kadere yönelmeyi gerekli kılar; simülasyonda ortaya çıkanlar ise endüstrinin değerleridir. Yumuşak teknolojiler ise biraz da kadere yönelerek irade edilmektedir. Dünyanın gidişatına metafizik bir isyanın adı olan tembellik, modernitenin iş bölümüne ait bir simülakra dönüşmektedir.

Baudrillard'ın düşüncesinde varoluş, varlık, gerçeklik, açıkça söylemek gerekirse, imkânsızdır. Metafizik boyutta daha yüksek bir irade artık geçerli olmayan Tanrı'nın iradesi devreye girmediği sürece, bu durumun tek çözümü cinayettir. Tüm kültürlerin kökeninde, mükemmel eylem niteliğiyle cinayet yatmaktadır. Bu anlamda, teknolojik girişim de cinayetin

⁸¹⁶ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 235.

⁸¹⁷ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 201.

⁸¹⁸ Baudrillard, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, s. 11.

⁸¹⁹ Baudrillard, *Can Çekişen Küresel Güç*, s. 54-55.

⁸²⁰ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 240-241.

bir izdüşümü, bir kurban eylemi, bir şeytan çıkarmadır. O, varoluşun ciddiyetiyle oynayan ayrı biçimlerden biridir⁸²¹.

Kendisine rakip ya da üstün olabilecek başka bir tür ortaya çıkarsa, insanoğlu onu yok etmek için elinden geleni yapacaktır. Baudrillard'a göre, insanoğlu, kendinden üstün olsa dahi diğer bir türün varlığına tahammül edemez. Bunun nedeni kendisini dünya macerasının doruk ve son noktası olarak görmek istemesidir. Dolayısıyla kozmolojik sürece her yeni akını acımasızca kontrol etmektedir. Bununla birlikte, bu sürecin insan cinsiyle nihayet bulması için hiçbir sebep yoktur. Çünkü insanoğlu, sadece birkaç bin yıl içinde evrenselleşmiştir ve her şeyi dünyadaki gelişmelere bir şekilde son verecek şekilde düzenlemiştir; evrimin tüm olasılıklarını hesaba katmış doğal ve yapay türlerin tekeline sahiptir⁸²². Bu bilgiler ışığında simülasyon için modern insanın kendinden başka gücü kabul etmediğini açıkça gösterdiği bir dönemdir.

Simülasyon çağında her şeyin bilgisayar teknolojilerinden, dijital kaynaklardan faydalanarak yeniden inşa edilmekte ve bu durum, eğlencelik bir tema park gibi kullanılmaktadır. Bu minvalde her inancın simülakrı çıkarılmaktadır. Baudrillard'ın kendisi de bunu yapmaktadır. Bununla birlikte Baudrillard'a göre, paradoksal olarak, bugün yaşamın bir anlamı olmadığına göre, ona anlam kazandırmak için en büyük çabayı göstermek gerekmektedir. Tanrı öldüğüne göre, onu yüceltmeye çalışmak gerekmektedir⁸²³. Bu verilerden yola çıkılarak simülasyon döneminde din ve Tanrı simülakrının ortaya çıkması yaşamın anlamı için ortaya çıkan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Baudrillard simülasyonda kendinize, dünyaya, gerçekliğe homeopatik dozlarda inanılması gerektiğini; biraz boş inanç, biraz gerçekliğe inanç, ama sadece kötülüğü kötülükle tedavi etmeye yetecek kadar, daha fazlası olmayan⁸²⁴ bir inancı ortaya sermektedir. Bu ise simülasyon çağının inancını, Tanrı tasavvurunu ifade eder.

Baudrillard'a göre, insanlar bir Tanrı simülakrı sayılabilecek bilgisayarların akıllı, yani kendi işleyişlerinin bilincinde olmalarını istemektedir. Oysa bir makinenin bilinci, ancak onu programlayanların iradesinin soluk bir alegorisinden başkası değildir. İnsanlar bilinci ve zekâyı makinelere satarlarsa hem makinelerden hem de zekâdan kurtulmuş olacaklar⁸²⁵. Bu minvalde de yapay zekânın, insanın Tanrı simülakrı olarak yaratıp üstüne yıkılma isteğini, sorumluluk ve kendinden kaçma isteğinin ifadesi olmaktadır.

Baudrillard'a göre Tanrı mefhumundaki muamma şudur: Biri bilmeden nasıl bir sırta ortak olabilir? Esrarengiz çözüm ise yalnızca öteki bilir, yalnızca Tanrı bilir, yalnızca kader

⁸²¹ Baudrillard, *Kusursuz Cinayet*, s. 55-56.

⁸²² Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 113.

⁸²³ Baudrillard, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, s. 197.

⁸²⁴ Baudrillard, *Cool Anılar V (2000-2004)*, s. 11.

⁸²⁵ Baudrillard, *Cool Anılar V (2000-2004)*, s. 61.

bilirdir. Sır, sizin haberiniz olamadan sizi kuşatan şeydir⁸²⁶. Bu düşünüşler, Baudrillard'ın Tanrı tasavvuru olarak değerlendirebilir aynı zamanda kuramının ifadesi olarak da görülmektedir. Sorumluluk taşımada hevesli olmayan insan, son kertede her eylemin sorumluluğunu kader ve Tanrı'ya atmadan kendini alamamaktadır. Mutsuzluğunu gizleyerek hem kurban hem masum gözüken insan, bu konuda sessiz kalırsa masumiyet de ispatlanamayacağından mutsuzluk yerine “kötülük”e sahip çıkması onun için doğru bir hareket olacaktır⁸²⁷. Dolayısıyla son dönem kötülük problemi, deizm, feminist din felsefesi gibi düşünce eylemlerinin mutsuzluktan, eskiye ait olanlar dahil bütün kötülükleri temizleme çabasından kaynaklanmaktadır. Nesnel referanstan uzaklaşmak dengesizliğe neden olmuş, eleştirel düşünce kaybolunca simülakrlara kapı aralanmıştır⁸²⁸. Bunlar olmadığı içinde rahatlıkla yeni birçok Tanrı tasavvurunun ortaya çıkmış ve çıkabilecektir.

Baudrillard'a göre, Tanrı örneği, anlamı aldatmanın imkânsızlığına verilebilecek en iyi cevaptır. O, kitlelerin oldum olası bir Tanrı görüntüsünü, bir Tanrı fikrine tercih ettiklerini iddia etmektedir. Bunun nedeni olarak da Tanrı fikrinin, hiçbir vakit resmi bir dini kurum olan Kilise'den dışarı çıkamamış olmasını görmektedir. Ne günah ne de bireysel kurtuluş umudu Tanrı fikrinin kitleye ulaşmasını gerçekleştirebilmiştir. Kitleler için Tanrı'dan geriye kalan tek şey şehitlerin ve azizlerin hikayeleri, “Son Yargı” ve “Ölüm Dansı” masalları, büyücülük, kilise gösterileri ve törenlerdir. İlginç olmayan günlük ritüeller ve ruhani aldatmacalarla, daima kaçtıkları hoşgörüsüz ahlak ve inançla yücelere çıkartılmış anlamı başarısızlığa uğratmışlardır. Bunun nedeni dinin yüce ışığına erişemedikleri için değil, o ışığı her zaman görmezden gelmiş olmalarıdır. Şaşırtıcı bir durum olarak kitleler, hiçbir zaman bir inanç, bir dava ve sevilen bir lider uğruna ölmekte çekince göstermemiş olmalarına rağmen, dinin miadı dolmuş aşkınlık, ötekileştirme, askıya alma, bekleyiş ve dünyalık meselelerden el etek çekme gibi yönlerini inkâr etmişlerdir⁸²⁹. Baudrillard'ın burada karşı çıktığı durum, dinin, maddeleştirilmesi veya sekülerleşmesi; onun düşünce, manevi ve mistik boyutunun bertaraf edildiği tasavvurlardır. Bu mesele için de simülasyon Tanrı tasavvurları gibi nesnenin özneye hâkimiyetidir.

Baudrillard'a göre, her tür kendi içinde mükemmeldir. Onları, oldukları gibi ereklendirmek değil, her ayrıntıya, her parçaya, her türe kendi tonunu, kendi rengini vermek gerekir⁸³⁰. Eğer insana mükemmellik atfedilirse bir Tanrı simülakrı ortaya çıkar. Eğer bir evrimcilikten /kemaliyet bahsedilirse bir çeşit mistik anlayışa ulaşılır. Her şeyi bir erek verilirse kapı gene bir Tanrıya açılır. Bu açıdan Baudrillard'ın nötr yaklaşmayı, öze dönüş anlayışını

⁸²⁶ Baudrillard, *Çaresiz Stratejiler*, s. 173.

⁸²⁷ Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, s. 148-149.

⁸²⁸ Baudrillard, *Tam Ekran*, s. 95.

⁸²⁹ Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, s. 14-15.

⁸³⁰ Baudrillard, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, s. 50.

tercih ettiği değerlendirilmektedir. Bundan dolayı Tanrı tasavvurlarına karşı genel bir muhalif tutuma sahiptir.

Tanrı simölakrı mükemmel bilime tabi olup ne lütuf için ne de meydan okuma için akıllarını çok da kullanmamaları gereklidir. Genetik kod fikri, bilimsel görünüşün ayarlanması gözden geçirilmekte ama evrensel gibi gözükmeyen moda kodu işi kazanır⁸³¹. Her şeyi bir ölçüye göre aynılar nizamında düzenler. Baudrillard'a göre, sadece yok olmakta olan şeyler üzerinde konuşma yapılmaktadır⁸³². Simölakra dönüşmede de en büyük etken yok olmaktan oluşan boşluğun referans olmadan doldurulması; her şey her şeyin olma potansiyeli; kodların yeniden üretimi imkânlı kılması; sonuca odaklanan yapı; her şeyi göstergeleştirme çabası; metafizik, inanç gibi içeriklerden yoksun olarak yeniden üretilenler nesneyi kimliğinden uzaklaştırması ve ayrıca simölasyonda kavramlarda açık-seçiklik aranmadığı için anlam boşluğu rahatlıkla simölakrla doldurulabilmektedir.

⁸³¹ Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 198.

⁸³² Baudrillard, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, s. 228.

SONUÇ

İnsan, içine düştüğü durum veya gördüğü, duyduğu, hissettiği, kokusunu aldığı şeyi, ses telleri sayesinde içine doğan müziğin ifadesi olarak dışarı çıkartmıştır. İnsanın zihnindeyken seslere dönüşüp somutlaşanlar göndereni, şekillendirmiştir. İnsan halini, melalini anlatabildiği damgaların daha kolay anlaşılması için -belki de evrensel düzeyde- imgenin gücünün en bariz örneği denilebilecek alfabeyi meydana getirmiştir. Bu basit, her bir kişi tarafından kolayca anlaşılan resimler, işaretler bir araya gelip kolaylıkla bir göndergeye bir şekil vermişlerdir. Böylelikle de resimler artık bir anlama kavuşmuş bu sayede de gösterdiği şeyin yerin alabilme gücüne elde etmiştir.

Bu güç, resimler neyin anlamını yüklendiyse onu yanında taşımak ve zamanla başka anlamlar yüklenmek, bazı anlamları da bırakmak şeklinde süregitmektedir. Görüntünün işaret ettiği gönderge ve onunla alakalı tarih belli bir ölçüde bilinebildiğinden, görüntü uzun yıllar boyunca referans noktasından uzaklaşmadan hareket etmiştir. Böylelikle bir asla dayanmayan anlam kayması veya imajın aslın yerini alması modern döneme kadar nadir bir durum olduğu söylenebilir. Hatta anlamının doğru olabilmesi, birçok ilmi faaliyetle ortaya çıkabilecek anlam karışıklığı engellenmesi için, mantık kuralları ve yanlışları, yöntem bilgisi gibi kurallar üretmiştir. Bahsi geçen kurallarsa bir gönderge/referansa dayandırılmıştır.

Üretilen kurallar uzunca bir süre Baudrillard'ın tabiriyle simülasyona kadar işlerlik göstermiştir. Baudrillard'ın kuramında dikkate çektiği ise referans/gönderge yokluğudur. O, göndergeye/gerçeğe sahip olmayan kavramların, olguların, kelimelerin kendilerince bir dünya yarattığını iddia etmektedir. Dolayısıyla onun simülasyon dönemi olarak ifade ettiği zaman diliminde seleflerinin anlam kayması veya ortak fikre ulaşmak için aldıkları önlemler boşa çıktığı anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda o, ortaya çıkan yapay hale, çağın sibernetik özelliğinden yola çıkarak simülasyon adlandırmasını yaptığı sonucuna varılmıştır. O, kavramların, durumların yerine geçerek simülasyonu oluşturan şeylereyse simülakr demiştir. Yukarda belirtilen mantık kuralları, mantık yanlışları ve yöntem bilgisiyle onun simülakr değerlendirmesi arasındaki fark, göndergenin varlığıdır. Onun da kuramı göndergenin değişimi veya yokluğuyla ortaya çıkan bozulmaya dikkat çekmiştir. Göndergenin bilinebilir olduğu dönemlerde, Kilise dahil, bilim ve felsefede bilgi, mantık ve yöntem bilgisine sahip kişilerce üretilip yaygınlaştırılmıştır. Dolayısıyla simülasyon öncesi anlam karmaşasının tespit edilebilme olanağı oldukça yüksektir. Baudrillard'ın yapmaya çalıştığı da düzenler sistematigiyle anlamda meydana gelen bozulmanın nedenlerini görüntüleri vasıtasıyla şerh etmektir.

Baudrillard'ın simülakr kuramının önemli kabullerinden biri, göndergeye sahip olmayan kavramların, anlamın hâkimiyeti belirlediği üzerine olmasının yanında, bahse konu edinilen anlam değişimin tespitinin zorluğu, hatta imkânsızlığı üzerinedir. Kanaatimizce onun umutsuz tavrının nedeni, simülasyon dediği sanal yaşam tarzının anlam değişimin olmadığı ve yaşamın da sorgulandığı vehmini ifade etmesinden kaynaklıdır. Onun nihilist tavrı böylelikle ortaya çıkmaktadır. Onun kuramını nihilizme götüren, bilginin, onu nasıl üreteceğini bilen insanlarca üretilip yaygınlaşmasından ziyade, kitle tarafından telematik iletişim araçlarıyla üretilip hızlıca yaygınlaştırılmasıdır. Diğer noktaysa simülasyonun birden bire oluşmaması, dilin ifade ettikleri, ortaya konan kurallar, her şeyden önemlisi imaj hissedilmeyecek dozda değişime neden olmasıdır.

Baudrillard düşüncesine göre, modern zamanlarda imajla gönderge arasını dengeleme işini yapan aşkın düşüncesi ortadan kaldırılmıştır. Dolayısıyla görüntünün hâkimiyeti, aynı Bizans ikonalarının Tanrı mefhumu karşı egemenliği eline aldığı duruma benzemiştir. O'na göre, simülasyonda referans noktasının ortadan kalkması, bunun neticesinde oluşan boşluk, kitlenin her bir unsuru kendi öznel iddialarınca doldurulması da Tanrı mefhumunu zafiyete uğratmıştır. Netice de "izafiyet" denen bir fenomenle simülasyonun ortaya çıkmaya başlamış, dijital çağla bariz bir şekilde yayılmıştır.

Baudrillard açısından bakılacak olursa Tanrı'nın insanın kendini bir özne olarak tanımlamasını sağlayan en verimli Ötekisi olduğu çıkarımı mümkündür. Simülasyonda Öteki öldürülerek birey/özne olan insanın zamanla mihenk taşını kaybettiğinden özne olarak değerini kaybetmiştir. Tanrı yerine ikame edilen nesneyse, insanı nesneleştirip kendi hâkimiyeti altına almıştır. Nesnenin hâkimiyetinin nedeni ve ilahi gücünün kaynağı teknolojidir. Bu doğrultuda, bilginin temelinde yer alan özne-nesne ikiliği de ortadan kalkmıştır. Bu iddiaya uygun olarak ortaya çıkan gerçeklik neticesinde her şey aynı olmaya başlamıştır.

Baudrillard'a göre, manevi değerler, herhangi bir olgu veya gerçek nesneleştirdiğinde istenilen doğrultuda anlam değişimine uğratılmıştır. Bir şey göstergeye indirgendiğinde eşdeğerini her zaman bulmuştur. Bu bağlamda Baudrillard kuramında değerden yola çıkarak dört simülakr düzenini ekonomi politik üzerinden çözümlemektedir. Ekonomiye dayalı bakış açısına göre bilgi öznesi, birinci simülakr düzeninin toprağa dayanan ekonomik sisteminde Kilise ve aristokratlar, sonrasındaki banknotun hâkim olduğu dönemine denk gelen ikinci ve üçüncü simülakr düzeninde burjuva ve dördüncü simülakr düzenle örtüşen işlemsel dönemde yapay zekâ üreticileri olmuştur.

İnsanın kendini yapılandırmasında Ötekisi olan Tanrı için de hipergerçeklik söz konusudur. Kilisenin ortaya çıkış süreci ve nihayetinde Katolikliğin, teslis öğretisinin oluşumunda, Saul ve konsiller etkisi barizdir. Ayrıca Tanrı simülakrının oluşumunda en önemli etkenlerin ikonaların/ımanın etkisi ve Tanrısallığın personaya dönüşmesi etkindir. Dolayısıyla Rönesans'a kadar da ortaya çıkarılan sosyal/dinsel yapı, Tanrı simülakrıdır. Rönesans'ta filozofların ortaya çıkan bu yapıyı akla uygun hale getirmeye çalıştıkları zamanla akla büründürme işini bıraktıkları ve sadece inanca döndüklerini ilk bölümde görülmüştü. Birinci simülakr düzenine denk gelen dönemde Tanrı tasavvurlarının, kozmolojik delillere dayanmaktadır. Bu minvalde filozofların Tanrı, insan ve tabiat ilişkisinde; Tanrı'yı aşkın olarak, diğer ikisini de içkin olarak değerlendirmeye devam etmişlerdir. Birinci simülakr düzeninde Tanrı delilleri, tabiatan yola çıkılarak ortaya konulmuştur. Ayrıca delillendirmelerde nesne, özne, aşkın ile karıştırılmamakta ve bir gönderge de mevcuttur.

Baudrillard'a göre, Tanrı Krallığı yeryüzünde kurulduğunda Kilise adında bir kurum var olamayacaktır. Dolayısıyla yeryüzünde insanlar teknolojik iyilik imparatorluğunu kurduğunda da Tanrı'nın dünya/ahiret vaadine insanların pek kulak asmayacaklardır. Bu bağlamda, kanaatimizce Tanrı için manevi ihtiyaç duyduklarında gündeme getirdikleri bir mefhumdan başkası olduğunu söylemek güçleşecektir. Tanrı'ya atfedilen özellikler yapayla karşılandığında örneğin şifayı veren tıp olduğunda şafî olarak onun yerini alacaktır. Bu iş hissedilmeden gerçekleşecektir. Bu yüzden de olmayacak veya olacak gibi bir eleştiri geliştirmenin de önüne geçilmiş olmaktadır.

Matematiğin değişimine de denk gelen ikinci simülakr düzeniyle birlikte, modeller ve ona uydurulmaya çalışılan deliller Tanrı'nın varlığını ispatlamak veya reddetmek için kullanılmıştır. Ontolojik veya lengüistik deliller, küme teorilerinden çıkılarak ortaya serilen deliller ikinci simülakr düzenine denk gelen dönem filozofları arasında yaygınlaşmıştır. Tanrı'nın öldürülmesi ikinci simülakr düzenden üçüncü simülakr düzenine geçerken olmuştur. Bunlara ek olarak birinci ve ikinci simülakr düzenleri, hâlâ bir referans noktasına sahip olan, nesnel göndergeye sahip, mükemmellik fikrine dayanan dönemlerdir.

Üçüncü simülakr düzeni, hipergerçek veya sibernetik çağın başladığı dönemde, II. Dünya Savaşı sonrasındaysa delilin kaynağı referans noktası kendi olan ve Tanrı'nın içkinleştirildiği deliller gözlenmiştir. İnsanlar, ikinci simülakr düzeninde öldürülen Tanrı'yı dördüncü simülakr düzeninde tekrardan ortaya çıkarma gayretine düşmüşlerdir. Fakat bu faaliyetler, kenarda yaşamını sürdüren, güçsüz, sadece insanın metafizik, manevi ihtiyaçlarını gideren para, teknoloji, beden gibi simülakrlara dönüşmüş bir Tanrı ortaya çıkarmıştır.

Tanrı mefhumunun asıldan modele, sonra da referansı sadece kendi olana dönüşme vakıası simülakr düzeni kuramıyla uyumludur. Simülakr kuramına göre son ortaya çıkan integral gerçeklikte, Tanrı dahil her şeyin doğruluğu, matematiksel/işlemsel ifade edilmesine bağlıdır. Baudrillard düşüncesinde neticede ortaya çıkan durumsa simülasyondur. Özellikle de yapay zekâ uygulamalarının gündelik hayatta sıklıkla görüldüğü bir dönemde, Tanrı simülakrı olarak yapay zekâ oldukça dikkat çekicidir. İnsan iradesi altında olsa da sanki değilmiş gibi gözüken teknolojiler insanı oldukça etkilemektedir. Starlink ile dünya üzerindeki her noktaya ulaşan internetin pek bilinmeyen kapalı toplumları bile Batılılaştırdığı eleştirine rastlanan günümüzde ise telematik veya işlemsel sistemlerin günlük hayatı ortadan kaldıracabilecek düzeyde hâkim olduğu sonucuna varılmıştır.

Baudrillard'ın ifadesiyle modern medeniyeti Batı kurmuştur. Onun dışındakilerde modern Batı medeniyetinin metastazları ve maddi görüntüleri yaşanmaktadır. Bu minvalde Baudrillard'ın Batıyı içine düştüğü simülasyon ağından bütünleşerek çıkarabilecek kuvvetlerden biri olarak gördüğü İslam kültürü içinde olanlar olarak, onun teorisinden, tespitlerinden, nedenlerinden yola çıkarak metastazların tespit edebilecek ilkeleri ortaya çıkarma yoluna gidilmiştir. Hayatı yönlendiren ve insanı oluşturan olgulardan en önemli Öteki olarak Tanrı da çalışmaya konu edilmiştir. Neticede de Tanrı'nın gündelik hayatta hatta kültürel yapıda etkin olduğu söyleyebilecek toplumdaki metastazların oluşumunda, Tanrı'nın imajlara indirgenmesi ve tanımlara, kesin cevaplara sıkıştırılması; manevi olanlara yüklenen anlamların somutlaştırılması/nesneleştirilmesi, Tanrı'nın bir değiş-tokuş nesnesine dönüşmesine neden olmaktadır. Bu da Tanrı simülakrlarını alenileştirmektedir. Somut değerlere indirgenen Tanrı mefhumu manevi alanın boşaltılmasına neden olduğu, dolayısıyla insanların belli bir müddet seküler gündelik hayatı önceleseler de II. Dünya Savaşı sonrasında Tanrı'nın sekülerleştirilmesiyle oluşan manevi boşlukları insanın bedenini şekillendirmek ve güzelleştirmek gibi çabaları gündelik hayatı Tanrı simülakrlarıyla doldurulmaktadır. Manevi alandaki boşluk simülakrlarla doldurulmaya çalışılsa da gündelik hayattan uzaklaştırılmış bir Tanrı ihtiyaç duyulduğunda gündeme getirmiştir. Ancak bu gündeme getirilişin bir kurumsal yapıyla ilgisi yoktur, sadece kişinin elma gibi bir ihtiyacının karşılanmasından ibarettir.

Baudrillard'a göre, her şeye az az inanmak simülasyon çağının özelliğidir. Tanrı'ya inanılmasa da azıcık inanılabilir, belki de dua etmek iktiza eder. Bu bağlamda boş inançlara, gerçeğine, kötülüğe belki de birazcık inanılabilir. Baudrillard'ın bu tespitleri doğrultusunda simülasyon çağının inanan insanları, Tanrı mefhumunu böylece anlamaktadırlar. Bu çağ için her şeyi homeopatik dozlarla alan bir durumdan bahsedilmektedir. Dolayısıyla simülasyonda has olanların gerçekleşmesinin fark edilmemesinin nedeni göz alıcı görüntüsü ve

hissedilmeyecek dozlarda alınmasıdır. Simülasyonda sebebe değil sonuca odaklanıldığından simülakr kolayca kabul edilmektedir. Tabi ki burada simülakr oluşturmada en büyük etken göstergeleştirmektir. Basitçe Fransızca'da göstergenin ses işareti tek olurken harflerle görünür hale gelirken onlarca kelimelerle gösterilebildiği unutulmamalıdır. Bu durum da simülakr oluşumuna olanak sağlamaktadır.

Metafizik, inanç gibi içeriklerden yoksun olarak üretilen nesne, bireyi kimliğinden uzaklaştırmakta ve ayrıca kavramların açık-seçikliği de ortada olmadığı için simülakrın ihtiyacı olan anlam boşluğu oluşmaktadır. Simülakra dönüşmede de en büyük etken, yok olmaktan oluşan boşluğun referans olmadan doldurulmasıdır. Boşluk dolduran kodsız, referanssızlığı görünmez kılar ki yeniden üretilen şeyler kodlara göre üretilmekte ve kitle iletişim araçlarıyla da hızlıca yayılmaktadır. Dolayısıyla her şey her şeyin yerini alabilmektedir. Nesnenin, aslın, özün unutulduğu minik kendince gerçekler yaşanır ki bu integral gerçekliktir. Simülakrın yayılmasının sebebi bireyin kolay olanın tercih etmesi, sorumluluktan kaçma, düşünme yerine görüntü/ritüel eğilimi, imgenin çekiciliği ve kitle iletişim araçlarıdır. Ayrıca simülakr düzeni kuramında ekonomi politiğin değerlemesindeki değişimle düşünce, bilim, metafizik ve dinseldeki değerlemenin benzerlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunlara ek olarak, ekonomi politikteki anlayış değişimiyle Tanrı tasavvurlarındaki değişimler, simülakr düzenleri ile paralellik arz ettiği görülmüştür. Çalışmanın, yapay zekâ, simülasyon, simülakr, sekülerleşme gibi konularda özelde din felsefesi, genelde ilahiyat alanında yapılacak araştırmalara katkı sağlaması umulmaktadır. Baudrillard simülasyondan çıkılamayacağını düşünse de böylesi çöküş anlarından çıkılabileceği düşünülmektedir. Bu eleştiriye yanıt olarak avangartın çıkmayacağını öne sürse de neticede insanın ne olacağı belirsizdir; seçkin beklenmesi de eleştirel akla uygun gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

- Adanır, O., *Baudrillard*, Say Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2016.
-, “Hangi Evrende Simülakrlar Gerçeğin Yerini Alamadılar?”, *Birikim*, 216 (2007), ss. 80-88.
-, *Simülasyon Kuramı Üzerine Notlar ve Söyleşiler*, Eylül Sanat Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Akarsu, B., “Bilim”, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Savaş Yayınları, 1984.
-, “Bilgi Sorunu”, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Savaş Yayınları, 1984.
- Altun, F., *M. McLuhan ve J. Baudrillard'ın Medya Kuramlarının Karşılaştırmalı Çözümlemesi*, (yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006
- Altuğ, T., *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*, Belge Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2016.
- Armstrong, K., *A History of God The 4000-Year Quest of Judaism, Christianity and Islam*, Ballantine Books, New York 1994.
-, *Tanrı Savunusu: Din Aslında Nedir*, çev. Şahika Tokel, Pegasus Yayınları, İstanbul 2019.
- Atalay, H., “Exponential”, *İngilizce-Türkçe Sözlük*, II Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.
- Atay R., *Religious Pluralism And Islam A Critical Reading of John Hick's Pluralistic Hypothesis*, Scholar's Press, Saarbrücken 2014
- Aydın, M, S., *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 8. Basım, İzmir 1999.
- Ayer, A. J., *Dil, Doğruluk ve Mantık*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Metis Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2020.
- Aygün, F., “Tanrı'nın Varlığına İlişkin Farklı Bir Yaklaşım: Berkeley'in İmmateryalist Metafiziği”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (2020), ss. 657-691.
- Başdemir, H. Y., “Thomas Aquinas'ta Tanrı Tasavvuru”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. II, sayı: 3 (2003), s. 103-122.
- Bataille, G., *Lanetli Pay*, çev. Işık Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Baudrillard, J., *A l'ombre des majoritiés silencieuses ou la fin du social*, Utopie, Paris 1978.
-, *Amerika*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2018.
-, *Anahtar Sözcükler*, çev. Oğuz Adanır - Leyla Yıldırım, Paragraf Yayınevi, 1. Basım, Ankara 2005.

-, *Baştan Çıkarma Üzerine*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2019.
-, *Bir Parçadan Diğerine François L'Yvonnet ile Söyleşi*, çev. Yaşar Avunç, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2005.
-, *Can Çekişen Küresel Güç*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017.
-, *Cool Memories: 1980-1985*, trans. Chris Turner, Verso, London New York 1990.
-, *Cool Anılar I-II 1980-1990*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2014.
-, *Cool Anılar III-IV (1990-2000)*, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2002.
-, *Cool Anılar V (2000-2004)*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2006.
-, *Cool Memories IV 1995-2000*, trans. Chris Turner, Verso, London 2003.
-, *Çaresiz Stratejiler*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2011.
-, *For a Critique of the Political Economy of the Sign*, trans. Charles Levin, Telos Press Ltd., St. Louis 1981.
-, *Fragments: Conversations with François L'Yvonnet*, trans. Chris Turner, Routledge, London 2004.
-, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri*, çev. Oğuz Adanır - Ali Bilgin, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2009.
-, *İlahi Sol 1977-1984 Döneminin Günlük Olayları Hakkında*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2015.
-, *İmkânsız Takas*, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2018.
-, *Karnaval ve Yamyam*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2. Basım, Ankara 2019.
-, *Kötülüğünün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, 8. Basım, İstanbul 2020.
-, *Kusursuz Cinayet*, çev. Necmettin Sevil, Ayrıntı Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2019.
-, *La Gauche Divine Cronique des années 1977-1984*, Epub: Grasset & Fasquelle, Paris 1985.
-, *La société de consommation ses mythes ses structures*, Denoël, Paris 1970.
-, *La transparence du mal: essai sur les phénomènes extrêmes*, Galilée, Paris 1990.
-, *L'Échange impossibles*, Editions Galilée, Paris 1999.
-, *L'Échange symbolique et la mort*, Gallimard, Paris 1976.

-, *Le Pacte de lucidité ou l'intelligence du Mal*, Galilée, Paris 2004.
-, *Metinler ve Söyleşiler*, çev. Oğuz Adanır, Ajans Tümer Yayınları, 1. Basım, İzmir 1988.
-, *Neden Her Şey Hâlâ Yok Olup Gitmedi? Analogik İmgeden Sayısal İmgeye*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2. Basım, Ankara 2019.
-, *Nesneler Sistemi*, çev. Oğuz Adanır - Aslı Favaro, Doğu Batı Yayınları, 3. Basım, Ankara 2020.
-, *Paroxysm: Interviews with Philippe Petit*, trans. Chris Turner, Verso, London 1998.
-, *Pour une ciritique de l'économie politique du signe*, Gallimard, Paris 1972.
-, *Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik*, çev. Elçin Gen - Işık Ergüden, İletişim Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2010.
-, *Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 9. Basım, Ankara 2021.
-, *Simgesel Değiş Tokuş ve Ölüm*, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2011.
-, *Simulacres et simulation*, Galilée, Paris 1981.
-, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 13. Basım, Ankara 2020.
-, *Symbolic Exchange and Death*, Sage Publications Ltd., London 1993.
-, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 4. Basım, Ankara 2019.
-, *Tam Ekran*, çev. Bahadır Gülmez, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul 2001.
-, *The Agony of Power*, trans. Annes Hodges, Semiotext(e), Los Angeles 2010.
-, *The Consumer Socetty: Myhts and Structures*, Sage Publications Ltd., London 1998.
-, *The Intelligence of Evil or the Lucidity Pact*, trans. Chris Turner, Berg Publishers, New York 2005.
-, *The Transparency Of Essays on Extreme Phenomena*, trans. James Benedict, Versp, London 1993.
-, *Tüketim Toplumu*, çev. Nilgün Tural - Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, 16. Basım, İstanbul 2021.
-, *Üretimin Aynası*, çev. Oğuz Adanır, Dokuz Eylül Yayıncılık, 1. Basım, İzmir 1998.
-, - Noailles, E. V., *Exiles From Dialogue*, trans. Chris Turner, Polity Press, Cambridge 2007.

-, - Nouvel, J., *Tekil Nesneler Mimarlık ve Felsefe*, çev. Aziz Ufuk Kılıç, YEM Yayın, 1. Basım, İstanbul 2011.
- Bauman, Z., *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2019.
- Baykan, F., *Nietzsche'nin Felsefesi*, Kaknüs Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 2000.
- Bayraktar, M., *Üç Dinin Tarihi Yahudilik, Hristiyanlık, İslam*, Say Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2020.
- Benjamin, W., *Teknik Olarak Yeniden Üretilbilirlik Çağında Sanat Yapıtı*, çev. Gökhan Sarı, Zeplin Kitap, İstanbul 2020.
- Berkeley, G., *Hylas ile Philonous Arasında Üç Konuşma*, çev. Levent Özşar, Biblos Kitabevi/Yayınları, İstanbul 2018.
-, *The Works of George Berkeley Bishop of Cloyne Volume Two*, ed. A. A. Luce - T. E. Jessop, Thomas Nelson and Sons Ltd, London 1949.
- Best, S. - Kellner, D., *Postmodern Teori Eleştirel Soruşturmalara*, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2016.
- Beyssade, J. M., "The idea of God and the proofs of his existence", *The Cambridge Companion to Descartes*, ed. John Cottingham, Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- Bolay, S. H., "Aşkın", *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1996.
-, "İçkin", *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1996.
- Braudel, F., *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, Say Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2021.
- Bürger, P., *Avangard Kuramı*, çev. Erol Özbek - Şeyda Öztürk, İletişim Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2019.
- Calimescu, M., *Modernliğin Beş Yüzü Modernizm Avangard Dekadans Kitsch Postmodernizm*, çev. Sabri Gürses, Küre Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2017.
- Can, Ş., *Klasik Yunan Mitolojisi*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 2011.
- Capaldi, N., *John Stuart Mill A Biography*, Cambridge University Press, New York 2004.
- Cevizci, A., *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*, Say Yayınları, 20. Basım, İstanbul 2020.
-, "Aşkınlık", *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları, 2012.
-, "Bilgi", *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Cioran, E. M., *All gall is divided: the aphorisms of a legendary iconoclast*, Arcade Publishing, New York 1999.
- Cook, D., *Filozoflar ve İnanç*, çev. Leyla Güleç, Haberci Badın Yayın, İstanbul 2004.

- Copleston, F., *Felsefe Tarihi Cilt VII Çağdaş Felsefe Fichte'den Nietzsche'ye Bölüm 1c Hegel*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, 3. Basım, İstanbul 1996.
- Gracian, B., *Akıllı Yaşama Sanatı Felsefi Aforizmalar*, çev. Sabri Kaliç, Maya Kitap, İstanbul 2012.
- Cubitt, S., "Simülasyon", *Encyclopedia of social theory*, Sage Reference Publication, California 2004, c. 2, ss.704-705.
- Curzon, P. - McOwan, P. W., *Computational Thinking: Die Welt des algorithmischen Denkens – in Spielen, Zaubertricks und Rätseln*, Springer Berlin /Heidelberg, Berlin 2018.
- Çevik, M. *David Hume ve Din Felsefesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.
- Çiçekdağı, C., "Kopula Üzerine", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 26 (2016), ss. 131-141.
- Çoşar, M., *Nietzsche Kavramada Yeni Bir Yol*, METU Press, Ankara 2002.
- Dağ, A., *Ölümcül Şiddet Baudrillard'ın Düşüncesi*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2021.
- Darwin, C., *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, Or The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*, John Murray, London 1859.
- Davis, J. C., *Taş Devrinden Bugüne Tarihimiz İnsanın Hikâyesi*, çev. Barış Bıçakçı, Türkiye İş Bankası Yayınları, 15. Basım, İstanbul 2019.
- De Saussure, F., *Dil Bilim Dersleri 1*, çev. Berke Vardar, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1976.
- Descartes, R., *The Philosophical Writings of Descartes, Vol. 2*, trans. John Cottingham vd., Cambridge University Press, Cambridge 1984.
-, *The Philosophical Writings of Descartes, Vol. 3*, trans. John Cottingham vd., Cambridge University Press, Cambridge 1991.
- Dörfler, V., *Yöneticiler İçin Yapay Zekâ*, çev. Cihan Altay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2023.
- Drobnik, O., "Was ist Telematik?", *It - Information Technology*, 27/1-6 (1985), ss. 23-27. <https://doi.org/10.1524/itit.1985.27.16.23>
- Eagleton, T., *Tanrı'nın Ölümü ve Kültür*, çev. Selin Dingiloğlu, Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul 2018.
- Eflâton, *Theaitetos*, çev. Macit Gökberk, MEB Yayınları, İstanbul 1997.
- Einstein, A., *Benim Gözümden Dünya Felsefi ve Siyasi Yazılar*, çev. Demet Evrenosoğlu, ALFA Basım Yayım Dağıtım, 25. Basım, İstanbul 2021.
- Eliade, M., *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 2*, çev. Ali Berktaş, ALFA Basım Yayım Dağıtım, 2. Basım, İstanbul 2019.

- Emiroğlu, İ., - Altunya, H., “Akıl”, *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
-, “Kavram Kargaşası”, *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Ercan, E. E., “Baudrillard ve Basın: Fraktal Yaşamda Gösterinin Yeniden-Üretimi”, *Intermedia International E-journal*, 8/14 (2021), ss. 79-92.
- Erdem, H. H., “Althusser’in Felsefesinin Temel Kavramları”, *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 0/3 (2004), ss. 37-48.
- Erickson, M. J., “Hypostasis”, *Concise Dictionary of Christian Theology*, Grand Rapids, Michigan, Baker Book House, 1986.
- Eriugena, I. S., *Periphyseon (The Division of Nature)*, Bellarmin, Washington 1987.
- Eroğlu, Ö., *Baudrillard’ı Okumak*, Tekhne Yayınları, İstanbul 2014.
- Eryılmaz, S., *Antik Çağdan Günümüze Göstergebilim Kuramları*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2020.
- Ferry, L., *Tekno-tıp ve dünyanın überleşmesi hayatlarımızı nasıl altüst edecek?*, çev. Kağan Kahveci, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2023.
- Feuerbach, L., *Felsefi Soruşturmalar*, çev. Haluk Barışcan, Metis Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2020.
-, *Geleceğin Felsefesi Felsefe Reformu İçin Geçici Tezler*, çev. Oğuz Özügül, Say Yayınları, İstanbul 2012.
-, *Hristianlığın Özü*, çev. Devrim Bulut, Öteki Yayınevi, Ankara 2004.
- Foucault, M., *Hapishanenin Doğuşu Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 8. Baskı, Ankara 2019.
- Freud, S., *The Future of an Illusion*, trans. J. A. Underwood - Shaun Whiteside, Penguin Books, London 2008.
- Fromm, E., *Psikanaliz ve Din Freud, Jung ve Din Algısı*, çev. Elif Erten, Say Yayınları, 7. Basım, İstanbul 2021.
- Gane, M., *Jean Baudrillard: Radikal Belirsizlik*, çev. Ali Utku - Serhat Toker, De Ki Basım Yayın Ltd. Şti., Ankara 2008.
- Gao, W., “Compunication: From Concept to Practice”, *Compunication: From Concept to Practice*, IEEE, (1997), ss. 224-225. <https://doi.org/10.1109/CMPSAC.1997.624799>
- Garrett, B., *Metafizik Nedir*, çev. Berat Mutluhan Seferoğlu, Küre Yayınları, İstanbul 2020.
- Genosko, G., “Baudrillard, Jean”, *Encyclopedia Of Social Theory*, Sage Reference Publication, 2004, c.I, ss.29-34.

- Gregory, S., *Gregory of Nyssa: The Letters*, Vol: 83, trans. Anna M. Silvas, Brill, Leiden Boston 2007.
- Griffin, D. R., *God and Religion in the Postmodern World: Essays in Postmodern Theology*, State University of New York Press, Albany 1989.
- Güçlü, A. vd., “Baudrillard, Jean”, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.
-, “Simülakrum”, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2002.
- Güngör, H., “Tanrı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010, c. XXXIX, ss.570-571.
- Han, B., *Enfokrazi Dijitalleşme ve Demokrasi Krizi*, çev. Mustafa Özdemir, Ketebe Yayınları, İstanbul 2023.
-, *Yorgunluk Toplumu*, çev. Samet Yalçın, Açılım Kitap, İstanbul 2020.
- Harvey, D., *Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri*, çev. Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul 2019.
- Hayyam, Ö., *Dörtlükler-Rubailer-*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Yayınları, 30. Basım, İstanbul 2020.
- Hegel, G. W. F., *Anahatlarda Felsefi Bilimler Ansiklopedisi-1 Mantık Bilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 2020
-, *Bütün Yapıtları (Seçmeler) I*, çev. Hüseyin Demirhan, Onur Yayınları, Ankara 1976.
-, *Din Felsefesi Dersleri*, çev. Doğan Naci Kadioğlu, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Heimsoeth, H., *Felsefenin Temel Disiplinleri*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, Doğu Batı Yayınları, 3. Basım, Ankara 2007.
- Hick, J., *Philosophy of Religion*, Prentice-Hall, 4. Basım, Englewood Cliffs 1990.
-, “Rational Theistic Belief without Proofs”, *Arguments for the Existence of God*, Herder and Herder, New York 1971.
-, “The Religious Rejection of the Theistic Proofs”, *Classical and Contemporary Readings in the Philosophy of Religion*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, 1964.
-, “Yahudilik ve Hristiyanlık’ta Tanrı Kavramı”, çev. Aydın Topaloğlu, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28/1 (2005), ss. 207-216.
- Hume, D., *Din Üstüne*, çev. Mete Tunçay, İmge Kitabevi Yayınları, 4. Basım, Ankara 1995.
- Huyssen, A., *Alacakaranlık Anıları Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek*, çev. Kemal Atakay, Metis Yayınları, İstanbul 1999.
- James, W., *The Varieties of Religious Experience, A Study in Human Nature Centenary Edition*, Routledge, London and New York 2002.

-, *The Will to Believe And Other Essays In Popular Philosophy*, Longmans, Green, And Co., London, Bombay, And Calcutta 1912.
- Jolley, N., "The reception of Descartes' philosophy", *The Cambridge Companion to Descartes*, ed. John Cottingham, Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- Kant, I., *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, çev. İonna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, 2. Basım, Ankara 1995.
-, *An Answer to the Question: "What is Enlightenment?"*, trans. H.B. Nisbet, Penguin Books, 11. Basım, London 2009.
-, *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 2008.
-, *Critique of Pure Reason*, trans. Paul Guyer - Allen W. Wood, Cambridge University Press, Cambridge 1998.
-, *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, çev. İonna Kuçuradi - Yusuf Örnek, Türkiye Felsefe Kurumu, 3. Basım, Ankara 2002.
-, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev. İonna Kuçuradi vd., Türkiye Felsefe Kurumu, 3. Basım, Ankara 1999.
-, *Prolegomena to Any Future Metaphysics That Will Be Able to Come Forward as Science with Selections from the Critique of Pure Reason*, trans. Gary Hatfield, Cambridge University Press, New York 2004.
- Kenny, A., *A New History of Western Philosophy Volume IV-Philosophy in the Modern World*, Clarendon Press, Oxford, New York 2007.
-, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi III. Cilt Modern Felsefe'nin Yükselişi*, çev. Volkan Uzundağ, Küre Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2021.
-, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi IV. Cilt Modern Dünyada Felsefe*, çev. Burcu Doğan, Küre Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2021.
-, *A New History of Western Philosophy Volume III-The Rise of Modern Philosophy*, Clarendon Press, Oxford, New York 2006.
- Keskin G., "Kant'ın Ontolojik Kanıt Eleştirisinin Epistomolojik Temelleri", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2019), ss. 97-116.
- Kızılçelik, S., *Çağdaş Sosyal Teorisyenler 2 Lévi-Strauss, Braudel, Wallerstein, Marcuse, Lyotard ve Baudrillard'ın Sosyal Teorileri*, Anı Yayıncılık, Ankara 2019.
- Kierkegaard, S., *Concluding Unscientific Postscript*, trans. Alastair Hannay, Cambridge University Press, Cambridge 2009.
-, *Fear and Trembling*, ed. C. Stephen Evans - Sylvia Walsh, trans. Sylvia Walsh, Cambridge University Press, 18. Basım, Cambridge 2019.

- Kurtoğlu, A.Ç., *Değer Zincirinin Evrimi*, Efil Yayınevi, Ankara 2022.
- Lacan, J., *Psikanalizin Temel İlkeleri*, çev. Mutluhan İzmir, Çolpan Kitap, 1. Basım, Ankara 2020.
- Leeming, D.A., “Deus Otiosus”, *Encyclopedia of Psychology and Religion*, Springer International Publishing, 2010.
- Lefebvre, H., *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev. Işın Gürbüz, Metis Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2020.
- Leibniz, G. W., *Philosophical Texts*, trans. Richard Francs - R. S. Woolhouse, Oxford University Press, New York 1998.
-, “Şeylerin Nihai Kaynağı Üzerine”. çev. İ. Berk Özcangiller, *Klasik ve Modern Metinlerle Din Felsefesi Dersleri İçin Yardımcı Kitap*, İz Yayıncılık, İstanbul 2021, ss. 100-106.
- Livio, M., *Tanrı Matematikçi mi?*, çev. Berna Gülpınar, Altın Kitaplar Yayınevi, 4. Basım, İstanbul 2018.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Aporie”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Code”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Copule”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Duplication”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Exponential”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Imago”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Immanent”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “non(-)figüratif, iver”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Plébiscite”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Référer”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Simulacre”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Speculaire”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Lexis Larousse Fransızca-Türkçe Sözlük*, “Transcendant”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2017.
- Liotard, J., *Postmodern Durum*, çev. İsmet Birkan, BilgeSu, 3. Basım, Ankara 2019.
- Marion, J., “Descartes and onto-theology”, Trans. B. Bergo, *Post-secular Philosophy: Between philosophy and theology*, ed. Phillip Blond, Routledge, New York 2005.
- Markie, P., “The Cogito and its importance”, *The Cambridge Companion to Descartes*, ed. John Cottingham, Cambridge University Press, Cambridge 1992

- Marx, K., *Kapital Ekonomi Politikinin Eleştirisi Cilt I*, Çev. Mehmet Selik - Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul 2021.
- Mauss, M., *Armağan Üzerine Arkaik Toplumlarda Değiş Tokuşun Biçimi ve Nedeni Florence Weber'in Sunuşuyla*, çev. Nihan Özyıldırım, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul 2018.
- McLuhan, M. - Quentin Fiore, *Yaradanımız Medya Medyanın Etkileri Üzerine Bir Keşif Yolculuğu*, çev. Ünsal Oskay, Nora Kitap, İstanbul 2019.
- Michel, T., *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş*, Orhan Basımevi, İstanbul 1992.
- Morley, D. – Robins, K., *Kimlik Mekânları Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*, çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2011.
- Murphy, J. W., *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2000.
- Nietzsche, F., *Beyond Good and Evil: Prelude to a Philosophy of the Future*, trans. Judith Norman, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
-, *Der Wille zur Macht : Versuch einer Umwertung aller Werte*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart 1964.
-, 1992.
-, *Güç İstenci*, çev. Nilüfer Epçeli, Say Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2020.
-, *İyinin ve Kötünün Ötesinde - Gelecekteki Bir Felsefeye Giriş-*, çev. Mustafa Tüzel, Türkiye İş Bankası Yayınları, 11. Basım, İstanbul 2021.
-, *İyinin ve Kötünün Ötesinde - Bir Gelecek Felsefesini Açış*, çev. Ahmet İnam, Say Yayınları, İstanbul 2015.
-, *Jenseits von Gut und Böse. Vorspiel einer Philosophie der Zukunft*, C.G. Naumann, Leipzig 1886.
-, *Philosophy and Truth Selections from Nietzsche's Notebooks of early 1870's*, trans. Daniel Breazeale, Humanities Press, New Jersey 1979.
-, *Putların Alacakaranlığı*, çev. Hüseyin Kaytan, Tüm Zamanlar Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul 2000.
-, *The Gay Science : with a Prelude in Rhymes and an Appendix of Songs*, trans. Walter Kaufmann, Vintage Books, New York 1974.
- Nora, S. - Minc, A., *L'informatisation de la société: Rapport à M. le président de la République Broché*, La Documentation Française, Paris 1978.
- Oslington, P., *Doğal Teoloji Olarak Politik Ekonomi Smith, Malthus ve Takipçileri*, çev. Hayreddin Soykan, Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul 2020.

- Oxford Latin Dictionary*, “Imago”, Oxford, London, Oxford University Press, 1968.
- Oxford Latin Dictionary*, “Simulacrum”, Oxford, London, Oxford University Press, 1968.
- Öker, Z., “Kurgusal Dünyanın Gölgesinde Bir Unutkan Jean Baudrillard” *21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar Kadife Karanlık McLuhan . Foucault . Chomsky . Baudrillard . Postman . Lacan . Zizek.*, ed. Nurdoğan Rigel, Su Yayınevi, 2. Basım, İstanbul 2005, ss.193-260.
- Özalp, M., “Papanın Yanılmazlığı Doktrini ve I. Vatikan Konsili: Taraflar, Tartışmalar ve Ultramontanizmin Zaferi”, *KTÜİFD* 1/2 (2014), ss. 115-145.
- Özbek, H. S., *Marx’ın Din Felsefesi*, Fol Kitap, Ankara 2020.
- Pascal, B., *Pensées and Other Writings*, ed. Antony Levi, trans. Honor Levi, Oxford University Press, New York 1995.
- Pawlett, W. “Integral Reality”, *Baudrillard Dictionary*, ed. Richard G. Smith, Edinburg: Edinburgh University Press, ts.
- Pellegrin, M. F., *Tanrı*, çev. Adnan Akan, Fol Kitap, Ankara 2022.
- Perniola, M., *Ágalma vol. 20-21: La società dei simulacri Nuova edizione*, Mimesis, Milano 2010.
- Peterson, M. vd., *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş*, çev. Rahim Acar, Küre Yayınları, 7. Basım, İstanbul 2017.
- Petroviç, G., “Alienation”, *Encyclopedia of Philosophy*, Thomson Gale/Macmillan Reference, Detroit 2006, c. IX, ss. 120-127.
- Plantinga, A., *The Nature of Necessity*, Oxford University Press, New York 1974.
- Platon, “Sofist Ya Da Varlık: Dil Üstüne”, *Diyaloglar*, çev. Ömer Naci Soykan, haz. Mustafa Bayka, Remzi Yayınları, İstanbul 2010.
-, *Le Sophiste [ou De l’Être ; genre logique*, trans. Émile Chambry, La Bibliothèque électronique du Québec Collection Philosophie Volume 5 : version 1.01.na
- Redhouse, J. W. S., *A Lexicon, English and Turkish, Shewing in Turkish, the Literal, Incidental, Figurative, Colloquial and Technical Significations of the English Terms, Indicating Their Pronunciation in a New and Systematic Manner and Preceded by a Sketch of English Etymology, to Facilitate to Turkish Students the Acquisition of the English Language*, A. H. Boyajian, Constaantinople 1884.
- Rodrik, D., *İktisadi Anlamak*, çev. Can Madenci, Elif Yayınevi, Ankara 2016.
- Rorty, R. – Vattimo, G., *Dinin Geleceği*, çev. Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2009.

- Russell, B., *Batı Felsefesi Tarihi III Yeniçağ*, çev. Muammer Sencer, Say Yayınları, 6. Basım, İstanbul 1997.
-, *The Problems of Philosophy*, Oxford University Press, 2. Basım, Oxford 1998.
- Saraç, T., “Simulacre”, *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Adam Yayınları, 1985.
- Sarup, M., *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm Eleştirel Bir Giriş*, çev. Abdülbaki Güçlü, Pharmakon, 6. Basım, Ankara 2019.
- Scott, J., (ed.), *Fifty Key Sociologists: The Contemporary Theorists*, Routledge, London 2006.
- Schimmel, A., *Sayıların Gizemi*, çev. Mustafa Küpüşoğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2000
- Shin, S. C., *Vom Simulacrum zum Bildwesen: Ikonoklasmus der virtuellen Kunst*, Springer-Verlag/Wien, Vienna 2012.
- Smith, A., *Ahlaki Duygular Kuramı*, çev. Derman Kızılay, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Smith, R. A., *Trinity and Reality: An Introduction to the Christian Faith*, Canon Press, Moscow 2004.
- Sombart, W., *Burjuva: Modern Ekonomi Dönemine Ait İnsanın Ahlâki ve Entelektüel Tarihine Katkı*, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2011.
- Spinoza, B., *Etika*, çev. Hilmi Ziya Ülken, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.
- Sumption, J., *The Albigensian Crusade*, Faber&Faber, London 1999.
- Şentürk, H., “Freud’un Psikoloji ve Din Anlayışına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Dini Araştırmalar*, 7/19 (2004), ss. 221-229.
- Tillich, P., *A History of Christian Thought*, A Touchstone Book, New York 1967.
- Toffoletti, K., *Yeni Bir Bakışla, Baudrillard*, çev. Yetkin Başkavak, Kolektif Kitap, 2. Basım, İstanbul 2020.
- Topaloğlu, A., *Filozofların Tanrısı -Teistik Perspektif-*, İz Yayıncılık, İstanbul 2020.
- Tubbs, N., *Batı Felsefesi Tarihi*, çev. Doğan Barış Kılınç, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017.
- Tüzer, A., *Din ve Rasyonalite Postmodern Bir Yaklaşım*, Lotus Yayınevi, Ankara 2009.
-, “Postmodernizm ve Tanrı’nın Ölümü: Öznenin Arkeolojisi Üzerine Bir Deneme”, *Minel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Dergisi*, 12/2 (2015), ss. 73-124.
- Ünlüsoy, A., *Postmodern Teoloji*, DBY Yayınları, İstanbul 2021.
- VandenBos, Gary R., “Imago”, *APA dictionary of psychology (2nd Edition)* / Gary R. VandenBos, PhD, Editor in Chief, American Psychology Association, Washington 2015.
- Waardenburg, J., “Teslîs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2011, c. IV, ss. 548-549.
- Walters, J., *Baudrillard and Theology*, T&T Clark, London 2012.

- Weber, M., *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Zeynep Gürata, Ayraç Yayınevi, 2. Basım, Ankara 1999.
- Weigall, A., *Pavlos Hristiyanlığına Dair Bilimsel Bir Eleştiri Hristiyanlığımızdaki Putperestlik*, ed. Mustafa Demir, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Wernick, A., “Jean Baudrillard: Seducing God”, *Post-secular Philosophy: Between philosophy and theology*, ed. Phillip Blond, Routledge, New York 2005, ss. 184-194.
- Wesche, K. W., *The Defense of Chalcedon in the Sixth Century: The Doctrine of Hypostasis and Deification in the Christology of Leontius of Jerusalem*, (PhD dissertation) Fordham University, 1986
- West, D., *An Introduction to Continental Philosophy*, Polity Press, Cambridge MA, 1996, ...*Kıta Avrupası Felsefesine Giriş: Rousseau, Kant, Hegel'den Foucault ve Derrida'ya*, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2020.
- Winston, R., *Tanrının Öyküsü Tanrı mı İnsanı, İnsan mı Tanrıyı Yarattı*, çev. Sinan Köseoğlu, Say Yayınları, 6. Basım, İstanbul 2018.
- Wittgenstein, L., *Defterler 1914-1916*, çev. Ali Utku, Doğu Batı Yayınları, 2. Basım, Ankara 2020.
- Yılmaz, A., *Yapay Zekâ*, KODLAP Yayın Dağıtım Yazılım ve Eğitim hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti, 7. Basım, İstanbul 2020.
- Yılmaz, N., “Filioque Meselesi ve Arka Planı”, *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 5/2 (2022), ss. 515-533. <https://doi.org/10.52637/kiid.1182249>
- Yibing, Z., *Postmarksist Temel Metinlerin Analizi II: Derrida'nın Marx Hayaletleri Baudrillard ve Debord'un Yeni Toplumu*, çev. Aylin Muhaddisoğlu, Kalkedon Yayın Evi, İstanbul 2012.

İnternet Kaynakları

- Aquinas, Thomas, *Summa Theologica*, trans. Fathers of the English Dominican Province, Benziger Bros. edition, 1947, <https://ccel.org/ccel/aquinas/summa/summa.i.html> (22 Ocak 2024).
- Baudrillard, J., *Cool Memories 1980-1985*, Galilée, Paris 1987, <https://archive.org/details/coolmemories0001baud/page/224/mode/2up> (23 Kasım 2023).
-, “Das ist der vierte Weltkrieg”, <https://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/jean-baudrillard-das-ist-der-vierte-weltkrieg-a-177013.html>, (23 Ocak 2024).

-, *Impossible Exchange*, trans. Chris Turner, Verso, London; New York, 2011, <https://archive.org/details/impossibleexchan0000baud/page/n3/mode/2up>, (04 Ağustos 2023).
- Carl Gustav Jung: *Face to Face* (BBC - 1959), https://www.youtube.com/watch?v=7SaJrWV_qss, (31 Temmuz 2023).
- Chapman, J., “Fathers of the Church”, *The Catholic Encyclopedia*, c. VI, Robert Appleton Company, New York 1909, <http://www.newadvent.org/cathen/06001a.htm>, (30 Mayıs 2023).
- Coghlan, D., “Dogma”, *The Catholic Encyclopedia*, c. V, Robert Appleton Company, New York 1909, <https://www.newadvent.org/cathen/05089a.htm>, (30 Mayıs 2023).
- “Dei Filius”, https://www.vatican.va/archive/hist_councils/i-vatican-council/documents/vat-i_const_18700424_dei-filius_la.html, (30 Mayıs 2023).
- “Dogma”, <https://www.etymonline.com/word/dogma>, (20 Mayıs 2023).
- Jankwiak, T., “Immanuel Kant”, *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/kantview/>, (06 Haziran 2023).
- Joyce, G., “The Blessed Trinity”, *The Catholic Encyclopedia*, Robert Appleton Şirketi, New York 1912, <https://www.newadvent.org/cathen/15047a.htm#I>, (20 Mayıs 2023).
- Peck, H. T., “Chimaera”, *Harper Dictionary of Classical Antiquities*, Harper and Brothers, New York 1898; <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0062:entry=chimaira-harpers> (04 Mart 2024).
- Perman, M., “What is the Doctrine of the Trinity”. <https://www.desiringgod.org/articles/what-is-the-doctrine-of-the-trinity>, (20 Mayıs 2023).
- Schaefer, F., “Council of Chalcedon.”, *The Catholic Encyclopedia*, c. III., Robert Appleton Company, New York 1908, <http://www.newadvent.org/cathen/03555a.htm>, (01 Ağustos 2023).
- Schmidt, C., *Histoire et doctrine de la secte des Cathares ou Albigeois Cilt 2*, J. Cherbuliez, Paris 1864, s. 282; <https://archive.org/details/histoireetdoctr02unkngoog/page/282/mode/2up?q=sperone>, (04 Şubat 2024).
- “Telematique”, <https://linterneute.fr/dictionnaire/fr/definition/telematique/>, (01 Ağustos 2023).
- Tufan, H., *Akıllı Ulaşım Sistemleri Uygulamaları ve Türkiye için AUS Mimarisi Önerisi*, Ulaştırma ve Haberleşme Uzmanlığı Tezi, Ankara 2014. <https://hgm.uab.gov.tr/uploads/pages/akilli-ulasim-sistemler-aus/hasan-tufan->

akilli-ulasim-sistemleri-uygulamalari-ve-turkiye-icin-bir-aus-mimarisi-onerisi.pdf, (30 Mayıs 2023).

Tuggy, D., “Trinity”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2021 Edition)*, ed. Edward N. Zalta, ts., <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/trinity/>, (30 Mayıs 2023)

Vacandard, E., “Arnold of Brescia”, *The Catholic Encyclopedia*, Cilt 1, Robert Appleton Şirketi, New York 1907. <http://www.newadvent.org/cathen/01747b.htm> (04 Şubat 2024).

“Vatican Council I Dei Filius”, <https://inters.org/Vatican-Council-I-Dei-Filius>. “Vatican Council I Dei Filius”, (20 Mayıs 2023).

Weber, N., “Cathari”, *The Catholic Encyclopedia*, c. III, Robert Appleton Company, New York 1908, <http://www.newadvent.org/cathen/03435a.htm>, (01 Ağustos 2023).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Hikmet ÇAMCI
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Sivas Ticaret Meslek Lisesi
Lisans Diploması	Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 2001
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	-
Dönem Proje Konusu	-
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, 2005
Yüksek Lisans Tez Konusu	Kınalızâde Ali Efendi’de (Ahlak-ı Alaî’de) Sorumluluk Bilinci ve Boyutları
Doktora Diploması	
Doktora Tez Konusu	Jean Baudrillard’ın Simülasyon Kuramı Bağlamında Bir Simülakr Olarak Tanrı
Yabancı Dil / Diller	İngilizce, Arapça
BİLİMSEL FAALİYETLER	
- Çamcı H. “Ahlâk-ı Alâî’de İslam Şahsiyetçiliği (Personalizm) Bağlamında Kişinin Yeniden Yapılanması Meselesi”. <i>Türk Tefekkür Dünyası Bilgi Şöleni</i>, 06-07 Aralık 2012, Denizli, I. cilt, ss. 266-276. - Rıfat Atay, Hikmet Çamcı. “Peygamber Ailesinden Günümüz Aile Sorunlarına Çözümler: Kötülük Problemi Bağlamında Felsefi Bir Değerlendirme”. <i>Uluslararası Mevlid-i Nebi Sempozyumu: Peygamberimiz ve Aile</i>, 21-24 Kasım 2019, Ankara, TDV Yay., ss. 819-842. - Rıfat Atay, Hikmet Çamcı. “Aşık Veysel’in “Gezerken Aklımın Evine Vardım” Şiiri Bağlamında Din-Felsefe İlişkisi”. <i>Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi</i>, 9 (4) , 329-340 .	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	
Projeler	Imagine.... Living together! The Light of Democratic Minds
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı Milli Eğitim Bakanlığı